

WIE IS BANG VOOR MOSLIMS?
Aantekeningen over Abou Jahjah, ethnocentrisme en islamofobie

Ludo De Witte

(titelpg volgens cover)

XXXXXXXXXX

COLOFON

© 2004 – Uitgeverij Van Halewyck
Diestsesteenweg 71a – 3010 Leuven
www.vanhalewyck.be

Foto cover: Xxxxxxxx

Vormgeving cover: Wilfrieda Paessens

Zetwerk: Aanzet/MakingMagazines, Gent

Druk: New Goff Printing, Mariakerke

NUR 680/740

ISBN 90 5617 527 0

D/2004/7104/66

*‘Vers l’Orient compliqué,
je parlais avec des idées simples.’*

CHARLES DE GAULLE

*‘The more the white man yelps,
the more I know I struck a nerve.’*

MALCOLM X

‘Petit pays, petit esprit.’

LEOPOLD II

INHOUD

Dankwoord 11

Een vergeten geschiedenis 13

Nieuwe geuzen 14

Abou Jahjah als misverstand? 19

1

In de zelfkant van de geschiedenis 21

Politicide 21

Shahid 30

Libanon 39

Integreren in de jaren negentig 45

Schaduwboxen tegen racisme 52

2

Moslims verheffen hun stem 67

De geboortewieg van de AEL 67

Werk, onderwijs, huisvesting 73

Apartheid of emancipatie? 79

Kiemen van moslimnationalisme 83

De islam als bevrijdingstheologie? 93

3

Petit pays, petit esprit (I) 109

Moslims bezetten de stad! 109

Een oorlogsverklaring 118

De mediafabriek in actie 123

De schaduw van Osama bin Laden 127

De verlichting als deus ex machina 136

Rootisme en cultuurrelativisme 146

Hopen op een verlichte burgerij? 155

Het rookgordijn van de onaangepaste 'migrantencultuur' 160

Vrouwen en homo's 164

De strijd om de hoofddoek 170

Hoongelach op de publiektribune 175

Libanon wenkt 182

Beroepsverbod 187

INHOUD

4

De slagschaduw van Zion 193

Tel Aviv aan de Schelde 193

De zionistische lobby roert zich 200

Staan zionisten boven de wet? 212

5

Petit pays, petit esprit (II) 219

Een moord en twee bussen peperspray 219

Een politieke gevangene 228

Volharden in de boosheid 232

Verkiezingen in de mist (18 mei 2003) 237

Van zwarte zaterdag naar zwarte zondag (13 juni 2004) 244

6

Happen naar lucht 251

Abou Jahjah als politieke seismograaf 254

Bijlage

Wat is antizionisme? 261

Literatuurlijst 269

Eindnoten 273

Dankwoord

Dit boek heeft een lange ontstaansgeschiedenis. Dyab Abou Jahjah, Herman De Ley, Wim de Neuter, Jacquie Dever, Bert Govaerts, Jaap Kruithof, Piet Saey en Paul Vanden Bavière kregen in de loop van het afgelopen anderhalf jaar een – of een deel – van de vele kladversies onder ogen en onderwierpen ze aan een kritische lezing. Jacquie Dever heeft informatiemateriaal verzameld en de eindredactie voorbereid. Ik dank allen, al betekent dit niet dat ze op enigerlei wijze verantwoordelijkheid dragen voor wat hier gedrukt staat.

Een vergeten geschiedenis

11 mei 1991: in de Brusselse gemeente Vorst breken zware rellen uit tussen politie en allochtone jongeren na een uit de hand gelopen politiecontrole. Volgens de agenten begon een meisje kabaal te maken toen een allochtoon werd gecontroleerd, volgens de tegenpartij gebeurde dit omdat agenten een jongen hadden afgetroefd. Politici van alle strekkingen waren er als de kippen bij om een kordaat ingrijpen te eisen. Politieke zwaargewichten als Louis Tobback en Vic Anceaux wezen op problemen als stadsverloedering, schooluitval en werkloosheid, maar die commentaren werden overschaduwd door waarschuwingen voor de invloed van agitatoren van links en rechts, van enkele allochtone diehards en van bendes ‘kleine criminelen’ die opereren onder de vleugels van grote drugstrafikanten. Pas na enkele dagen keerde de rust weer.

Bijna een jaar na de feiten erkent Magda de Galan, ten tijde van de rellen burgemeester van Vorst, dat ze in die tijd ‘signalen’ had gekregen dat er problemen waren met de identiteitscontroles door de politie. (*Volgens de Maroxellois zelf worden jongeren tot drie- of viermaal per dag gecontroleerd, en zijn racistische opmerkingen door agenten, en zelfs mishandelingen, geen uitzondering.*) In de gemeente is een derde van de bevolking allochtoon. Werk vinden ze niet, zegt de Galan: ‘Verplaats u in die migrantenjongeren. Wij zeggen hen: haal eerst een diploma, en zij gaan naar school. Wij zeggen hen: leer Nederlands, en zij leren Nederlands. Wij zeggen hen: word Belg, en zij worden Belg. En dan vragen zij werk hier bij Volkswagen in Vorst, waar op een personeelsbestand van achtduizend man bijna alleen Vlamingen en Walen werken, zo goed als geen Brusselaars, en helemaal geen Marokkanen. Men is in Duitsland immers van oordeel dat het profiel van Volkswagen geschaad kan worden door het aanwerven van migranten. Dus mijn Marokkaanse jongens geraken daar niet binnen, en ik begrijp dat zij dit niet begrijpen.’

De Galans uitval kreeg nergens steun of gevolg. Geen enkele beleidsverantwoordelijke stelde vragen bij het personeelsbeleid van Volkswagen. Niemand tekende protest aan tegen het argument dat het kwaliteitsimago van het bedrijf niet toelaat dat allochtonen Golfjes maken – terzelfder tijd draaien VW-fabrieken in Mexico, Brazilië en Zuid-Afrika op goedkope niet-blanke werknemers. Kan men zich indenken dat het omgekeerde zou gebeuren en een allochtone bedrijfsleider ongestraft duizenden allochtonen zou aanwerven en autochtonen weigeren?

Het homogeen blanke werknemersbestand van Volkswagen in Vorst weerspiegelt de grote onverschilligheid van dit land voor het lot van de allochtone onderklasse. De myopie van de zelfgenoegzame meerderheid is wellicht de sleutel voor een beter begrip van de kwakkelende multi-culturele samenleving, waar migrantenrellen steevast worden beantwoord met repressie en veiligheidscontracten, maar toch blijven terugkeren, zoals in Lokeren (1996–1997), Kuregem-Anderlecht (1997), Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek en Borgerhout (2002), als koortsaanvallen van een samenleving die de diagnose en de remedie niet onder ogen wil zien.¹

Nieuwe geuzen

Allochtonen worden met een veelheid van namen aangeduid: vroeger werden zij vooral gastarbeiders en vreemdelingen genoemd, nu ook Marokkanen, Turken, Arabieren, migranten, moslims en allochtonen. In brede lagen van de bevolking blijft de term ‘vreemdeling’ gangbaar, een alomvattende term waaraan negatieve connotaties kleven.

In het overheidsjargon komt de notie ‘allochtoon’ vaak voor. ‘Allochtonen’ zijn volgens het woordenboek ‘de niet-oorspronkelijke bewoners’, dit in tegenstelling tot ‘de oorspronkelijke bewoners’, de ‘autochtonen’. Het gebruik van deze term is legitiem als men spreekt over alle inwoners van vreemde afkomst, maar kent ook nadelen. Het is immers een sleutelconcept in het integratiediscours van de overheid en roept associaties op met assimilatie, de ‘plichten’ van allochtonen en repressie. Bovendien heeft de term een negatieve bijklank: een Belg van Marokkaanse afkomst zal men een allochtoon noemen, maar dat doet men niet als men spreekt over een Canadees of een Zweed die in België woont, hoewel ook zij allochtonen zijn.²

Belgen van Marokkaanse en Turkse afkomst noemen zichzelf gewoonlijk simpelweg ‘Belgen’. Dat is logisch, aangezien ze geen gastarbeiders, migranten, immigranten of vreemdelingen zijn: velen hebben nog nooit een voet buiten België gezet en spreken enkel Gents of Antwerps.

In dit boek heb ik het over allochtonen, maar ook over moslims – de afstammelingen van de Arabische en moslimgemeenschappen die in Europa wonen. De term verwijst naar het anderszijn van deze mensen,

die door de buitenwereld als apart worden bekeken en behandeld. De term wordt hier ook gebruikt omdat het radicale, gepolitiseerde deel van die gemeenschappen zichzelf zo benoemt – niet als stigma, maar als geuzennaam. Als Belgische jongeren van Marokkaanse of Turkse afkomst zichzelf moslim noemen, dan is dat niet alleen een religieuze outing, maar vooral ook het claimen van een eigen identiteit of zelfs een daad van verzet tegen een maatschappij die moslims stigmatiseert.

De rode draad in dit werk is een man die in 2002 als een komeet aan het Vlaamse en Nederlandse politieke firmament is verschenen: Dyab Abou Jahjah, de 33-jarige Antwerpenaar van Libanese oorsprong en voorzitter van de Arabisch-Europese Liga (AEL), die moslims op de politieke kaart van Europa wil plaatsen. Abou Jahjah trok mijn aandacht in april 2002, toen ik een exemplaar van de *Gazet van Antwerpen* in handen kreeg. Twee weken eerder waren in Antwerpen rellen uitgebroken na een betoging van de AEL tegen de Israëliëse bezetting van Palestina en de krant berichtte over het programma van de Liga.

De organisatie bleek voor interessante zaken te staan: het verdedigen van de belangen van de Arabische gemeenschap in Europa; het besef dat alleen sterke gemeenschappen gelijkwaardig worden behandeld; het inzicht dat je gelijke rechten niet krijgt, maar neemt; de wens de eigen identiteit en cultuur te behouden, maar dan wel als gezagsgetrouw en waardig burger in het land waar je leeft; de zwarte activist Malcolm X is een inspiratiebron en *Arab Pride* een must; en een pleidooi voor een politieke en economische federale Arabische staat, met een democratie op basis van een moderne interpretatie van de islamitische principes van de *shoura*.³ Ik kon me daar allemaal in terugvinden, al maakte ik enig voorbehoud bij het laatste punt, want wat werd er bedoeld met ‘de *shoura*’?

Het eerste contact met Abou Jahjah op zijn kale vrijgezellenflat in Deurne verliep stroef. Veel autochtonen kreeg hij niet te zien, op wat journalisten na die hem doorgaans vijandig gezind waren en vooral op zoek waren naar spectaculaire oneliners. Er liepen voortdurend mensen in en uit, en een imposante kompaan waakte op een afstand – er was intussen al meer dan één doodsb bedreiging in de bus gevallen. Gaandeweg groeide echter het vertrouwen en rijpte het idee om een boek te schrijven. Tijdens onze lange gesprekken – eerst in Deurne, later in Borgerhout, waar hij een verdieping van een oude woning betreft – leerde ik hem

kennen als een intellectueel met een scherpe geest, maar ook als een innemende kerel met kwajongensachtige trekjes. Intussen namen in de buitenwereld de commotie en de afstand met de publieke opinie alleen maar toe.

Vandaag, nu het stof is gaan liggen, is het duidelijk dat de pers voor deze oppergeus in spe een reeks epitheta heeft bedacht die te groot zijn voor de jongeman, of die gewoonweg onjuist zijn: een veldheertje met een grote muil, de ayatollah in maatpak, de Arabische Filip Dewinter. Abou Jahjah lijkt wel een zwarte vlek waarin de blanke goegemeente haar politieke angsten en fascinaties projecteert.

Hij is wel bijzonder. Zodra hij de intimiteit van zijn flat achter zich laat en zich in een menigte begeeft, komt er een vreemde chemische reactie op gang die hem en zijn achterban elektrificeert. Wie hem in een groep bezigt ziet, beseft dat hij een natuurlijke leider is. Maar wat en hoe hij het zegt, is nog merkwaardiger. Abou Jahjah spreekt zoals we het van allochtonen niet gewoon zijn: vrank, vrij en complexloos. Hij spreekt niet tot ons, maar over ons: zijn striemend vertoog gaat over 'onze' samenleving. Hij houdt ons een spiegel voor en wijst op onze negatieve kanten. En dat is niet prettig, want we hebben niet geleerd kritisch naar onszelf te kijken. Abou Jahjah richt zich tot de *angry young European Arabs*, en met luide stem hekelt hij hun achterstelling en de westerse overheersing over de Arabische en moslimwereld.

Doorgaans wuift men zijn ideeën weg met referenties naar een wegwijnende moslimbeschaving of gooit men hem op één hoopje met terroristen en integristen. Ik nodig de lezer uit deze comfortabele gedachten te laten rusten en mee op zoek te gaan naar wat de man over onze samenleving te zeggen heeft, en naar wat de reacties op zijn opkomst over onszelf leren.

Velen ergeren zich aan de 'agressiviteit' van Abou Jahjah. Is dat een klein persoonlijk kantje? We kunnen het ook anders bekijken. Zelf zegt hij hierover: 'Wij zijn "trots" omdat wij thuis zijn en zonder complexen tegenover onze landgenoten staan, maar wie naar ons kijkt als gasten, neemt onze trots voor arrogantie.'⁴ Misschien vinden we hem agressief omdat hij onze tolerantie op de proef stelt? We zijn breeddenkend en genereus zolang er geen spijkerharde doelstellingen aan te pas komen waarop we afgerekend kunnen worden. We laten allochtonen een woordje meepraten en op elke verkiezingsfolder staat wel een bruin ge-

zichtje. Dat oogt mooi en geeft een brevet van tolerantie. Maar o wee als ze een eisenbundel op tafel leggen!

Progressieven die begrip opbrengen voor de problemen die Abou Jahjah aankaart, vinden het nodig om in te zoomen op het 'machogedrag' van zijn achterban – een opgestoken middenvinger, een scheldwoord, een kreet ten gunste van de *jihad* in een betoging. Ze vergeten dat die jongeren uit scholen zijn gestoten, dat de fabriekspoorten en de discotheekdeuren voor hen gesloten blijven en dat ze in verloederde wijken zijn samengeperst.

Wat Jean-Paul Sartre ooit schreef over de opstand van de gekoloniseerde volkeren, geldt enigszins ook voor de politieke gisting onder Europese moslims vandaag. Sartre lachte met de Europeanen die 'begrepen', maar toch vonden dat de opstandelingen zich 'ridderlijk' moesten gedragen. Hij stelde dat het geweld van de gekoloniseerde 'geen absurde storm is, of de wederopleving van wilde instincten, zelfs geen gevolg van wrok: het is de mens die zichzelf opnieuw samenstelt.'⁵

Sartre had het over 'de verte' van waaruit de Fransman de bevrijdingsoorlog in Algerije volgde, maar de mentale afstand tussen de allochtonen van Borgerhout en het Schoon Verdiep lijkt nauwelijks kleiner. Zoals ten tijde van Belgisch-Congo de geesten in de metropool waren besmet met geraffineerde rechtvaardigingen voor de kolonisatie, zo leven vandaag in autochtone hoofden subtiele schema's die helpen om het tweederangsburgerschap van allochtone medeburgers te ontkennen of te minimaliseren. Zoals onze ouders een mentale dekolonisatie behoefden om niet langer te geloven dat ze moesten 'koloniseren om te ontwikkelen', zo hebben wij een mentale loutering nodig om niet langer te denken dat de achterstelling van allochtonen een spijtige, maar onvermijdelijke tussenstap naar emancipatie is. We beseffen nog altijd niet dat we in immigratiesamenlevingen leven en dat de problemen ervan niet zijn geïmporteerd, maar dat ze de onze zijn. We geloven maar al te graag dat Abou Jahjah een 'telegeleide agitator van vreemde mogendheden' (dixit Hugo Schiltz) is, of 'een hefboom van Arabische staten om hier bij Arabische problemen te ageren' (dixit Derk-Jan Eppink).

Abou Jahjah vormt dus de aanleiding voor een zoektocht naar de onderstroom van ethnocentrisme en monoculturalisme in onze samenleving,

naar onze rol in de Arabische en moslimwereld, en naar de invloed van islamofobie en zionisme op ons denken. Dit onderzoek steunt op vakliteratuur, op interviews met de leiders van de AEL en op de persberichten van de afgelopen jaren.

De reactie van journalisten op een stoorzender als Abou Jahjah leert veel over de houding van de samenleving in haar geheel. De pers is geen autonome vierde macht, zoals sommige sociologen stellen. De media vervullen wel een grotere rol dan twintig of dertig jaar geleden. Ze zijn meer dan ooit het vehikel waarlangs de maatschappelijke communicatie verloopt, maar hebben daarom niet meer autonomie verworven: ze zijn ingebed in financieel-economische machtsgroepen wier langetermijnbelangen samenvallen met die van het establishment. Ze zijn onderworpen aan een moordende concurrentiestrijd die hen drijft naar sensatie, de scoop, het vlugge werk dat gebeurtenissen en tendensen herleidt tot gehakt stro en nieuws opgehangen aan BV's. Nieuws en duiding verworden tot infotainment dat de wereld vermaakt tot hapklare brokjes voor de passieve informatieconsument, wezenlijk gericht op de handhaving van de status-quo.

In tijden van crisis, als de belangen van het bestel op het spel lijken te staan, zoals in de winter van 2002, toen moslimpatrouilles en armlastige 'hangjongeren' Antwerpen leken te bezetten, dan sluiten de rangen zich en wordt de pers een spiegel van de elite. De publieke opinie werd gebombardeerd met desinformatie en kromme redeneringen over de sjeik van Borgerhout.

Ik probeer in dit boek onbevangen te luisteren naar Abou Jahjah en op een rijtje te zetten wat de reacties op de opkomst van de AEL ons leren over onze samenleving. Het spreekt voor zich dat ik ook de AEL zelf kritisch beoordeel, al doe ik dat wel met enig mededogen. De Gentse professor en directeur van het Centrum voor Islam in Europa, Herman De Ley, schreef in dat verband: 'Een vereniging als de AEL moeten we beschouwen als een soort Vlaamse tegenhanger van een generatiewissel die ook in andere landen plaatsvindt. De assertiviteit en radicaliteit ervan hebben alles te maken met een groter politiek zelfbewustzijn, in een context van blijvende discriminatie en uitsluiting. Je hoeft het met de standpunten van de AEL zeker niet eens te zijn, maar je moet haar wel de gelegenheid geven om met vallen en opstaan gebruik te maken van haar

democratische rechten om te ijveren tegen discriminatie en voor gelijke rechten.’⁶

About Jahjah als misverstand?

Is About Jahjah gemaakt door de media, in hun jacht naar hogere kijkcijfers en grotere oplages immer op zoek naar spanning en drama? En volgde de politieke wereld alleen maar, volgens het motto ‘de politiek draait wat de media vragen’? Hij bezit alleszins een aantal eigenschappen die hem voor de camera en de microfoon interessant maken. Goedgebekt, onvervaard, recht voor de raap en sprekend over problemen die beelden oproepen van geweld, terrorisme en oorlog: als men inzoomt op de meest spectaculaire aspecten is een smeug verhaal of een snedig debat zo ingeblikt. Velen denken dat About Jahjah een opgeklopt fenomeen is: een werkloze raddraaier die in de zomer van 2002, in volle komkommertijd, een ideale prooi werd van de politiek correcte roddelpers. Tijdens een debat waarin About Jahjah de tendentieuze mediaberichtgeving over de AEL aan de kaak stelde, zei de hoofdredacteur van *De Morgen* hem vlakaf dat hij dankzij de pers was geworden wie hij was.⁷

Die stelling is betwistbaar. About Jahjah had vroeger al standpunten verdedigd die in wezen niet verschillen van wat hij vandaag zegt, maar toen kregen ze nauwelijks aandacht. De mediaheisa kwam pas op gang nadat de AEL in Antwerpen een betoging rond de Palestijnse zaak met duizenden deelnemers had georganiseerd. Hij kreeg pas aandacht nadat duidelijk was geworden dat de AEL een machtsfactor in de steigers was en het Antwerpse politieke establishment hem de oorlog had verklaard. De mediabelangstelling voor de AEL is niet neutraal. Ze neemt de vorm aan van een demonisering die de vijandigheid van de autochtone meerderheid tegenover About Jahjah opwekt. Hij wordt afgeschilderd als een ‘apartheidsdenker’, maar in feite is de angst dat de AEL bruggen zou slaan naar autochtonen diepgeworteld.

De mediacampagne heeft tegenstrijdige effecten, want ze maakt van About Jahjah een demon én een martelaar: verguisd door de autochtone publieke opinie, maar populair bij allochtone jongeren. Deze tegengestelde effecten leiden tot spanningen tussen beide gemeenschappen en werken bij de autochtone meerderheid, door hen het schrikbeeld van een

Bruin Gevaar voor te houden, xenofobe reacties in de hand. De groeiende populariteit van Abou Jahjah bij allochtonen en verkrampde reacties van autochtonen, het is de prijs die de elite met graagte betaalt om Abou Jahjah de weg te versperren die hem echte macht kan opleveren: de solidariteit van autochtonen met de ontvoogdingsstrijd van de allochtonen minderheid.

Journalist van *Le Soir* Maroun Labaki is zoals Abou Jahjah van Libanese afkomst. In zijn boekje *Abou Jahjah, l'erreur* bekijkt hij van over de taalgrens de opkomst van de AEL. Labaki distantieert zich van het demoniseren van de AEL. Hij hekelt de druk van de politieke wereld op het gerechtelijke apparaat om Abou Jahjah met juridische munitie neer te leggen. Ook journalisten krijgen van hem de nodige kritiek. Over zijn Vlaamse collega's zegt hij dat ze zich zouden moeten schamen het beroep van journalist uit te oefenen als men hun berichtgeving over de AEL als maatstaf neemt. Maar zijn analyse is zwak: volgens Labaki worden de paniecreacties en het opbod van de politieke klasse tegen de AEL ingegeven door angst voor het Vlaams Blok. Hij erkent echter terzelfder tijd terecht dat het diaboliseren van Abou Jahjah in de kaart speelt van... het Blok. Volgens hem is de oorlog tegen de AEL gewoon een vergissing, ingegeven door 'een identitaire verkramping' van de enen en 'etnische arrogantie' van de anderen.⁸

Het is echter te gemakkelijk om van (de angst voor) het Blok de zondebok te maken voor alles wat de heersende klasse misdoet. Wie scherpstelt op de oorzaken van de kloppijp op Abou Jahjah, komt uit bij dieperliggende factoren: bij onderdrukking en uitbuiting, bij ethnocentrisme, homogeneïsme en cultuurimperialisme in de dominante cultuur, bij de bekrompen, zelfvoldane Belgische politieke elite en de invloed van extreem-rechts en het zionisme in de Scheldestad, en bij de westerse overheersing van het Midden-Oosten. Ik begin mijn analyse met dat laatste, en dan vooral met een onderzoek van het Palestijns-Israëliësch conflict, een ijkpunt in de geschiedenis en de identiteitsvorming van moslims, waar ter wereld ze ook wonen.

1. In de zelfkant van de geschiedenis

Politicide

Israël is geen theoretisch concept voor Libanezen als Abou Jahjah. Hij werd geboren in het zuiden van het land, in Hanin, een dorp met ongeveer drieduizend inwoners. Hanin ligt op een boogscheut van de grens tussen Libanon en Israël – tussen Libanon en Palestina, zoals hij zelf zegt. ‘Van het dak van mijn ouderlijk huis konden wij de joodse nederzettingen in Palestina zien. Ik ben in 1971 geboren, toen Israël zich openlijk begon te mengen in het zuiden van Libanon. Aanvankelijk gebeurde dat via collaborateurs van het Zuid-Libanese leger, dat geleid werd door een ex-officier van het Libanese leger, Saad Haddad. Hanin was een sjiitisch moslimdorp, dat omringd werd door vier christelijke dorpen, die door de pro-Israëlische collaborateurs werden gecontroleerd. Het legertje van Haddad wilde dat de burgemeester van Hanin ook collaboreerde, maar die weigerde, net als alle andere inwoners van het dorp, dat sterk gepolitiseerd

was. Mijn vader en mijn grootvader vertelden wel eens verhalen over hoe het was vóór 1948 en erna, toen de staat Israël werd uitgeroepen. Voor de Libanezen, zeker in onze regio, betekenden grenzen niet zo veel. Als de mensen uit ons dorp naar de stad gingen, trokken zij niet naar Sidon, de belangrijkste stad in het zuiden van Libanon, maar naar Akka in het noorden van Palestina. Voor hen was de grens iets wat door de Fransen was bedacht. Zij hadden heel nauwe banden met de Palestijnen.’

De Palestijnse verzetsgroeperingen waren in 1971 uit Jordanië verjaagd en hadden zich, samen met de PLO-leiding rond Yasser Arafat, in Libanon geïnstalleerd. Het Libanese leger kreeg onder impuls van Israël en de Verenigde Staten de steun van christelijke militieën om de Palestijnse organisaties te bestrijden. Abou Jahjah vertelt: ‘In 1975, bij het begin van de burgeroorlog in Libanon, is ons dorp aangevallen door het leger van Saad Haddad. De troepen van Haddad kregen toen al de steun van Israëlische soldaten en helikopters. Ons dorp bood weerstand, sommige mensen hadden een wapen in huis. De handlangers van Haddad hebben toen in Hanin een tiental mensen vermoord. Officieel was Israël in die dagen nog niet in Libanon aanwezig of zelfs niet betrokken bij de gevechten, maar de Israëlische militairen steunden hun collaborateursleger zeer actief. Het waren mijn eerste contacten met de zionistische staat Israël: alle inwoners werden uit hun huizen verdreven en het dorp werd met de grond gelijk gemaakt.’⁹

De Abou Jahjahs vestigden zich in Sidon/Saida. In die periode ontstond een front van progressieve Libanezen, moslims, de PLO en Syrië, dat op het punt stond een antizionistische regering aan de macht te brengen in het buurland van de joodse staat. Israël wou dit verhinderen, maar had nog andere redenen voor een invasie: ‘Rust op de Westelijke Jordaanoever [Palestijns gebied dat in 1967 is veroverd] vereist de vernietiging van de PLO in Libanon,’ zei toenmalig minister van Defensie Ariel Sharon. Tel Aviv droomde er ook van de feitelijke noordgrens van de joodse staat op te schuiven tot aan de Litani, een rivier in Zuid-Libanon.¹⁰ In 1978 trokken de Israëli’s met groot machtsvertoon Zuid-Libanon binnen, om er 22 jaar te blijven. Dyab Abou Jahjah zou pas een kwarteeuw na de vlucht uit Hanin zijn verwoeste geboortedorp terugzien, kort nadat het als een van de laatste dorpen in Zuid-Libanon was bevrijd van de Israëlische bezetting, dankzij het militaire verzet van Hezbollah.

Israël tekende niet alleen de jeugdijaren van Abou Jahjah, de staat markeert ook de moderne geschiedenis van het gehele Midden-Oosten. De gewelddadige vestiging en expansie van de joodse staat op Arabische grond (1948–1967) veroorzaakte een trauma in het collectieve bewustzijn van Arabieren en moslims. De nederlagen van de Arabische wereld tegen het kleine Israël worden ervaren als enorme vernederingen. Maxime Rodinson, een Frans-joodse islamoloog, vertelt een anekdote die dat illustreert: ‘Nadat Mao het probleem was uitgelegd en had vernomen wat de oppervlakte van Palestina was, zei hij: “Wat is dat voor een belachelijke geschiedenis? De Arabieren moeten enkel maar op de naburige bergen klimmen en allemaal tegelijk naar beneden pissen!”’

Abou Jahjah analyseert de neurose: ‘Israël is de grote vernedering, de grote wonde van de moslimwereld. Vóór 1948 waren landen als Libië, Irak en Egypte zich rustig aan het ontwikkelen tot democratieën. Die dynamiek viel volledig stil toen Israël werd opgericht, een politieke beslissing die elk normaal mens alleen maar absurd kan vinden. (...) Palestina is een symboolconflict, een oorlog waarin alle onrecht dat de Arabische landen al die jaren is aangedaan, wordt samengebald. Wel, dat raakt onze mensen in België tot diep in hun ziel.’¹¹

De oorlog waaruit Israël is geboren, radicaliseerde de Arabische volkeren en leidde tot nationalistische staatsgrepen in Egypte, Syrië en Irak. De nieuwe regimes riepen op tot Arabische eenheid tegen de joodse staat en zwoeren de nederlaag van 1948 te zullen wreken. De Frans-Britse agressie tegen Egypte, met de openlijke deelname van Israël aan de zijde van Londen en Parijs (Suez-crisis van 1956) en de overwinning van de Algerijnse bevrijdingsstrijders (onafhankelijkheid van 1962) gaven nieuwe impulsen aan het anti-imperialisme en antizionisme. De militaire nederlaag van de Arabische staten in de oorlog tegen Israël van 1967 bracht de nationalistische Arabische regimes in diskrediet en veroorzaakte een nieuwe radicalisering van de Arabische volkeren. Onder de koepel van de PLO namen Palestijnse guerrillaorganisaties de jaren daarna het heft in handen. De noties ‘gewapende strijd’ en ‘volksoorlog’ vonden ingang.

Maar ook de tegenpartij versterkte zich. In de oorlog van 1967 had Tel Aviv zijn strategisch potentieel voor Washington gedemonstreerd. Israël bleek een efficiënt wapen in de strijd tegen radicale nationalistische regimes en de Egyptische president en pan-Arabist Gamal Abdel Nasser in het bijzonder. Sindsdien staan twee grote blokken tegenover elkaar:

aan de ene kant het Westen, geschaard rond de as Washington-Tel Aviv, met op de tweede rij een reeks 'bevriende' Arabische potentaten, en aan de andere kant de Arabische en moslimvolkeren, soms halfslachtig gesteund door enkele van hun leiders.

Het zionisme ontstond op het eind van de negentiende eeuw, toen antisemitische pogroms in tsaristisch Rusland en de affaire-Dreyfus¹² in Frankrijk de joodse gemeenschappen in Europa dooreenschudde en de zucht naar een veilige thuishaven ontstond. Het was een antwoord op de roep om zelfbeschikking, maar dan wel eentje dat was ingebed in de imperialistische tijdgeest. De zionisten gaven hun ambities in een koloniaal project: de verovering van Palestina en de vestiging van Eretz Israel, dat werd opgevat als 'een [Europees] bruggenhoofd naar Azië, een bolwerk van de beschaving tegen de barbarij'.

De migratie van joden naar Palestina kreeg een duw in de rug van de Britse minister Lord Balfour, die in 1917 zijn steun toezegde aan de oprichting van 'een joods nationaal tehuis' in Palestina. Vanaf 1920, toen Palestina een Brits mandaat werd, zette Londen de poorten wijd open voor joodse immigranten. De consolidatie van het nazisme in de jaren twintig en dertig gaf de beweging extra impulsen. De kolonisering gebeurde en gebeurt volgens de strategie van de spin die op een zionistencongres van 1903 is uiteengezet: 'We zullen een net van kolonies over het land spannen. Eerst pinnen we haken en sterke draden aan de randen vast en daarna weven we er sterke nerven doorheen om ten slotte het geheel rafijn op te vullen.'¹³

In 1918 waren er 60.000 joden in Palestina; in 1938 waren dat er al 460.000, tegenover 1.070.000 Arabieren. De Palestijnen kwamen in opstand tegen de voortschrijdende kolonisering (1936-1939), maar Londen stuurde 25.000 manschappen om het Palestijnse nationalisme te verpletteren. Eens de klus geklaard, lag de weg open voor de triomf van het zionisme, dat vanaf 1942 openlijk zijn doel verkondigde: de verdrijving van de vroegere (Britse) beschermheer en de oprichting van een joodse staat in heel Palestina. De Britten klopten aan bij de Verenigde Naties voor een opdeling van het mandaatgebied. De VN kwamen in 1947 met een voorstel: zowel joden als Palestijnen zouden in Palestina een eigen staat krijgen. Hoewel de joodse kolonisten in 1947 slechts 6,7 procent van de Palestijnse grond bezaten, zou hun staat volgens het ontwerp van de VN 56 procent

van Palestina omvatten. De Algemene Vergadering van de VN, in de greep van sympathie voor de joden in de nasleep van de judeocide, keurde de resolutie goed. De Verenigde Staten en de Sovjet-Unie steunden het plan.

De Palestijnen waren geschokt, maar de kolonisten wilden nog meer. Palestina is volgens de zionistische mythologie ‘een land zonder volk voor een volk zonder land’. Waarom zouden ze dan niet alles inpalmen? Om de werkelijkheid aan die mythe aan te passen, schreef de zionistische ideoloog Theodor Herzl in zijn boek *Der Judenstaat* (1896) een recept voor: men moet de Palestijnen ‘ongemerkt over de grens zetten’. In zijn dagboek noteerde hij: ‘We zullen proberen de arme bevolking aan te moedigen om te vertrekken door in de transitlanden voor werk te zorgen en hen werkgelegenheid in ons land te ontzeggen. (...) Zowel het proces van onteigening als de verwijdering van de armen moet discreet en behoedzaam worden aangepakt.’

Ben Goerion, de latere premier van Israël, zei in 1938 zonder omwegen dat hij geen graten zag in ‘een gedwongen transfer’ van de Arabieren. Deze wrede doelstellingen lagen vast lang voor de judeocide – steevast aangehaald als verklaring voor de oprichting en acties van de joodse staat – een feit was. Ben Goerion zei in 1938, één maand na de Kristallnacht in nazi-Duitsland, dat hij bereid was de helft van de joodse kinderen in Duitsland op te offeren als dat de prijs was om de andere helft naar Palestina te brengen, eerder dan hen allemaal veilig in Engeland onder te brengen. Als Ben Goerion bereid was om de helft van de joodse kinderen op te offeren als dat de zionistische droom kon dienen, welk lot had hij dan wel in petto voor de Palestijnen? De *nakba* of Palestijnse catastrofe was nog slechts een kwestie van tijd.¹⁴

In 1948, nog voor de VN een definitieve beslissing over de verdeling van Palestina hadden getroffen, startten zionistische militieën een expansieoorlog. Ze pasten het recept van Theodor Herzl en Ben Goerion radicaal toe en riepen eenzijdig de staat Israël uit, verwoestten 418 Arabische dorpen en verdreven 650.000 Arabieren. Zo werd 78 procent van Palestina veroverd. De resterende 22 procent (Gaza, de Westelijke Jordaanoever en Oost-Jeruzalem) viel na de oorlog van 1967 in Israëlische handen en gaat sindsdien door het leven als ‘de betwiste gebieden’ (voor de zionisten) of ‘de bezette gebieden’ (voor anderen). Krachtens tientallen VN-resoluties moet Israël zich uit de bezette gebieden terugtrekken, maar

dat gebeurde nooit. Israëlische politici en generaals erkenden dat begin jaren zeventig een alomvattende vrede mogelijk was in ruil voor de ontruiming van deze gebieden, dit op basis van VN-resolutie 242, maar ze verkozen het been stijf te houden. Zo zei generaal Haim Bar-Lev: 'Als we standhouden, zullen we meer bekomen.' Dat gebeurde met steun van de Verenigde Staten: onder impuls van Henry Kissinger interpreteert Washington sinds 1971 resolutie 242 als een oproep tot gedeeltelijke terugtrekking.

Vandaag leven de Palestijnse vluchtelingen en hun nakomelingen, ongeveer 4 miljoen mensen, in kampen. De zionistische leiders hebben er nooit een geheim van gemaakt dat voor hen deze etnische zuivering geen probleem, maar het begin van de oplossing is. Ben Goerion zei: 'Er is geen conflict tussen joods nationalisme en Palestijns nationalisme, want de Joodse Natie is niet in Palestina en de Palestijnen zijn geen natie.' Volgens minister Moshe Dayan is de toestand van de Palestijnen 'hopeloos', maar 'ik denk niet dat een Palestijn er moeite mee heeft om Jordanië, Syrië of Irak als zijn vaderland te beschouwen.' Premier Golda Meir, in de media graag opgevoerd als een goedhartige grootmoeder, zei: 'Het was niet zo dat er een Palestijns volk in Palestina was dat zichzelf beschouwde als een volk toen wij er arriveerden, en dat wij hen eruit gooiden en hun land afnamen. Zij bestonden niet.'¹⁵

Ondertussen is de joodse staat 56 jaar oud. Wie vandaag aan het Israëlich-Palestijnse conflict denkt, ziet onmiddellijk datgene voor zich waaraan de massamedia het conflict ophangen: zelfmoordaanslagen, uiteengereten lichamen, islamitisch fundamentalisme, *checkpoints*, militaire operaties. In de massamedia zijn de genese, context en inzet van die calamiteit meestal weggevlakt. Tel Aviv komt er doorgaans goed uit. Het gemiddelde tv-item over het conflict wisselt beelden van geweld en schreeuwende Palestijnen rond brandende Israëlische vlaggen af met een interview met een woordvoerder van de Israëlische regering. Tegenover de amorfe, gezichtsloze massa van Palestijnen staat een Israëlische woordvoerder in maatpak die rustig commentaar geeft. De woordkeuze van journalisten is ook dikwijls gekleurd, zelfs bij de kwaliteitspers: de VRT heeft het graag over Israëlische 'vergeldingsacties' (alsof het steevast om reacties op Palestijns geweld gaat), en volgens de BBC 'doden' Israëlische soldaten (to kill) terwijl Palestijnen 'vermoorden' (to assassinate).

De centrale stelling van de Israëliëse regering blijft hangen: de Palestijnen proberen Israël ('de enige democratie in de regio') te vernietigen, en de joodse staat draagt zijn steentje bij aan de wereldwijde *war on terror* door de Palestijnse terreur met wortel en tak te willen roeien. Terzelfder tijd treedt gewenning in. Er is een uitputtingsslag aan de gang tussen partijen die geen van beide de overhand halen. Het Palestijnse volk buigt niet voor een van de langste en hardste koloniseringen uit de geschiedenis, maar het internationale isolement van het Palestijnse verzet en de ontarding van de PLO-leiding rond Yasser Arafat verhinderen dat de loop van de geschiedenis wordt gewijzigd.

Wat Israël de Palestijnen vandaag aandoet, bestempelt de joodse sociooloog Baruch Kimmerling als een politicide: de vernietiging van het Palestijnse volk als politieke en nationale realiteit, zodat het de mogelijkheid op zelfbeschikking kan worden ontnomen. De afgelopen jaren zijn meer dan 2600 Palestijnen gedood, meer dan 26.000 werden gewond. De destructie van overheidsinfrastructuur en bedrijven, de wurgende blokkades en checkpoints, de standrechtelijke executie van leiders, de willekeurige opsluiting van – naargelang het moment – zeventien tot vijftien duizend burgers, en collectieve strafmaatregelen zoals het vernietigen van woonblokken, huizen, akkers en olijfgaarden, knijpen de Palestijnse samenleving langzaam dood.

Ongeveer 60 procent van de Palestijnen is werkloos; 50 procent moet leven met minder dan 2 dollar per dag en meer dan 40 procent is ondervoed. De Gaza-strook is ingepakt met elektrische afsluitingen. De Palestijnen leven er in een kooi, terwijl ze vanuit de lucht worden belaagd door helikopters en vliegtuigen. De West Bank is een gigantisch oefenterrein voor zionistische troepen en kolonisten. Foltering – in de Israëliëse *newspeak* 'gematigde fysieke dwang' – geraakt ingeburgerd. De bouw van een scheidingsmuur tussen Israël en de Westelijke Jordaanoever – een modern IJzeren Gordijn van 660 kilometer – is het nieuwste excuus om Palestijnse dorpen en akkers doormidden te snijden en nog meer Palestijnse grond in te pikken.¹⁶

De politicide gaat gepaard met de ontmenselijking van de Palestijnen in de Israëliëse publieke opinie. De joodse professor militaire geschiedenis Martin van Creveld, erg invloedrijk in Tel Aviv en Washington, bepleitte in een vraaggesprek met de Nederlandse radio 'een massaal

bloedvergieten' onder de Palestijnse bevolking. Het mogen er van hem 'tienduizenden' zijn, want 'kleinere aantallen' schrikken de Palestijnen niet af. Kan men zich de reacties voorstellen als een Arabier een massamoord op Israëlische burgers zou propageren? Een Israëlische officier stelt intussen voor om – men houdt het niet voor mogelijk – de nazi-terreur in het getto van Warschau tot voordeel van de Israëlische operaties te bestuderen. In de Israëlische pers worden de Palestijnen afgeschilderd als ongedierte, of zoals de stafchef van het Israëlische leger deed, als een kankergezwell dat met chemotherapie moet worden bestreden. Uit opiniepeilingen blijkt dat een meerderheid van de Israëli's Israëlische Arabieren wil aansporen te emigreren, naar Jordanië bijvoorbeeld. Een derde is zelfs voorstander van deportatie om een etnisch zuiver Groot-Israël te realiseren. Om het joodse karakter van de staat te vrijwaren, moeten de Palestijnen in Israël een minderheid blijven – zo nodig door hen politieke basisrechten te onttrekken. Generaal Shlomo Gazit zegt het lapidair: 'Soms moet de democratie ondergeschikt worden gemaakt aan de demografie.'¹⁷

Tel Aviv rechtvaardigt de vernietiging van de Palestijnse samenleving als een strijd tegen het terrorisme. Volgens de Israëlische regering heeft Arafat tijdens de top in Camp David (2000) 'de genereuze voorstellen' van Tel Aviv verworpen. Toenmalig premier Ehud Barak zou Arafat een Palestijnse staat hebben aangeboden op 97 procent van de Westelijke Jordaanoever en de volledige Gaza-strip, met Oost-Jeruzalem als hoofdstad, maar de PLO zou dat 'edelmoedige bod' hebben verworpen – alsof de teruggave van wat men 33 jaar lang heeft ontnomen, genereus is – en zette het licht op groen voor de tweede intifada om met geweld nog meer af te dwingen. De Amerikaanse ex-president Bill Clinton, die Camp David patroneerde, bevestigt die stelling in zijn autobiografie *Mijn leven* (2004). Analyses en getuigenissen ondergraven ze nochtans.

Camp David moest een vervolg breien aan het 'vredesproces' dat in 1993 in Oslo op gang was gekomen. In Oslo had Arafat het bestaansrecht van Israël erkend en zich neergelegd bij de annexatie van 78 procent van het historische Palestina. Als tegengiften aanvaardde Tel Aviv een Palestijns gezag met beperkte bevoegdheden over Gaza en stukken van de Westelijke Jordaanoever. Arafat rekende erop dat die toegeving uiteindelijk zou leiden tot alsmaar meer Palestijnse soevereiniteit in de bezette gebieden.

In het begin steunde twee derde van de Palestijnen de in Oslo gemaakte afspraken, maar al vlug kwamen ze tot dezelfde conclusie als de Israëlische minister van Buitenlandse Zaken Shlomo Ben-Ami, die Oslo zonder omwegen een poging noemt om in de bezette gebieden een permanente neokolonie uit te bouwen – overigens met steun van de Israëlische industriëlen, want ze zouden er beschikken over een leger spotgoedkope arbeidskrachten die inzetbaar zijn in Palestijnse *maquiladoras*, naar het voorbeeld van de Amerikaanse assemblagefabrieken in Mexico. Sinds een tijdje wordt er opnieuw gewerkt aan dergelijke industrieparken in het Palestijnse gebied dat tussen Israël en de nog onafgewerkte muur ligt.

Voor de zionisten is de Westelijke Jordaanoever een onvervreemdbaar deel van wat eens Groot-Israël moet worden. De veroveringen van 1967 realiseerden de droom van de zionistische stamvaders: heel Palestina kwam in handen van de joodse staat. In Camp David zei premier Ehud Barak hierover informeel: ‘In 1967 heeft Israël zich verzekerd van het vitale minimum om zijn nationale belangen te waarborgen.’ Alle Israëlische leiders, van links en rechts, delen die mening: Yithzak Rabin, Shimon Peres, Benjamin Netanyahu, Ehud Barak en Ariel Sharon verwerpen een terugkeer naar de grenzen van 1967 en de uitbouw van een volwaardige Palestijnse staat naast Israël.¹⁸

Oslo was een goede zaak voor Tel Aviv. Gewoon doorgaan met de bezetting van de gebieden leek onhoudbaar, want de eerste intifada (1988–1993) had aangetoond dat de Palestijnen voor hun nationale rechten bleven vechten. De simpele annexatie van die gebieden en hun bewoners was niet denkbaar, want dat zou zorgen voor een Arabische meerderheid in Israël en dus het joodse karakter van de staat in gevaar brengen. De Israëlische leiders kozen daarom voor een halfkoloniaal regime voor de gebieden: een vorm van Palestijnse autonomie waarbij Yasser Arafat de taak kreeg om de bevolking in toom te houden, terwijl de touwtjes in handen van Tel Aviv blijven.

Het doel blijft intussen Groot-Israël. Opinie- en beleidsmakers in Israël vinden er geen doekjes om. Of zoals Sharons minister van Binnenlandse Zaken Ouzi Landau zegt: ‘Nooit zullen we het bestaan van een Palestijnse staat aanvaarden.’ En: ‘De Palestijnen hebben recht op een staat en die staat bestaat al: Jordanië.’¹⁹ Tel Aviv is hoogstens bereid een

Palestijnse bantoestangordel in de bezette gebieden te aanvaarden, in afwachting van de volledige realisatie van de zionistische droom. In Camp David wilden Barak en Clinton van Arafat de operettepresident van de bezette gebieden maken, waar de tweehonderd *minibantoestans* zouden worden gegroepeerd in vier *superbantoestans*: dát is de echte toegeving van de Amerikaans-Israëlische tandem geweest.

Alle strategische en economische macht zou in handen van Israël blijven. Dat half-protectoraat zou door joodse nederzettingen, militaire voorposten en verbindingswegen doorsneden blijven, gedemilitariseerd zijn, en geen echte controle over zijn ondergrond, economie, grenzen en luchtruim uitoefenen. Er werd in Camp David met geen woord gerept over de kanker van de honderdduizenden kolonisten, de status van Jeruzalem en het ellendige lot van de miljoenen vluchtelingen. Arafat had politieke zelfmoord gepleegd als hij de legitieme strijd voor een soevereine Palestijnse staat had ingeruild voor een dode mus.

France-2-journalist Charles Enderlin toont ook aan dat Arafat de tweede intifada niet heeft gepland, zoals Israël beweert. Geheime diensten voorspelden al maanden een uitbarsting. Niet een politieke keuze van de PLO voor terreur, maar de Palestijnse wanhoop over de voortschrijdende kolonisering en de uitzichtloze onderhandelingen ontstaken de opstand. En de provocatie kwam van Tel Aviv: het bezoek van Ariel Sharon aan de Haram al Shariff (Tempelberg) eind september 2000, en het vuren van de troepen op de menigte die de volgende dag uit de moskee stroomde.²⁰

Shahid

Palestina is voor Arabieren en moslims een bron van identificatie, en onder invloed van de pro-Israëlische koers van de VS en Europa en van een westers idioom dat sinds 9/11 alle vormen van moslimverzet als 'terreur' criminaliseert, ook alsmear meer een aansporing tot protest tegen het Amerikaanse en Europese imperialisme. De introductie van het stigma van 'terrorisme' in de propaganda tegen de Palestijnse nationale beweging, is geen recent gegeven: al decennia kwalificeert Israël elke Palestijnse verzetsdaad als terroristisch. Tel Aviv maakt daarbij geen onderscheid tussen blinde terreur en legitiem verzet tegen een bezettingsmacht, zelfs het meest onschuldige, zoals Palestijnse kinderen die met stenen naar tanks gooien.

De Palestijnse bevrijdingsstrijd wordt zo gedepolitiseerd. Het verzet verwordt tot een irrationeel gevecht van fanatici ‘die de cultuur van de dood’ aankleven. Zionistische auteurs zoals Thomas Friedman, invloedrijk columnist van *The New York Times*, stellen dat de Palestijnen doelbewust voor geweld kiezen. De islam *bashing* van de jongste jaren heeft dit verhaal nog meer ingekleurd: de overtuiging vindt ingang dat terrorisme en islamisme een Siamese tweeling zijn, of zelfs dat terrorisme de ultieme vorm is van het islamisme. Palestijnse zelfmoordaanslagen worden voorgesteld als het werk van moslimextremisten die gehersenspoelde jongeren als *shahid* of martelaar de dood injagen, met het vooruitzicht op zeventig smachtende maagden in het paradijs.²¹

Deze redenering houdt geen steek, want ook seculiere Palestijnse organisaties als de Tanzim en de PFLP voeren zelfmoordacties uit. Zelfmoordacties zijn geen islamitisch product, denk maar aan de acties van de Japanse kamikazes, de Tamiltijgers – Tamils zijn hindoes – en andere commandoacties waarbij soldaten een zekere dood in de ogen keken. De Israëliëse advocate Lea Tsemel wijst erop dat in de joodse cultuur de zelfmoordactie van Samson wordt verheerlijkt en zelfmoord boven overgave staat. Tot vandaag zweren officieren van het Israëliëse leger een eed van trouw op de rots van Masada, als eerbetoon aan de joodse zeloten die er in 73 na Christus een collectieve zelfmoord verkozen boven de overgave aan de Romeinen.²²

De verheerlijking van zelfmoordoperaties is vreemd aan de islamtraditie. Noch de soennitische tak waartoe de Palestijnen behoren, noch de sjiiitische variant erkent of cultiveert ze. Zoals de katholieken kennen de sjiieten wel de cultus van de zelfkastijding en het martelaarschap, in navolging van Hoessein voor de enen en van Christus voor de anderen, maar zelfmoordacties zijn beiden vreemd. In de elfde eeuw bestond wel een sjiiitische sekte die met zelfmoordaanslagen het einde van de wereld wilde bespoedigen, de Assassijnen, maar journalisten die de voorbije jaren hun vervallen bolwerk in Iran hebben bezocht, op zoek naar de islamitische wortels van het zelfmoordterrorisme, hebben er geen sporen gevonden van een pelgrims- of vereringstraditie.²³

Het militariseren van het verzet tegen het zionisme kunnen we enkel begrijpen als we het fenomeen in zijn historische context bekijken. Met uitzondering van een reeks terroristische acties van Palestijnse groepen die

vooral in de eerste helft van de jaren zeventig dood en vernieling zaaiden, lieten tot in 1991 de methoden van het IRA, de ETA, Action Directe en de Rode Brigades de overzijde van de Middellandse Zee grotendeels onberoerd. Blinde terreur was in de Arabische wereld de uitzondering.

Het zijn zionistische milities die in Palestina grootschalige terreur tegen burgers hebben geïntroduceerd om het land te veroveren en honderdduizenden Palestijnen uit te drijven. Ariel Sharon zelf leidde in de jaren vijftig Eenheid 101, een militia die met goedkeuring van de hoogste autoriteiten Arabieren terroriseerde. Twee operaties zijn goed gedocumenteerd in VN-documenten. In augustus 1953 vermoordde Eenheid 101 tientallen Palestijnse burgers in het vluchtelingenkamp El Bureij, ten zuiden van Gaza. Granaten werden in de huisjes gegooid; wie vluchtte, werd neergemaaid. Twee maanden later viel de militia het Jordaanse dorp Qibya aan. Volgens de Israëliische historicus Avi Shlaim vernietigde ze in één nacht 54 woningen en doodde ze 69 burgers, onder wie meer dan de helft vrouwen en kinderen.

Terreur is een strategische optie van Tel Aviv. Bij de invasie van Libanon (1978) werd volgens de toenmalige stafchef van het Israëliische leger 'de burgerbevolking bewust geïsoleerd (...). Het leger heeft nooit een onderscheid gemaakt tussen burgerlijke [en militaire] doelwitten.' Een kwart miljoen Arabieren werd toen uit Zuid-Libanon verdreven. De Israëliische 'duif' Abba Eban legde het doel uit: de Palestijnse vluchtelingen verder van Israël wegduwen en hun relaties met de lokale bevolking verstoren. In Libanon zette Tel Aviv voor zijn staatsterreur ook onderaannemers aan het werk. Er was natuurlijk het bloedbad in de Palestijnse vluchtelingenkampen Sabra en Chatila (1982), maar ook (en minder bekend) de massamoord op duizenden PLO-strijders en burgers in het Palestijnse kamp Tel al Zaatar (1976), uitgevoerd door Libanees-christelijke milities, uitgerust met Israëliische wapens en tanks.²⁴

De Palestijnen hebben geleerd dat toegevingen en geweldloosheid tot nog meer arrogantie en onverzettelijkheid bij de Israëli's leiden. In weerwil van VN-beslissingen gaat het koloniseren van 'de betwiste gebieden' immers gewoon door; in perioden van 'vrede' zelfs nog meer dan in tijden van oorlog. Tijdens de zeven 'vreedzame' Oslo-jaren (1993–2000) zijn op Palestijnse grond 23.000 illegale huizen voor joodse kolonisten gebouwd, bijna evenveel als in de voorgaande 26 jaar! Vandaag leven er

500.000 joden in de illegale nederzettingen in Gaza, de Westelijke Jordaanoever en Oost-Jeruzalem. Ongeveer 20 procent van Gaza wordt bezet door enkele duizenden kolonisten, op de overige 80 procent zitten 1,4 miljoen Palestijnen opeengepakt, onder wie 800.000 vluchtelingen.

De inplanting van de kolonies en de verbindingswegen ('enkel voor kolonisten') is zorgvuldig uitgekozen, opdat ze fungeren als verdeel- en overheersingsinstrument. Zo heeft de kolonie Netzarim maar één bedoeling: de Gazastrook opbreken in twee niet-levensvatbare delen. Ten oosten van Jeruzalem, tegen Jericho, ligt een kolonie die de West Bank in tweeën snijdt. In de bezette gebieden is een apartheidregime ingesteld: voor de settlers gelden de Israëlische wetten, voor de Palestijnen de meer dan 1300 Israëlische militaire verordeningen. De kolonisten, 10 procent van de bevolking in de bezette gebieden, beschikken over 40 procent van het water, terwijl de Palestijnen, voor hun landbouw afhankelijk van irrigatie, slechts 60 procent van het water krijgen. Sinds het begin van de bezetting in 1967 zijn 11.000 Palestijnse woningen verwoest. Tijdens de Oslo-jaren verminderde het BNP per hoofd van de bevolking met 36 procent. Dat, en niet 'een cultuur van de dood', doet het Palestijnse volk de vlag van de opstand hijsen.²⁵

De Palestijnen grepen pas naar vuurwapens en springstof nadat het vreedzame verzet van de eerste intifada in bloed was gesmoord. Toen werden stenengooiende Palestijnse jongeren als honden neergeschoten. Wie herinnert zich niet de videobeelden waarop Israëlische soldaten met stenen de botten van Palestijnse jongeren breken? Sinds het begin van de eerste intifada, in 1987, tot de ondertekening van de Oslo-akkoorden in 1993, vielen er honderd Israëlische slachtoffers tegenover 1160 Palestijnse doden, of een verhouding van één tegen meer dan elf. Het zijn deze moordende acties van Israël die het Palestijnse verzet naar wapens en explosievangordels deed grijpen.

De allesoverheersende rol van 'menselijke bommen' werd pas een feit tijdens de eerste weken van de tweede intifada (2000), toen het Israëlische leger ongemeen moorddadig te werk ging. Tijdens de eerste zes dagen van de opstand vielen er 64 Palestijnse doden en 2300 gewonden, tegenover negen Israëlische doden. Let op het hoge aantal gewonden: Israëlische scherpschutters erkennen *off the record* dat hun taak erin bestond de knieën van de 'leiders' kapot te schieten. Uit een militair rapport blijkt dat tijdens de eerste drie weken van de tweede intifada – nog

voor de golf van aanslagen goed op gang kwam – het Israëlische leger *een miljoen kogels* heeft afgevuurd. De conclusie is onontkoombaar: Tel Aviv heeft de Palestijnen de militarisering van de intifada opgedrongen.²⁶

Het is onaanvaardbaar dat autobussen, cafés en discotheken met onschuldige kinderen, vrouwen en mannen worden opgeblazen. Maar met deze veroordeling van zelfmoordaanslagen is de kous niet af. Een genuanceerd oordeel over het Palestijnse verzet moet uitgaan van de erkenning dat de Palestijnen het absolute recht hebben om de wapens op te nemen tegen de bezetter. Intussen leert de geschiedenis dat niet het Palestijnse terrorisme een vreedzame en rechtvaardige oplossing in de weg staat: tot begin jaren negentig was er geen sprake van Palestijnse zelfmoordaanslagen, maar dat belette Tel Aviv niet om drie vierde van het grondgebied van Palestina in te palmen en de rest te koloniseren. Israël volgt een ijzeren logica. Als de Palestijnen verzet plegen, verwijst Israël naar dat verzet om een dialoog af te wijzen en de Palestijnse samenleving verder uiteen te scheuren. En als de Palestijnen zich niet verzetten, is er geen hinderpaal om ijverig verder te werken aan de zionistische droom van Groot-Israël, van de Middellandse Zee tot de Jordaan.

Het is ook te gemakzuchtig om zelfmoordaanslagen en de moordpartijen van het Israëlische leger op gelijke morele voet te plaatsen. De keuzevrijheid van Palestijnen en Israëli's is niet gelijk. Palestijnen kiezen niet voor terreuraanslagen zoals Sharon voor de militaire verplettering van de bezette gebieden kiest. De Amerikaans-Palestijnse professor Edward Said hamerde er voortdurend op dat Arafat nalaat te doen wat de leiding van een bevrijdingsbeweging zou moeten doen: een perspectief en een strategie aanreiken, de bevolking mobiliseren voor massaal vreedzaam verzet en acties van burgerlijke ongehoorzaamheid, en in het buitenland campagne voeren en er allianties smeden, zoals het ANC deed om het Zuid-Afrikaanse apartheidregime ten val te brengen. De afwezigheid van een echte politieke leiding, de passiviteit van de Arabische regimes, het gewelddadige bezettingsregime en de internationale steun voor de agressor duwen de Palestijnen naar militaire acties die niet zijn ingepast in een brede politieke strategie, gericht op de verandering van de krachtsverhoudingen in Palestina en daarbuiten. Ook op militair vlak is de ruimte beperkt: stenen en handwapens zijn geen partij voor tanks, Apaches en F-16's.

Enkel als men een abstracte morele maatstaf hanteert, kan men een gelijkheidsteken plaatsen tussen een zelfmoordactivist en Ariel Sharon die in de zomer van 2002 de Israëlische luchtmacht het bevel gaf een bom te gooien op de woning van een Palestijnse leider in Gaza, en nadien de piloot feliciteerde voor de operatie waarbij het doelwit *en veertien andere burgers, onder wie negen kinderen*, omkwamen. De cijfers over de tweede intifada liegen niet. Het Israëlische geweld maakt drie keer meer slachtoffers dan het Palestijnse. En 19,7 procent van de gedode Palestijnen zijn minderjarig, tegenover 12,1 procent van de gedode Israëli's. Als de moord op minderjarigen een maatstaf is voor het moreel verwerpelijke karakter van oorlogsdaden, dan zijn de in de media met veel mededogen omgeven 'represailles' en 'liquidaties' van de Israëli's verwerpelijker dan de in dezelfde media unaniem veroordeelde Palestijnse zelfmoordacties.²⁷

Israël vermoordt op cruciale ogenblikken Palestijnse leiders om eenzijdige bestanden van het Palestijnse verzet te breken, de tegenstellingen aan te wakkeren en verzet uit te lokken, wat dan een voorwendsel vormt om terug te slaan en de politicide verder te zetten. Een voorbeeldje uit een lange reeks. Begin 1996 circuleerden er berichten dat Yehiah Ayyash, hoofd van de militaire vleugel van Hamas in Gaza, zich aan de Palestijnse autoriteiten wou overgeven. Een Palestijnse generaal stelde een televisieploeg van France 2 zelfs voor om de overgave te filmen. De Israëlische premier Shimon Peres was op de hoogte van deze berichten, maar zette toch het licht op groen voor een liquidatie. Hij wist drommels goed welke gevolgen de moord zou hebben. In die periode zouden immers verkiezingen plaatsvinden in de bezette gebieden en de PLO smeekte Hamas om geen stokken in de wielen te steken. De moord op Ayyash was een provocatie die niet onbeantwoord bleef: al de avond na zijn begrafenis verschenen op de muren van Gaza graffititekeningen van exploderende Israëlische autobussen.²⁸

Tel Aviv creëert niet alleen de voedingsbodem voor de aanslagen, maar verwerpt tevens alternatieven. Een topman van Hamas stelde begin 2003 voor te stoppen met aanvallen op Israëlische burgers, zonder onderscheid van geografische grenzen, als Israël stopt met 'het aanvallen, doden en arresteren van Palestijnse burgers en het afgrendelen van hun steden en dorpen'. Medio 2003 deed Hamas een heus vredesvoorstel: 'Als Israël zich terugtrekt uit alle gebieden die het in 1967 heeft veroverd, alle

kolonies ontmantelt en een onafhankelijke Palestijnse staat aanvaardt, dan komt er een einde aan de strijd in de vorm van een langetermijnbestand.' Maar Israël weigert elk bestand, want dat staat de uitbouw van Groot-Israël in de weg.²⁹

Het is natuurlijk de vraag of Palestijnse zelfmoordacties een oplossing dichterbij brengen. Tel Aviv grijpt met beide handen de ruimte die sinds 9/11 is vrijgekomen om een open oorlog tegen de Palestijnen te voeren, onder Sharons leus 'Arafat=bin Laden'. Bush steunt Sharon onvoorwaardelijk, en die laatste schept daar graag over op: 'We leggen ons bij de operaties geen beperkingen op. Israël staat niet onder druk. Niemand bekritiseert ons of heeft het recht om dat te doen. Het gaat hier over het recht van Israël om zijn burgers te beschermen.' Deze *ethnic cleansing light* heeft effect: in 2002 hebben 100.000 Palestijnen de hel van de bezette gebieden verlaten.

Maar betogingen en opiniepeilingen tonen aan dat de strijdwil van het Palestijnse volk niet is gebroken. De radicale Palestijnse verzetsorganisaties maken een positieve balans op van de zelfmoordacties. Hamas wijst erop dat Israël met grote moeilijkheden kampt omdat de Palestijnen de oorlog naar Israël zelf hebben verplaatst: 'Vroeger voerde Israël al zijn oorlogen in het buitenland. Vandaag betaalt het thuis met zijn bloed. De verhouding is één gedode Israëli voor drie Palestijnen.'³⁰

Tijdens de eerste intifada was die verhouding nog één tegen meer dan elf. Het aantal Israëliëse doden tijdens de tweede intifada benadert het aantal doden tijdens de bezetting van Libanon, die voor Israël uitliep op een smadelijke terugtrekking. De Israëliëse economie en de staatsfinanciën zijn in crisis, politieke corruptie en conflicten nemen toe, de Israëliëse samenleving is verscheurd en in de greep van angst. De joodse emigratie groeit en het internationale imago van de joodse staat is zwaar beschadigd. Hoe schokkend en abject de aanslagen ook zijn, voor het eerst in de geschiedenis betaalt niet alleen het Palestijnse volk de factuur van het conflict.

Ook critici van zelfmoordaanslagen als Uri Avnery of Edward Said erkennen het relatieve succes van het militariseren van de intifada. In de zomer van 2003 stond de strijd op een gelijkspel, aldus Avnery: 'Bij het begin van de intifada waren er enkele zelfmoordkandidaten, [in juni 2003] waren het er honderden. [De Palestijnen] hebben bewezen dat men

ze niet op de knieën krijgt. Ze verhinderden dat de Palestijnse zaak van de wereldagenda verdween. De Israëlische economie werd zwaar getroffen. De intifada wierp een schaduw over het dagelijkse leven in Israël. Vele daden die de Israëli's als misdadig beschouwen, zijn in de ogen van de Palestijnen glorieuze heldendaden. De vernietiging van Israëlische tanks, de uitschakeling van een militaire *checkpoint* door een eenzame sluipschutter, de aanval van Palestijnse commando's die onder de scheidingsmuur doorkropen: dat soort daden vervulden de Palestijnen met fierheid. En het feit dat na duizend dagen de Palestijnse David nog steeds overeind staat tegenover de machtige Israëlische Goliath, is op zichzelf een prestatie die fier zal worden doorgegeven aan de komende generaties van Palestijnen.'

Tel Aviv slaagt er intussen niet in het verzet te verpletteren. Volgens Yaakov Perry, ex-chef van de geheime dienst Shin Beth, staat Israël op de rand van 'een catastrofe (...) als we naar de wapens blijven grijpen (...) zullen we onszelf vernietigen'. Hij pleit voor een eenzijdige terugtrekking uit de bezette gebieden en de ontmanteling van de 'illegale' kolonies. Is Israël de vraatzuchtige python die het Palestijnse lammetje wil doorslikken, maar er nu dreigt in te stikken?³¹

Abou Jahjah wordt op de korrel genomen voor zijn steun aan Hamas. Ik confronteerde hem met de bezwaren tegen de Palestijnse zelfmoordaanslagen. De fixatie op terroristische acties verengt en verlamt het politieke leven in de bezette gebieden. De tactiek werpt ook een politieke dam op tussen de Palestijnen en de joden in Israël, wat een samenwerking met joodse krachten tegen het zionisme in de weg staat. De aanslagen verenigden de Israëli's tegen een onzichtbare vijand, hielpen Sharon begin 2003 aan een tweede mandaat als premier en gaven het Israëlische leger nog meer vrijheid om de Palestijnse samenleving te vernietigen. Zelfmoordaanslagen zijn gesneden brood voor de media, terwijl de solidariteit met de Palestijnen wordt bemoeilijkt door de afschuw voor de beelden van uiteengereten lichamen van Israëlische burgers. De rol van Tel Aviv verdwijnt naar de achtergrond. Dit isolement van de Palestijnen leidt tot een impasse. Het is twijfelachtig of het Palestijnse volk, op zichzelf teruggeworpen, de krachtsverhoudingen met de Israëlisch-westerse coalitie in zijn voordeel kan keren. Zijn, alles goed overschouwd, zelfmoordaanslagen tegen Israëlische burgers niet contraproductief?

Abou Jahjah: ‘Vanuit islamitisch standpunt is een bezetter, of hij nu gewapend is of niet, een agressor. Palestina is het land van de Palestijnen. Weliswaar is het zo dat in sommige delen van Palestina de Palestijnen al lang geleden zijn verjaagd en de staat Israël er is opgericht, maar het feit dat dit onrecht al zolang duurt en dat de VN, de VS en andere westerse machten dit goedkeuren, maakt het nog niet goed. Israël heeft geen recht van bestaan, want het is gevestigd op Palestijnse grond. Zowel vanuit een islamitische als een Arabisch-nationale invalshoek is het oordeel ondubbelzinnig: er is geen verschil tussen Ramallah [in de bezette gebieden] en Tel Aviv [in Israël], twee Palestijnse steden, bezet door Israël.

In alle gevallen is de moord op een kind onaanvaardbaar. Het doet er niet toe of dat kind zich in Tel Aviv of in een joodse kolonie in Gaza bevindt. Een kind kan zelf niet kiezen. Het is niet verantwoordelijk voor de keuzes van zijn ouders. Een volwassene kan wel zelf een keuze maken. Volwassenen zijn dus agressors, en tegen hen zijn aanslagen ethisch verantwoord. Een willekeurige aanval op kolonies is begrijpelijk, maar ethisch niet aanvaardbaar. Een aanval op een discotheek waar volwassenen samenkomen, is ethisch wel aanvaardbaar.

Vanuit politiek oogpunt zijn de aanslagen nuttig omdat zo een onleefbare toestand wordt gecreëerd voor de bezetter. De economie en het toerisme lijden eronder. Het onveiligheidsgevoel neemt enorm toe. Dat heeft positieve gevolgen voor de krachtsverhoudingen tussen Palestijnen en Israëli's. Moeten we doorvechten tot geheel Palestina is bevrijd? Ja, want de islam leert ons om onrecht nooit te aanvaarden. Een rechtvaardige oplossing impliceert dat onrecht ongedaan wordt gemaakt. Het onrecht bestaat niet uit de aanwezigheid van joden, maar uit de verdrijving van de Palestijnen, hun degradatie tot tweederangsburgers in hun eigen land en de oprichting op hun grond van een kolonistenstaat. Het onrecht neemt men dus niet weg door de joden te verdrijven. Het onrecht opheffen betekent dat men een Palestijnse staat opricht waarbinnen Palestijnen en joden, inclusief de Palestijnse vluchtelingen en hun nakomelingen, vreedzaam en op voet van gelijkheid samenleven. De Palestijnse vluchtelingen moeten naar hun huizen kunnen terugkeren: dat is een eis van het islamitische én het internationale recht. Veel Palestijnse vluchtelingen hebben nog altijd de sleutel van het huis waaruit ze zijn verdreven.’³²

Deze visie op de zelfmoordacties lijkt voor de westerse publieke opinie onwezenlijk extremistisch. Iedereen die de Arabische en moslimwereld een beetje kent, weet echter dat zij daar in brede lagen van de bevolking leeft. Dit standpunt wordt zelfs door een meerderheid van de Palestijnen gedeeld.³³

Het kost niet veel moeite om in te zien dat Israël een koloniale staat is en dat kolonisten agressors zijn. Maar is een Israëlische jongen van 18 die in Israël is geboren, dat ook? En eentje van 17 jaar? Is Michel Warschawsky, een Israëlische staatsburger die in Israël tegen het zionisme vecht, een agressor? Waarom is volgens Abou Jahjah een aanval op volwassen Israëlische burgers die in Israël leven ethisch aanvaardbaar, en die op de burgers in de WTC-torens niet, hoewel zowel Washington als Tel Aviv zich schuldig maken aan oorlogsmisdaden? En vooral: hoe kan men 'een Palestijnse staat waarbinnen Palestijnen en joden vreedzaam en op voet van gelijkheid samenleven' bewerkstelligen met een tactiek die Israëlische joden zonder onderscheid beschouwt en behandelt als doodsvijanden? Het is begrijpelijk dat Palestijnen 'menselijke bommen' afvoeren op de enige Israëlische doelwitten die binnen hun bereik liggen en misschien levert deze tactiek wel een kortetermijngewin op, maar ze blijft moreel onaanvaardbaar en vormt een obstakel voor een bevredigende oplossing.

Libanon

Palestijnse verzetsorganisaties, en in hun slipstream radicale moslims in de Arabische wereld en daarbuiten, trekken zich op aan het succesrijke verzet van de Libanezen tegen de Israëlische bezetting van hun land (1978–2000). Voor het eerst slaagden Arabieren erin Israël, een militaire grootmacht, een nederlaag toe te dienen. De overwinning was des te opmerkelijker omdat er geen staatsleger aan te pas kwam. Het huzarenstukje was het werk van een coalitie van volksorganisaties, onder leiding van de moslimorganisatie Hezbollah.

De burgeroorlog die in Libanon in 1975 uitbrak, verdeelde het land in twee kampen: tegenover de christelijke falangisten stond een coalitie van progressief-nationalistische partijen, de sjiiitische Amal en de Palestijnse

organisaties. Het conflict bood Tel Aviv een uitgelezen kans om zijn invloed in het land te versterken – eerst via steun aan de christelijke milities, nadien via een openlijke militaire interventie. Op 4 juni 1982 zette Israël een enorme strijdmacht in, met als doelwit de hoofdstad Beiroet zelf. De aanval was officieel een reactie op de moordpoging op de Israëlische ambassadeur in Londen, die door premier Menachem Begin werd toegeschreven aan de ‘terroristische’ PLO. De PLO nam nochtans al een jaar het staakt-het-vuren in Zuid-Libanon in acht, en de Israëlische aanval was volgens alle definities een agressie – of om een modern woord te gebruiken: een preventieve oorlog.

Al vlug belegerde het Israëlische leger Beiroet. Water, elektriciteit en humanitaire hulp werden afgesneden en de stad werd onophoudelijk gebombardeerd. Tel Aviv probeerde overduidelijk de PLO-leiders te vermoorden, want tientallen schuilplaatsen werden gebombardeerd, met een groot verlies aan mensenlevens tot gevolg. Toen het beleg van de stad na acht weken werd opgegeven, in ruil voor het vertrek van de PLO-top en zijn strijders, telden de Libanezen en Palestijnen in hun rangen achttienduizend doden, meestal burgers. Arafat vond een onderkomen in Tunis. Hij zou er blijven tot in 1994, toen hij zich in uitvoering van de Oslo-akkoorden in de bezette gebieden vestigde.

Op 14 september 1982 werd Béchir Gemayel, de falangistenleider die in de schaduw van de Israëlische bezettingsmacht tot president van Libanon was verkozen, vermoord. Twee dagen later trokken de falangisten de Palestijnse kampen van Sabra en Chatila binnen. De kampen waren tijdens de Israëlische belegering van Beiroet zo bestookt met enorme clusterbommen dat het volgens journalist Robert Fisk ‘moeilijk was zich voor te stellen hoe iemand die raids zou kunnen overleven’.

Na het vertrek van de Palestijnse troepen en de terugtrekking van de Amerikaanse *peacekeepers* (in weerwil van Amerikaanse beloften om dat niet te doen), waren de kampen weerloos. Bovendien was generaal Ariel Sharon, toen Israël’s minister van Defensie, in strijd met de geest van het bestand Beiroet binnengetrokken en had hij een militair cordon rond de Palestijnse kampen gelegd, zodat er niemand in of uit kon. Terwijl de Israëlische artillerie en luchtmacht met lichtkogels de kampen verlichtten, vierden de falangisten ongestoord hun wraaklust bot. 36 uur lang werd er gemarteld, verkracht en vermoord. Ouderlingen, vrouwen en

kinderen werden gekeeld. Toen een Israëlische officier een falangist vroeg waarom ook vrouwen werden vermoord, zei hij: 'De vrouwen baren kinderen en de kinderen worden terroristen!'

De Israëlische legerleiding wist goed wat er gaande was. De slachting was nog bezig toen een commandant van de falangisten generaal Amos Yaron via de radio meldde dat in Chatila al 'driehonderd burgers en terroristen waren gedood.' Een Duitse arts getuigde dat Israëlische commando's aan de zijde van de falangisten de kampen waren binnenge trokken. (De Israëlische commissie-Kahane die nadien de slachtpartij heeft onderzocht, zag deze verklaring over het hoofd.) Israëlische soldaten protesteerden tevergeefs bij hun officieren. Ze klampten dan maar buitenlandse journalisten aan en drongen erop aan het bloedbad te filmen. Met de hulp van een Israëlische legerbulldozer werden in de kampen huizen platgegooid en dode lichamen in massagraven gedumpt. Chomsky schrijft dat westerse journalisten bij de bombardementen op Beiroet en de slachtingen in de kampen 'beelden zouden oproepen van nazi's als de slachtoffers joden waren geweest'.

Toen de Israëlische commandant aan generaal Sharon meldde dat de operatie was beëindigd, voegde hij er laconiek aan toe: 'Ze hebben overdreven.' Volgens de PLO vielen er 1500 doden. Het drama maakte grote indruk op de Arabische publieke opinie. Niemand kon er nog omheen: Israël schrikt er niet voor terug om een Arabisch land te bezetten, de hoofdstad te bombarderen en op grote schaal politiek terrorisme toe te passen om een regimewissel door te voeren. En wat even betekenisvol was: de Arabische regimes hadden daartegen niets ondernomen.³⁴

Deze traumatische ervaring moest volgens de plannen van Tel Aviv leiden tot de vlucht van alle Palestijnen uit Beiroet, nog verder weg van hun vaderland. Maar de Palestijnen en Libanezen bleven niet bij de pakken zitten en gingen in het verzet. De terugtrekking van Tel Aviv uit Zuid-Libanon in 2000 was het werk van volksorganisaties van islamitische, nationalistische en communistische signatuur. De overwinning inspireerde het Palestijnse verzet om de compromissenpolitiek van de Palestijnse Autoriteit af te wijzen en de leiding van de tweede intifada op te eisen. Zij zijn op hun beurt een inspiratiebron voor radicale moslims in Europa en daarbuiten.³⁵

De jonge Abou Jahjah kwam niet onmiddellijk met het Libanese verzet in contact: 'Ik ben opgevoed in een vrij progressieve, socialistisch getinte Arabisch-nationalistische omgeving. Als kind liep ik echter niet in de pas. Ik rebelleerde tegen het gedachtegoed dat in mijn familie overheerste. Op een bepaald ogenblik ontstond in Libanon Amal – Amal is misschien wat vergelijkbaar met CD&V hier. Het is een gematigde democratische moslimorganisatie met een nogal vage ideologie, die vooral werkt aan de belangenbehartiging van de sjiitische gemeenschap en de versterking van haar macht. In het begin was Amal de belangrijkste component van het verzet tegen de Israëliische bezetter. Dat, en het feit dat de partij haar bolwerk had in het zuiden, waar ik vandaan kom, sprak me als jonge sjiïet erg aan. Ik ben niet godsdienstig opgevoed – mijn vader is een zeer linkse nationalist – maar mijn familie en ruimere leefwereld waren wel sjiïtisch. Ik heb de islam nooit opgevat als een godsdienst met dogma's, maar meer als een gemeenschapscultuur. Als dertien- of veertienjarige was ik een fan van Amal en zijn leider, Nabih Berri, die vandaag de voorzitter van het parlement van Libanon is. Ik had een foto van hem boven mijn bed hangen. Mijn vader ergerde zich daaraan. Hij vond Amal maar een bekrompen en sektarische organisatie. Hij verdedigde het ideaal van het Arabische nationalisme. Hij was sterk gericht op het Baathisme, maar dat zag ik niet zitten. De Baathpartij was door de machtsuitoefening in Irak en Syrië aangetast. Dat waren geen geloofwaardige partijen die de Arabische wereld zouden kunnen verenigen, maar machtspartijen.'³⁶

In 1990 studeerde de achttienjarige Dyab Abou Jahjah rechten aan de universiteit van Saida, waar het gezin na de vlucht uit Hanin een onderkomen had gevonden. Voetbal was een grote passie, maar politiek was nooit veraf. Hoewel de jongeman niet onmiddellijk warmliep voor het pan-Arabisme van zijn vader, die intussen universiteitsprofessor was geworden, werd hij wel gefascineerd door de vele politieke discussies thuis. Abou Jahjah: 'Mijn vader heeft een grote bibliotheek en vaak zat ik in zijn boeken te lezen. Op een bepaald ogenblik kreeg ik *De theorie van de Arabische revolutie* van Asmat Sayf Al-Dawla in handen. Eerst was ik erg sceptisch. Alleen de titel al: de Arabische revolutie! Ik geraakte echter geïntrigeerd. De stijl stond me aan: de tekst was niet pamfletachtig, maar wetenschappelijk. Wat me aansprak in de theorieën van Sayf Al-Dawla, was het feit dat hij geen contradictie ontwaarde tussen enerzijds het ge-

loof en anderzijds het nationalisme, socialisme en humanisme. Godsdienst was zeker niet het belangrijkste in mijn leven, maar had toch zijn belang. Ik ging bijvoorbeeld naar de moskee. Gewoonlijk wordt op basis van een religieuze houding een kritische opvatting ontwikkeld over nationalisme en socialisme, maar dat was bij hem niet het geval: zijn boeken hielpen me om me meer te identificeren met het Arabische nationalisme, al kon ik dat niet onmiddellijk aan een organisatie of beweging verbinden.

Samen met vrienden werd ik toch actief in de studentenbeweging van de Baathpartij, de Nationale Unie van Libanese Studenten. We organiseerden acties voor Palestina. Nadien volgde ik militaire trainingen bij het Libanees Nationaal Verzetsfront, een los verband van voornamelijk linkse en nationalistische groeperingen waarin ook mensen van Amal en Hezbollah samenwerkten. Dat engagement volstond. Ik wou niet per se actief worden in een politieke partij, al bleef ik zoeken. En ik bleef lezen over de Baath, Fatah en Nasser. De nasseristische organisaties propageerden een personencultus rond de figuur van Nasser: Nasser zei dit, Nasser zei dat. Nasser is een van mijn helden, maar ik ben geen voorstander van blinde volgzzaamheid. Kortom, er was geen organisatie die ik de moeite waard vond om er actief in te worden.³⁷

Eind 1990 gingen de politieke ontwikkelingen in het Midden-Oosten niet de goede kant op. De eerste Golfoorlog tussen Irak en Iran was nog niet lang beëindigd: deze jarenlange zinloze broederstrijd was ten koste van enorm veel menselijk leed en materiële destructie uitgelopen op een bevestiging van de status-quo. De eerste Palestijnse intifada woedde nog, maar de uitkomst was onzeker. Het Libanese verzet had nog geen grote overwinningen geboekt tegen de Israëliische bezetter. Maar de grote schok was de weerslag van Saddam Hoesseins invasie van Koeweit op 2 augustus 1990. Zonder veel Arabisch verzet verzamelde Washington een internationale coalitie rond zich om Saddam uit Koeweit te verjagen, militaire bases in de regio te vestigen en Irak met militaire acties en economische en diplomatieke strafmaatregelen tot de status van paria en dwergstaat te veroordelen. Twaalf jaar na de val van de sjah waren de Amerikanen terug, en hoe!

Terwijl die donkere wolken aan de Arabische hemel samentrokken, dacht Abou Jahjah na over zijn toekomst. Emigratie werd een optie: 'Syrië koos de kant van de VS in de oorlog met Irak. Dat was voor ons

een grote schok en ontgoocheling. Vandaag kan ik dat beter begrijpen en ook nuanceren. Ik weet niet zeker of het ook in dit geval opgaat, maar soms is het nodig een eind met iemand mee te gaan, al is het maar om ervoor te zorgen dat de andere niet te ver gaat. Ik reageerde toen echter heel cynisch en wou niet langer nog iets met politiek te maken hebben. Ik ben vertrokken uit Libanon. Tot dan waren mijn politieke ervaringen nogal teleurstellend. Achteraf bekeken hecht ik meer waarde aan mijn militaire ervaringen. We waren te jong om deel te nemen aan gevechten, maar gaven dekking aan het front, niet ver van Saida. Mijn deelname aan het verzet was beperkt, maar toch reëel, en dat is voor mij belangrijk. Het militaire verzet was écht, anders dan het nogal corrupte politieke wereldje dat was geïnfecteerd door cliëntelisme. Niet in de partijkantoren, maar in het militaire verzet kwam je echte idealisten tegen, die hun leven waagden voor hun idealen.’³⁸

Begin 1991 verliet Abou Jahjah, ondertussen negentien geworden, Beiroet met een Frans visum op zak. De VS stonden bovenaan zijn verlanglijstje van nieuwe thuislanden, maar de nakende Golfoorlog maakte het voor een Arabier bijzonder moeilijk om aan een inreisvisum te geraken. Zodra hij in Frankrijk aankwam, reisde hij door naar België, omdat hem was verteld dat hij studie en werk daar gemakkelijker zou kunnen combineren. Na een tijdje in het Klein Kasteeltje te hebben verbleven, ging hij in Brugge wonen. Hij zou in 1995 naar Antwerpen verhuizen.

Na zijn aankomst vroeg hij politiek asiel aan, maar die aanvraag werd later afgewezen. In 1992 begon hij te studeren, eerst aan de ULB (Brussel), dan aan de UCL (Louvain-la-Neuve). Hij behaalde het diploma van licentiaat in de politieke wetenschappen, richting internationale relaties. Libanon en het pan-Arabisme waren nooit veraf, want hij schreef een eindverhandeling over infrastatelijk nationalisme in Europa. Nadien werkte hij aan een doctoraalscriptie over veiligheidsrelaties tussen naties en staten in het tijdperk na de koude oorlog. Hij combineerde studie en arbeid. Zoals veel asielzoekers ging hij aan de slag in de horeca en de bouwsector, in etablissementen en bedrijfsjes die drijven op goedkope, ongeorganiseerde handarbeiders. Maar hij werkte ook in een slachthuis en bij Belgavia op de luchthaven, waar hij kennis maakte met de reguliere arbeidsmarkt en met vakbonden die hun stempel op het arbeidsproces drukken.³⁹

Als nieuw lid van een onderklasse leerde hij vooral niet-Belgen kennen: migranten van de eerste en de tweede generatie, asielzoekers, illegalen. Op minstens één punt verschilde zijn nieuwe vaderland niet veel van het oude: het is een multi-etnische samenleving, zij het eentje van recente makelij.

Integreren in de jaren negentig

De economische ontwikkeling van West-Europa tijdens de tweede helft van de twintigste eeuw was onder meer mogelijk door het inschakelen van grote aantallen buitenlandse arbeidskrachten. België vormt daarop geen uitzondering.⁴⁰ Na de Tweede Wereldoorlog werden ten behoeve van de steenkoolwinning 60.000 Duitse krijgsgevangenen aan het werk gezet. Deze dwangarbeiders werden in kampen opgesloten en bewaakt en na twaalf maanden vrijgelaten. Ze werden vanaf 1946 vervangen door 70.000 Italiaanse mannen, die in het begin in dezelfde kampen werden gehuisvest. Na vijf jaar mijnlabeur kregen ze een arbeidskaart-A en konden ze in theorie de mijncités in de streek rond Genk, Bergen, Charleroi en Luik verlaten om elders werk te zoeken.

De economische expansie van de jaren zestig gaf een nieuwe impuls aan de invoer van arbeidskrachten. De integratie van de Italianen in de arbeidersklasse en de schok van de mijnramp van Marcinelle – in 1956 lieten 262 mijnwerkers, onder wie 136 Italianen, er het leven – zetten de Belgische overheid ertoe aan om werkvolk te rekruteren in landen waar de overheid en de bevolking minder veeleisend waren op het vlak van arbeidsvoorwaarden dan in Italië. Met de hulp van de overheid lokten bedrijfsleiders Spanjaarden, Grieken, Marokkanen en Turken met een toeristenvisum naar de industriesteden Luik, Brussel, Antwerpen en Gent. Deze ‘gastarbeiders’ zochten een onderkomen in veelal ontvolkte, verkommerde stadsbuurten, waar ze door de eigenaars van huurwoningen met open armen werden ontvangen.

De invoer van verse arbeidskrachten creëerde vanuit het standpunt van de overheid een nieuw probleem: het interneren van de Duitse krijgsgevangenen en de feitelijke opsluiting van de Italiaanse mijnwerkers hadden de overheid in staat gesteld om deze vreemde arbeidscontingenten verregaand te controleren en een indruk van openbare orde en veiligheid

te wekken. De verspreiding van vreemdelingen over het hele land en hun vestiging in verkommerde stadswijken zette de overheid aan het denken. De gevolgen van de zware internationale economische crisis van 1973–74 maakten van deze ‘zwarte buurten’ nog meer een kopzorg.

Vanaf het begin van de jaren tachtig sloop in het politieel-justitiële discours bezorgdheid over het gevaar van ‘agressies van buitenaf’ (Alain Meynen). Enkele Brusselse gemeenten weigerden vlakaf om nog langer vreemdelingen in te schrijven. Dat beleid werd in 1984 door de centrale overheid gelegaliseerd, toen bij wet het volgende werd bepaald: ‘De Koning kan (...) vreemdelingen anderen dan de EG-vreemdelingen (...) verbieden te verblijven of zich te vestigen in bepaalde gemeenten, indien hij oordeelt dat de aangroei van de vreemde bevolking in deze gemeenten het algemene belang schaadt.’ Op basis van deze wet legde de regering voor bepaalde perioden tussen 1985 en 1995 vreemdelingen verblijfs- en vestigingsverboden op in Luik en de zes Brusselse gemeenten Anderlecht, Schaarbeek, Sint-Gillis, Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node en Vorst. Dit beleid kwam tot stand toen nog niemand had gehoord van de hete politieke adem van het Vlaams Blok of van Osama bin Laden.

Na 1995 werden die verbodsbepalingen niet meer vernieuwd. In dat jaar werd wel een ministerieel besluit van kracht om asielzoekers – de migranten van de jaren tachtig en negentig – over de Belgische gemeenten te verspreiden. Behoeftige asielzoekers legt men een administratieve verblijfplaats op, zodat hun opslorping ‘draaglijker’ wordt. Erkende vluchtelingen vallen niet onder de maatregel. Men zegt het niet met zoveel woorden, maar de spreiding van asielzoekers op basis van het aantal inwoners van de gemeente, het aantal steuntrekkers en de rijkdom van de gemeente wijst erop dat het beleid een tolerantiedrempel in acht neemt, zo schrijft de Leuvense professor Albert Martens.

De extreme uitbuiting van de eerste ‘gastarbeiders’ die met langdurige contracten waren geketend aan de mijnbouw, is ondertussen uit de reguliere economie verdwenen en aan het publieke oog onttrokken. Hongerlonen en semi-slavernij gedijen vandaag in de schemerzone van de seksindustrie, de illegale confectieateliers en de thuisarbeid, die draaien op Afrikaanse of Oost-Europese arbeid. De eerste gastarbeiders, vooral Italianen en Spanjaarden, zijn opgegaan in de Belgische arbeidersklasse of hebben als zelfstandige een gewoon bestaan verworven.

Hoewel ze hun sociaal-culturele netwerken behouden, staan ze over het algemeen niet bloot aan uitsluiting, discriminaties en uitbuiting.

Dat betekent echter niet dat de kwalen verdwenen zijn. Nieuwe bevolkingsgroepen, waarvan de Marokkanen de grootste groep vormen, zijn nu het slachtoffer van uitsluiting en discriminatie. Die mensen zijn naar West-Europa gekomen tijdens de dekolonisatie of met de laatste golf van arbeidsimmigratie die de overheid op het continent organiseerde. Ze arriveerden op het einde van een periode van economische groei en volledige tewerkstelling. 'Hun permanente vestiging gebeurde in een periode gemarkeerd door economische crisis en onzekerheid en door stijging van de werkloosheid. Een niet onaanzienlijk deel van de mensen die al dan niet rechtstreeks afkomstig zijn uit een moslimland, bevindt zich vandaag in een maatschappelijk precaire situatie (...) met alledaagse praktijken zoals identiteitscontroles, fouilleringen, arrestaties, verwijderingen en administratieve aanhoudingen. Dit alles vormt wat Franstalige onderzoekers noemen: "les cérémonies de dégradation sociale".'⁴¹

Het aanwervingsbeleid van ondernemers en het feit dat de grote meerderheid van de bevolking uitsluiting, discriminaties en uitbuiting als (tijdelijk) onvermijdelijk of zelfs normaal beschouwt, geven die onderdrukking en uitbuiting een permanent, structureel karakter. Op die manier beschikt de economie over een reserve aan arbeidskrachten: een onderklasse van mensen die goedkoop en gemakkelijk inzetbaar zijn en de arbeidsvoorwaarden van alle loontrekkenden onder druk zetten. Ze zijn de eersten om te worden ingezet voor zwaar, vuil en onderbetaald werk. Ze zijn ook de eersten die aan de deur vliegen als het economisch minder goed gaat. Ze worden niet alleen als werknemer, maar ook als mens gediscrimineerd en geabnormaliseerd, want de achterstelling betreft vele facetten van het leven en wordt gerechtvaardigd met een breed scala van vooroordelen, 'volkswijsheden' en mythen die vorm geven aan racisme, xenofobie en monoculturalisme.

De bijna dagelijks aanspoelende lijken op de Spaanse kusten wekken de indruk dat de zuidgrens van Fort Europa onneembaar is. Illegaliteit en repressie stoppen de aanvoer van werkkrachten echter niet, maar zorgen ervoor dat diegenen die het halen, in een precaire positie worden gehouden. Sinds de val van de Berlijnse Muur worden Oost-Europese

bouwwakkers, elektriciens, meiden, stiksters, poetsvrouwen en hoeren in de EU zonder veel problemen 'rendabel' gemaakt.

De Portugese bouwsector draait bijna volledig op Oost-Europese arbeiders. De fruit- en groenteteelt in Andalusië wordt overeind gehouden door Marokkanen en sinds enige tijd ook Oost-Europeanen. De Marokkanen zijn er meestal illegaal aan de slag, als dagloners: ze werken voor een habbekrats, kunnen op geen enkele vorm van sociale zekerheid terugvallen en leven ver weg van de Spaanse dorpen en steden, in woningen dicht bij de velden, of in het slechtste geval in hangars, een autowrak of de serres zelf. Spanje is een voortrekker in de strijd tegen 'de illegale immigratie', maar de politie laat in haar achtertuin betijen: zonder illegale, rechteloze dagloners stort de tuinbouwsector in. Die ambivalente houding vertaalt zich ook in de geesten van de Andalusiërs. Ze moeten van hun 'gastarbeiders' niets hebben, maar deze zijn als werkkrachten intussen wel erg gegeerd.

Hoe diep xenofobie wortel schiet als de instandhouding van een tweederangsproletariaat moet worden gerechtvaardigd, bleek in februari 2000, toen Andalusië, Spanje en Europa werden opgeschrikt door berichten over een pogrom in El Ejido. De stad is een groeipool voor de land- en tuinbouw en stelt veel Marokkaanse arbeiders tewerk. De plaatselijke bevolking minacht ze, weigert ze te bedienen in de bars en ze zijn ongewenst in het straatbeeld, maar de gebeurtenissen in februari 2000 sloegen alles.

In El Ejido had een Marokkaan twee boeren doodgeschoten. Enkele dagen later vermoordde een geestesgestoorde Marokkaan een Spanjaard. Het stadje ontplofte. Vier dagen lang trok een menigte door de stad en de omliggende velden, op jacht naar Marokkanen. Wie in hun handen viel, werd mishandeld. De winkeltjes en sjofele appartementen van migranten werden vernield. Een lokaal van een organisatie die zich over migranten ontfermt, werd verwoest. De onopvallende moskee ontsnapte niet aan de volkswoede: er werd zelfs op de koran geürineerd. Honderden Marokkanen vluchtten de velden in, waar ze dagenlang ronddoelden. De lokale overheid en de politie lieten betijen. De rust keerde pas weer toen de Guardia Civil versterkingen naar El Ejido had gestuurd. Een zestigtal allochtonen werd gewond, maar de burgemeester van de stad stond het Rode Kruis niet toe om noodd tenten aan te voe-

ren. Ongeveer zevenhonderd slachtoffers dienden achteraf een klacht in, maar niemand werd veroordeeld.⁴²

De pogrom maakte grote indruk op allochtonen in Europa. De zaak leek een uitvergroete versie van wat in de zomer van 1993 in Sint-Truiden was gebeurd. Toen ontstond commotie rond enkele honderden Sikhs die in de streek van Sint-Truiden in de aardbeienpluk werkten: burgemeester Jef Cleeren vond dat ze overlast veroorzaakten en in die xenofobe sfeer werd een brandbom gegooid naar een huis waar Sikhs verbleven. De Sikhs lieten zich echter niet intimideren en betoogden voor hun rechten.

Doorgaans zijn discriminaties en uitsluitingsmechanismen subtieler, maar daarom niet minder indringend aanwezig. In de nasleep van de rellen in Borgerhout van eind 2002 probeerde een jonge vrouw van Turkse origine de lezers van *De Standaard* een idee te geven van de moeilijkheden waarmee allochtonen hier kampen: de trambestuurder die weigert om een geldbriefje aan te nemen en eist dat er met muntstukken wordt betaald; de politie die bij een huiszoeking de verkeerde deur beschadigde, niets ondernam om de zaak te vergoeden toen haar moeder haar beklag deed, maar wel optrad toen een autochtoon zich met de zaak bemoeide; de postbode die weigert een aangetekende zending persoonlijk af te geven, hoewel men thuis is, zodat men naar het postkantoor moet; bus- en trambestuurders die niet stoppen; onvriendelijke blikken van verkoopsters. Ze schrijft ook: ‘Mijn ouders betalen zich blauw aan belastingen, en nog worden ze niet volwaardig behandeld. Ons geld is wel goed genoeg, maar dat is blijkbaar niet voldoende om onze rechten te doen gelden. Mijn vader mocht tot tien jaar geleden in de fabriek waar hij werkte, de kantine niet delen met de Belgen, hij en zijn vrienden aten hun lunch bij de machines. Zijn arbeid is wel goed genoeg, maar niet zijn aanwezigheid?’

En dan zijn wij er, de tweede generatie. We zijn hier geboren, beheersen de Nederlandse taal, en toch worden we niet aanvaard. We studeren, behalen diploma’s en toch krijgen we geregeld te horen dat we niet voldoen voor een baan. Onlangs kreeg een vriend met een ingenieursdiploma te horen dat ze hem onmogelijk een bepaalde baan konden geven omdat hij dan baas zou zijn van honderd Belgen. Ze wilden hem wel, hij was bekwaam, maar het kon niet omdat de Belgen geen bevelen van een Turk zouden aanvaarden. Het klassieke antwoord op dergelijke problemen is

“integratie”, maar de enige integratie die overblijft, is: je naam veranderen, je huidskleur bleken, je haar blond verven en lenzen in je ogen stoppen.’⁴³

Niet iedereen reageert even bedaard. Een anoniem gebleven jongen uit Mechelen schreef enkele jaren geleden zijn frustraties neer, lang voor er van Abou Jahjah sprake was. Het stuk is voor het eerst gepubliceerd in 1999 onder de titel ‘De Hel’, op de website van het Mechelse jeugdhuis Rzoezie. Rzoezie is al 25 jaar lang een opvangplaats voor honderden jongeren van Marokkaanse afkomst. De Mechelse gemeenteraad was niet opgezet met de tekst. Rzoezie haalde ‘De Hel’ van zijn website, maar de tekst circuleert nog steeds op het internet. Het is een vlammend statement dat bij jonge allochtonen bijzonder populair is en van hand tot hand gaat, zoals ook met de cultfilm *Malcolm X* van Spike Lee het geval is:

‘Ik ben Abdellah. (...) ik ben een product van België, Vlaanderen. Meer bepaald Mechelen. Ik ben in Mechelen geboren en getogen. Ik heb Marokkaanse ouders. Probleem is: ik voel me geen Belg, Vlaming, Mechelaar. Meer zelfs, ik zal het zo subtiel mogelijk uitdrukken: ik krijg het schijt van België, Vlaanderen en Mechelen. Nee, ik ga niet terug naar Marokko! Ja, ik ben bruin, jong en werkloos, heb kroeshaar, haat en heb lak aan flikken (politie), ik rochel op racisten en ik heb niets te verliezen. Ja, ik ben de nachtmerrie van Blank België. Om mij steken de brave blanken de straat over om me toch maar niet te kruisen. Om mij doen ze het in hun broek als ze me met mijn vrienden op een of andere straathoek zien staan. Om mij kopen die onschuldige burgers allerlei alarmsystemen en dubbele deursloten. Om mij vinden de rechtvaardige bestuurders des lands allerlei wetten en statuten uit om extra flikken aan te werven. Om mij verzinnen onze bewindslieden allerlei wetten om me kort (lees: onderdrukt) te houden. Om mij huilt mijn moeder!

(...) België heeft mijn vader doen werken tot hij erbij neerviel. Hij heeft België mee opgebouwd. Het overschot aan werk was toen voor hem. Leren, dat hoefde niet, nee, werken daar was je voor gekomen. Nu, decennia later, in deze zogenaamde economische crisis waarin Renault een fabriek sluit, meer dan drieduizend mensen zonder werk zet en op zes maanden tijd tien miljard winst maakt, is hij het overschot! Mijn vader en zijn kinderen. Op de drieduizend ex-werknemers zijn Marokkanen op één hand te tellen en met de overige vingers van die hand kan de werkgever nog een pint pakken.

(...) Mijn vader heeft hier meer dan twintig jaar gewerkt en bijna dertig jaar gewoond. Wat hij hier mee heeft opgebouwd aan België, wordt nergens vernoemd, laat staan dat het land hem dankbaar zou zijn. Dat het graf van meer dan duizend Marokkaanse soldaten die in de Tweede Wereldoorlog met België hebben gevochten, in Gembloux in Wallonië ligt, weet geen Vlaming.

Nee, de enige gevoelens die België hem laat zien en voelen is het feit dat het hem kwalijk wordt genomen dat hij werkloos is, dopt, geen Nederlands kent, kinderen heeft en kindergeld ontvangt, ... En daarbij mag hij zien hoe zijn kinderen opgroeien tot speeltjes waar België totaal zijn zin mee doet. Hij ziet zijn kinderen kapotgemaakt door racisme, beroofd van elke vorm van eigenheid en zelfrespect. Zij worden afgesneden van zijn liefde en in opstand gebracht tegen zijn opvoeding, tegen islam, tegen hun zelfwaarde. Ze worden dolend gehouden door een samenleving die hun geen eerlijke kansen op onderwijs, ontspanning, diploma, vrije tijd, werk, kortom toekomst biedt. Slechts weinigen vallen niet door de mazen van het net om toch maar het imago van democratisch België te behouden. Deze weinigen worden dan nog door Belgen als spreekbuis van Marokkanen opgevoerd. Pittig detail is dat deze Marokkanen enkel en alleen niet door het net zijn gevallen omdat ze zich als Belg voordoen of op z'n minst de Belgische ideeën hebben eigenge maakt. Een duidelijk mechanisme van onderdrukking.

(...) [België] laat me alleen haat voelen, haat jegens mijn leraars die me steevast minder quoteren en zelfs racistische opmerkingen te over hebben, haat jegens de flikken voor wie ik altijd schuldig ben en die geen kans onbenut laten om me te pesten, haat jegens de chefs en patroons die weken voor het afsluiten van de vacature met "sorry, we hebben juist iemand aangenomen", "geen Marokkanen" bedoelen, haat jegens de huisbaas die ik opbel en die na mijn naam gehoord te hebben geen huis te huur, maar een huis verhuurd heeft.

België, ik klaag je aan wegens diefstal. Diefstal van mijn vaders toekomst en mijn geschiedenis. Wegens verkrachting. Verkrachting van mijn eigenheid en identiteit. Wegens ontvoering. Ontvoering van minderjarigen naar gevangenschappen, ontvoering van zogenaamde criminelen die voor dezelfde feiten zwaarder gestraft worden dan Belgen. (...)'⁴⁴

Frustraties, complexen, verscheurde identiteiten: soms leidt het tot protest en verzet, wat dan weer nieuwe reacties uitlokt. Mohamed El Ouali,

oud-medewerker van Rzoezie, wijst erop dat het jeugdhuis problemen kreeg toen het actie begon te voeren tegen racisme en uitsluiting van allochtone jongeren in Mechelen. Het jeugdhuis diende geregeld klacht in tegen zaakvoerders die zich schuldig maakten aan racistische daden. Rzoezie werkte ook mee aan een reportage van *TerZake*. Met een journalist en een verborgen camera trokken ze naar cafés en discotheken. De kijker zag hoe allochtone jongeren aan de deur met drogredenen werden tegengehouden. Ze vroegen de politieagenten die er werden bijgehaald, een proces-verbaal op te stellen op basis van een overtreding van de wet op het racisme, maar de politie koos de kant van de portiers en vroeg de jongeren om op te stappen.

Die tv-reportage is Rzoezie zeer kwalijk genomen. Vooral politie- en gerechtelijke milieus waren ontstemd en Rzoezie werd zwaar aangepakt. De gerechtelijke diensten deden een inval in het jeugdhuis en arresteerden Rudy Possemiers, een van de verantwoordelijken. Possemiers werd verweten te sjoemelen met subsidies. Hij werd ook beticht van pedoseksuele activiteiten, maar wegens gebrek aan bewijzen moest het parket de aanklacht voor zedenfeiten laten vallen. Velen zijn ervan overtuigd dat het Mechelse gerecht ook het fraudedossier tegen Rzoezie op basis van roddels heeft geopend, maar in die zaak is nog geen uitspraak gedaan.

Volgens El Ouali overkomt de AEL vandaag wat Rzoezie toen is overkomen: 'Zodra je op een militante manier gelijke rechten eist en daarmee naar buiten komt, word je keihard aangepakt.'⁴⁵ Het zijn geen geïsoleerde of typisch Belgische incidenten. Demonisering, en zo nodig criminalisering, is al te gemakkelijk het lot van allochtonen die dwars uit de hoek komen, van het Brusselse jeugdhuis Alhambra over de Franse *Mouvement de l'Immigration des Banlieues* tot de Frans-Zwitserse islamoloog Tariq Ramadan.

Schaduwboxen tegen racisme

Pas eind jaren tachtig kwam de vreemdelingenproblematiek op de politieke agenda. De overheid erkende toen enkele integratiecentra en richtte het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid (KCM) op, geleid door de christen-democratische politica Paula D'Hondt. Later werd het KCM omgedoopt tot het Centrum voor Gelijke Kansen en

Racismebestrijding, met Johan Leman (sinds 2004 Jozef De Witte) aan het roer. D'Hondt en Leman waren niet echt bezig met een doordacht beleid om een harmonieuze multiculturele samenleving gestalte te geven. In opdracht van hun politieke voogden werkten ze aan een ad-hocreactie op de opkomst van het Vlaams Blok, of meer in het algemeen: aan de 'samenlevingsproblemen' die de overheid onder controle wou krijgen om de verdere opmars van het Blok te stoppen.

Wat de goede bedoelingen van de betrokken medewerkers ook zijn, de disciplinerende van allochtonen staat centraal. De integratiesector houdt zich bezig met de omkadering van de allochtonen en het aanleren van vaardigheden en houdingen die hun functioneren in de samenleving als achtergestelde groep zo probleemloos mogelijk laten verlopen: taal-cursussen, contactavonden, sociaal-culturele expressie. Het doel is wat D'Hondt in 1989 de inpassing van allochtonen noemde, een term die nadien door Verhofstadts inburgering (1992) werd vervangen. Vaagheid is de regel. Volgens D'Hondt slaat inpassing op respect voor de openbare orde, maar ook op respect voor 'de sociale basisbeginselen van onze samenleving'. Ze bedoelt daarmee 'de emancipatie van de vrouw, zoals wij die verstaan; de wederzijdse verdraagzaamheid; onze taal; enzovoort'. Het gaat om een niet-limitatieve en erg vage opsomming. Wat is in godsnaam respect voor onze taal?

D'Hondt wou bovendien naar eigen zeggen een voldoende aantal bekwame allochtonen rekruteren om deze conservatieve visie op integratie uit te voeren. Dat allochtonen wel eens zelf hun organisatie- en actie-vormen zouden willen kiezen, kwam bij haar niet op.

Ondertussen gebeurde er bitter weinig om de toestand van onderdrukking en uitbuiting om te buigen. Deze onderliggende basishouding noemen Jan Blommaert en Jef Verschueren het homogeneïsme, wat men ook het monoculturalisme kan noemen: een streven naar een zo eenvormig mogelijke, homogene samenleving, opgebouwd rond de meerderheids-cultuur, waarbij men de intolerantie tegenover de ander en zijn cultuur legitimeert door hem te abnormaliseren. Als men 'de allochtoon' zou kunnen onzichtbaar maken door hem om te bouwen tot 'een Vlaming', zou men de wrevel van de autochtonen en dus de aanhang van het Vlaams Blok uitvlakken. De diversiteit, of de scherpere kantjes ervan, wordt beschouwd als een probleem, terwijl het onvermogen van de maatschappij

om met diversiteit om te gaan onderbelicht blijft en zelfs versterkt wordt. Het ideaal ervan wordt kernachtig weergegeven in de oude Volksunie-slogan 'Migranten moeten Vlaming worden.'⁴⁶

In zijn tweede burgermanifest (1992), een van de ideologische basisteksten van de nieuwe VLD, geeft Guy Verhofstadt het monoculturalisme een theoretische basis. Volgens de latere premier is er, naast de 'vreemdelingenhaat' van het Blok en de 'naïviteit' van 'multiculturalisten', een derde weg: die van 'de inburgering' om 'de overwegend islamitische migranten de bij ons geldende levenswijze en waarden te doen aanvaarden'. Verhofstadt maakt niet duidelijk wat hij bedoelt met die levenswijze en waarden. Die vaagheid en enkele banbliksems tegen de islam zijn een gevaarlijke cocktail. Hij vraagt zich af of moslims überhaupt in te burgeren zijn: 'De vraag is of de islam wel in overeenstemming te brengen is met de liberale democratie en de vrijheid, de verdraagzaamheid, de verscheidenheid en het tegensprekelijke debat (...). Is de zaak-Rushdie [het doodvonnis van de Iraanse ayatollah Khomeini tegen de schrijver] niet het ultieme bewijs van de onmogelijkheid van de islam zich in te passen in onze samenleving? Toont zij niet aan dat de islam in wezen een intolerante en totalitaire ideologie is, die botst met de culturele, morele en juridische voorschriften die gelden in een open en democratische samenleving?'⁴⁷ Verhofstadts eis tot 'inburgering' van moslims dreigt zo uit te draaien op de eis dat de moslims de-islamiseren en verdampen in de meerderheid.

Ondertussen had het Vlaams Blok zijn landelijke politieke doorbraak gerealiseerd: op zondag 21 november 1991 werd de partij in één klap een middelgrote politieke formatie. Het rijke Vlaamse middenveld kwam in het getouw met allerlei 'antiracistische' campagnes en initiatieven. Multiculturele ontmoetings-, debat- en kookavonden volgden elkaar op. Veel multiculturele kunstmanifestaties hadden de bijbedoeling om een bescheiden bijdrage aan de strijd te leveren. Affiches ter ere van de democratie sierden menige muur en gevel. Vlaamse intellectuelen gooiden zich op de theoretische ontmaskering van uiterst-rechts. Het werd bon ton om zich te distantiëren van het Vlaams Blok. Vlaanderen werd bedolven onder een vloedgolf van petitie's, memoranda en manifesten tegen racisme. De traditionele politieke partijen decreteerden een cordon sanitaire rond het Vlaams Blok. Hand in Hand en Charta 91 organiseer-

den betogingen waar soms veel volk op afkwam. Op 22 maart 1992 betoogden 100.000 mensen, overwegend jongeren, voor verdraagzaamheid en tegen racisme. Twee jaar later werd dat nog eens overgedaan toen 50.000 betogers door de straten van Brussel trokken.

Het zette echter bitter weinig zoden aan de verdedigingswal tegen extreem-rechts. De afgelopen dertien jaren vormden een periode van gestage opgang van het Blok en een demonstratie van het onvermogen van de traditionele partijen om de uiterst-rechtse partij te vloeren. De goedbedoelde outingsdrang viel ondertussen zo goed als stil. Sinds de jongste verkiezingszege van het Vlaams Blok (13 juni 2004) slaat de verwijfeling toe, ook bij de linkervleugel van het politiek correcte establishment. Er gaan daar zelfs stemmen op om het cordon sanitaire in de vuilnisbak te kieperen en het Blok in het regeringsbad te sleuren. Kortom: om het Blok te ontmaskeren door... de partij een gedeelte van haar programma te laten uitvoeren.

Abou Jahjah heeft een uitgesproken mening over deze pijnlijke worsteling met het racisme en het Blok: 'Racisme kan een emotie zijn, een ideologie of een reflex, en is moeilijk op zich te bekampen. Men kan alleen bepaalde ideeën of daden als racistisch interpreteren. Men kan dan in discussie treden, waarbij dat racisme meestal wordt ontkend. Racisme is een vijand die we niet zien. Daarom willen we ons concentreren op iets tastbaars: op discriminatie, of anders gezegd: de praktische invulling van racisme. Of op uitsluiting, die niet alleen door racistische motieven wordt ingegeven, maar racisme is er wel een van de oorzaken van. Verder is er xenofobie, dat is nog een beetje verschillend van racisme. Racisme in de zin van het idee dat het ene ras superieur is aan het andere, interesseert me niet. Ik denk trouwens dat weinig mensen dat echt geloven.

Een antiracistisch discours is dus geen prioriteit. Ik kijk naar de concrete situatie. Discriminatie is een niet-gelijke behandeling. Als ik dat vaststel, dan klaag ik dat aan. Of aan de basis ervan nu racisme, angst, misverstanden of wat dan ook ligt, maakt niet uit. Men moet maatregelen nemen zodat dit onmogelijk wordt. Er zullen altijd redenen bestaan om andere groepen, en dan vooral minderheden, uit te sluiten. We moeten er gewoon structureel voor zorgen dat dit niet langer kan. Men moet ons op gelijke voet met de anderen behandelen: dat is de essentie.

Charta 91 is opgericht door een groep intellectuelen met heel goede bedoelingen. Charta 91 voerde een strategie om het Vlaams Blok te bekampen. Volgens Charta 91 is het Vlaams Blok de politieke verschijningsvorm van het racisme. Maar als je met mensen van Charta 91 praat, laten ze dikwijls blijken dat ze het naast elkaar bestaan van verschillende gemeenschappen op lange termijn geen goede zaak voor de samenleving vinden. Volgens mij voedt ook dat soort van opvattingen het racisme. Men moet ervan uitgaan dat die verscheidenheid er gewoon is, en niet als doel stellen dat die verscheidenheid op lange termijn moet worden weg-gewerkt.

We moeten het hebben over de spelregels. Als we samen iets willen doen, dan doen we dat; als we dat niet willen, dan doen we dat niet. We moeten er alleen voor zorgen dat we elkaar niet bekampen en uitsluiten zodat de minderheid wordt benadeeld. Een multiculturele samenleving is niet per se een interculturele samenleving. Het kan dat in een multiculturele samenleving culturen grondig, maar probleemloos van elkaar verschillen, zolang de democratische spelregels maar worden gerespecteerd. Dat laatste is cruciaal. Ons nationalisme vertrekt van het gelijkheidsbeginsel, in tegenstelling met sommige rechtse nationalist die ageren voor uitsluiting.⁴⁸

De problemen van ‘de multiculturele samenleving’ reduceren tot een probleem van racisme is inderdaad al te eenvoudig. Uitgewerkte theorieën waarbij de mensheid in rassen wordt opgedeeld en een rangorde van rassen wordt opgesteld, komen veel minder voor dan in de tussenwereldoorlogse periode. Het racisme van de nazi’s kreeg een grote weerklank in het door crisissen verscheurde Duitsland. Het was een eenvoudige theorie die het jodendom als zondebok opvoerde voor de maatschappelijke problemen en handig inspeelde op antikapitalistische gevoelens door de joodse plutocratie aan de kaak te stellen. In de praktijk werd trouwens geen enkele antikapitalistische maatregel getroffen: het kapitalisme was slechts in abstracto een vijand.

De maatschappelijke tegenstellingen zijn vandaag niet groot genoeg en er is geen verpauperde, ontredderde middenklasse aanwezig om een massabasis te creëren voor een agressieve racistische beweging. En met de teloorgang van het kolonialisme verdween een andere krachtige motor van racisme: het kolonialisme als *the white man’s burden*, als bescha-

vingswerk van een superieur blank ras onder inferieure rassen. ‘Zachte’ vormen van xenofobie daarentegen zijn wel wijdverspreid, want ze liggen in de lijn van de menselijke overlevingsreflex om het onbekende met wantrouwen te benaderen. Het opstapje naar het monoculturalisme, het ethnocentrisme, is zelfs algemeen verspreid, want het is een basisingrediënt van de imperialistische denkbeelden die in het Westen gangbaar zijn en er de neokoloniale overheersing van de wereld legitimeren.

Het ethnocentrisme wordt in Vlaanderen versterkt door de invloed van het Vlaams-nationalisme, dat eens progressief van aard was, maar steeds meer conservatieve kenmerken ontwikkelt, parallel met de groeiende dominantie van de Vlaamse fractie van de burgerij in het bestel. De Vlamingen hebben zich pas laat in de twintigste eeuw geëmancipeerd, toen het militante socialisme al op zijn retour was. Die emancipatie was niet zozeer het product van bewustwording, solidariteit en strijd, maar veeleer het (onbedoelde) gevolg van objectieve economische processen, waardoor de Vlaamse boeren snel proletariseerden – niet als fabrieksarbeiders, maar als ambtenaren, kantoorbedienden, verkoopmanagers. Anders dan de Waalse arbeiders, die kunnen bogen op een rijke vakbondstraditie, gedragen de Vlamingen zich meer als nouveaux riches – en als nieuwe meesters die de frustraties van hun recente knechtschap niet gemakkelijk afwerpen.

Het ethnocentrisme leeft hier: in 1991 ging bijna de helft van de Vlamingen akkoord met de stelling dat ‘men de gastarbeiders naar hun eigen land zou moeten terugsturen (...) als het aantal arbeidsplaatsen vermindert’. In 1998 onderschreef nog 30 procent van de Vlamingen deze stelling. Met enquêteresultaten moet men voorzichtig omspringen, maar deze cijfers tonen alleszins aan dat ethnocentrisme een voedingsbodem heeft. Politici en andere woordvoerders van de heersende klasse spelen daarop in en versterken het. Het Antwerpse liberale boegbeeld Ludo Van Campenhout zegt ongegeneerd: ‘Het is normaal dat mensen het niet altijd even makkelijk vinden wanneer ze op straat een Marokkaan tegenkomen. Mijn grootouders zijn op het Zuid gaan lopen omdat er [in hun buurt] plots veel Marokkanen en Turken kwamen wonen, dat zorgt nu eenmaal voor een cultuurclash. Dat mag geen taboe zijn.’ De allochtoon wordt zo als een abnormaliteit of een probleem voorgesteld, want hij wijkt af van de denkbeeldige norm.⁴⁹

Etnocentrisme is echter geen recent en uitsluitend Vlaams fenomeen: zo eiste de socialistische Mijnwerkerscentrale van de Borinage tijdens de tussenwereldoorlogse crisisjaren de vervanging van ‘vreemde’ mijnwerkers, ook Vlaamse, door Waalse werklozen.

Heeft de antiracistische beweging van de jaren negentig de verkeerde vijand gekozen door het racisme te verketteren en het diffusere etnocentrisme en monoculturalisme, die dieper zijn geworteld en ruimer zijn verspreid, links te laten liggen? En bleef het niet allemaal te vrijblijvend, te weinig gericht op afdwingbare maatregelen van de overheid? Op een affiche voor een Hand-in-Handbetoging stond een allochtoon meisje met een schattig snoetje. Op een andere affiche stonden twee jongetjes, een allochtoontje en een autochtoontje. Ze hadden een partijtje geravot en stonden er verformfaaid bij. De ene had er zelfs een blauw oog aan overgehouden, maar geen erg: ze waren dikke vrienden en hadden de armen om elkaar geslagen.

De affiches ademen de boodschap uit dat ‘ze’ niet bedreigend en gevaarlijk zijn, en dat ‘ze’ een beetje zijn zoals ‘wij’. Op de affiches riep men op om te betogen voor verdraagzaamheid – alsof multicultureel samenleven betekent dat we andere culturen moeten verbijten, en dat het tijd wordt dat we ze verdragen. Er schuilt een monoculturalistische boodschap in die manifestaties: het samenleven van autochtonen en allochtonen is geen evidentie. Ze hebben ook wat van vrijblijvende reinigingsrituelen – van schaamlapjes waarachter de problemen van etnocentrisme en monoculturalisme voortwoekeren.

Er rijst nog een bijkomend probleem: de vijand wordt gereduceerd tot de partijpolitieke expressie van het racisme, het Vlaams Blok. Zowel het Blok als de traditionele partijen doen daar hun voordeel mee. Het Blok wordt in de rol van onderdog geduwd en vindt daarin voedsel voor zijn demagogische radicalisme tegen ‘het establishment’ en ‘de vreemdelingen’, die zouden parasiteren op ‘de gewone man’. Het cordon sanitaire rond het Blok levert de traditionele partijen intussen een adelbrief van politieke correctheid op, maar het is allemaal vrijblijvend en goedkoop. Het komt hen trouwens goed uit dat het Blok als zondebok en bliksemafleider wordt opgevoerd in de strijd tegen racisme en xenofobie: zo komt de structurele achterstelling van allochtonen niet in het vizier.

Politici kunnen hun desinteresse voor de problemen van allochtonen zelfs in een progressief kleedje stoppen, als een goedbedoelde strategie van het minste kwaad om erger (het Blok!) te voorkomen.

De hamvraag is: wie duwt wie? Is het zo dat Filip Dewinter en het Blok Guy Verhofstadt en Steve Stevaert duwen? Of is het omgekeerde het geval? De stelling dat het Vlaams Blok de traditionele partijen naar rechts zuigt, zodat naast het origineel allerlei kopieën ontstaan, komt iedereen goed uit. Maar stemt het met de werkelijkheid overeen?

Wederzijdse beïnvloeding is nooit ver weg. In 1979 dook het migrantenstemrecht voor het eerst en het laatst in een regeerakkoord op, en dat was geen toeval: vanaf het begin van de jaren tachtig maakte de populistische Schaarbeekse burgemeester Roger Nols van 'de vreemdelingen' zijn favoriete schietschijf. De vrees voor uiterst-rechts hangt boven de Wetstraat, en dat beïnvloedt de toespraken, de persverklaringen, de debatten. Maar het is niet Dewinter die beslist over fundamentele kwesties als tewerkstelling, onderwijs en huisvesting van allochtonen, racisme en beeldvorming van de islam, interculturele contacten en samenwerking, politieke participatie van allochtonen.

De heersende klasse heeft de touwtjes in handen, en niet de extreemrechtse vrijbuiters die voor vuurwerk en spektakel zorgen in een schouwspel dat door anderen wordt geregisseerd. Het establishment en zijn partijen schuiven op naar rechts, en het Blok parasiteert op die ontwikkelingen. Het hele partijpolitieke spectrum, van het Blok en CD&V over de VLD en SP.A tot Groen!, peddelt op die maalstroom.

De strategische draai naar rechts begon eind jaren zeventig, nadat een zware recessie de naoorlogse periode van economische bloei had afgesloten. In de tweede helft van de jaren zeventig is de antimigrantenretoriek op gang getrokken door figuren als Roger Nols (FDF, nadien PRL) en Charles Picqué (PS), die weigerden om islamonderricht in de gemeentescholen aan te bieden of op te treden tegen horeca-uitbaters die onder het mom van een beleid tegen dronkaards vooral allochtonen weigerden.

In 1979 bracht het Vlaams Blok een manifest uit waarin het Vlaamsnationalisme nog centraal stond. Pas in 1984 werd de strijd tegen immigratie en de multiculturele samenleving het centrale thema van de partij. De partij vond toen het 'migrantenprobleem' niet uit, want dat stond al jaren op de agenda van enkele Brusselse gemeenten die weigerden nog

langer 'vreemdelingen' in de gemeenten in te schrijven. Het Vlaams Blok codificeerde haar ombouw tot echte 'antimigrantenpartij' in 1989 en 1992, respectievelijk met het boek *Eigen volk eerst* en het 70-puntenprogramma over het migrantenprobleem.

Maar ondertussen had ook de verrechtsing van het traditionele politieke gedachtegoed zich doorgezet. In 1987 zette de PRL van voorzitter Louis Michel de deur wijdopen voor populistische verkiezingscampagnes. De Schaarbeekse burgemeester Roger Nols, lijstduwer op de PRL-Kamerlijst, voerde toen een opgemerkte campagne met *moslimbashing* als centraal thema. Op een affiche stonden betogende moslims, met prominent in het midden een grote foto van Khomeini. De slagzin loog er niet om: '*L'immigration d'hier ne doit pas devenir l'invasion de demain.*' Geen enkele gevestigde partij keurde zijn campagne af. In datzelfde jaar nam de Brusselse PS een standpunt in tegen het stemrecht voor niet-Belgen. De partij verwees naar 'de Belgische bevolking die alleen wordt gelaten, zonder antwoord en zonder oplossing voor de problemen van de immigratie', en zo vatbaar wordt voor extremistische sirenenzangen. In 1991 domineerde Nols de PRL-campagne met slogans als '*Stop à l'invasion*' en '*Sécurité d'abord*'.⁵⁰

De PRL en de Brusselse PS stonden niet alleen. In 1992 vroeg kandidaat-premier Verhofstadt zich hardop af of de islam 'een intolerante en totalitaire ideologie' is. Volgens hem zwichtte Europa voor het 'fundamentalisme', wat zou blijken uit het toelaten van steunbetogingen voor Khomeini en zijn fatwa tegen Rushdie, het gedogen van hoofddoeken in gemeenschapsscholen en het feit dat in vele landen na migrantenrellen vreemdelingen bij de politie in dienst worden genomen. In datzelfde jaar floot de CVP Vlaams minister Wivina Demeester terug omdat ze had voorgesteld een debat over het gemeentelijke stemrecht voor migranten te openen.

Ook de sociaal-democratie liet het afweten. Tekenend voor de mentaliteit van de SP-leiding in die jaren is deze anekdote van Lode Van Outrive, toen europarlementslid voor de partij: 'In het begin van de jaren negentig profiteerden wij duchtig van de progressieve meerderheid in het Europese parlement om, telkens als we maar konden, ons uit te spreken voor het stemrecht voor migranten. Dat was de SP-top ter ore gekomen en ik werd op het partijbureau geroepen. Louis Tobback, en zijn

spoor moest men maar volgen, was toen tegen dat stemrecht en er werd mij rekenschap gevraagd. Noteer dat vandaag dezelfde politicus er voor is, maar ik heb nog geen enkel argument gehoord dat wij destijds ook niet hadden. Voorzitter Frank Vandenbroucke raadde mij uiteindelijk aan in het vervolg niet meer te gaan stemmen als die kwestie weer eens te berde kwam. Ik antwoordde dat ik niet zo laf was en begon wat uitleg te geven over de standpunten van de fractie en de progressieve meerderheid, maar op slag was de belangstelling weg. Een aantal bonzen, onder meer Willy Claes, toen minister van Buitenlandse Zaken, sloegen gewoon hun dagblad open.'

In 1995 noemde Claes, ondertussen secretaris-generaal van de Navo, het moslimfundamentalisme de grootste bedreiging voor Europa. Dat jaar schreef SP-boegbeeld Louis Tobback in zijn boek *Zwart op wit* dat 'diegenen die misbruik maken van de asielprocedure (...) hier als meeuwen op een stort komen zitten omdat dat gemakkelijker is dan thuis te vissen of de grond te verbouwen'.⁵¹

De afgelopen twaalf, dertien jaar is elke rel met allochtone jongeren beantwoord met veiligheidscontracten, meer politie op straat, *zero tolerance*, snelrecht. De stelling dat de traditionele partijen dit beleid voeren omdat ze de hete electorale adem van het Vlaams Blok in de nek voelen, is slechts in beperkte mate waar en erg apologetisch. Een repressief beleid wordt in alle ontwikkelde kapitalistische landen gevoerd, zowel in landen waar uiterst-rechts sterk is, als in landen waar dat niet het geval is. Repressie is overal aan de orde van de dag, en het doet er niet toe of een Filip Dewinter, Jean-Marie Le Pen of Jörg Haider aan de zijlijn staat te roepen of niet. (Dat geldt ook voor Wallonië, waar het Front National van Daniel Féret pas op 13 juni 2004 een doorbraak realiseerde, toen het 8 procent van de stemmen behaalde en in het Waalse parlement groter werd dan Ecolo.)

Het ziet er dus naar uit dat de electorale groei van het Blok, het salonfähige van zijn thema's en de toegenomen bespreekbaarheid van sommige van zijn 'oplossingen' de politieke vertaling zijn van de verrechtsing van de gehele maatschappij tijdens het laatste kwart van vorige eeuw. Toen de regering-Martens de opkomst van het Vlaams Blok pareerde met de oprichting van het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid, reageerde ze eigenlijk op een dieperliggend fenomeen dat zich

alleen maar in de verkiezingsuitslagen vertaalde: de problemen met het disciplineren van de allochtone gemeenschappen, die ten gevolge van de opeenvolgende recessies (tijdelijk) overtollig en dus ‘storend’ waren geworden. Deze ethnocentrische en monoculturele draai van de samenleving en haar bestuurders is de humus waarop racisme, xenofobie en het Blok gedijen.

In het licht van wat voorafgaat, doet de veroordeling van het Vlaams Blok door het Gentse hof van beroep op basis van de antiracismewet (21 april 2004) niet ter zake en is ze zelfs contraproductief. Het was overduidelijk een politiek proces, zoals ook Paul Pataer, toenmalig voorzitter van de Liga voor de Mensenrechten, erkende. Het vonnis is het voorlopige eindpunt van vijftien jaar politieke strijd van de traditionele partijen tegen het Blok. Eerst werd de wetgeving aangepast, om het mogelijk te maken dat beroepsrechters hierover een vonnis vellen. Nadien is in rechtbanken meer dan drie jaar slag geleverd om de partij toch maar veroordeeld te krijgen.

Die veroordeling wegens het aanzetten tot haat en discriminatie roept overigens veel vragen op. De scheidingslijn tussen ‘kritiek leveren’ – wat volgens wet en rechter mag – en ‘haat in de hand werken’ – wat niet mag – is immers erg dun. Wie vandaag vanuit een oprecht antiracistische houding dit arrest toejuicht, moet beseffen dat morgen andere, progressieve groepen die niet op de gunst van het establishment kunnen rekenen, er ook mee kunnen worden aangepakt als dat die gevestigde machten goed uitkomt: vakbondsdelegaties (wegens het aanzetten tot ‘haat tegen patrouns’?), moslimnationalisten (wegens het aanzetten tot ‘haat tegen ongelovigen’?), pro-Palestijnse activisten (wegens het aanzetten tot ‘haat tegen joden’?), kritische intellectuelen, enzovoorts.

Een ontzuenderend stukje geschiedenis: de antiracismewetten die in Belgisch-Congo van toepassing waren, zijn nooit gebruikt tegen kolonialen, maar wel tegen zwarte nationalisten die een ‘omgekeerd racisme’ werd aangewreven. Opiniedelicten ondermijnen de vrije meningsuiting en versterken het repressieve arsenaal van de staat, dat als een zwaard van Damocles boven de hoofden hangt van eenieder die vragen durft te stellen bij de gevestigde orde.

Dit arrest is een wanhoopsbod dat antiracisten op korte termijn mischien wel genoegdoening schenkt, maar terzelfder tijd levert het de extreem-rechtse partij ook een slachtofferareool op. Het gaat tevens

voorbij aan de essentie: het succes van het Blok heeft niets te maken met zijn abjecte en miserabele ideeën en voorstellen, maar wel met de demagogische, ‘revolutionaire’ vorm die het geeft aan de dominante ideeën van de traditionele politiek. Het Blok is populair omdat de partij de wijdverbreide monoculturele, xenofobe en islamofobe opvattingen recupereert en ze schijnbaar op een radicale, rechtlijnige en consequente wijze verdedigt.

Wie kan het allochtonen kwalijk nemen dat ze een no-nonsenseaanpak voorstaan en focussen op de tastbare realiteit van hun structurele achterstelling? Het is niet prettig voor de elite om zo voor haar verantwoordelijkheid te worden geplaatst, en dat is zeker het geval als radicale moslims daarbij opmerken dat ze hun eisen onvoorwaardelijk ingewilligd willen zien. Abou Jahjah wil gelijke rechten op het vlak van tewerkstelling, onderwijs en huisvesting, maar zonder de moslimidentiteit te moeten opgeven: ‘Wij, zoals we zijn, willen die drie basisrechten. In ruil kan men ervoor kiezen zich te assimileren. Men kan dan zijn islamitische geloof laten vallen, of het bekritisieren en aanpassen. Men kan dan zijn taal en cultuur opgeven. Dat willen we echter niet. We willen geen prijs betalen voor het verkrijgen van die evidente basisrechten. We willen onze identiteit niet opgeven voor iets waarop iedereen recht heeft.’⁵²

Het is overigens nog maar de vraag of men die basisrechten automatisch verwerft als men assimileert. Discriminaties en achterstelling vallen mensen te beurt op basis van willekeurige criteria. Vrouwen krijgen een lager loon en slechtere banen dan mannen, hoewel ze toch ‘geassimileerd’ zijn. In Frankrijk lijdten de *harkis*, ‘geassimileerde’ Algerijnen die ten tijde van de kolonisatie met Parijs collaboreerden, even hard onder uitsluiting en discriminaties als de *beurs*, de Algerijnse jongeren die uit de immigratie voortkomen. In België zijn niet alleen moslims het slachtoffer van racisme, maar ook zwarten, latino’s en christenen uit Turkije. En uit onderzoek blijkt dat er geen relatie is tussen de mate waarin een moslim godsdienstig is en zijn sociaal-economische toestand.⁵³

Veel ondernemers discrimineren gewoon op basis van huidskleur, en niet omdat allochtonen niet of minder ‘geassimileerd’ zijn. Zijn culturele verschillen niet vaak een voorwendsel om te discrimineren, zoals de discriminatie van vrouwen in laatste instantie wordt gerechtvaardigd met het

voorwendsel van hun fysieke zwakte, hun periodieke ongesteldheid en de kans op zwangerschappen? Discrimineren werkgevers niet gewoon omdat het hen goed uitkomt?

Abou Jahjah: 'Ik denk het niet. Soms kan dat mechanisme misschien spelen, maar ik stel vast dat zelfs tijdens een economische hoogconjunctuur werkgevers discrimineren en uitsluiten tegen hun eigen belangen in. In 2000 werkte ik voor het ABVV. Toen beleefde Vlaanderen een economische bloeiperiode. De werkgevers waren op zoek naar werknemers, ook naar laaggeschoolden, maar toch wilden ze geen Marokkanen in dienst nemen. De logica was vanuit economisch standpunt absurd. Hun racisme heeft een culturele grondslag.'

Volgens Abou Jahjah gaat het niet 'over een primitief racisme op basis van huidskleur, maar veeleer over culturalisme en een antimoslimhouding. Zo ben ik er zeker van dat een migrant door de overgrote meerderheid geaccepteerd zou worden als hij zijn identiteit liet vallen.' De huidskleur speelt volgens hem niet echt een rol: 'Kijk maar naar Italianen en Spanjaarden. Zij zien er ook anders uit, maar worden zij gediscrimineerd? Nee, en dat komt omdat hun geloof niet als een bedreiging wordt gezien.'⁵⁴

Het voorbeeld van Italianen en Spanjaarden is slecht gekozen. Een halve eeuw geleden waren Italianen wel degelijk het voorwerp van discriminaties, en nu is dat niet meer het geval, hoewel ze toen in dezelfde god geloofden als nu. En een eeuw geleden werden Vlaamse gastarbeiders in Wallonië en Frankrijk door hun lokale geloofsgenoten gediscrimineerd, hoewel ze dezelfde cultuur deelden. Vandaag zijn zwarte Afrikanen en Oost-Europeanen bij ons het mikpunt van discriminaties, hoewel ze geen moslim zijn. In de VS bezaten Arab-Americans, ondanks hun 'afwijkende' godsdienst en cultuur, tot voor kort een relatief geprivilieerde positie. Kortom: er is geen oorzakelijk verband tussen een afwijkende godsdienst en cultuurbeleving en een verhoogde kwetsbaarheid voor discriminaties. Spanjaarden en Italianen beschikken hier over alle basisrechten, hoewel ze hun identiteit en cultuur behouden hebben, inclusief hun eigen organisaties en netwerken. Tijdens de afgelopen decennia zijn ze in de arbeidersbeweging geïntegreerd en hebben anderen hun plaats als lompenproleten ingenomen. De sociale positie van mensen verklaart of ze al dan niet worden gediscrimineerd, en het zijn 'toevallige' identiteitsaspecten

die in een monocultureel klimaat als stigma worden gecultiveerd om een onderklasse te produceren.

Abou Jahjah schijnt het religieus-culturele aspect te verabsoluteren: alsof de 'joods-christelijke beschaving' voorbestemd is om 'de moslim-cultuur' vijandig te behandelen. Wellicht laat hij zich op sleeptouw nemen door de recente *moslimbashing*, maar deze opvatting is niet zonder gevaren. Een statische visie op het monoculturalisme kan ertoe leiden dat men autochtonen vooral bekijkt als mensen met diepgewortelde foute opvattingen, en niet als potentiële bondgenoten in de ontvoogdingsstrijd van de minderheid. Ook bestaat het gevaar dat men de religieus-culturele component van de eigen identiteit overbenadrukt, ten nadele van doelstellingen die de sociale positie van de gemeenschap versterken en waarrond men gemakkelijker allianties met autochtonen kan aangaan. De zwarte activist Malcolm X ontwikkelde kort voor zijn dood een opvatting die deze val ontwijkt: 'Niet de Amerikaanse blanke man is racistisch, maar wel de Amerikaanse politieke, economische en sociale omgeving die een racistische houding bij de blanke man opwekt. (...) De blanke man is niet in wezen slecht, maar Amerika's racistische samenleving stimuleert hem om slecht te handelen. De samenleving creëert en voedt een psychologie die het laagste en primitiefste uit de mens naar voren brengt.'⁵⁵

2. Moslims verheffen hun stem

De geboortewieg van de AEL

Herhaaldelijk is gezegd en geschreven dat de standpunten van Abou Jahjah hem worden ingefluisterd door duistere krachten uit het Oosten. Hoewel de internationale component van nieuwe vormen van moslim-identiteit niet onbelangrijk is, zijn Abou Jahjahs opvattingen zwaar getekend door de ervaringen van de jongste generatie van Belgische allochtonen en loopt er een rode politieke draad van de eerste kritische allochtone stemmen die hier in de jaren negentig te beluisteren waren, naar de AEL, die in 2000 door enkelen van hen is opgericht. Vooral de lotgevallen van Dyab Abou Jahjah en Ahmed Azzuz bij de socialistische vakbond ABVV en de Federatie van Marokkaanse Verenigingen (FMV) overtuigden hen van de noodzaak om een zelforganisatie uit te bouwen.

Abou Jahjah: 'Ik ging op het nationale secretariaat van het ABVV in Brussel werken, als nationaal coördinator van de migrantenwerking. Ik keek ernaar uit, want ik dacht dat de vakbond, die toch officieel de klas-

senstrijd verdedigt, zou gaan voor het echte militante en de compromisloze belangenbehartiging. Voor ik er in 1999 aan de slag ging, kon ik me echt niet inbeelden dat er bij de militanten van de socialistische vakbond racisten zouden zijn. Ahmed [Azzuz, die al een tijdje als educatief medewerker bij de migrantenwerking van het ABVV werkte] waarschuwde me onmiddellijk voor het racisme in de vakbond. Ik geloofde hem niet, maar moest hem uiteindelijk gelijk geven. Het werd al vlug duidelijk dat het ABVV alleen is geïnteresseerd in dienstverlening aan de leden. Nu nog herinnert Ahmed me soms aan zijn waarschuwing van toen, om me duidelijk te maken dat ik meer naar hem moet luisteren. (Lacht)

In het begin verliep de samenwerking met mijn chef, adjunct-nationaal secretaris Julien Van Geertsom, vlot. Ik deelde het ABVV in twee kampen op, dit op basis van hun houding tegenover de commissie Etnische Minderheden van het ABVV: de slechten, zoals Xavier Verbooven, en de goeden, zoals Julien Van Geertsom. Maar zelfs binnen de commissie stootte ik op verzet. Ik begon te beseffen dat de secretarissen die naar de commissie kwamen, eigenlijk niets wilden ondernemen. Daarom stelde ik voor om geïnteresseerde militanten en afgevaardigden samen te brengen om als groep te wegen op de sociale verkiezingen en de vakbondswerking in het algemeen. Van Geertsom is een sluwe man en hij heeft geprobeerd om me in een bepaalde richting te duwen. Hij zei dat hij dat allemaal wel goed vond, maar dat daarvoor geen steun in de vakbond bestond en dat het dus nooit zou lukken. Van Geertsom wou langzaam te werk gaan, met beleidsnota's die aan het bureau ter goedkeuring werden voorgelegd. Ik stelde echter vast dat de beleidsnota's zich opstapelden zonder dat men beslissingen nam. De nota's waren papieren zoethouders. Op een bepaald ogenblik zijn we begonnen met zelf bijeenkomsten te organiseren, zonder Van Geertsom of het bureau daarbij te betrekken. We brachten allochtone militanten en gedelegeerden bijeen. Enkele secretarissen steunden ons discreet. Ik kwam steeds meer in botsing met de leiding. Eigenlijk wilde men niet dat ik iets deed. Ik had een kantoor, een mooie bureaustoel en twee medewerkers, onder wie Ahmed Azzuz. Men verwachtte dat ik daar ging zitten, elke maand mijn salaris opstreek en verder zweeg. Ik was echt een alibi-Ali en dat moest zo blijven. Ahmed en ik konden dat niet meer aanzien en hebben samen met enkele andere vrienden in februari 2000 Al Rabita opgericht, de voorloper van de AEL. Toen we voor *De Morgen* namens Al Rabita een opinieartikel schreven, is

de zaak ontploft. Er werd me verweten dat ik de ideologie van het ABVV afviel. Een topman van de vakbond zei me informeel dat ik wel gelijk had en dat je dat misschien wel in Frankrijk kan zeggen, maar niet in Vlaanderen. Vlamingen zijn “een boerenfolk”, zei hij. Toen Mohamed Chakkar Ahmed en mij vroeg om voor de Federatie van Marokkaanse Verenigingen (FMV) te komen werken, zijn we op zijn voorstel ingegaan. Voor onze carrière was het beter geweest om bij het ABVV te blijven: als we plooiden, zou men ons gerust laten, en bovendien had men ons een politieke carrière binnen de SP aangeboden.

De overstap van het ABVV naar de Federatie gebeurde eind 2000. In die periode is Al Rabita de AEL geworden. We waren ondertussen tot het besef gekomen dat je meer moet zijn dan een ideeëncentrum en dat je een machtsbasis moet opbouwen. We wilden een *grassroots movement* oprichten. We spraken daarover met Chakkar, maar die vond dat belachelijk. Chakkar verdedigde het klassieke standpunt: de sociaal-culturele organisaties houden zich met sociaal-cultureel werk bezig, en de koepel, de Federatie van Marokkaanse Verenigingen, behartigt de belangen. Zo wordt de politiek natuurlijk gegijzeld door enkele individuen en ver weg gehouden van de basis van de gemeenschap. Ik zei hem dat het misschien niet slecht zou zijn als er tussen al die sociaal-culturele organisaties ook een politieke organisatie zou bestaan. Een politiek georganiseerde achterban zou de koepel toch alleen maar sterker maken? Chakkar zei dat het niet zou lukken om een ledenbeweging uit te bouwen. Ik zei hem dat we konden mikken op een honderdtal leden. Chakkar lachte me uit, zo onwaarschijnlijk ambitieus leek hem toen die doelstelling. (Lacht)

Voor de FMV werkte ik aan de oprichting van een moslimscoutsbeweging. Het kabinet van toenmalig minister van Cultuur Bert Anciaux liet ons weten dat het een subsidiëring niet zag zitten. Wij begrepen dat niet: men subsidieert toch ook katholieke scoutsverenigingen? Chakkar gaf toe en stelde voor om in plaats van een moslimscoutsbeweging een allochtone scoutsbeweging op te richten. Ik verzette me daartegen, want wat is in godsnaam een allochtone jeugdbeweging? Dat begrip is volledig inhoudsloos. Veel ouders waren gemotiveerd om hun kinderen naar een moslimscoutsvereniging te sturen, maar voor een vage allochtone jeugdbeweging haken ze af. We stelden vast dat ons project vertrouwen wekte bij de mensen en een grote aantrekkingskracht uitoefende. Steeds meer beseften we dat de activiteit van gesubsidieerde verenigingen erg be-

perkt is. Chakkar zei ons voortdurend dat hij met ons akkoord ging, maar dat we problemen zouden krijgen als we doorzetten. Er leeft een aversie voor een jeugdwerking die vanuit de jongeren zelf ontstaat. Men aanvaardt enkel jeugdwerkingen die binnen de visie van de welzijnssector passen en de jongeren als het ware op een therapeutische manier benaderen. De jongeren worden bijna als zieken behandeld, hun ziekte heet diversiteit. De FMV kwam daartegen in het verweer, maar de organisatie is geen goed instrument om dat te doen. Hoe kan je vechten tegen de plannen van mensen die je terzelfder tijd subsidiëren?

Ik kwam goed overeen met Chakkar, maar hij zit gevangen in een strategie en organisatie die de integratielogica als dogma hanteert. Hij gelooft niet in de kracht van zijn eigen gemeenschap. Hij gelooft niet dat er een nieuwe generatie is opgestaan die wil opkomen voor haar rechten. Hij is een spreekbuis van de oudere generatie. Het is typisch dat hij niet kon geloven dat we ooit honderd leden zouden hebben, hoewel we er vandaag vele honderden tellen! Hij is ervan overtuigd dat mensen niet in beweging komen voor idealen. Hij denkt dat de mensen slechts naar buiten komen voor geld en materiële zaken. Voor de FMV is dat ook zo: als we iets organiseerden met de Federatie moesten we koekjes, muziek en drank aanbieden om misschien dertig jongeren bij elkaar te krijgen. De jongeren komen niet – niet omdat ze geen idealen hebben, zoals Chakkar denkt, maar omdat ze aanvoelen dat ze gewoon worden beziggehouden. Als ze de kans krijgen om een strijdbaar alternatief uit te bouwen dat echt van hen komt, komt er veel energie vrij. De AEL bewijst dat. Veel mensen die in de FMV actief waren, zijn naar de AEL overgestapt. Organisaties zoals de FMV doen goed sociaal-cultureel werk, maar politiek zijn ze onbestaande. Dat oordeel wordt gedeeld door Chakkar, al zal hij dat niet hardop zeggen.

We hebben dus geprobeerd om de klassieke paden te bewandelen: eerst in een autochtonenorganisatie, daarna in een allochtonenorganisatie. Uit al deze ervaringen en lessen groeide stilaan het concept van de AEL zoals de organisatie vandaag bestaat.⁵⁶

Het artikel in *De Morgen* waarmee Al Rabita, de voorloper van de AEL, de toorn van de vakbondstop opwekte, kreeg enkele maanden later een vervolg. In een doortimmerde opiniebijdrage stelden de auteurs al in de titel de lezer voor de keuze. Wat wou Vlaanderen: radicale gastarbeiders

of gelijkwaardige medeburgers? De eerste zin was direct raak: ‘Wanneer zal men hier eens beseffen dat de zogeheten migrantenjongeren evenveel over dit land te zeggen hebben als welke Vlaming ook?’ Tot de weldenkende autochtoon die gelijke rechten voorstaat, zei Al Rabita dat het woord alleen niet volstaat: ‘Wij zijn hier geen gasten en wij hebben geen gastheer, onze Arabische en moslimcultuur is even Belgisch en Vlaams als de autochtone christelijke cultuur of de joodse cultuur of de vrijzinnige cultuur of de hippie- of punkcultuur. Wij hebben niemand nodig om ons te vertellen dat wij recht hebben op islamitische scholen, zoals er katholieke en joodse scholen zijn, maar dat wij dat recht best niet zouden opeisen. Wij eisen gelijke rechten, en niet alleen een abstract recht op gelijke rechten, maar de volledig praktische invulling daarvan. (...) Wij weigeren elk maatschappelijk model waar de samenleving gebaseerd is op de gunst en de gastvrijheid van de meerderheid en de onderdanige tevredenheid van de minderheid. Gelijkheid in theorie en praktijk is de enige beschaafde keuze.’⁵⁷

Het zijn ideeën en standpunten die enkele jaren later zullen worden verketterd als Abou Jahjahs conflict- en segregatiemodel. Er waren in dat pre-AEL-tijdperk nochtans wel meer allochtonen die gelijkaardige standpunten innamen. De diepe onvrede van jonge allochtonen kwam aan de oppervlakte met de Brusselse migrantenrellen van de jaren negentig, en vertaalde zich in discussies en acties van jeugdhuizen als Alhambra en Chicago (Brussel) en Rzoezie (Mechelen).

Tegen het einde van het decennium lieten ook enkele jonge allochtone intellectuelen zich horen, met een kritiek op de integratiesector, de assimilatie dwang, het politieracisme, de alibi-Ali's, de autochtone zelfgenoegzaamheid. De Gentenaar Rezzak Cakar klaagde de demonisering aan: ‘Als er rond de moskee een beweging groeit, dan is dat meteen moslimfundamentalisme. Voert men actie op straat, dan noemt men dat migrantenrellen.’ Tarik Fraihi, die later aan de slag zou gaan op de studiedienst van S.P.A., vestigde in die dagen zijn reputatie als een onafhankelijke allochtone intellectueel die zelden een blad voor de mond neemt. Hij schreef een artikel met de sprekende titel ‘Het failliet van de integratie-industrie’. Zijn oordeel was hard: ‘Het integratieconcept (...) is niet meer dan een folklorefestivalmodel (...) waarbij integratie niet veel meer is dan het “in de gratie” vallen bij de autochtone bevolking.’

Veel van deze ideeën hadden al in 1992 de weg gevonden naar *Het*

Belgische migrantendebat, een boek waarin de professoren Jan Blommaert en Jef Verschueren het homogeneïsme van de autochtone meerderheid aan de kaak stellen en pleiten voor de introductie van diversiteit als norm, waarbij de verschillende etnische groepen op voet van gelijkheid samenleven, onder een rechtsorde die iedereen moet respecteren. Het boek had een diepe indruk gemaakt op de jonge critici.⁵⁸

Zoals Cakar en Fraihi stelde ook Abou Jahjah in die periode de integratie-ideologie aan de kaak: ‘Wat men hier een migrantenprobleem noemt, is volgens ons vooral een autochtonenprobleem. Onder de noemer migrantenproblematiek heeft de blanke meerderheid al jaren – zonder het te beseffen – lege debatten gevoerd waardoor haar eigen eurocentrisme en haar onvermogen om met diversiteit om te gaan, alleen maar duidelijker werd. (...) Een cafébaas die zijn autochtone klanten ziet afhaken omdat migranten ook zijn zaak bezoeken, ervaart dit als een migrantenprobleem, terwijl hij absoluut met een autochtonenprobleem te kampen heeft.’

Het ongenoegen drong ook de sociaal-democratie binnen. Begin 2001 bepleitten een tiental progressieve allochtonen in een vrije tribune ‘een actief en volwaardig burgerschap van allochtonen’. Volgens hen is het debat over assimilatie en inpassing achterhaald en moet het beleid de zelfredzaamheid van alle burgers centraal stellen. Dat betekent toegang verlenen tot arbeid, onderwijs, gezondheidszorg en politiek, een anti-discriminatiebeleid en de stemplicht voor allochtonen als begin van medebeslissingsrecht op alle vlakken. Er was duidelijk een nieuwe generatie allochtonen opgestaan die, anders dan hun ouders, niet langer wou zwijgen over het lot dat hen hier te beurt valt.

Maar ze verhieven dan wel hun stem, het bleef roepen in de woestijn. Er vielen harde woorden aan het adres van de integratiesector en het beleid, die paternalistisch, xenofob en mensonterend werden genoemd. De sector nam deze kritiek niet in dank af. Johan Leman vond dat zijn critici een ‘bourgeoismentaliteit’ tentoonspreidden. Saïda Sakali, actief op het kabinet van SP.A-minister Landuyt, klaagde achteraf over slagen onder de gordel: ‘Ik had het integratiebeleid als een alibibeleid omschreven en dat is niet in goede aarde gevallen. Plotseling was ik een rabiëte islamiste.’ Tarik Fraihi concludeerde somber: ‘Vraagtekens plaatsen bij het minderhedenbeleid is verboden.’⁵⁹

Een malaise overviel veel critici. Sommigen trokken zich ontgoocheld terug, anderen gingen op in het traditionele politieke kader. Abou Jahjah ging echter verder op de ingeslagen weg. Het concept van de AEL komt uit dit soort van opvattingen voort, maar de beweging voegde wel iets toe aan de verbale oprispingen van de progressieve allochtonen van de tweede generatie: voor het eerst werd een zelfstandige politieke actie op de allochtone agenda geplaatst.

Werk, onderwijs, huisvesting

De achterstelling van allochtonen heeft vooral te maken met een tekort aan werk, onderwijs en goede huisvesting, drie opstapjes naar een waardig leven in de maatschappij. Abou Jahjah sneed het onderwerp aan toen ik hem zijn mening vroeg over het akkoord dat Bart Somers, de toenmalige Mechelse burgemeester, had gesloten met de horeca-uitbaters in de stationsbuurt van zijn stad om Marokkaanse jongeren niet langer de toegang te ontzeggen. De horeca-uitbaters discrimineren niet meer; in ruil krijgen ze ondersteuning voor controle en toezicht.

Abou Jahjah: ‘Dat is op zich een goede maatregel. Het is echter allemaal wat hypocriet omdat het daar bij blijft. Zo wordt het een bliksemafleider. Somers moet iets doen voor onderwijs, tewerkstelling en huisvesting, maar dat doet hij niet. Aan de belangen van de machtscentra raakt hij niet. Als het over die drie onderwerpen gaat, leidt hij de aandacht af van de verantwoordelijkheid van de gevestigde orde en begint hij over de verantwoordelijkheid van de allochtonen zelf. Hij weigert de structurele discriminaties te erkennen en wijst op de verkeerde houding van de allochtonen, hun gebrekkige taalbeheersing, enzovoort.’⁶⁰

De oplossing? ‘We willen quota voor migranten op de arbeidsmarkt. Verplichte quota, want de rest werkt niet. Ik heb bij het ABVV gewerkt en daar heb ik gemerkt dat op vrijwillige basis niets mogelijk is. De werkgevers willen geen Marokkanen, punt uit. Ze zijn bang “voor wat hun klanten zullen denken”. Ik verzin dat niet. De VDAB zegt dat ook. Onderwijs is nog belangrijker. Het onderwijs moet zich dringend pedagogisch aanpassen aan de multiculturele realiteit. Als het katholieke net blijft bestaan, vinden we dat er ook moslimscholen moeten komen waar de islam naast de andere vakken wordt onderwezen. Die scholen staan

ook open voor Vlaamse kinderen, wij zullen niet discrimineren. Van ons mag het confessionele onderwijs ook afgeschaft worden. Dan vragen wij dat de Marokkaanse kinderen in het gemeenschapsonderwijs de eerste twee jaar onderwezen worden in het Arabisch of Berbers om ze geleidelijk voor te bereiden op het Nederlands. Zo leer je vlotter Nederlands. In de VS gebeurt dat met Spaanssprekenden en het werkt. Het derde punt in ons programma is de huisvesting. Wij willen geen getto's. Wij willen niet allemaal samenkruipten in Borgerhout. Daarom zeggen we: verplicht de huisbazen om op papier te verantwoorden waarom ze een huurder weigeren. Misschien gaan veel huisbazen dan nog op zijn Belgisch een achterpoortje zoeken, maar anderen zullen misschien twee keer nadenken.'⁶¹

In Vlaanderen is de werkloosheidsgraad van mannen van Maghrebijnse en Turkse afkomst 32,3 procent, tegenover 5,2 procent voor autochtone mannen. Allochtone mannen hebben dus zesmaal zoveel kans om werkloos te worden (en te blijven) dan hun autochtone seksegenoten. In Antwerpen is ruim 17 procent van de autochtone jongeren tussen 18 en 25 jaar werkloos, maar bijna 40 procent allochtone jongeren zitten zonder werk. De integratieambtenaren van de stad waarschuwen al in 1999 voor de gevolgen: 'Op korte termijn dreigt er in de marge van de samenleving een etnisch subproletariaat te ontstaan, zonder uitzicht op een reguliere baan. Een dergelijke situatie is een aangewezen voedingsbodemp voor zwartwerk, criminaliteit, fundamentalisme en raciale conflicten.'⁶²

De overheid geeft als werkgever alvast niet het goede voorbeeld. In 1997 waren slechts 116 van de 58.103 ambtenaren van de federale overheid allochtoon, of 0,2 procent. Slechts negen van hen komen van buiten de EU. Bij de Vlaamse overheid is het niet veel beter gesteld: amper 0,4 procent van de 33.582 ambtenaren is allochtoon. En de privé-sector wordt niet aangespoord om stappen te zetten: amper 2,5 tot 3 procent van de 86.000 startbanen die sinds april 2000 zijn gecreëerd, zijn aan jongeren van Marokkaanse of Turkse afkomst toegewezen.⁶³

De stad Antwerpen doet het niet beter. In 1999 was 16 tot 17 procent van de Antwerpse bevolking van vreemde afkomst, of een op zes; slechts 0,5 procent van de ambtenaren was allochtoon. De integratieambtenaren pleitten voor een resoluut beleid van positieve actie: Antwerpen zou elk jaar honderd allochtonen in dienst moeten nemen, om zo over vijf jaar

het aandeel van allochtonen in het stadspersoneel op te trekken van 0,5 procent naar 6 procent. Het schepencollege beloofde er werk van te maken. Jaren later stelt oud-integratieambtenaar Flip Voets vast dat daarvan niet veel in huis is gekomen: 'Die 6 procent betekende (...) de aanwerving van honderd allochtonen per jaar. En dat was natuurlijk een ander paar mouwen! (Lacht) Zolang het gaat over een projectje hier en een projectje daar, is het allemaal prima. Ik lees dat ze nu acht profvoetballers een contract zullen geven: dat is niet slecht hoor, maar men blijft bij dat projectmatige zitten en werkt niet aan het structurele. Ik dacht dat het toen misschien wel een mogelijkheid was. De schepenen vonden het althans een prima idee en schaamden zich er een beetje voor dat er in de stad (...) maar vijftig allochtonen in dienst waren.'

In juni 2003 maakte de stad nieuwe cijfers bekend: het percentage allochtonen bij het stadspersoneel was gestegen tot 4,85 procent. De werkelijkheid is minder rooskleurig dan dit cijfer laat vermoeden. Bijna de helft van die allochtone werknemers bezit een contractuele overeenkomst en de andere helft werkt in werkgelegenheidsprogramma's die laaggeschoolde langdurig werklozen de kans biedt om voor een bepaalde duur werkervaring op te doen. Echt werk is dat niet. Allochtonen blijven in statutaire functies zo goed als afwezig. Schepen Marc Van Peel maakte van de bekendmaking van het 'gunstige' cijfer alvast gebruik om elke vorm van positieve discriminatie uit te sluiten.⁶⁴

De hoge werkloosheidscijfers van allochtonen zijn een indicator van hun zwakke positie in de arbeidersbeweging. Als ze werk vinden, is het dikwijls in conjunctuurgevoelige sectoren, waar uitzendarbeid de regel is en men even snel wordt afgedankt als aangeworven. Voor vast werk staan ze als laatsten in de rij; in tijden van crisis vliegen ze als eersten aan de deur. In de jaren 1997-2000, toen de economie fors groeide, daalde het aantal werkzoekende allochtonen van Maghrebijnse en Turkse afkomst wel, maar in 2001, toen de groei vertraagde, steeg hun aantal met 20 procent.

De tewerkstellingsevolutie is op iets langere termijn, over jaren van hoog- en laagconjunctuur heen, zorgwekkend. In de periode 1995 tot 2001 daalde het totale aantal werkzoekenden in Vlaanderen met 35 procent, maar steeg het aantal werkzoekenden van Maghrebijnse en Turkse afkomst met bijna 21 procent.⁶⁵ Als allochtonen toch een stabiele baan

vinden, is het doorgaans in sectoren met arbeidsvoorwaarden die voor autochtonen onaantrekkelijk zijn: in schoonmaakfirma's of als tram- en metrobestuurders, waar gesplitste werkdagen (een halve ochtend- en een halve avondshift), volcontinuidienst en weekendwerk de regel zijn. Vaak gaat het om sectoren met een beperkte vakbondstraditie, waar de rechten van de arbeiders beperkt zijn. Allochtonen werken verhoudingsgewijs meer in kmo's dan in grote bedrijven. Bedrijven met een stevige vakbondswerking, met goede arbeidsvoorwaarden en hoge lonen blijven gereserveerd voor autochtonen. Zo werken er nauwelijks allochtonen in de productie-eenheid van Volkswagen in Brussel of in de petrochemische sector van Antwerpen.

De werkloosheid van allochtonen is niet alleen het gevolg van een lage scholing. Uit een studie van de VDAB (1999) blijkt ondubbelzinnig dat werkgevers discrimineren. Een analyse van het internetgebruik van VDAB-bestanden leert dat werkgevers uit de lijst van mannelijke kandidaten met een diploma beroepssecundair onderwijs degenen met een Belgische naam bijna dubbel zo vaak aanklikken als die van sollicitanten met een vreemde naam. De VDAB spreekt van 'het prullenmandeffect' van vreemd klinkende namen.⁶⁶

Werkgevers zijn niet de enige schuldigen. Begin 2003 berichtten enkele kranten over de kritiek die de achterban van ACV en ABVV leverde op de afspraak van de vakbondsleiding met werkgevers en federale regering om bedrijven te belonen die allochtone stagiairs in dienst nemen. Vakbondsmilitanten gewaagden van 'discriminatie van de Belgen'. *Le Soir* tekende het protest op en herinnerde aan de positie van vrouwen: waar zouden die staan zonder quota? Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) schoof de zwarte piet door naar de werknemers: 'Het is geen probleem van de werkgevers alleen, het is een zaak van de werkvloer. Het is aan de basis dat er integratie komt of dat er sprake is van uitsluiting. En als de economie slechter draait en de werkgelegenheid een probleem is, is er altijd de vrees dat een ander je baan zal afpakken.' Het VBO verwerpt een inhaalbeweging: 'Verplichte quota voor indienstneming van allochtonen zullen echter nooit werken.'⁶⁷

De opeenvolgende regeringen blijven binnen de krijtlijnen die de werkgevers op dat gebied uittekenen. De vorige federale minister van Arbeid,

Laurette Onkelinx, zei: ‘Ik zie meer in stimulansen zoals loonlastenverlagingen en contracten met bedrijven dan in quota. Ik zal ze in geen geval opleggen.’ Vlaams minister van Werkgelegenheid Renaat Landuyt heeft de jongste jaren een reeks ‘zachte’ initiatieven genomen, zoals akkoorden met ondernemers en vakbonden over non-discriminatie op de werkvloer. De minister stuurde tevens de inspectie naar de uitzendkantoren nadat was gebleken dat de sector allochtonen discrimineerde. In het kader van het Trivisi-project geeft hij geld en vorming aan bedrijven die minderheidsgroepen kansen geven: allochtonen, vrouwen met kinderen, oudere werknemers en gehandicapten. Maar levert dit wat op? Zacht overtuigingswerk zet de patroons er niet toe aan om hun personeelsbestanden de etnische samenstelling van de samenleving te laten weerspiegelen. Eind 2002 vroeg Landuyt zich hardop af of een dwingendere aanpak niet nodig is: ‘Een scherper beleid is nodig. Voor mij is het niet langer uitgesloten dat er ooit quota komen.’

In het van de commotie over de opkomst van de AEL erkende SP.A-senator Fatma Pehlivan dat een inhaalbeweging nodig is, en dat dit maar kan met ‘een spijkerhard, becijferd, afdwingbaar beleid (...)’. Waarom zouden we wel in staat zijn om wettelijk de participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt of in het politieke bedrijf te realiseren, en niet die van allochtonen?’ Groen! (toen nog Agalev) pakte uit met een plan: de overheid moet het voorbeeld geven en ervoor zorgen dat tegen 2007 10 procent van de ambtenaren van allochtone afkomst is. Zo luidde het eind oktober 2002, toen het allochtonenvraagstuk prominent voor het voetlicht kwam. Ondertussen is het stof weer gaan liggen. Onlangs werden nieuwe, alarmerende cijfers bekendgemaakt: tussen 2001 en 2003 steeg in Vlaanderen het aantal allochtone werkzoekenden met 32 procent, tegen 20 procent voor EU-werkzoekenden.⁶⁸

De huisvesting van allochtonen associeert men gemakkelijk met groezelige stadswijken. In de media worden ze dikwijls opgediend als getto’s waar straatcriminaliteit, lawaaioverlast, drugs, prostitutie en relletjes nooit ver weg zijn. Allochtonen hebben nochtans goede redenen om in steden samen te leven. Mensen met dezelfde sociale en culturele achtergrond en interesses zoeken elkaar op. Het suiker- of schapenfeest viert men het liefst samen. Het leven in de stad is ook goedkoper dan op het platteland: de behoefte aan gemotoriseerd individueel vervoer is kleiner,

er zijn goedkope supermarkten en wonen op zich is er gewoonlijk goedkoper. Bijklussen gaat ook gemakkelijker. De concentratie van grote aantallen moslims maakt het mogelijk om een religieuze en sociaal-culturele infrastructuur aan te bieden – moskeeën, theehuizen, vergaderlokalen – en zorgt ervoor dat het commercieel haalbaar is om tegen redelijke prijzen producten uit het land van herkomst aan te bieden. Wijken met veel allochtonen vormen op zich geen probleem, maar dat geldt wel voor de lage koopkracht van moslims, de discriminaties door verhuurders die hen opzadelen met de minst comfortabele woningen en hen weghouden uit de ‘betere’ woningen en wijken, en de desinteresse van sommige gemeentebesturen voor de ontwikkeling van die wijken.

Op de huurdersmarkt wordt gediscrimineerd, zo blijkt uit een onderzoek in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: ‘In liefst 58 procent van de gevallen weigerde de eigenaar aan de telefoon om te verhuren aan vluchtelingen. Voor ongeveer 30 procent waren een vreemde naam en accent voldoende om het gesprek te beëindigen. Enkele uren later kon een Belgische beller probleemloos een afspraak maken voor een eventuele huurovereenkomst.’ Allochtonen zijn overgeleverd aan huisjesmelkers die nalaten in comfort te investeren, maar van hun monopoliepositie gebruikmaken om toch relatief hoge huurprijzen te vragen.

De sector van de sociale woningen doet het beter: in 2001 is 17,5 procent van de sociale woningen in Vlaanderen toegewezen aan allochtonen. Toch zijn er nog grote problemen. Allochtonen blijven ondervertegenwoordigd, want hun aandeel in de doelgroep is hoger dan een zesde van het totaal. Berichten over discriminaties van allochtonen bij het toewijzen van sociale woningen zijn niet van de lucht. Socialehuisvestingsmaatschappijen ondernemen soms subtiele pogingen om hen uit te sluiten: zo bouwen sommige maatschappijen in verhouding veel studio’s en appartementen met één of twee slaapkamers, zodat grote (allochtone) gezinnen uit de boot vallen.⁶⁹

En dan is er het onderwijs. De cijfers liegen niet. Al in het eerste leerjaar van het lager onderwijs zit een derde van de allochtone leerlingen onder zijn leeftijdsniveau, terwijl slechts 9 procent van de autochtone kinderen in dat geval verkeert. Tegen het einde van het lager onderwijs is die kloof breder geworden: 52 procent voor allochtonen tegenover 13 procent voor autochtonen. Allochtone jongeren komen meer dan hun autochtone

klasgenoten in het buitengewoon en het beroepsonderwijs terecht: maar liefst 60 procent van hen volgt beroepsonderwijs. Slechts de helft van de allochtone jongens behaalt het einddiploma van het secundair onderwijs. Amper 1 procent van de hogeschoolstudenten is allochtoon. Aan de Gentse universiteit studeren honderd allochtonen, of 0,3 procent van het totale aantal studenten. Allochtone studenten hebben slechts 24 procent kans om in de eerste kandidatuur van de universiteit te slagen.⁷⁰

Ahmed Azzuz: ‘Vooral de taalachterstand is een probleem, samen met de cultuurschok die vele jongeren dagelijks ondergaan. Thuis wordt bijvoorbeeld het suikerfeest gevierd, maar op school gebeurt er niks. De scholen zouden zich moeten aanpassen aan de kinderen en jongeren. Toch doen de concentratiescholen dit niet, zelfs niet als de school voor 99 procent uit allochtone kinderen bestaat. (...) Allochtone kinderen moeten intussen op woensdag, zaterdag en zondag naar de Arabische les, terwijl hun Belgische vriendjes naar de jeugdbeweging gaan. Wij verdedigen een aangepaste pedagogie voor moslimkinderen. Als dat niet mogelijk is, dan pleiten wij voor de oprichting van moslimscholen die openstaan voor iedereen. Naar het model van Canada en Denemarken waar de allochtone jongeren de eerste drie jaar in het Arabisch les krijgen (met optievak Nederlands) en vanaf het vierde jaar in het Nederlands (met optievak Arabisch). De studie van de koran maakt vanzelfsprekend deel uit van de aangeboden lessen.’⁷¹

De ‘interculturalisering’ van het onderwijs moet zich ook weerspiegelen in het leerkrachtenbestand. In 1998 waren in het hele lerarenkorps van de Vlaamse hogescholen amper drie allochtone leraren aan de slag. En dan waren het nog gastdocenten!

Apartheid of emancipatie?

De AEL verwerpt aanpassing of assimilatie: ‘Wij, zoals we zijn, willen [onze] basisrechten.’ Pleit de AEL dan voor segregatie? Critici zoals Walter Pauli, adjunct-hoofdredacteur van de links-liberale *De Morgen*, menen van wel. Pauli besluit dat al uit de aanhef van het eerste opiniestuk waarmee Abou Jahjah de nationale pers haalde, en waarin hij schrijft: ‘De multiculturele samenleving is een feit, geen ideologische keuze. Als definitie van die samenleving stellen wij: een maatschappij waar meer-

dere etnische culturele groepen naast elkaar leven (al dan niet mét elkaar). In steden zoals Antwerpen en Brussel leven joden, Arabieren, Vlamingen, Chinezen en anderen naast elkaar met verschillende en soms zelfs tegengestelde culturele waarden en normen. De vraag hier is: kan Vlaanderen met deze realiteit omgaan? Kunnen autochtone Vlamingen daarmee leven? In dezelfde tekst komt Abou Jahjah op voor de zelforganisatie van de moslims, naar het voorbeeld van ‘het joodse gemeenschapsmodel’, inclusief eigen scholen en bejaardentehuizen.

Voor Pauli is dat de kortste weg naar segregatie. Hij hekelt Abou Jahjah als de man die terug wil naar het naoorlogse verzuilde Vlaanderen, ‘waar wie opgroeide binnen één gemeenschap ook alle moeite had om eruit te komen, gewoon omdat je geen “anderen” zag’. Het is een verwijt dat Abou Jahjah wel meer te horen krijgt. Van Patrick Janssens bijvoorbeeld, die hem afschildert als de Arabische Dewinter. Men kan zich afvragen of Pauli en Janssens hem geen intenties toedichten die hij niet heeft. Abou Jahjah wil dat elke gemeenschap ‘haar eigenheid’ kan behouden, of preciezer, de minderheid beschermen tegen het cultuurimperialisme van de meerderheid. En in één adem zegt hij erbij dat de zelforganisatie van etnisch-culturele gemeenschappen kadert in een visie op ‘een verdraagzaam België’, waarbinnen respect voor de rechtsstaat het gedrag van de burgers regelt. Meer of minder zegt hij niet. Toch wordt Abou Jahjah op één hoopje gegooid met krachten die de uittocht uit de ‘decadente’ westerse samenleving preken.

Sinds 9/11 vinden schrikbeelden van uitdijende getto’s gemakkelijk ingang, dankzij het glijmiddel van het geopolitieke en nationale veiligheidsdenken over moslimterrorisme, onrustige allochtone buurten en straatcriminaliteit. De angsten en fantasma’s van de publieke opinie worden door conservatieve mediafiguren als Willy Claes, Marion van San of Luc De Vos (Koninklijke Militaire School) bevestigd en versterkt. De massamedia vertrekken van het terrorisme om de islam en de moslimwereld te bekijken, en niet van de concrete moslimwereld en zijn politieke expressievormen.

Dat beantwoordt aan een vraag van de consument, die niet echt is geïnteresseerd in de islam, maar vooral in de gevaren ervan. *De Tijd* kopte ‘Vijand zit binnen de muren, maar welke vijand?’, *De Morgen* kondigde een bijdrage aan met de kop ‘De moslimterroristen zijn onder ons, maar

waar?'. Zo spelen de media – indirect en meestal onbewust – in op de angst voor de islam en voert men een onderhuids pleidooi voor het omkaderen en disciplineren van moslims. In progressieve media gebeurt dat door een beroep te doen op humanistische idealen als solidariteit met onderdrukte *moslima's* en seculiere moslims. De veiligheidsobsessie helpt om radicale moslims in het verdomhoekje van het integrisme of terrorisme te duwen. Als kunstenaars, arbeiders of patroons actie voeren, dan 'komen ze op voor hun rechten', maar als moslims dat doen, dan worden hun acties zo voorgesteld alsof de invoer van de Libanese burgeroorlog op de agenda staat.

Elke vorm van zelforganisatie versterkt natuurlijk de interne cohesie en is daarom in zekere zin een 'terugplooi', en dat kan door slechte verstanders worden opgevat als een uiting van omgekeerd racisme of apartheiddenken. Het is een oud verwijt dat ook Mandela werd gemaakt, of dichter bij huis het Mechelse jeugdhuis Rzoezie. Er is echter geen reden om een moslimzuil niet op te vatten als het uitrusten van moslims met organisaties en structuren die voor hun ontvoogdingsstrijd dienstig zijn, naar analogie van de strijd van de arbeidersbeweging in de afgelopen eeuw.⁷²

In een omstandig interview met *Knack* legde Abou Jahjah uit wat de prioriteiten zijn van de AEL: 'Onze gemeenschap heeft momenteel zelfs geen basisrechten, dus daar gaat het nu om: degelijk onderwijs, een goede huisvesting en werk. Die rechten zijn gebrekkig of totaal niet aanwezig. Vooral de discriminatie op de arbeidsmarkt is onhoudbaar.' De AEL-voorzitter noemt de werkloze allochtone jongeren een tijdbom. Hoe moet die bom worden ontmanteld? 'Een gemakkelijk antwoord is: iedereen gelijke rechten geven. Op de arbeidsmarkt is dat moeilijker dan in het onderwijs of op het vlak van huisvesting, omdat de overheid het minste greep heeft op de arbeidsmarkt.'⁷³

Hij beoogt de emancipatie van de allochtone gemeenschappen op het vlak van tewerkstelling, huisvesting en onderwijs. Het klopt dat hij daarbij het behoud van de eigen identiteit nastreeft, maar zijn strategische doelstellingen staan haaks op segregatie. Werk voor allochtonen betekent niets anders dan de integratie van de allochtone werknemers in de grote werknemersgroep en de vakorganisaties, waar ze samenwerken met andere arbeiders, bedienden en ambtenaren. De vrije toegang tot de woningsector betekent in de praktijk een beweging wég van de getto's.

En de voorstellen om het gemeenschapsonderwijs écht multicultureel te maken en alle scholen verplicht open te stellen voor alle kinderen, komen op hetzelfde neer.

Abou Jahjahs project heeft niets gemeen met bijvoorbeeld het segregationisme van de Afro-Amerikaanse Nation of Islam waarin Malcolm X ooit actief was. De Nation of Islam ijvert voor de zuivering van de getto's van drugs, geweld en prostitutie en de economische *self-sufficiency* van zwarten. Zijn leider Louis Farrakhan hekelt het terugschroeven van *affirmative actions*, het groeiende aantal zwarte gevangenen en de doodstraf die vooral zwarten treft, maar hij veroordeelt de VS-regering daarvoor niet en stelt ook geen politiek actieprogramma voor.

Niet de politieke emancipatiestrijd, maar zelfhulp is de kern van zijn boodschap: 'De Aziaat [in de VS] zegt niet dat hij beter is dan de blanke,' zei Farrakhan tijdens een massameeting, 'hij begint gewoon een zaak uit te bouwen. Het enige wat ons te doen staat, is naar huis gaan en van onze gemeenschap een productieve plaats maken. Maak jezelf schoon, zwarte man, en de wereld zal je respecteren.' Farrakhan roept op een nieuwe moraal en levenswijze aan te nemen: werk hard, sticht een gezin en respecteer de familiewaarden, adopteer een zwarte gevangene of een zwart weeskind, stort maandelijks tien dollar in een fonds ter promotie van zwarte bedrijven, draag *Black Pride* uit. Het accent ligt op de individuele resocialisatie van de zwarten, met de onderliggende idee dat zwarten hun problemen in de eerste plaats aan zichzelf te wijten hebben.⁷⁴

De culturele revival van Farrakhan bereidt het terugplooiën op het getto voor. Hij is bedoeld als een mentale buffer tussen de Afro-Amerikanen en de samenleving – conservatieve islamisten zien dat ook zo. Abou Jahjah beoogt het omgekeerde: een politiek-culturele wedergeboorte om zelfzeker een volwaardige plaats in de samenleving op te eisen. Het versterken van de identiteit is essentieel voor het zelfvertrouwen van onderdrukte minderheden en volkeren. Hun emancipatie vereist zelforganisatie, zelfbewustzijn, fierheid, inzicht in de eigen geschiedenis: dat was zo voor de arbeiders, nadien voor de vrouwen en de homo's, en vandaag is dat het geval voor de moslims. Zoals Friedrich Engels zei: 'Om te kunnen vechten, is er in de eerste plaats stevige grond onder de voeten nodig, en lucht, licht en ruimte.'

De islam is een wereldwijde vector van sociale identificatie geworden – van de Afro-Amerikanen in de VS, over de Indo-Pakistaanse gemeenschappen in Groot-Brittannië, tot de moslimgemeenschappen in Frankrijk, België en Nederland. Nu eens neemt die groepsvorming conservatieve vormen aan, dan weer progressieve. De AEL wil dat proces in progressieve banen leiden: voor gelijke burgerrechten, het establishment in Europa en de moslimwereld interpellierend, internationaal georiënteerd, volgens de ideologische uitgangspunten die Abou Jahjah ook bij de rijpere Malcolm X herkent: ‘islam plus nationalisme, een diep verlangen naar sociale gerechtigheid en anti-imperialisme.’ Het is een project dat lijnrecht ingaat tegen stromingen die een reactionaire gedragscode en een sociale terugplooi propageren, zoals de apolitieke ‘Saoedische islam’ of zoals Hizb ut-Tahrir (Islamic Liberation Party), die wereldwijd streeft naar de oprichting van een nieuw kalifaat en secularisme en democratie verkettert als westerse waarden, onverzoenbaar met de islam.⁷⁵

Kiemen van moslimnationalisme

De AEL zou zijn inspiratie in het Midden-Oosten halen en gelieerd zijn aan de Libanese Hezbollah. Er wordt gefluisterd dat de Syrische ambassade Abou Jahjah stuurt. Hoewel geen enkel bewijs de AEL in verband brengt met een internationale organisatie van moslimterroristen en deze geruchten vooral tegemoet lijken te komen aan de zucht naar het demoniseren van radicale moslims, moet de opkomst van het moslimnationalisme worden begrepen in een internationale context. Sinds het Westen probeert om op de ruïnes van de koude oorlog een stabiele wereldorde te creëren, met een volgzzaam Midden-Oosten als sokkel, zijn de politieke ontwikkelingen in Iran, Irak, Palestina en Egypte dichter bij ons komen te liggen. Het lot van de moslimwereld beroert de harten van zijn kinderen in het Westen en beïnvloedt hun identiteitsvorming. Dat bleek bijvoorbeeld zeer sterk in 2002 en begin 2003, toen duizenden moslims in de straten van Brussel en Antwerpen protesteerden tegen het Israëliëse geweld in de bezette gebieden en de nakende oorlog tegen Irak.

Als Amerikaanse plannenmakers zich over de wereldkaart buigen, dan gaat bijzondere aandacht uit naar het Midden-Oosten. In vrijgege-

ven top-secretdocumenten van de VS-administratie van vijftig jaar geleden wordt de regio met zijn enorme olievoorraden al beschreven als ‘het strategisch belangrijkste gebied van de wereld’ en ‘de grootste economische buit ter wereld’.⁷⁶ Sindsdien ontbrak het niet aan Amerikaanse aanspraken op de streek. Heeft Henry Kissinger, de éminence grise van het Amerikaanse buitenlandse beleid, niet gezegd dat olie een veel te belangrijk goed is om in Arabische handen te laten?

De regionale ontwikkelingen van de jaren tachtig waren niet echt geruststellend voor Washington. Tot dan was de Amerikaanse overheersing van het Midden-Oosten op drie pijlers gevestigd: Israël, en wat de regering-Nixon *local cops on the beat* noemde: de monarchie van Saoedi-Arabië en het regime van de sjah in Iran. De Saoedische monarch zat vrij stevig in het zadel, hoewel in 1979 Franse elitetroepen een opstand tegen het bewind in het bloed smoorden. Een revolutie had echter in 1979 in Teheran een antiwesters nationalistisch bewind aan de macht gebracht, terwijl in Libanon het verzet tegen de Israëlische bezetting groeide, wat in de jaren negentig zou uitdraaien op een smadelijke aftocht van de Israëli's. In Palestina, in de bezette gebieden, brak een volksopstand uit die de joodse staat voor grote problemen stelde.⁷⁷

In de jaren negentig keerde het tij. Saddam Hoesseins invasie van Koeweit op 2 augustus 1990 was voor Washington een geschenk uit de hemel, want het vormde een perfect voorwendsel om de eerste steen van een nieuwe Pax Americana te leggen. De Iraakse dictator beschouwde Koeweit als zijn oorlogsbuit van de eerste Golfoorlog (1980–1988), waarin hij met de zegen van de meeste conservatieve Arabische regimes en het Westen de Iraanse revolutie te lijf was gegaan. Chomsky wijst erop dat Saddam in die jaren op zoveel Amerikaanse sympathie kon rekenen dat hij straffeloos Koerden mocht vergassen. Op Israël na is Irak ook het enige land dat ooit ongestraft een VS-schip heeft aangevallen. Israël deed dat in 1967, Irak in 1987.⁷⁸ In Arabische ogen is Koeweit niet meer dan een gigantisch tankstation dat wordt gerund door een lokale zaakwaarnemer ten bate van westerse oliebaronnen. Saddam probeerde de inval voor te stellen als een stap naar het ideaal van de eengemaakte Arabische natie, maar weinigen geloofden hem: dit was een brutale roof. Met het VN-Handvest in de hand slaagde Washington erin een ruime coalitie op de been te brengen om Saddam uit Koeweit te verjagen.

Zodra de Iraki's uit Koeweit verdreven waren, blies VS-president George H. Bush de aanval op Bagdad af. Bush wou wel af van Saddam, maar zijn coalitie wou niet mee. Hij rekende erop dat het Iraakse leger de klus zou klaren, maar dat gebeurde niet, en zo werd de vrede een voortzetting van de oorlog met andere middelen. Op initiatief van de VS stelde de VN een ijzeren embargo in tegen Irak, officieel om Bagdad te dwingen zijn chemische, biologische en kernwapens, zijn raketten met meer dan 150 kilometer draagwijdte en zijn niet-conventionele oorlogsindustrie te ontmantelen. Het initiatief oogde bijna humanitair: goederen en grondstoffen werden gevisieerd, maar medicijnen en voeding uitdrukkelijk niet. De belangrijkste maatregel was het verbod om Iraakse olie uit te voeren, wat betekende dat de belangrijkste inkomstenbron opdroogde. Saddam kon zich handhaven dankzij de Republikeinse Wacht, die goed in de watten werd gelegd. De bevolking kwam er minder goed vanaf, want met de schaarste ontstonden een zwarte markt, woekerprijzen, ondervoeding en afbraak van sanitaire en medische voorzieningen. De architecten van het embargo wisten dat ook. Was de échte bedoeling ervan niet dat de bevolking in opstand zou komen tegen de dictator?

De kindersterfte in Irak werd een van de hoogste ter wereld. Tussen 1984 en 1989, de donkere jaren van de oorlog tussen Irak en Iran, stierven 47 van de duizend nieuwgeborenen, maar tijdens de jaren van het 'vreedzame' VN-embargo klom dat cijfer tot 108. Amper 41 procent van de bevolking had in de jaren negentig toegang tot proper water. Het Oil for Food Program (1996) verlichtte het juk een beetje, maar onvoldoende: Irak mocht vanaf dan per persoon jaarlijks 177 dollar aan goederen invoeren. De coördinator van de humanitaire VN-programma's in Irak zei in 1998: 'Een samenleving wordt vernietigd. Zo eenvoudig en beangstigend is dat.' Unicef berekende dat tussen 1991 en 1998 ongeveer 500.000 Iraakse kinderen aan de gevolgen van het embargo stierven. Tijdens een tv-programma werd Madeleine Albright, minister van Buitenlandse Zaken onder president Clinton, aangesproken over de gevolgen van het embargo. De journalist had het over die ongeveer 500.000 omgekomen Iraakse kinderen, maar Albright gaf geen krimp: 'Het is een bijzonder moeilijke keuze, maar we denken dat die prijs de moeite waard is.'⁷⁹

Wat 2 augustus 1990 was voor George H. Bush, is 11 september 2001 voor zijn zoon: een gedroomde aanleiding om nieuwe bouwstenen aan te dragen

voor de Pax Americana in de moslimwereld. Nadat Afghanistan was veroverd en in de gas- en olierijke wijde regio Amerikaanse troepen waren gestationeerd, richtte het Witte Huis zich op het verzwakte Irak en zijn enorme olievoorraden. Bush, die zich van bij zijn ambtsaanvaarding had voorgenomen het Irak-beleid van Bush senior en Clinton voort te zetten en Saddam omver te werpen, greep de collectieve angstpsychose na 9/11 aan om tot daden over te gaan. Zonder VN-mandaat verklaarden Washington en Londen het land de oorlog, naar eigen zeggen om Saddam te verhinderen gebruik te maken van massavernietigingswapens. Een ongeloofwaardige reden, want de VN had Irak een inspectieregime zonder weerga opgelegd. Een Saoedische prins onthulde dat de Amerikaanse vice-president Dick Cheney zijn vraag waarom in hemelsnaam Irak moest worden aangevallen, laconiek beantwoordde met *'It's doable'*.⁸⁰

De VS zagen eindelijk de kans schoon om in Bagdad een bevriend regime aan de macht te brengen en zo de hand te leggen op de Iraakse olievelden, en wellicht nog belangrijker, om zo druk uit te oefenen op buurlanden Iran en Syrië en hun radicale bondgenoten in Libanon en Palestina, die het Israël bijzonder lastig maken. Washington droomt van een Amerikaans protectoraat in Irak, dat op termijn de draaischijf wordt van een Middle East Commonwealth dat Turkije en Saoedi-Arabië en alles ertussenin met elkaar verbindt, het Koerdische vraagstuk ontmiijnt en, als kroon op het werk, Israël duurzaam in de regio integreert.

Washington aarzelt niet om in actie te komen, al dan niet goedgekeurd of gedoogd door de VN: Irak in 1991; Somalië in 1993; operatie Woestijnvos tegen Irak in 1998; bombardementen van de *no-flyzones* van Irak sinds 1998; bombardementen op Soedan en Afghanistan als represailles voor aanslagen tegen de VS-ambassades van Nairobi en Dar es-Salaam in 1998; oorlogen tegen Afghanistan in 2001 en Irak in 2003.

Anders dan goedmenende progressieven geloven, was het beleid van Clinton geen uitzondering op dat van Reagan en de Bush-dynastie, wel integendeel. Clinton heeft de Monroe-doctrine ('Amerika voor de Amerikanen', lees: 'de VS') uitgebreid tot het Midden-Oosten. Clintons minister Madeleine Albright, toen nog VN-ambassadeur, verklaarde in de Veiligheidsraad dat de VS hoe dan ook zouden optreden, 'multilateraal als we kunnen en unilateraal als het moet', want 'we beschouwen deze streek als vitaal voor de nationale belangen van de VS'.

Dit beleid is door George W. Bush in september 2002 gecodificeerd in het concept van de preventieve oorlog: Washington behoudt zich het recht voor om elke bedreiging voor zijn globale wereldhegemonie met preventieve oorlogen te bestrijden. Het spreekt voor zich dat Washington zelf oordeelt wanneer er sprake is van een bedreiging en wanneer niet.⁸¹ Alsof hij dat in de verf wou zetten, verklaarde de Amerikaanse president op 7 maart 2003, luttele uren voordat de VN-wapeninspecteurs een rapport over de ontwapening van Irak aan de Veiligheidsraad moesten voorleggen, dat hij Saddam beschouwde als een gevaar voor de nationale veiligheid van de VS, en dat hij hoe dan ook zou worden omvergeworpen, wat de VN ook zouden beslissen.

Het ontgaat moslims niet dat voor dit Amerikaans-Britse offensief ook *het oude Europa* schuld treft. Tegenover het Amerikaanse geweld staan de Europese machten voor een verscheurende keuze. De oorlogen van de VS dienen om de afbrokkeling van de naoorlogse wereldordering tegen te gaan, maar ook om de krachtsverhoudingen van Washington tegenover zijn rivalen te verbeteren. Sommigen, zoals Tony Blair, Jose Maria Aznar, Silvio Berlusconi en een aantal Oost-Europese leiders, verkiezen om hun wagonnetje aan de VS-locomotief te hangen. (Blair is niet 'het schoothondje' van Bush, zoals dikwijls wordt beweerd, maar de trouwe uitvoerder van de zestig jaar oude strategische keuze van de Britse burgerij om als *junior partner* van Washington door het leven te gaan.) Het bespaart hen wel de toorn van Washington, maar levert dat meer op dan wat kruimels die van de Amerikaanse tafel vallen? Anderen, waaronder Parijs, Berlijn en ook de tandem Guy Verhofstadt-Louis Michel, prefereren de uitbouw van een Europees leger, zodat de economische macht van Europa beter wordt verzilverd – al stelt dat de relaties met de Amerikanen op de proef.

De meningsverschillen over de wijze waarop het Europese imperialisme zijn deel van de wereldkoek kan binnenhalen, liggen aan de basis van de spanningen tussen beide groepen, voor, tijdens en na de Irak-oorlog van 2003. Dat, en niet een 'vredeswil' bij Chirac en 'oorlogszucht' bij Blair verklaart de malaise. Europa stelt de imperialistische wereldordering niet in vraag, en dat ontgaat moslims niet. Londen, Parijs, Brussel: ze hebben allemaal jarenlang en zonder verpinken het VN-embargo tegen Irak gehandhaafd, hun infrastructuur ter beschikking gesteld voor de opbouw van de

Amerikaanse oorlogsmachine in het voorjaar van 2003 (ook via de haven van Antwerpen), in oktober 2003 de VN-resolutie aanvaard die de instelling van een Amerikaans protectoraat in Irak goedkeurt en ondertussen onverstoord een intense Europees-Israëliëse samenwerking uitgebouwd.

Zoals de kolonisering van weleer gaat deze neokoloniale overheersing van de moslimwereld gepaard met het stigmatiseren van de Arabieren en de islam. Het is een oud zeer dat zeker niet voor het eerst de kop opstak toen Al Qaeda enkele vliegtuigen in de WTC-torens boorde: Edward Said beschreef de clichés al in zijn *Orientalism* (1978) en *Covering Islam* (1981). De clichés liggen voor het grijpen. De wereld van de islam was eeuwenlang een provocatie voor het Westen. Hij ligt dicht bij het christendom, zowel geografisch als cultureel. Beide putten uit dezelfde joods-Griekse traditie. Het christendom is een van de bronnen van de islam; het Hebreeuws en het Arabisch zijn Semitische talen.

Vanaf het einde van de zevende eeuw overheersten of bedreigden islamitische regimes het christelijke Europa. Dat veranderde pas grondig in de negentiende eeuw. De opkomst van het imperialisme met zijn ongebreidelde expansiedrang plaatste de directe overheersing van het Nabije Oosten op de Europese agenda. De kolonisering van Irak duurde relatief kort: twaalf jaar Brits bestuur, van 1920 tot 1932. Libanon en Jordanië komen in de buurt, met respectievelijk 26 jaar Frans en 24 jaar Brits bestuur. Algerije was van 1830 tot 1962 een Franse kolonie. Egypte, formeel onafhankelijk in 1922, was tot 1936 een Brits protectoraat. Londen controleerde tot 1956 het Suez-kanaal. Tunesië was 75 jaar in Franse handen, van 1881 tot 1956. (Zuid-)Jemen was van 1839 tot 1967 Brits. Libië en Marokko waren respectievelijk 40 en 45 jaar in buitenlandse handen. De Britse en nadien zionistische kolonisering van Palestina is sinds het begin van de twintigste eeuw een ononderbroken proces, dat tot vandaag doorgaat.

Deze overheersing werd en wordt gerechtvaardigd door het ontmen-selijken van de inheemse bevolking. Een respectabele zionist raadde het in 1955 af om met Arabieren te discussiëren op basis van westerse begrippen, want zo 'bedekken we wilden met een Europese mantel van gerechtigheid'. Hij verzette zich tegen een discussie over landsgrenzen tussen Israël en zijn buurstaten: 'De kern van het conflict is geen zaak van grenzen. Het is een zaak van moslimpsychologie. (...) Als de discussie

met hen echt van politieke aard is, dan kan de zaak van twee kanten worden beschouwd. Dan lijken we wel personen die naar een land kwamen dat volledig Arabisch was, het veroverden en onszelf als een vreemd lichaam in hun midden plantten, hen met vluchtelingen opzadelden en voor hen een militair gevaar vormen, enzovoort.' Volgens hem ligt het probleem elders: 'De Arabische moslimlanden lijden niet onder armoede, ziekte, analfabetisme of uitbuiting. Ze lijden enkel onder de ergste van alle plagen: de islam. (...) Ze zijn allemaal emotioneel, onevenwichtig, kortetermijngericht, gevoelloos. Het is altijd de gek die door hun keel spreekt. Je kunt ernstig praten met iedereen, maar niet met Allah.'⁸²

De imperialistische dadendrang wordt voorgesteld als een strijd voor de verspreiding van 'de moderniteit'. Experts, politici en opiniemakers hebben het over een *clash of civilisations*, naar de titel van een artikel van Samuel Huntington, een oriëntalist die Washington op het goede moment, in 1993, een strijdkreet aanreikte. Het artikel groeide uit tot een boek met een sprekend tweede titeldeel: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (1996). Huntington stelt dat de oorlog voor de hegemonie van de VS onafwendbaar, maar ook nodig is, want de botsing der beschavingen is een strijd tussen vooruitgang en regressie, tussen moderniteit en reactie, tussen democratie en slavernij, tussen de verlichting en het obscurantisme.

Huntington treedt in de voetsporen van Bernard Lewis, die sinds de publicatie van zijn boek *The Roots of Muslim Rage* (1990) met grote regelmaat in de Amerikaanse massamedia herhaalt dat moslims de neiging hebben te vervallen in geweld, woede, antimodernisme, bekrompenheid en voorliefde voor slavernij. Sinds 9/11 en de Amerikaanse *War on Terror* is de beeldvorming nog verder verdicht: de islam en de Arabische wereld zijn broedplaatsen van religieuze fanatici en terroristen, gedreven door 'haat voor onze vrijheden' (dixit Bush) of 'haat voor de democratie' (dixit Jean-Marie Colombani, directeur van de Parijse krant *Le Monde*) en gesteund door rijke sjeiks en ondankbare Arabische heersers die nochtans worden verondersteld bondgenoten van het Westen te zijn. Vandaag kunnen we spreken van een nieuwe islamofobie: een variant van het klassieke anti-Arabisch racisme, met godsdiensthaat als harde kern.⁸³

De toegenomen interventies in de moslimwereld en de verscherping van het Israëliësch-Palestijnse conflict stellen het Westen voor een heikel pro-

bleem. Voor het eerst in de geschiedenis gaat de overheersing van een regio samen met de aanwezigheid van grote groepen mensen uit die regio in de Europese metropolen. De West-Europese moslimbevolking wordt vandaag geschat op 12 tot 13 miljoen mensen, of ongeveer 4 procent van de bevolking van de Europese Unie. Uit de Maghreblanden komen 3,4 miljoen moslims, gevolgd door Turkije met 3,1 miljoen en het Indiase subcontinent met 800.000. In Frankrijk leven ruim 5 miljoen moslims, in Duitsland 3 miljoen. In België leven 350.000 moslims, waarvan bijna de helft in de hoofdstad, wat goed is voor 17 procent van de Brusselse bevolking; in Gent bedraagt het cijfer 5,2 procent, in Antwerpen 6,6 procent. Die bevolking is jong: ongeveer een derde is jonger dan 18 jaar. Haar geboortecijfer is nog altijd groter dan dat van de autochtone bevolking.

De inferieure sociaal-economische positie van Europese moslims, de blootstelling aan discriminaties, de uitsluiting en hun concentratie in achtergestelde wijken stimuleert de ontwikkeling van een prenationaal bewustzijn. Dat bewustzijn is diffuus en heterogeen, maar het heeft een kern: het besef te behoren tot een gemeenschap van moslims, van Brussel tot Beiroet en van Rabat tot Grozny. Dat dit geen hersenspinzel is, bleek uit de commotie in de allochtone wijken van ons land in de zomer van 2002, toen het Spaans-Marokkaanse eigendomsconflict over het piepkleine rotseilandje Leila opnieuw uitbarstte. Leila is een lapje grond zonder strategische waarde, maar het is ook een zwaar beladen nationalistisch symbool, zowel in Rabat als in Antwerpen en Brussel. Dat prenationalisme wordt aangescherpt door het besef dat het Westen de moslimwereld zwaar onrecht aandoet, gesymboliseerd in de dood van een half miljoen Iraakse kinderen, steun aan corrupte Arabische dictators, het koloniseren van Palestina en de bezetting van Irak.

Als iemand zich moslim noemt, dan gaat het meestal om een identificatie met de geschiedenis, de cultuur en het politieke lot van de gemeenschappen hier en ginder, en minder om een geloofsbelijdenis – zoals veel gesecculariseerde joden zich blijven vereenzelvigen met het joodse volk en de joodse staat. Uit onderzoek bij Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland blijkt dat 85 procent van de jongeren godsdienstig niet-actief is. Amper 32 procent van de ouders is streng godsdienstig.⁸⁴

Er is geen reden om te veronderstellen dat de toestand in België veel verschilt. Jongeren zien in de islam ook een vehikel van protest tegen een

samenleving die elke zweem van een aparte identiteit bestraft – er wordt al gediscrimineerd op basis van objectieve kenmerken als de huidskleur en een vreemde naam – en net daarom grijpen ze terug naar opzichtige symbolen als een baard of hoofddoek. De islam is voor sommigen ook een statement van verzet tegen imperialisme en racisme, in de voetsporen van Malcolm X en de Black Muslims.

De uitbouw van een moslimidentiteit neemt bij enkele kleine groepen van moslims een religieuze vorm aan: bij integristen die zich in een religieus cocon opsluiten; bij integristen die dat cocon willen uitbreiden tot een *oemma* die tegenover het Westen staat; en ten slotte bij geassimileerde moslims die zich niet langer Marokkaan of Arabier voelen, maar ook niet helemaal Europeaan, en in een Europese, humanistische islam een anker zoeken voor hun ambivalente sociale positie.

De laatsten zijn potentieel een grote groep, en worden geïnspireerd door moslimintellectuelen als Mohammed Arkoun en Tariq Ramadan. Islamoloog Ramadan heeft nogal wat aanhang in Frankrijk en Franstalig België. Hij predikt een rationalistische en individualistische islambeleving. Hij zegt: ‘Kom uit de sociale en intellectuele getto’s, laat je niet aanpraten dat je een minderheid vormt, eis je burgerschap met alle rechten en plichten op, creëer ontmoetingsruimten waar wederzijdse verrijking en respect voor elkaar centraal staan. Europese moslims zijn burgers die het pluralisme en het respect voor de andere omarmen en van niet-moslims hetzelfde verwachten.’⁸⁵

Ramadan en Abou Jahjah hebben dezelfde open, pluralistische visie op geloof. Ze bepleiten een kritische en contextuele lezing van de teksten, vinden dat moslims bewust moeten kunnen kiezen voor hun geloof, en stellen dat het recht op afvalligheid of apostasie moet worden gerespecteerd. Maar politiek is het verschil hemelsbreed. Op een conferentie in Brussel zei Ramadan dat men racistische agenten erop moet wijzen dat moslims dezelfde rechten hebben als andere burgers. Ramadan kant zich tegen een collectieve politieke actie van moslims. Hij bepleit een individuele benadering, gestoeld op het uitdragen van morele waarden.

Abou Jahjah: ‘Ramadan wil niet strijden voor gelijke rechten. Hij stelt het huidige Europa niet in vraag en zoekt voor de moslims naar een aanvaardbaar plaatsje onder de Europese zon. Wij hebben een andere benadering: wij willen het Europese huis veranderen en mee inrichten.

Ramadan denkt dat we de mensen er individueel van moeten overtuigen om ons te aanvaarden, terwijl wij denken dat je gelijke rechten moet afdwingen. Het idee van een Europese islam, dat Ramadan propageert, deel ik niet. Vanuit theologisch oogpunt bestaat er geen Europese islam, zoals er geen Arabische of Pakistaanse islam bestaat. Als men de zaken door een niet-theologische bril bekijkt, dan hebben we het over culturele aspecten. Eigenlijk spreidt het discours van Ramadan het bedje voor een etnisch-culturele assimilatie. Impliciet zegt hij dat de Marokkaanse of Algerijnse aspecten niet tot het wezen van onze identiteit behoren, maar de religieuze wel. Zo wordt het project van de uitbouw van een Europese islam eigenlijk een tussenstap naar assimilatie, waarbij het etnisch-culturele wordt weggevlakt.'

Volgens Abou Jahjah is de beweging van Ramadan niet echt een alternatief voor de AEL: 'Ramadan trekt vooral intellectuelen aan. Hij bereikt vooral mensen die op zoek zijn naar religieuze antwoorden op de problemen van alledag: wat is *haram*, en wat is *halal*? De politieke boodschap is echter intellectualistisch, en dat impliceert dat ze uiteindelijk weinig impact zal hebben. Maar als ideologisch fenomeen is het interessant.'⁸⁶

Diepgaande politieke verschuivingen zijn niet uitgesloten bij de Europese moslimbevolking. De westerse steun voor Israël, het Anglo-Amerikaanse offensief in het Midden-Oosten en de racistische ondertoon in de beeldvorming over moslims in de westerse publieke ruimte: het zijn doornen in het oog van de moslims, ook in Europa. De sociale druk op moslims stimuleert hun sociale bewustzijn. Ze sluiten aaneen en worden gevoeliger voor wat hen bindt en voor wat hen van anderen onderscheidt. Op vele plaatsen leidt dat tot een identitaire verkramping en een vlucht in religieuze mythologie, met een berusting in het aardse lot tot gevolg. Maar hier en daar beginnen moslims hun prenationale bewustzijn te verbinden met politieke aspiraties. Dat politiseringsproces ontwikkelt zich met horten en stoten. Een terugval is niet uitgesloten, zeker niet als de VS erin slagen een stabiele Pax Americana in de Arabische wereld te vestigen en de economische ontwikkelingen in Europa de goede kant opgaan. In dat geval zal de meerderheid van Europese moslims zich alsmear meer assimileren, ook als hun achterstelling niet echt wordt weggewerkt, en zal een kleine, radicale minderheid misschien een *diaspora*-identiteit cultiveren: politiek attentistisch en sterk gericht op 'het vaderland'.

Een grote politieke omwenteling of catastrofe in het Midden-Oosten, zoals een Vietnamscenario voor Irak, de omverwerping van een pro-westers Arabisch regime, een clash met Iran of de etnische zuivering van Palestina zou echter de vonk kunnen zijn die het vuur aan de lont steekt. Het uitbouwen van dat pre-nationale bewustzijn tot een nationalistische beweging is het actieterrain van groepen als de Arabisch-Europese Liga.

Europese moslims denken en ageren vanuit het perspectief van een minderheid: een minderheid in België, in Nederland, in Frankrijk. Abou Jahjah pleit voor een internationale aanpak. Als moslims zich op Europees niveau verenigen, kunnen ze als volk met de andere Europese volkeren op voet van gelijkheid leven, zo stelt hij. In Europa kunnen ze grote aantallen in de weegschaal gooien, en ook juridisch zal dat gemakkelijker lukken, want men evolueert van een Europa van de staten naar een Europa der volkeren. De demografische ontwikkelingen zullen deze argumenten nog meer kracht bijzetten. In een gesprek noemt Abou Jahjah het, met een knipoog naar zijn demonisering in de media, zijn doemscenario.

‘Studies voorspellen dat tegen 2015 de meerderheid van de inwoners van de grote stedelijke agglomeraties van Europa uit allochtonen en moslims zal bestaan. Het zwaartepunt van het nieuwe Europa zal dan bij de allochtone gemeenschappen van Amsterdam, Rotterdam, Brussel, Parijs, Lyon, Marseille en Londen liggen. Ofwel zal die allochtone meerderheid uitgesloten blijven en zich niet thuis voelen in die grootsteden. Er zal dan ontevredenheid heersen, maar het zal moeilijk worden om die meerderheid te onderdrukken. Ofwel zal die meerderheid haar plaats krijgen in een Europa dat haar moslimidentiteit erkent. De Europese geheime diensten zijn zich goed bewust van die onvermijdelijke keuze, en de groeiende aanhang van de AEL in de allochtone wijken van Antwerpen, Rotterdam en Amsterdam-West drukt ook de beleidsmakers met de feiten op de neus.’⁸⁷

De islam als bevrijdingstheologie?

Tijd voor een voorlopig besluit. Moslims worden basisrechten ontzegd. Afgaande op de cijfers gaat het om onderdrukte bevolkingsgroepen.

Maar de cijfers alleen maken van hen nog geen aparte nationaliteit of volk: dat gebeurt pas als ze zichzelf ook zo bekijken en gedragen. Vandaag is bij moslims geen sprake van een politiek nationalisme van betekenis. Ze zien zichzelf wel als leden van een aparte bevolkingsgroep, met een eigen religieuze en sociaal-culturele traditie, maar toch beschouwen ze zichzelf in de eerste plaats als Belgen. Collectieve politieke aspiraties blijven afwezig.

De eerste generatie is naar hier gehaald als 'gastarbeiders', en de hoop leefde bij hen om ooit terug te keren naar het moederland. Ze werkten hard, spraken (een mondje) Frans en voor de werkgevers volstond dat. Sinds het begin van de jaren negentig staat de politieke status-quo binnen de allochtone gemeenschappen echter onder druk. De gastarbeiders hebben kinderen gekregen, en anders dan hun ouders leggen zij zich niet neer bij een tweederangsburgerschap. De achterstelling en sociale uitsluiting, de discriminaties en het racisme, vooral bij de ordediensten, leiden tot frustraties. Veel moslimjongeren zijn werkloos, waardoor zij geen redelijk toekomstperspectief hebben. De stigmatisering krijgt expliciet politieke trekjes. Tijdens de Golfoorlogen vroegen sommigen zich openlijk af of moslims hier niet als de vijfde colonne van Saddam Hoessein zouden ageren. Stilaan is een vijandige sfeer gecreëerd van 'wij' tegen 'zij'. Het Anglo-Amerikaanse offensief in het Midden-Oosten, de westerse steun voor de joodse staat en een eenzijdige definitie van terrorisme werken deze politisering in de hand. Er ontstaat een verhoogde identificatie met de Arabische en moslimwereld. Een incident volstaat soms om de boel te laten ontploffen. Ondertussen zijn we anderhalf decennium verder, zonder dat er iets wezenlijk is veranderd. Integendeel, de tijd creëerde binnen de moslimgemeenschappen een grote groep gedeclasseerde jongeren die nooit iets anders dan sociale uitsluiting hebben gekend en geen perspectief op beterschap hebben. Ze zijn ruw menselijk materiaal voor extreme oplossingen op individueel en collectief vlak.

Naast deze structurele factoren werken ook conjuncturele elementen een nationaal bewustzijn in de hand, zoals de politieke successen van uiterst-rechts, de groeiende werkloosheid of het onvermogen van allochtone politici om het tij te doen keren. Dit alles doet mensen van Arabische en moslimafkomst beseffen dat ze niet helemaal gewenst zijn, en scherpt hun wil om voor hun rechten op te komen aan. Er zijn ook omstandig-

heden die het ontluikende nationalisme afbreken, zoals de aanmaak van een allochtone middenklasse en de komst van verse, als ‘apart’ aanwijsbare migranten, maar die wegen vandaag niet door. De moslimgemeenschappen bestaan vooral uit arbeiders, een marginale kleinburgerij en een relatief groot lompenproletariaat. Het is een explosief mengsel in tijden van crisis en spanningen, en er is geen stabiele allochtone burgerij voorhanden die hen in conservatief vaarwater kan houden.

Asielzoekers worden wel steeds meer de zondebokken op wie het monoculturalisme en de xenofobie hun pijlen richten, maar deze groep is niet groot en solide genoeg om als schietschijf de plaats in te nemen van de Marokkaanse en Turkse Belgen. Integendeel, er is een nieuwe, krachtige factor die de vorming van een nationaal bewustzijn in de hand werkt: de toegenomen islamofobie sinds de eerste Golfoorlog, en nog meer sinds 9/11.

Het is onmogelijk te voorspellen of het moslimnationalisme een toekomst heeft. Natievorming is een dynamisch en complex politiek proces – iets waarvan we weten wat het is zolang men er ons niet naar vraagt, zoals Walter Bagehot zei.⁸⁸ Nationalisme is de politieke vlag van een volk dat strijdt voor collectieve basisrechten, met als einddoel de gelijkheid met andere volkeren in een multinationale staat of de oprichting van een eigen natiestaat. De drang om volksrechten op te eisen evolueert niet volgens een rechte lijn. Het nationalistische vuur van de Basken in Frankrijk brandt op een lager pitje dan dat van de Spaanse Basken. De beweging voor gelijke burgerrechten van de Afro-Amerikanen nam in de jaren zestig nationalistische vormen aan; vandaag is dat zwart nationalisme in de VS zwakker dan dertig of veertig jaar geleden.

Nationalisme kan zowel progressief (bevrijdend) als reactionair (onderdrukkend) zijn, en een omslag van reactionaire naar progressieve varianten (en omgekeerd) is niet uitgesloten. Het nationalisme van de niet-Russische volkeren ten tijde van de tsaar en van Stalin en het Tsjetsjeense nationalisme vandaag zijn progressief, het groot-Russische nationalisme van de tsaren, dat van Stalin en dat van Poetin zijn reactionair. Het Vlaams-nationalisme was progressief zolang het opkwam voor de gelijkberechtiging van een gediscrimineerd volk. Sinds de Vlaamse fractie van de burgerij binnen het establishment dominant is geworden, verwordt het steeds meer tot een conservatieve hefboom van de nieuwe elite om voor zichzelf voordelen af te dwingen.

De nationalistische reflex van de Arabische en moslimgemeenschappen staat in de kinderschoenen. Bij de Turkse gemeenschap blijft ze meestal beperkt tot interesse voor de Turkse binnenlandse politiek, waarbij een stevig middenveld van Turkse organisaties de politieke aspiraties in handen legt van de Turkse ambassade en partijen, de moskeeën en enkele allochtonen van Turkse afkomst in de traditionele partijen. Bij de Marokkaanse gemeenschap is er onder impuls van de AEL sprake van een beginnende politisering, maar die blijft beperkt tot Antwerpen, Boom, Sint-Niklaas, Mechelen en Gent. In Brussel wijzen de electorale succesjes van de *Parti Citoyennité et Prospérité* (PCP) erop dat die politisering niet noodzakelijk in progressieve richting gaat.

Maakt Abou Jahjah een kans om op deze ontwikkelingen te wegen? De ideologie van de AEL is een originele mix van islamitische, nationalistische en democratische elementen. De nadruk ligt op vrijwillige, rationele keuzes. Godsdienstvrijheid is een individueel recht en de parlementaire democratie is het hoogste politieke goed: 'In de islam is geen plaats voor dictatuur. Een leider moet gekozen worden. Een meerpartijensysteem en de mogelijkheid om te kiezen zitten al vanaf de begintijd in de islam besloten. (...) Verder is de scheiding van machten belangrijk: wetgevende, rechtssprekende en uitvoerende machten moeten apart van elkaar functioneren. Het bestaan van dictaturen in landen met een moslimmeerderheid is niet vanwege de islam, maar ondanks de islam.'⁸⁹

In een interview ging Abou Jahjah in op de moslim-democratische gedachte: 'In de Arabische wereld zijn er nergens sporen van de *shoura-democratie*. In Libanon valt het nogal mee. Daar geldt een bijna democratisch systeem. Er is geen despoot aan de macht. De president kan maximaal negen jaar aan blijven en bepaalt zeker niet alles alleen; het parlement en de regering hebben een vinger in de pap. Libanon is niet echt democratisch, want het schendt bijvoorbeeld de rechten van minderheden, zoals die van de Palestijnen. Maar dat is ook in landen als België het geval. Afgezien van Libanon hebben we in de Arabische wereld te maken met dictaturen; daarop is geen enkele uitzondering. De daar vigerende stelsels zijn niet islamitisch.'⁹⁰

Abou Jahjah zoekt de verklaring voor het democratische deficit in de Arabische wereld en de voorsprong van het Westen op dat vlak niet in culturele factoren: 'De geschiedkundige evolutie verklaart waarom in Europa

pluralisme en vrijheid zich vandaag beter manifesteren dan in de Arabische wereld en de derde wereld in het algemeen. Het kolonialisme, en nadien de overheersing van het VS-imperialisme en de rol van het zionisme, hebben tot de vestiging van Arabische dictaturen geleid. Dat heeft niets te maken met de inherente kwaliteiten van de Arabische en moslimculturen. In de middeleeuwen, toen de Arabische wereld niet werd overheerst, stond het islamitische Andalusië veel verder dan het katholieke Europa.

Vandaag reageren sommige islamisten tegen de westerse overheersing vanuit een bekrompen, retrograde houding, zoals de Moslimbroeders, Iraanse groepen en bin Laden. Ze hebben nostalgie naar prekoloniale tijden en verwerpen alles wat met het Westen te maken heeft. Ze propageren een selectieve lezing van de islam als instrument om de bevolking te mobiliseren tegen het Westen. Het is natuurlijk juist dat de buitenlandse politiek van de VS en soms ook van Europa ons vijandig gezind is. Het is echter reactionair te stellen dat alles wat van het Westen komt, slecht is. En het is een misvatting dat de democratie een westers product zou zijn. Het Westen heeft in de Arabische wereld niet de democratie, maar de dictaturen ingevoerd. Bovendien kan men geen gelijkheidsteken plaatsen tussen het Westen en democratie. In de moderne geschiedenis heeft het Westen democratie gekend, maar ook dictaturen: denk maar aan het Spanje van Franco, het Griekenland van de kolonels, het Polen van Jaruzelski.

Het is belangrijk dat we binnen de moslimgemeenschappen het ideologische gevecht aangaan met stromingen die een reactionaire interpretatie van de islam verspreiden. Onze bevolking is zeer islamitisch, en daarom mogen we het terrein niet aan die groepen laten. We propageren onder die bevolking moslim-democratische opvattingen. Dat is geen tactische of opportunistische beslissing, want de islam is een wezenlijk bestanddeel van onze beschaving. In het pre-islamitische tijdperk was er gewoon geen sprake van een Arabische natie: er waren enkel wat los van elkaar levende stammen. De islam is een religie, maar vormt ook de rug-gengraat van de cultuur, ideologie en geschiedenis van de moslimwereld. Als we dat opgeven, heffen we onszelf als agerende kracht eigenlijk op. Een positieve benadering van de islam is ons vertrekpunt.⁹¹

Wie de ontwikkelingen in het Midden-Oosten een beetje volgt, weet dat de moslim-democratische of moslim-nationalistische opvattingen van

Abou Jahjah niet echt wereldvreemde hersenspinsels zijn, want ze vormen een democratische uitloper van een diepgaande evolutie in de hele moslimwereld, waar islamisme en nationalisme elkaar beïnvloeden en soms zelfs fusioneren. De ontgoocheling van de bevolking over de eerste postkoloniale decennia richtte zich tegen de lokale burgerijen en hun imitatie-drang van de westerse elites: tegen hun sociale cynisme, hun religieuze liberalisme, hun libertijnse opvattingen en hun misprijzen voor de islamitische voorschriften over de consumptie van alcohol of kansspelen. Traditionele vormen van de islam werden populair in de bidonvilles en op het platteland. De nieuwe regimes verklaarden wel dat hun nationalisme en socialisme de idealen van de islam trouw bleven, maar de erosie van hun prestige deed velen kiezen voor de ‘originele’, ‘zuivere’ banier van de islam. Het nationalisme van de lokale potentaten werd steeds meer opgevat als een bastaardvorm van het kolonialisme: zwanger van westerse symboliek en vijandig tegenover de moslimcultuur, kern van de volksidentiteit.⁹²

De bevolking zette eerst de stap naar het islamisme, nadien volgden intellectuelen en oppositieleiders die waren opgevoed in de school van het seculiere nationalisme. Ze herbronden zich en streefden naar een fusie van islamisme en nationalisme. Een exponent van die evolutie is de Tunesiër Rached Ghannouchi, leider van de *Parti de la Renaissance*. Zoals veel landgenoten zag hij in de stichting van het onafhankelijke Tunesië niet zozeer een overwinning op de Franse kolonisator, als wel een overwinning op de islambeschaving. President Habib Bourguiba verwesterde het openbare leven en kortwiekte religieuze instellingen zoals de Zitouna in Tunis, centrum van het religieuze en intellectuele leven van het land. Volgens Ghannouchi is er een onlosmakelijke band tussen islam en arabisme: ‘In Noord-Afrika gingen islamisering en arabisering samen. Elke buitenlandse agressie tegen Tunesië of Algerije richtte zich zowel tegen het arabisme als tegen de islam. (...) De culturele identiteit van het arabisme bestaat enkel als een moslimidentiteit.’

De Egyptische historicus Tareq al-Bishri, een inspiratiebron van Abou Jahjah, is een andere exponent van die evolutie. Ook hij was erg getekend door de Arabische nederlaag in de oorlog met Israël van 1967. Tot dan stond alles in het teken van de politieke en economische onafhankelijkheid. Na de nederlaag rijpte het besef dat het seculiere nationalisme de religieus-culturele instellingen, en daarmee het sociale weefsel van de

samenleving heeft verzwakt. De islam is essentieel als mobiliserende sociale factor, maar ook als garant voor het arabisme: ‘niets beschermt meer het arabisme van de Egyptenaar dan de islam.’⁹³

Al-Bishri benadrukt dat de toenadering tussen islamisten en nationalisten geen eenrichtingsverkeer is. Beide stromingen hebben zich herbrond en veranderen onder invloed van hun samenwerking. De nationalisten graven in de Arabische geschiedenis en cultuur en herontdekken de wortels van de moslimbeschaving. Ze overstijgen de klassieke schema’s van abstracte macropolitieke eisen voor Arabische eenheid en politieke en economische soevereiniteit. De islamisten van hun kant breken met een louter abstract religieus wereldbeeld en het exclusieve streven naar een islamitisch Utopia. Ze verwerpen de doctrine van de Moslimbroeders die nationalisme afwijzen als een obstakel op weg naar de universele gemeenschap van gelovigen of *oemma*. Ze ontdekken vanuit hun religieuze traditie de Arabische wereld. Volgens islamoloog François Burgat gaat het om een echte Copernicaanse revolutie. De schokgolven ervan bereikten begin jaren negentig Europa met de opkomst van de *Union des Organisations Islamiques de France* (UOIF), die dicht bij Ghannouchi staat.⁹⁴

Die convergentie van islamisme en nationalisme is aantrekkelijk voor radicale moslims, omdat de interne verdeeldheid wordt opgeheven door een sterk verbond met een massa-aanhang – getuige Hezbollah in Libanon en het Palestijnse front van Al Aqsa-brigades, PFLP, Hamas en de islamitische Jihad. Abou Jahjah: ‘Washington en Tel Aviv beseffen volgens mij het gevaar van een alliantie van alle krachten die willen vechten voor een regimewissel in de Arabische wereld en de bevrijding van Palestina. De strijdbewegingen die vanuit het volk ontstaan, hebben de toekomst voor zich. Ze zullen de strijd aanvoeren tegen Israël, maar ook tegen de Arabische regimes. Israël en de VS beseffen dat het gevaar schuilt in die volksstrijd, en niet meer in de klassieke legers.’

De AEL begeeft zich met haar moslim-democratie dus op een veelbelovend, maar ook op een gevaarlijk terrein. De neiging bestaat om zich aan te passen aan de reëel bestaande moslimopvattingen. Zo verdedigt Abou Jahjah als basis voor zijn politieke project ‘een consensuele islam.’ Het gaat om principes waarover onder moslims een ruime consensus bestaat, zoals de democratie (*shoura*) en een progressief belastingsstelsel,

maar ook het principe dat het staatshoofd een moslim moet zijn en elke geloofsgroep – moslims, christenen en joden – een aparte wetgeving op het vlak van huwelijk, erfrecht en echtscheiding volgen.⁹⁵ Het probleem is evident: dit systeem haalt de rechtsgelijkheid van de burgers onderuit en duwt christenen en joden in de rol van ‘beschermd’ (*dimmi*), maar toch ondergeschikte groep, naar het voorbeeld van het paternalistische *millet*-stelsel van het ter ziele gegane Ottomaanse rijk.

Abou Jahjah zet zich af tegen het misbruik van de islam: ‘De sharia (islamitische wetgeving) wordt of werd in bepaalde landen ingezet als een middel om mensen te onderdrukken en niet om hen te bevrijden. De sharia wordt blind toegepast zonder rekening te houden met nijpende sociale omstandigheden, zoals het bestaan van armoede, en wordt vaak gereduceerd tot een stelsel van straffen, terwijl de essentie van de sharia om rechten en plichten gaat en de straffen slechts een secundair aspect ervan vormen. In sommige landen is de godsdienstvrijheid en het recht op pluralisme aangetast. Het recht van vrouwen om actief deel te nemen aan de samenleving is ten onrechte beperkt. De sharia wordt op onderdelen toegepast, waarbij wordt voorbijgegaan aan de garanties op een eerlijke en rechtvaardige procesgang. In weer andere landen wordt de sharia verward met culturele gebruiken en gewoonterecht, die mensenrechten aantasten. Dergelijke misbruiken moeten aan de kaak worden gesteld en worden bestreden.’⁹⁶

De AEL bepleit een dynamische opvatting van de islam: ‘Wij geloven dat de religieuze teksten gelezen moeten worden in relatie tot hun doelstelling, en niet altijd volgens de semantiek. Als de context verandert, moet een interpretatie worden gezocht die de betekenis van de tekst in overeenstemming brengt met de nieuwe context.’

Toch houdt deze visie gevaren in. Aan de basis van dit wereldbeeld ligt immers ‘de goddelijke openbaring’, zoals die is opgetekend in de koran en de soenna. De interpretatie en toepassing ervan is een zaak van alle moslims, zegt de AEL. Maar hebben de rechtsgeleerden geen voetje voor? Bestaat het gevaar niet dat zo het lot van de gemeenschap in handen wordt gelegd van de moslimclerus? Een afglijden is niet denkbeeldig, zoals bleek in de lente van 2003, toen AEL-Nederland werd geconfronteerd met de massale instroom van islamisten. Ze drukten een programmatekst door waarin staat dat ‘voor een goede toepassing van de sharia

een *alim* of *faqih* nodig [is], een geleerde persoon die verstand heeft van de rechtsbeginselen. Door interpretatie, vergelijking en consensus worden er uitspraken (fatwa's) gedaan over de juiste toepassing van de sharia. In principe staat het *alim*-zijn voor iedere moslim open. *Oelema* hebben een positie en autoriteit die voortvloeit uit het vrijwillig daaraan door andere gelovigen geschonken vertrouwen. In de praktijk hebben deze geleerden jarenlang gestudeerd.'⁹⁷

Deze visie geeft geestelijken een vrijbrief voor de usurpatie van de macht. De rechterlijke, wetgevende en uitvoerende machten moeten immers de goddelijke wet respecteren. En of dat gebeurt, hangt af van het oordeel van de clerus, want hij alleen kan de goddelijke wet interpreteren en nagaan of de menselijke wetten ermee in overeenstemming zijn. De vestiging van een theocratie, al dan niet achter een democratische façade, loert dan om de hoek.

Het verloop van de Iraanse revolutie (1979) illustreert het gemak waarmee zo'n ontsporing zich kan voordoen.⁹⁸ De revolutie begon als een nationaal-democratische omwenteling: mobilisaties van miljoenen burgers brachten het dictatoriale regime van de sjah ten val. Het repressieapparaat werd vernietigd en de banden met Washington werden verbroken. Maar de opstand bezat geen centrale leiding. De motor van de revolutie waren spontaan gevormde wijk- en fabrieksraden (*shora's*) die de voedsel- en energiebevoorrading organiseerden. De clerus schaarde zich rond ayatollah Khomeini, die een groot moreel prestige genoot wegens zijn compromisloze en decennia-oude afwijzing van de monarchie. De ayatollahs vulden het politieke vacuüm op, kanaliseerden de volksopstand, dijkten hem in, braken hem in stukken en onderdrukten ten slotte alle verzetshaarden tegen hun bewind.

Khomeini gooidde het project voor de oprichting van een grondwetgevende vergadering in de prullenbak en decreeteerde de *velayat-e faqih* of 'de voogdij van de wetsgeleerde'. Sindsdien berust de hoogste politieke macht bij de Raad van Wachters: canonieke rechtsgeleerden, aangesteld door Khomeini, en na zijn dood, door ayatollah Khamenei. De Raad van Wachters beoordeelt de wetten en verordeningen en gaat na of ze de goddelijke wil vertalen en concretiseren. Concretiseren ze de goddelijke wil? Zonder zijn goedkeuring hebben beslissingen van het parlement geen legitimiteit.

In de praktijk is een theocratie aan de macht. Het regime verwerpt een reeks politieke en sociale rechten, vrijheden en verworvenheden als westerse importproducten, en onderdrukt in naam van het islamitische internationalisme de volkeren van het Perzische rijk: Koerden, Azeri's, Arabieren, Baluchi's, Turkmenen. De ayatollahs bleven slechts op één punt trouw aan de revolutie van 1979: de strijd tegen het VS-imperialisme en Israël, weze het in de verhullende, demagogische vorm van de strijd tegen 'de Grote Satan' of 'het Westen', en in de praktijk beperkt tot steun voor Hezbollah en enkele Palestijnse verzetsgroepen.

Terug naar de AEL. In de loop van de herfst van 2003 haalden de nationalisten de overhand binnen AEL-Nederland en trokken de islamisten eruit. De tekst over de geprivilegieerde positie van de *oelama* behoort niet langer tot de basisteksten van de organisatie. In interviews neemt Abou Jahjah afstand van de theocratische opvattingen van Khomeiny en Sayyid Qutb.^{98b} Het gevaar is geweken, maar niet verdwenen. Zolang moslimnationalisten het vrije debat en de democratische besluitvorming vermengen met interpretaties van de goddelijke boodschap, staan islamitische beroepsideologen klaar om de emancipatiestrijd onder voogdij te plaatsen. De politieke abdicatie is dan niet veraf meer. Hetzelfde tweesnijdende zwaard treft de individuele moslim als hij tijdens een betoging 'Allah Akbar' schreeuwt: het geeft hem zelfvertrouwen en een identiteit, maar zo onderwerpt hij zich ook aan een idee waarmee hij zijn soeverein handelen – minstens gedeeltelijk – uit handen geeft.

Deze contradictorische gevolgen zijn al langer zichtbaar in Palestina. Sinds de opkomst van Hamas zijn vrouwen almaar minder in manifestaties te zien, lopen meisjes almaar minder lang school en huwen ze almaar jonger. In Gaza, een bolwerk van Hamas, neemt het aantal werkende vrouwen af en dragen steeds meer vrouwen de hoofddoek en een lange rok, vaak onder druk van de organisatie. Die nefaste ontwikkeling blijkt ook uit de verenging van de strijd tot militair-terroristische acties en het reactionaire diaboliseren van de joden als vijanden van de islam in de ideologie van Hamas.⁹⁹

Het gevaar van een islamitische contrarevolutie mag niet worden onderschat. In de halfkoloniale moslimlanden ontbreekt het niet aan sociale krachten die de basis kunnen vormen van een conservatieve machts-

greep: de clerus, de commercieel-religieuze netwerken van de kleinburgerij en burgerij (Bazaar), het stedelijke lompenproletariaat. De sociale voorschriften van de islam zijn totstandgekomen in een prekapitalistische maatschappij en bieden vandaag niet veel verweer tegen zo'n ontsporing.

De AEL stelt: 'De islam wijst grote eigendomsverschillen en het onderdrukken van de armen nadrukkelijk af. Er moet solidariteit zijn tussen rijk en arm, getuige de zuil van de aalmoezen (*zakat*). Dit wil niet zeggen dat het privé-bezit als zodanig wordt afgewezen. Wel moet rijkdom op eerlijke wijze door arbeid worden opgebouwd. Het heffen van rente (*ribat*), en daarmee het kapitalistische stelsel, wordt door de islam afgewezen.' Het is een illusie te geloven dat deze summiere, multi-interpreteerbare voorschriften een waarborg vormen tegen het neokolonialisme. Maxime Rodinson heeft afdoende aangetoond dat rentestelsels in de geschiedenis van de moslimbeschaving prominent aanwezig zijn, ondanks het verbod in de koran.¹⁰⁰

Abstracte principes zoals 'de noodzaak van de solidariteit tussen rijk en arm' bieden geen houvast. Tijdens de electorale campagne van Resist! in het voorjaar 2003 verwees Abou Jahjah naar dit principe om te eisen dat de patroons de kosten zouden betalen voor de strijd tegen de werkloosheid via een arbeidsduurvermindering zonder loonverlies, met evenredige aanwervingen. Hij verdedigde met dit principe een radicaal-progressieve eis, maar morgen, in een andere context, kan men met hetzelfde principe het bestaan van rijken en armen en onrechtvaardige economische verhoudingen legitimeren als pijlers van een door god gewilde orde. Deze principes zijn politieke *passe-partouts* en conservatieve en reactionaire krachten aarzelen niet om er gebruik van te maken. Het is geen toeval dat de Turkse Refah-partij geen sociaal programma heeft, de samenwerking van arbeiders en patroons predikt, zijn vakbond embryonaal klein houdt en privatiseringen niet bekritiseert, en dat de Egyptische Gamaat Islamiya zijn zegen gaf aan de omgekeerde landhervorming van Moebarak (1998), die het grootgrondbezit in de hand werkt in naam van het respect voor het eigendomsrecht zoals de sharia dat voorschrijft.¹⁰¹

Het islamisme kan in de moslimlanden nog alle kanten op. Het is een geweldige sensibilisatie- en mobilisatie-instrument, maar het is nog geen uitgemaakte zaak wie het in handen neemt: een progressieve volksbewe-

ging, conservatieve krachten of reactionaire bewegingen. Kritische zin is geboden. Islamitische bewegingen boren alle maatschappelijke lagen en klassen aan, houden die allemaal te vriend en zijn bijgevolg geneigd hun maatschappijproject vaag te houden. Ze gedijen in een context van economische regressie en sociale ontwrichting die alle klassen van de samenleving treft. Sinds 1986 daalt het inkomen per inwoner van de Arabische wereld jaarlijks met 2 procent. Het BBP van Zuid-Korea was begin de jaren 1960 even groot als dat van Egypte, Syrië, Jordanië en Libanon samen; in 1994 was het al 5,2 keer zo groot. Twee op vijf volwassen Arabieren zijn analfabeet. De verwerkende nijverheid van de Arabische landen produceert amper 10,5 procent van het BBP, wat het parasitaire karakter van de lokale burgerij blootlegt: pijlsnel rijk geworden met de petroleumrente van de jaren zeventig, investeren de sjeiks hun fortuinen in westerse economieën of onroerend goed, maar niet in de lokale economie. De landbouwers, die naargelang het land 30 tot 50 procent van de bevolking uitmaken, produceren amper 13 procent van het BBP: de landbouwproductiviteit is laag en een groot deel van de sector produceert niet voor de markt, maar voor de informele sector. De economie van het Arabische schiereiland en tot voor kort ook van Irak drijft op een uitgebuite, rechteloze massa van miljoenen migranten. Verwordt in die context het islamisme tot een wanhoopsbod van een wegzinkende samenleving?¹⁰²

Ook in Europa liggen nog alle wegen open. Op zich is het geen probleem dat men zich van religie bedient om politiek te bedrijven. Katholieken hebben in de geschiedenis al aan weerszijden van de barricaden gestaan. In een recent verleden stond het Vaticaan tegenover de bevrijdingstheologen, of verderaf, de patroon Charles Woeste tegenover priester Adolf Daens en de katholieke arbeiders, of nog verderaf tijdens de Duitse boerenoorlog (1525), de bezittende klassen tegenover de boeren- en plebejersbeweging van de revolutionair Thomas Münzer. Allen beriepen ze zich op het Woord Gods om tegenstrijdige politieke projecten te legitimeren. Net als toen doen vandaag ook moslims dat met zeer uiteenlopende politieke bedoelingen. Tolerantie is op zijn plaats. Het argument dat we de imam niet zullen geven wat we de pastoor hebben ontzegd, is naast de kwestie. Het katholicisme is een component van de dominante ideologie en een ideologische splijtzwam die een deel van de arbeidersbeweging onder de voogdij van de katholieke burgerij heeft ge-

plaatst. De islam is een identiteitsdrager van een onderdrukte nationale minderheid.

In de moslimwereld hebben democratische stromingen en klassen geen of weinig belangstelling om hun eigen godsdienst te bestrijden. De islam wordt er niet beschouwd als het ideologische cement van een overjarige maatschappelijke orde, zoals dat in West-Europa ten tijde van de Franse revolutie het geval was, maar als de kern van de nationale identiteit die wordt vertrappeld door buitenlandse overheersers en hun lokale handlangers. Het seculariseren van de moslimmaatschappijen is niet onmogelijk, getuige de liquidatie van het kalifaat en het instellen van een seculiere orde in Turkije onder Mustafa Kemal. Maar is het niet veelzeggend dat die revolutie zich uitgerekend in Turkije voltrok, het enige moslimland dat in de negentiende en twintigste eeuw niet onderworpen is geweest aan buitenlandse, niet-islamitische overheersers? Het verklaart waarom Kemal, allesbehalve een revolutionair, deze omwenteling kon doorvoeren, terwijl een radicale nationalist als Gamal Abdel Nasser er belang bij had om de wereld van de islam te vriend te houden in zijn strijd tegen het imperialisme.¹⁰³

Wie Abou Jahjah afbrandt omdat hij een moslim-democratisch project koestert, moet beseffen dat de propagandastrijd tegen de godsdienst en andere vormen van bijgeloof niet kan worden opgevat als een gevecht tegen religieuze ideeën, dat is: als een openlijke oorlogsverklaring aan god. Die strijd wordt enkel tussen gelovigen gestreden. Het is een steriel, inefficiënt gevecht. Godsdienst is een gefingeerde kennis van het universum en zijn geschiedenis. Godsdiensten voeden zich met de zwakheid van de mens tegenover de natuur en de sociale verhoudingen waarin hij leeft. Ze zijn pogingen van de mens om zich te verzoenen met machten waarvan hij denkt er geen greep op te hebben.

Trotsky zegt hierover: 'Bevreesd voor de natuur of deze negerend, onvermogen om de sociale verhoudingen te analyseren of deze negerend, probeert de mens in de samenleving aan zijn noden te voldoen door fantastische beelden te creëren. Hij dicht hen een denkbeeldige realiteitswaarde toe en knielt neer voor wat zijn eigen scheppingen zijn. De grondslag van deze creativiteit is de praktische noodzaak van de mens om zichzelf te oriënteren, wat op zijn beurt voortspuit uit de voorwaarden

van de strijd voor overleving. (...) Godsdienst vertaalt de chaos van de natuur en de chaos van de sociale verhoudingen in de taal van fantastische beelden. Enkel de afschaffing van de aardse chaos kan voor altijd een einde maken aan religieuze reflectie.' Een kritiek van religieuze ideologieën is niet efficiënt als ze niet beantwoordt aan concrete ervaringen die het zelfvertrouwen van de mens tegenover natuur en maatschappij versterken.¹⁰⁴

Godsdienst is opium van het volk. Maar Marx' beroemde formule drukt slechts ten dele zijn opvattingen uit. De onverkorte tekst luidt zo: '[Godsdienst] is de fantastische realisatie van de mens, omdat de mens de echte werkelijkheid niet bezit. (...) De religieuze ontreddeering is, enerzijds, de uitdrukking van de werkelijke ontreddeering, en anderzijds, het protest tegen de werkelijke ontreddeering. De godsdienst is de verzuchting van de onderdrukte mens, de ziel van een wereld zonder hart, zoals hij de geest is van sociale verhoudingen waaruit de geest is verbannen. Hij is opium van het volk.'¹⁰⁵

Moslim-democraten vatten de islam op als 'protest' of 'principe van de hoop' (Ernst Bloch), en dus als een hefboom voor mobilisatie tegen onrecht, zoals de katholieke bevrijdingstheologen dat in de jaren 1970 en 1980 deden. In de mate dat dit lukt, nemen ze zelf de voedingsbodem weg voor religieuze denkbeelden. Wie de islam verkettert en moslim-democraten een ostracisme oplegt, versterkt de religieuze component van de reactieve identiteit van moslims – zoals vroeger het sektarische antikatolicisme van de socialistische arbeidersbeweging de katholieke arbeiders in de armen van de clerus en de katholieke burgerij dreef.

Toch is ook hier kritische zin broodnodig. Elke godsdienst draagt in zich de kiemen van de legitimatie van de bestaande orde. Maxime Rodinson waarschuwt: 'Het is niet ongeloofwaardig en het stuit niet tegen de borst dat revolutionaire omwentelingen gebeuren in naam van een godsdienst. Ze kunnen beter slagen dan andere. Maar men moet waakzaam zijn voor hun overwinningen en kritisch blijven tegenover de propaganda van de intellectuelen die eraan deelnemen en tegenover de goedgelovigheid van buitenstaanders. Een revolutionaire stroming kan zich blijven ontwikkelen onder de vlag van de islam. Maar wie een conservatieve en reactionaire weg wil inslaan, beschikt over veel meer mogelijkheden om met dezelfde vlag zijn politiek te bedekken! Godsdiensten zijn niet gevaarlijk

omdat ze het geloof in god prediken, maar wel omdat ze aan de inherente kwalen van de samenleving alleen maar kunnen remediëren door een beroep te doen op morele vermaningen. Hoe meer ze geloven over dat soort van remedies te beschikken, hoe gemakkelijker ze een legitimiteit geven aan het status-quo dat hun kaders dikwijls het beste uitkomt. Zodra ze aan de macht zijn, zwichten ze voor de verleiding om in naam van een morele hervorming een stelsel op te leggen dat gelijkt op het oude.¹⁰⁶

3. Petit pays, petit esprit (I)

Moslims bezetten de stad!

De solidariteitsbetoging met het Palestijnse volk die de AEL op 3 april 2002 in Antwerpen organiseerde, plaatste de organisatie op de Belgische politieke kaart. De rellen die in de nasleep van de betoging ontstonden, deden veel stof opwaaien. Over de aanleiding van de betoging, de eisen van de manifestanten en het programma van de organisatoren werd nauwelijks gerept. Het is daarom nuttig om de politieke gebeurtenissen te schetsen die aan de manifestatie voorafgingen.

Sinds het uitbreken van de tweede intifada eind 2000 – en vooral sinds eind 2001 toen Tel Aviv zijn militaire operaties in de bezette gebieden op-dreef – zijn de gemoederen van moslims overal ter wereld verhit geraakt. De openlijke steun van Washington aan scherp-slijper Sharon en de medeplichtige passiviteit van Europa beroerden menige moslim. Na een reeks bloedige Palestijnse zelfmoordaanslagen in Israël zette Sharon eind maart 2002 het licht op groen voor ‘*Operation Defensive Shield*’: 30.000 sol-

daten en zwaar materieel werden in de strijd gegooid om de Palestijnse gebieden in een ijzeren wurggreep te nemen en ‘de terreurinfrastructuur’ uit te schakelen.

De bestorming van het Palestijnse vluchtelingenkamp van Jenin was een bijzonder duidelijk, want een op systematische en op grote schaal georganiseerd voorbeeld van de wrede praktijken waaraan Tel Aviv zich tijdens de campagne bezondigde. De aanval werd ingezet op 3 april, de dag dat de AEL in Antwerpen betoogde, en had dus weinig invloed op de gebeurtenissen in Antwerpen die dag. Wat later uitlekte over het Israëliëse optreden in Jenin, is echter een uitvergroting van de Israëliëse misdaden die de maanden ervoor beetje bij beetje al aan het licht waren gekomen en de woede van moslims hadden opgewekt: vernietiging van de civiele infrastructuur, standrechtelijke executies, wurgende uitgaansverboden.

In het kamp van Jenin wonen ongeveer 14.000 Palestijnen. Het staat bekend als een bolwerk van Palestijns verzet en was een uitverkoren doelwit van de militaire campagne. De eerste dagen van de aanval op het kamp schoten de Israëliërs niet echt op, want licht bewapende Palestijnen boden hevig weerstand. Op de vierde dag dreef het leger zijn offensief op. Er werden aanvalshelikopters ingezet en gepantserde bulldozers walsten gebouwen plat om in de smalle steegjes van het kamp de weg vrij te maken voor de tanks en het geschut. Het Hawashin-district, waar op 9 april dertien Israëliëse soldaten in een hinderlaag waren gedood, werd tot het laatste huis met de grond gelijk gemaakt. Volgens Human Rights Watch (HRW) werden in het kamp 340 gebouwen, meestal woonblokken voor verschillende families, verwoest of onbewoonbaar gemaakt. Ongeveer vierduizend bewoners van het kamp werden dakloos. Israëliëse sluipschutters schoten Palestijnen neer die het uitgaansverbod negeerden. Kampbewoners getuigden dat de Israëliëse troepen bij hun moeizame opmars door de steegjes Palestijnse burgers als levend schild gebruikten en met graafmachines gaten in de muren boorden om van het ene huis naar het andere te gaan.

Pas op 15 april, vier dagen nadat de meerderheid van de Palestijnse strijders was gedood of zich had overgegeven, stond het Israëliëse leger ziekenwagens en medisch personeel toe het kamp binnen te gaan. HRW telde achteraf 52 gedode Palestijnen; bijna de helft waren burgers. Standrechtelijke executies van ontwapende Palestijnse militanten waren

geen uitzondering. HRW bracht monsterlijke misdaden in kaart. Zo positioneerde een Israëlische tank zich op enkele meters van een zwaar-gewonde Palestijnse strijder die buiten de gevechtszone lag dood te bloeden. Gedurende twee uur verhinderden de Israëli's dat medisch personeel bij de man kon komen, waarna een Israëlische soldaat hem met enkele schoten afmaakte. HRW besluit dat de Israëli's zich bezondigden aan 'ernstige inbreuken op internationale humanitaire wetgeving, waarvan sommige prima facie neerkomen op oorlogsmisdaden'. De organisatie vroeg een VN-onderzoek, dat er nooit is gekomen.¹⁰⁷

De AEL-betoging van 3 april 2002 was geen toegelaten betoging. De AEL had naar eigen zeggen gepolst of een toestemming erin zat, en omdat dat niet het geval was, ging de organisatie die woensdagavond zonder verdere formaliteiten de straat op. Achteraf zou het de AEL zwaar aangerekend worden dat geen betogingsaanvraag was ingediend. De vertegenwoordiger van de Federatie van Marokkaanse Verenigingen (FMV) erkende nadien wel dat de druk van de moslims op de allochtone organisaties om protesten te organiseren tegen het Israëlische optreden in Palestina groot was, en mensen van de FMV probeerden samen met de AEL de massale toeloop van betogers in goede banen te leiden.

De rellen na de betoging werden op het conto van de organisatoren geschreven. *De Morgen* herdoopte Abou Jahjah tot 'de rellenmanager'. *Gazet van Antwerpen* pleitte er onmiddellijk voor om de AEL elk recht op betogen te ontzeggen, want de organisatie had 'nauwelijks afstand genomen van het geweld, de vernielingen, de plunderingen en de pogingen om de Antwerpse joodse gemeenschap de schuld te geven van het conflict in het Midden-Oosten'. Het Antwerpse stadsbestuur vatte de rellen op als een oorlogsverklaring, en zou de hele politieke klasse van het land meesleuren in een verbeterd gevecht tegen de AEL. Koen Dassen, kabinetschef van de minister van Binnenlandse Zaken, had nochtans in een eerste commentaar op de rellen 'een bloempje [gegeven] aan de ordedienst van de AEL, die tijdens de vreedzame betoging de verhitte gemeederen kalmeerde,' maar dat werd al vlug overstemd door oorlogstromgeroffel. Abou Jahjah zelf legde de schuld voor de rellen bij de politie en bij een groepje amokmakers. 'Ik vind het erg jammer dat onze organisatie kop van jut moet worden door het wangedrag van anderen,' zei de AEL-leider. 'Is de Belgische voetbalbond soms verantwoordelijk voor

het slopen van stadions? Elke betoging houdt risico's in. Als je die lijn doortrekt, kan er in België niet langer betoogd, noch gevoetbald worden.'¹⁰⁸

Paul Verbraeken van Charta 91 was op de betoging van 3 april. Wat hij zag, bevestigt het oordeel van Abou Jahjah en Koen Dassen. Hij schreef over zijn wedervaren een open brief aan Leona Detiège, toenmalig burgemeester en hoofd van de Antwerpse politie: 'Ik was aanwezig op de pro-Palestijnse manifestatie die gisteren plaats vond in onze stad en die, zoals iedereen via de media uitgebreid heeft kunnen horen, zien en lezen, "uit de hand gelopen is". Ik heb gezien dat de manifestanten gedurende méér dan een uur door twee politiekordons geblokkeerd werden op de ongeveer tweehonderd meter die de Leysstraat lang is. Ik heb gezien dat tijdens dat uur de winkels aan beide zijden van de straat ongemoeid gelaten werden. Ik heb gezien dat de ordedienst van de organisatoren op dat ogenblik de zaak volledig onder controle had. Ik heb ook gezien dat de gemoederen bij de overwegend Marokkaanse jongeren verhit waren. Ik vind dat niet geheel onbegrijpelijk in het licht van de tragische gebeurtenissen. (...) Wat nu gebeurd is, was volgens mij de minst goede oplossing: eerst de mensen zonder enige uitleg en zonder een woord van begrip een uur opgesloten houden op een kleine oppervlakte en ze daarna zonder meer laten gaan. Is dat niet om moeilijkheden vragen?'¹⁰⁹

De vraag van Verbraeken is pertinent: waren er vrijbuiters aan het werk die op moeilijkheden uit waren? Abou Jahjah verdenkt de politie ervan de rellen bewust te hebben uitgelokt. De politie hield de betogers eerst een uur op een kleine ruimte samengeperst zodat de spanning werd opgevoerd, en nadien trok ze haar manschappen terug, zodat een ontlading bijna onvermijdelijk werd. Johan Leman noteert bij die verdenking: 'Ikzelf bedenk dat zoiets in Antwerpen eigenlijk niet uitgesloten moet worden.'

Onderzoek staat toe te besluiten dat de beschuldiging niet zomaar kan worden weggewuifd als de vrucht van een complottheorie. Hoewel de betoging niet formeel was toegestaan, hadden de organisatoren vooraf overlegd met enkele politieverantwoordelijken. Er was afgesproken dat de betogers zouden verzamelen voor een bijeenkomst op het Teniersplein. Er zou geen optocht worden gehouden en de politie zou vanop een

afstand, van de Meir, een oogje in het zeil houden. Dat gebeurde niet: in Robocop-uitrusting werd de massa tussen twee kordons in de tang genomen. Mohamed Chakkar van de FMV, een door de stad gesubsidieerde allochtone koepel die vijandig staat tegenover Abou Jahjah, bevestigt de versie van de AEL: ‘Mensen van de AEL en van de FMV hebben tijdens de betoging van april 2002 geprobeerd om de betoging rustig te laten verlopen en zijn daarin gelukt. De rellen zijn na de betoging begonnen. Maar de betogers werden lange tijd ingesloten tussen twee kordons. Op een bepaald ogenblik [later op de avond] heeft de politie dan [enkele honderden jongeren in de Ommeganckstraat ingesloten en] langs één kant gechargeerd, waardoor de jongeren langs de andere kant uitbraken en wegvluchtten. Toen zijn de vernielingen gebeurd, en hebben jonge hooligans van de situatie geprofiteerd om vandenstreken uit te halen.’ Waarom werd uiteindelijk gechargeerd? En waarom werd langs één kant gechargeerd zonder dat het politiekordon aan de overzijde op de hoogte was, zodat de wegvlochtende betogers als ratten in de val op het kordon aan de andere kant botsten en er onvermijdelijk gevechten uitbraken? Een politieofficier erkent *off the record* dat deze aanpak ‘een zware fout’ was, maar meer uitleg kan er niet vanaf.¹¹⁰

In het vage verslag over de rellen van het Comité P, dat toezicht houdt op de politiediensten, staat eufemistisch dat ‘bepaalde tactieken beter konden’, dat ‘een en ander ongetwijfeld technischer had kunnen verlopen’, en dat ‘de korpschef en zijn naaste medewerkers’ dat informeel ook hadden toegegeven. Meer vernemen we niet. In het verslag staat wel dat de AEL vooraf had meegedeeld dat het ‘een statische betoging’ zou worden, en dat er veel families met vrouwen en kinderen zouden deelnemen. Er wordt gesuggereerd dat de bevelvoerende commandant verrast was door het militante karakter van de manifestatie met overwegend jonge, mannelijke moslims.¹¹¹

Maar dat doet niets af aan het provocerende gedrag van de politie. Hebben extreem-rechtse krachten aangestuurd op rellen en massale arrestaties – de opvang van arrestanten was ‘perfect georganiseerd’ – aldus het verslag? In het verslag van het Comité P zijn enkele staaltjes terug te vinden van de ondemocratische opvattingen van sommige agenten, die betogen niet als een recht beschouwen. Is het dan vergezocht te veronderstellen dat er agenten rondlopen die betogingen van moslims, zelfs aangevraagde, ongehoord vinden? Enkele allochtonen, geen AEL-aan-

hangers, maar wel mensen die goed op de hoogte zijn van het reilen en zeilen in het Antwerpse politiewereldje, zeggen *off the record* ervan overtuigd te zijn dat het de bedoeling was van de politie om de betogers ‘een lesje te leren: de straat is niet van hen’. In elk geval was na het politieoptreden het bedje gespreid voor een eensgezind offensief van links, rechts en uiterst-rechts tegen de AEL. Een half jaar later, tijdens de rellen na de moord op Mohammed Achrak, zouden politieofficieren opnieuw met enkele provocaties uitpakken – en ook dat zal het Comité P met de mantel der vaagheid bedekken.

Verbraeken hekelt in zijn brief aan burgemeester Detiège haar afwezigheid op de betoging: ‘Maar wie ik niet gezien heb, was uzelf, evenmin als een andere verantwoordelijke politicus/politica. De manifestatie was aangekondigd, al dan niet officieel aangevraagd, dat laat ik nu in het midden, en niet toegelaten. Het verbieden van zo’n demonstratie is uw bevoegdheid. U verklaarde in een vraaggesprek op de televisie dat u het niet opportuun acht dat in de huidige omstandigheden demonstraties worden gehouden. Dat is een politieke uitspraak die de rechtsgrond voor het al dan niet verlenen van een toelating tot betogen overschrijdt. U verklaarde ook dat u dat niet opportuun achtte omdat, en ik citeer “de incidenten in het Midden-Oosten niet naar Antwerpen mogen worden geëxporteerd”. Dat u het drama dat zich momenteel in Palestina afspeelt als “incidenten” omschrijft, lijkt mij een understatement dat enig inzicht verschaft in uw inschattingsvermogen.

Misschien is dat ook de verklaring voor het feit dat u het als politiek verantwoordelijke persoon in een stad waar tienduizenden joodse en Arabische mensen wonen, niet nodig achtte om bij die manifestatie aanwezig te zijn en in overleg met de organisatoren het woord te richten tot de aanwezigen. U had hen kunnen uitleggen dat de wet voor iedereen gelijk is en een niet toegelaten betoging dan ook niet kan doorgaan. U had uw wens tot vreedzaam samenleven in Antwerpen kunnen uiten. U had hen kunnen zeggen dat u enig begrip kon opbrengen voor hun machteloze woede. U had hen kunnen tonen dat u hen door uw aanwezigheid als volwaardige medeburgers beschouwde. Misschien had een dergelijk optreden de incidenten kunnen voorkomen. Misschien. (...) Ik heb begrepen dat er tussen het stadsbestuur en de “verschillende gemeenschappen” overleg gebeurt aan de top. Dit was een deel van de basis, en

niet het gemakkelijkste deel. Maar het waren geen “terroristen” die zich in de Leysstraat bevonden. Kortom, ik vind de oorverdovende afwezigheid van uzelf en uw collega’s een daad van schuldig politiek verzuim.’ Het zou niet de laatste keer zijn dat Leona Detiège weinig inlevingsvermogen opbracht voor de moslimgemeenschappen van haar stad.

In de dagen en weken na de betoging maakten gevoelens van wraak, vrees en paniek zich meester van het lokale establishment. Het oordeel van Koen Dassen, Paul Verbraeken en andere waarnemers over de rol van de AEL werd weggevaagd door het allesoverheersende schrikbeeld van duizenden moslims die uit hun getto’s waren gekomen om in het hart van de stad vernielingen aan te richten. Politie, gemeentebestuur en enkele tientallen heethoofden hadden op 3 april de bal voor het doel van de AEL getrapt; de pers moest hem er gewoon intrappen. In de kranten weerklonk de angst voor een moslimterroristische opmars. In *De Standaard* suggereerde de Antwerpse VLD’er en notoir zionist Claude Marinower verbanden tussen de rellen van 3 april en een poging tot brandstichting in een Antwerpse synagoge. *Gazet van Antwerpen* waarschuwde dat de AEL het misschien niet bij betogingen zou laten: ‘ook andere “verzetsdaeden” kunnen volgen.’¹¹²

De krantencommentaren werden vooral ingegeven door de vraag of men nog langer de veiligheid van de joodse gemeenschap en de diamantsector in Antwerpen kon garanderen tegen het monster dat was opgestaan. Er was schade aangebracht aan woningen, winkels en auto’s, ook in enkele straten waar veel joden wonen. In Antwerpen wonen ongeveer 15.000 joden, erg geconcentreerd in enkele buurten dicht bij het eindpunt van de betoging. Het glasraam van de juwelierszaak van Ruth Frohmann, ondervoorzitter van het Forum van Joodse Organisaties, was gesneuveld. De man was begriepelijkerwijze geschokt. De ‘uitstekende relaties’ met de Antwerpse burgemeester waren niet beschadigd, maar dat mocht nooit meer gebeuren. Volgens hem waren de rellen gericht tegen ‘de joodse gemeenschap’. Dat zowel autochtonen, Arabieren als joden in de klappen hadden gedeeld, werd over het hoofd gezien.

Paul Geudens schreef in *Gazet van Antwerpen* dat de betogers een heel programma voor ogen hadden: ‘keet schoppen, vandenstreken uithalen, joden pesten, oorlogje voeren met de politie en de Antwerpenaar.’ *De Morgen* schreef dat Abou Jahjah de joodse gemeenschap van Ant-

werpen als zijn grootste opponent had uitgekozen. *Het Volk* introduceerde de AEL-leider als de ‘frontman anti-joden’. Het Vlaams Blok vatte het gevaar samen: ‘Jahjah heeft een rechtstreekse aanval geopend op de Antwerpse joodse gemeenschap en mobiliseert daarvoor rijkelijk de Noord-Afrikanen die in de stad wonen.’¹¹³

Professor Henri Rosenberg, een BV in de Antwerpse joodse gemeenschap, kroop in de pen en publiceerde in het rechtse faxkrantje *’t Scheldt* een artikel over de gebeurtenissen. Met de titel ‘Intifada aan de Schelde’ was de toon gezet. De betogers waren ‘dolgedraaide herrieschoppers, vijandige vandalen, haatdragende plundersaars en rovers’. Het werd tijd voor navenante tegenmaatregelen. Volgens Rosenberg kijken de joden voor steun steeds meer in de richting van het Vlaams Blok: ‘Steun aan het Vlaams Blok wordt in joodse kringen bespreekbaar en zelfs besproken.’¹¹⁴

Roger Van Houtte echode in *Gazet van Antwerpen* die waarschuwing: ‘Als [de gevestigde politieke partijen] de joodse gemeenschap voor het hoofd blijven stoten, kunnen daar nare gevolgen van komen.’ Niet alleen dreigt de joodse gemeenschap over te lopen naar het Blok, maar als we de krant mogen geloven, stond de hele diamantsector op het punt om de wijk te nemen naar rustiger oorden. In één klap zou dan 7 procent van onze export op de helling staan: ‘Als gewelddadige moslimbetogers (...) doordringen tot in de diamantwijk, wordt dat in het buitenland gezien als een pogrom. Het uitwijken naar elders van de Antwerpse diamant wordt door sommigen niet meer uitgesloten. Dat zou pas een ramp zijn.’ Ongeveer een week later zei de Antwerpse VLD’er en zionist André Gantman dat het Vlaams Blok de enige partij is die de joodse gemeenschap verdedigt. Hij noemde het cordon sanitaire vlakaf een tactische blunder.¹¹⁵

De voorgeschiedenis, de context, de standpunten van de organisatoren, de naakte feiten: wat anders in elke verslaggeving aan bod komt, was volledig verdwenen. Begrip voor de frustraties en woede van de betogers over het lijden van de Palestijnen, kritische geluiden over de uitlatingen en inertie van het stadsbestuur, kanttekeningen bij de aanpak van de politie, een objectief beeld van de aangerichte schade: je kon ernaar blijven zoeken. Het beeld was gecreëerd van een boosaardige geest die islamitische knokploegen mobiliseert voor terreur- en strooptochten door de

stad, en daarbij alles ‘wat westers en joods-christelijk is’ (*Gazet van Antwerpen*) aanvalt.

Ik legde Abou Jahjah de beschuldiging voor dat hij het Midden-Oostenconflict naar België wil exporteren. Hij zou van Antwerpen het Beiroet aan de Schelde willen maken... Abou Jahjah: ‘Dat zou tof zijn, want Beiroet is een geweldige stad. (lacht) Die beweringen zijn natuurlijk onzin. Burgers hebben het recht om op straat hun ongenoegen te uiten over de zaken die ze belangrijk vinden. De mensen hebben hier in het verleden toch ook betoogd voor Korea, Congo en Vietnam? Onze gemeenschap vindt het Midden-Oosten belangrijk.’

Men stelt dat dergelijke betogingen het samenleven met de joodse gemeenschap bedreigen en het onveiligheidsgevoel bij de joden doen toenemen. Is die vrees terecht?

Abou Jahjah: ‘Zionistische groepen beschouwen onze pro-Palestijnse acties als een bedreiging. Ze beseffen dat over twintig of dertig jaar de allochtonen in de grootsteden van Europa de meerderheid zullen vormen en weten dat die mensen antizionistisch en tegen de staat Israël zijn. Ze beseffen dat we vandaag geen invloed hebben op het beleid, maar dat dit in de toekomst kan veranderen. Als onze lijst voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 succes boekt, dan krijgt het antizionisme zelfs een politieke vorm. Ze willen dat potentiële gevaar vandaag uitschakelen, nu het nog kan.’

De zionisten zwaaien met de versleten slogan dat antizionistisch hetzelfde is als anti-joods. Ze beweren dat ze bang zijn op straat en niet meer alleen de straat op durven. Dat is onzin. Er zijn enkele spijtige incidenten geweest, waarvan misbruik wordt gemaakt. Incidenten zijn echter niet ongewoon tussen verschillende gemeenschappen: ook tussen de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen gebeurt dat. De joden worden helemaal niet geterroriseerd. De zionisten creëren met dat soort van beweringen precies datgene waarvan ze ons beschuldigen: een onveiligheidsgevoel bij de joden. De joden vormen een geprivilegieerde, beschermde groep in Antwerpen. Ik begrijp sommige reacties, want hun ervaringen uit het verleden spelen zeker een rol. Ze mogen dat verleden echter niet misbruiken om politieke doeleinden na te streven en ze mogen dat zeker niet doen tegenover ons. Wij hebben met de holocaust niets te maken. Men zou het ook niet pikken als ze de holocaust zouden gebruiken om

het proces te maken van het christelijke, blanke Europa; dat geldt a fortiori voor ons. Toen Andalusië islamitisch was, leefden Arabieren en joden vreedzaam samen. Toen de katholieke Spanjaarden aan de macht kwamen, werden zowel Arabieren als joden het slachtoffer van de repressie. De joden vluchtten toen naar de Arabische wereld, naar Marokko. Ze waren er een beschermde minderheid. De holocaust is dus geen reden om andere bevolkingsgroepen het recht op vrije meningsuiting en op betogen te ontzeggen. Men kan ons niet het recht ontzeggen te betogen in Antwerpen omdat er in die stad veel joden wonen. Mag ik er overigens op wijzen dat we qua aantal groter zijn dan de joodse gemeenschap?’¹¹⁶

Een oorlogsverklaring

De artikels die *De Morgen* en *Het Volk* op 20 april 2002 publiceerden over Abou Jahjah waren een regelrechte oorlogsverklaring. We bespreken hier het uitgebreidste van de twee, dat in *De Morgen* is gepubliceerd. De titel en ondertitel van het artikel laten niets aan de verbeelding over: ‘Het ware gelaat van de rellenmanager. Hij ziet eruit als de ideale schoonzoon, maar een kleine blik in het verleden van Dyad [sic voor Dyab] Abou Jahjah laat weinig goeds vermoeden over de ware intenties van zijn Arabisch-Europese Liga.’¹¹⁷

De lezer maakt kennis met Abou Jahjah, ‘een afgeborsteld heertje’ dat ‘in een walm van aftershave’ de pers te woord staat. Anne de Graaf, journaliste van dienst, nam niet eens de moeite om naar zijn naam te informeren: de voornaam spelde ze niet juist, de achternaam was nu eens Abou, dan weer Jahjah. Ze beschrijft uitgebreid de façade waarachter de AEL-leider zijn perfide strategie verbergt: ‘Jasje, dasje, zonnebankbruin, gepoetste schoenen, groot hoofd en vlotte babbel. Dyad Abou Jahjah ziet eruit als de ideale schoonzoon.’ De journaliste meldt dat de AEL-leider de schuld voor de rellen van 3 april bij de politie en een groepje hooligans legt. Ze wimpelt Abou Jahjahs versie weg als ‘een verkoopformule’, maar geen van de journalisten ‘durfde [Abou Jahjah] tegen te spreken’. Volgens haar braken de rellen tijdens de betoging uit; in werkelijkheid gebeurde dat pas na de betoging.

Het artikel staat bol van insinuaties die de AEL-voorman in een slecht daglicht plaatsen. ‘Abou wordt op 24 juni 1971 geboren in de Libanese stad Bintjbeil. Hij beleeft rustige kinderjaren, maar heeft als puber drie jaar met de Israëlische bezetting te maken. Dagelijks staat de dood op de agenda – bij het spelen op straat, op weg naar school en als hij erop uittrekt met de scouts. De kleine Jahjah laat zich niet uit het lood slaan. Hij behaalt moeiteloos zijn diploma middelbaar en loopt op een drafsje door de licentie politieke wetenschappen aan de universiteit van Saida. Het geweld is zijn mentale motor om hogerop te raken: Jahjah krijgt Frans en Engels onder de knie, talen waarin hij onder studenten pamfletten verspreidt voor de Palestijnse zaak. Tegelijk schrijft hij voor de Egyptische krant *Al Ahram*. “Het geweld heeft me getekend. Ik heb leed gezien”, meldt hij. “Ik heb met mijn studenten achter auto’s geschild voor scherpschutters. Je moet er tussen gezeten hebben om te begrijpen wat ons drijft.”

Volgens de Graaf drijft Abou Jahjah op geweld – een bewering die ze geloofwaardig probeert te maken door hem te situeren in de context van de Israëlische bezetting van Zuid-Libanon en de Libanese burgeroorlog. Als die stelling ingang vindt, dan zijn meteen de incidenten van 3 april en de gewelddadige agenda van Abou Jahjah verklaard.

Anne de Graaf zoomt dan in op zijn huwelijk: ‘Jahjah [komt] de vrouw van zijn leven tegen, althans voorlopig. Ze is Vlaamse, heet Peggy, en, aardig detail, ze bezorgt hem de Belgische nationaliteit als ze trouwen op 21 april 1994. Het paar gaat op de Turnhoutsebaan wonen, maar het huwelijk is geen lang leven beschoren. Eind 1998 ruilt Jahjah haar in voor een meisje van Arabische origine, maar ook die relatie springt af.’ De journaliste suggereert dat de berekende Arabische macho (o stereotype!) een schijnhuwelijk is aangegaan, een stelling die extreem-rechtse krachten in de politie- en veiligheidsdiensten, het Vlaams Blok en nadien ook respectabele politici gedurende de rest van het jaar 2002 (tevergeefs) hard proberen te maken. Het is een poging om Abou Jahjah wegens zijn schijnhuwelijk de Belgische nationaliteit te ontnemen om hem daarna het land te kunnen uitzetten.

Eind jaren negentig, zo schrijft de Graaf verder, is Abou Jahjah ‘in stilte bezig met de oprichting van Al Rabita, het Arabische woord voor liga, een moslimorganisatie die hij wil inbedden in de schaduw van de

Europese gemeenschappen. Jahjah ronselt leden via de Engelse site waarop hij campagne voert voor Palestina en de Arabische belangen in Europa. Ook die strategie slaat meteen aan. Op kousenvoeten werft de student vierhonderd leden en zevenhonderd sympathisanten. De organisatie vertakt zich als een octopus naar Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië, en schaart zich onder de vleugels van het grote Al Rabita, dat na 11 september door de CIA op de zwarte lijst wordt gezet van de te duchten groeperingen.' De groei van de AEL wordt voorgesteld als een mysterieus proces, waar meer achter zit dan we vermoeden: 'de jonge manager (...) heeft blijkbaar macht en geld genoeg om zich te laten verdedigen door dure advocaten.' In werkelijkheid heeft de voorloper van de AEL niets te maken met het internationale, door Saoedi's gecontroleerde Al Rabita, behalve het feit dat beide organisaties het woord 'liga' in de naam dragen.

Anne de Graaf citeert ook uit een tekst van Abou Jahjah waarin hij de reacties van de Arabische gemeenschap op het nieuws van de aanslagen in New York beschrijft: 'Ik kan het niet als blijdschap omschrijven, maar veeleer als zoete wraak. Een oprecht gevoel dat de cirkel rond is. Zij hebben ons leren doden. Zij bestempelden de impact van hun bommen als spijtige, maar nodige schade. Ze mogen het ons niet kwalijk nemen dat die duizenden burgers in de vliegtuigen en in de WTC-torens door ons beschouwd worden als "spijtige, maar nodige schade".'

Heeft Abou Jahjah het echt over 'spijtige, maar nodige schade' gehad? Volgens de Graaf komen de woorden uit een speech van Abou Jahjah aan het Instituut voor de Studies van de Mensenrechten in Cairo, op 28 januari 2002, maar in die speech staan die zinnen niet. Abou Jahjah heeft het in toespraken en artikels niet over 'spijtige, maar nodige schade', maar steevast over 'spijtige collaterale schade', en dan enkel in ironische zin, als imitatie van het onmenselijke pr-discours over de burgerslachtoffers van Amerikaanse bombardementen.¹¹⁸ We komen in het hoofdstuk 'De schaduw van Osama bin Laden' nog terug op de pogingen om Abou Jahjah als een advocaat van Al Qaeda voor te stellen.

Volgens *De Morgen* richtte Abou Jahjah ook de 'Antwerpse moslimscouts' op: 'luidens bronnen bij de Staatsveiligheid was die "nieuwe" scoutafde-

ling een vertakking van de Brusselse Première Unité de Scout Musulman de Bruxelles/Ouest. Die organiseert sinds jaren opleidingskampen in de buurt van La Roche, waar jongeren in legerkledij worden getest – mogelijk in het vooruitzicht van een selectie voor de strijd in het Midden-Oosten –, zo bleek uit observaties ter plaatse. Een ding is duidelijk: www.assabyle.com/scout, de site van het Centre Islamiste Belge, maakt alle Belgische aspirant-moslimscouts warm voor drill oefeningen in paramilitaire kleding, survivals en camouflagetechnieken, en, last but not least, een intensieve studie van de koran.’

Abou Jahjah heeft niets te maken met het *Centre Islamique de Belgique*, maar dat is voor de Graaf een onbetekenend detail. De zaak wordt volgens haar nog bezwarender voor Abou Jahjah, want ‘Abd El Sattar, de Tunesische zelfmoordkamikaze, studeerde tegelijk met Jahjah aan de universiteit van Louvain-la-Neuve.’ De twintigduizend andere studenten van de universiteit kunnen zich best zorgen beginnen te maken, nu een kwaliteitskrant een mogelijke link tussen hen en het terrorisme heeft blootgelegd...

We lezen verder: ‘Volgens het staatsblad herdoopt Jahjah zijn organisatie [Al Rabita] in oktober [2001] tot het flatteuzere Arab European League; de statuten verschenen welgeteld een maand na de aanslagen.’ Het was een bericht dat het Vlaams Blok tien dagen eerder had bekendgemaakt. Het Blok en de Graaf slaan de bal mis: bij zijn recht van antwoord aan *De Morgen* voegde Abou Jahjah het bewijs dat de aanvraag tot naamsverandering gebeurde op 7 juli 2001, twee maanden voor 9/11. Maar dat is de lezer niet te weten gekomen, aangezien zijn repliek niet werd gepubliceerd.

Als toemaatje waarschuwt de Graaf het Antwerpse establishment voor deze gevaarlijke man: ‘de joodse gemeenschap in Antwerpen’ is de grootste tegenstander van Abou Jahjah. De journaliste verwacht antizionisme met antisemitisme. Uit de cijfers kan men niet afleiden dat er sprake is van toegenomen anti-joodse acties onder invloed van de AEL. Wel is het zo dat in de periode van de AEL-betoging, toen Israël’s militaire offensief in de bezette gebieden woedde, zich in verschillende landen van Europa geïsoleerde anti-joodse incidenten voordeden. Deze verwerpelijke acties deden zich dus voor op plaatsen waar men nog nooit heeft gehoord van de AEL.¹¹⁹

De timing voor de plaatsing van het artikel was goed overdacht: 20 april, een dag voor de AEL opnieuw de straat wou opgaan. De AEL had bij het Antwerpse stadsbestuur een aanvraag ingediend om op 21 april 2002 te betogen, maar het college had die betoging unaniem verboden. Hoeveel belang het stadsbestuur hechtte aan een betogingvrij Antwerpen, bleek tijdens het vrijdaggebed. In de moskeeën werden vijfduizend vlugschriften verspreid waarin Detiège de ouders opriep om hun kinderen van straat te houden. Intimidatie was niet veraf, want ze waarschuwde voor de financiële en juridische gevolgen als haar woorden in de wind werden geslagen. Op D-Day werden 460 agenten, waterkanonnen, traangasproeiers, een helikopter, de hondenbrigade en paardenpatrouilles ingezet. Kostprijs: 141.000 euro. Uiteindelijk beperkten Abou Jahjah en een handvol medestanders zich tot een korte, symbolische actie. De AEL-voorman werd even opgepakt.¹²⁰

Als men vaststelt dat *Het Volk* op dezelfde dag een artikel plaatste met scheldproza aan het adres van de ‘frontman anti-joden’ dat grotendeels was gestoffeerd met dezelfde ‘informatie’ waarmee ook de Graaf uitpakte, moet men geen aanhanger van complottheorieën zijn om te besluiten dat Anne de Graaf en *De Morgen* zichzelf hebben uitgeleend voor een gecoördineerde moddercampagne tegen de AEL. De selectie van beide kranten was goed overdacht, want met *De Morgen* (de liberale Persgroep rond *Het Laatste Nieuws*) en *Het Volk* (de VUM-groep rond *De Standaard*) werd het hele spectrum van de Vlaamse dagbladers bereikt. Interessant om weten is ook dat *Het Volk* minder moeite had dan zijn progressieve concurrent om zijn bron te onthullen, want de krant liet zonder omwegen ‘woordvoerder Jan-Baptist De Smet van de Staatsveiligheid’ aan het woord over de AEL.

We weten niet of het initiatief van deze operatie-beschadiging uitging van de Staatsveiligheid, haar politieke voogden of de persmensen zelf. Het was geen anonieme bron, maar een woordvoerder van de Staatsveiligheid die met de journalisten rond de tafel was gaan zitten en zich als dusdanig ook liet identificeren. Noch de persorganen in kwestie, noch de top van de Staatsveiligheid, noch de politieke voogdijoverheid zagen graten in het te grabbel gooien van een perfide mix van vertrouwelijke informatie en desinformatie. De journalisten namen niet de moeite om de feiten op hun juistheid te controleren. Niemand heeft achteraf men-

sen tot de orde geroepen of onjuistheden rechtgezet. Integendeel, *De Morgen* ontzegde zijn lezers zelfs het ingezonden recht op antwoord van Abou Jahjah.

Uit dit alles kunnen we besluiten dat er al kort na de betoging van 3 april 2002 een ruime consensus op nationaal niveau in de maak was om Abou Jahjah de pas af te snijden. De AEL had met de betoging van 3 april de Antwerpse burgemeester Detiège gealarmeerd, maar de regering en de Staatsveiligheid waren dat al langer: Abou Jahjah had al eerder, met de genocidewet in de hand, een klacht ingediend bij het Belgische gerecht tegen de Israëliische premier Sharon, en ook het ontslag van minister Marc Verwilghen geëist voor de studie over criminaliteit en allochtonen van Marion van San. Met het openingssalvo van 20 april 2002 was de toon gezet. Het zou er de maanden nadien niet op verbeteren.

De mediafabriek in actie

Het mediaoffensief werd eind augustus, begin september 2002 in een hogere versnelling gezet. Het weekblad *Knack* had op 21 augustus een groot interview met Abou Jahjah afgedrukt. Hij zei onder meer: ‘In het internationale recht wordt een onderscheid gemaakt tussen binnen- en buitenlandse minderheden. Wel, met de tweede en derde generatie [allochtonen] is er nu een binnenlandse minderheid van mensen die hier geboren zijn en een andere taal hebben. Als je consequent wil zijn met het internationale recht, moet je Arabisch erkennen als vierde landstaal. Wij hebben daar nooit een punt van gemaakt, maar als men agressief wil doen tegen ons over taal, dan zijn we inmiddels in een positie om dat argument tevoorschijn te halen. België hoeft niet alle talen van de wereld te erkennen, maar wat ons betreft moet het toch wat verder gaan dan het recht om thuis Arabisch te spreken. Maar die discussie is voor ons nu geen prioriteit.’

De echte prioriteiten van Abou Jahjah haalden niet de kop van het stuk, maar wel het spectaculaire en misleidende ‘Arabisch moet de vierde landstaal worden.’ Op de omslag van het blad gaf de redactie de indruk dat de eisenbundel van Abou Jahjah een oorlogsverklaring was. Onder de dreigende foto van een met een Palestijnse sjaal gemaskerde man

blokletterde *Knack*: ‘De tijdbom tikt voort. Abou Jahjah en de eisen van de allochtonen in België.’ De vlag dekte de lading niet, maar het was kommertijd en zo’n titel doet de verkoop zeker geen kwaad.

Het VRT-radiojournaal maakte er een zaak van: ‘Allochtone politici verwerpen de eis van de AEL om van Arabisch een nationale taal te maken.’ Chokri Mahassine (SP.A) en Fauzaya Talhaoui (toen nog Agalev, vandaag bij Spirit) stelden verontwaardigd dat het normaal is dat je als allochtoon een van de landstalen kent. In het *Knack*-interview had Abou Jahjah ook erkend dat het een normale eis is om een van de landstalen te spreken, maar daar was over gelezen. De Vlaamse oppositiepartijen schoten het ‘provocerende’ voorstel in een persmededeling af. In één beweging gaf de voorzitter van CD&V ook VLD-voorzitter De Gucht ervan langs. De Gucht had het (zogezegde) voorstel van Abou Jahjah dan wel van de hand gewezen, maar was het niet uitgerekend de paars-groene regering die de snel-Belgwet had goedgekeurd? Zo kunnen vreemdelingen Belg worden ‘zonder dat zij hun wil tot integratie moeten aantonen’.¹²¹

Abou Jahjah zelf deed een tijdje later het volledige verhaal: ‘Arabisch vierde landstaal, dat heb ik nooit zo gezegd. De kop van het artikel zorgde voor verwarring. Toen dit artikel verscheen, belde de VRT met de vraag of ik daarop wou reageren. Ik stemde meteen toe omdat ik die titel wou ontkrachten. Even later kwam er een hele cameraploeg bij me binnengestormd. Na zeker driemaal te hebben herhaald dat ik dat niet gezegd had, vroegen ze me of ik nog eens kort kon uitleggen wat ik met die theoretische redenering bedoelde. En toen legde ik uit dat er in Europa een internationaal verdrag bestaat ter bescherming van minderheden en dat we volgens dat verdrag in principe recht hebben om het gebruik van onze eigen taal op te eisen, maar dat we daar géén prioriteit van willen maken. Wat hoor ik dan ’s avonds op het nieuws? “De AEL eist Arabisch als vierde landstaal” en dan laten ze het stukje zien waarin ik zeg dat een Europees Verdrag ons het recht geeft om dat te doen! Wat denkt de kijker dan? Zie je wel, hij heeft het zelf op het VRT-nieuws bevestigd!’¹²²

Journalist Tom Naegels analyseerde de perscommentaren van die periode. Hij is formeel: ‘Er is maar één woord voor dit soort opinies: hysterie.’ De publieke opinie werd de daver op het lijf gejaagd voor de ayatollah-in-maatpak. Er werd niet gerept over zijn échte boodschap: er zijn

maatregelen nodig tegen de achterstelling, de discriminaties, het dagdagelijkse racisme in de winkel, op school, aan de discotheekingang. Islamofobe sentimenten deden opgeld. Sommige persorganen wekten de indruk dat moslimintegranten zich opmaakten voor een veroveringstocht.

Gazet van Antwerpen luidde de alarmklok: 'Men kan zich op straat in de omgang met anderen formeel aan de wetten van een land houden, maar er binnen de muren van zijn eigen huis een eigen wetgeving op nahouden. Gebaseerd op fundamentalistische opvattingen. Zo kan men beletten dat vrouwen buitenshuis werken. Kan men kinderen verbieden Nederlands te praten. Kan men dochterlief opsluiten en haar verplichten zich te sluieren en te trouwen met een verre neef in Marokko.' Volgens de krant klinkt doorheen Abou Jahjahs woorden 'niet zelden (...) ook een zeker heimwee naar het Taliban-regime in Afghanistan'. *Gazet van Antwerpen* ziet over het hoofd dat Abou Jahjah voor moslims het recht opeist om met de islam te breken, een standpunt dat hem in Taliban-land het leven zou kosten. De krant herinnerde aan de betoging van 3 april, toen 'de joodse gemeenschap van Antwerpen werd beschimpt, beledigd en bedreigd'. De overheid moet optreden, zo niet, zou het van kwaad naar erger gaan: 'We kunnen alleen vaststellen dat in talrijke pamfletten wordt gepleit voor een theocratie (geestelijken aan de macht) waarin de sharia (het islamitische recht) heerst... En dan zijn we dus inderdaad dicht bij Nigeriaanse toestanden, waar vrouwen die seks hebben buiten het huwelijk, gestenigd worden. Tot de dood erop volgt.'¹²³

De hoofdredacteur van *Knack*, het blad dat Abou Jahjah had geïnterviewd, compenseerde het forum voor de AEL'er met een gelijkaardige commentaar: 'Voor we het beseffen, zetelt hier een sharia-rechtbank die dan zoals in het Verenigd Koninkrijk de fatwa uitspreekt over een in haar ogen blasfemische toneelacteur.' Het weekblad had geen oog voor de wezenlijke verschillen tussen moslimfundamentalisten van alle slag (van Tabligh-predikanten tot Al Qaeda-kamikazes) en de moslim-democraten van de AEL.

De Standaard greep naar een ander register en veroordeelde de AEL-leider als 'de Arabische Olivier Maingain', een Franstalige politicus die de reputatie heeft elke ochtend een Vlaming als ontbijt te verorberen. *De Morgen* zocht het dichterbij huis en had het over 'Abdou Jahjah [sic] en Philip Dewinter, twee mannen met andere huidskleur en even bruine ideeën'.¹²⁴

Toenmalig SP.A-voorzitter Patrick Janssens zei hetzelfde: ‘De parallellen zijn (...) bijzonder groot. Kijk alleen al naar het discours. In een van zijn interviews zei Jahjah bijvoorbeeld: “Ik zeg wat zij [de allochtone jongeren] denken.” Dat is bijna een letterlijke Blok-slogan. (...) Maanden geleden heb ik al gezegd dat Jahjah en Dewinter objectieve bondgenoten zijn. Ik hoop dat niemand in Antwerpen gelooft dat Philip Dewinter écht een probleem heeft met Jahjah. Hij vindt hem een godsgeschenk, en dat gevoel is wederzijds. Daar ben ik van overtuigd.’

Dewinter en Abou Jahjah, één front. De koppen van Filip en Dyab, bijna ineengesmolten, op de cover van *Knack*. Het zijn eenvoudige sjablonen, vlotte beelden, en ze zorgen ervoor dat men niet langer nadenkt. Leo De Bock, hoofdredacteur van de nieuwdienst van de VRT, stelde dat de AEL-leider en het Vlaams Blok-kopstuk ‘twee extremistische polen [zijn] die eigenlijk allebei op hun manier hetzelfde prediken, namelijk onverdraagzaamheid’. In de volksmond vond de idee ingang dat Abou Jahjah vecht voor ‘eigen volk eerst’, versta: Belgen hebben zich aan te passen aan de allochtonen, zo niet, mogen ze oprotten.

De AEL-leider wijst de vergelijking met het Blok af: ‘AEL is voor een multiculturele samenleving. Dewinter niet, want hij pleit voor eigen volk eerst. Hij pleit voor uitsluiting, wij pleiten voor gelijke rechten. Dialoog tussen de gemeenschappen kan en moet, vinden wij. Ik twijfel eraan of hij dat ook vindt. De vergelijking met het Blok gaat niet op, maar sommigen blijven ze maken omdat wij – net als zij – militant en soms niet politiek correct zijn. Onze standpunten over vrouwen en homo’s lijken meer op die van de conservatieve liberalen en CD&V’ers dan op die van het Vlaams Blok. Er is nog een verschil tussen mij en Dewinter: ik vlieg in de gevangenis voor opruiende taal, Dewinter niet.’¹²⁵

Maar misschien speelt de AEL in de kaart van het Vlaams Blok? Abou Jahjah: ‘Het Blok ziet ook wel dat we ons organiseren. Ze beseffen dat we het hen niet gemakkelijk zullen maken om hun programma in de praktijk te brengen als ze aan de macht zijn. Dankzij ons zullen veel mensen beseffen dat het Vlaams Blok een strategie verdedigt die gericht is op conflicten, want men beseft dat we het Vlaams Blok niet zomaar zullen laten betijen.’¹²⁶

De reactie van Abou Jahjah is, gezien de aard van de beschuldiging, be-daard. Janssens oefent morele chantage uit. Eigenlijk zegt hij tot moslims:

‘kom niet op voor jullie rechten, want we zullen de problemen toch niet (kunnen) oplossen. Het enige wat jullie zullen bereiken, is een verdere verrotting van de situatie, met nog meer gefrustreerde allochtonen omdat hun verwachtingen niet worden ingelost, en met angstige autochtonen die met de neus op problemen worden gedrukt waarvoor men geen oplossing aanbiedt. En daarvan zal het Blok profiteren.’

Het is een verwijt dat elke ontvoogdingsbeweging te horen krijgt. Ze worden beschuldigd van omgekeerd racisme en het voeren van een haatpolitiek. De daensisten werd aangewreven ‘de laagste driften’ van de arbeiders aan te wakkeren om hen tegen de katholieke burgerij ‘op te hitsen’; Nelson Mandela werd verweten de repressie van het Apartheidsregime in de hand te werken en te legitimeren; Patrice Lumumba werd verweten de radicalisering van de kolonialisten in Congo te hebben uitgelokt; Malcolm X was een objectieve bondgenoot van de Ku Klux Klan; enzovoort. Janssens’ les is niet alleen reactionair, ze is ook ethnocentristisch. Waarom zouden moslims hun gerechtvaardigde strijd voor basisrechten tussen haakjes moeten zetten om de electorale strijd tussen de traditionele partijen en het Vlaams Blok niet te verstoren?

De schaduw van Osama bin Laden

Als de massamedia moslims, en a fortiori radicale moslims in beeld brengen, dan gebeurt dat dikwijls volgens sjablonen die in de loop der tijden in het collectieve bewustzijn vorm hebben gekregen. Op het einde van de achttiende eeuw, toen de koloniale expansie van Europa naar de Arabische wereld een praktische mogelijkheid werd, ontstond *la question d’Orient*. Van toen af werden de Arabische volkeren aangeduid met abstracte noties als de wereld van de islam of de moslimvolkeren. De geografie en geschiedenis die deze volkeren vlees en bloed geven en de complexe relaties tussen Arabieren van de Maghreb en de Machrek, Turken, Perzen en Afghanen drongen niet door. Tot vandaag heeft het westerse denken zich van deze bijziendheid niet hersteld. Methodologisch vertaalt zich dat in een overbenadrukking van de religieuze component; de jongste tijd neemt dat de vorm aan van het islamistische syndroom.¹²⁷

Het islamisme verscheen onder de westerse aandacht in de vorm van de spectaculaire uitschakeling van twee derdewereldleiders die een brug

leken te slaan naar het Westen: shah Reza Pahlavi, die van Iran een westerse bruggenhoofd had gemaakt, en de Egyptische president Anwar Sadat, een liberaal ondernemer die Egypte uit het Arabische front weghaalde en het land met Israël probeerde te verzoenen. In 1979 spoelde een volksopstand de pauwentroon weg. Twee jaar later is Sadat vermoord. Van toen af werden islam en terreur in onze publieke opinie als onafscheidelijk voorgesteld.

In de media krijgen de ‘authentieke’ – lees: radicale – uitdrukkingen van het islamisme alle aandacht, alsof elke geëngageerde moslim een fundamentalist, zo niet een kloon van Osama bin Laden is. Dat komt de Arabische dictators goed uit, want ze legitimeren maar al te graag het onderdrukken van elke oppositie als een strijd tegen de terroristen. De beeldvorming is ook dienstig om in Europa zelf de voogdij over allochtonen te rechtvaardigen. Als voorsmaakje van wat 9/11 in petto had, verbood de burgemeester van Brussel enkele dagen na de aanslagen op New York en Washington een manifestatie van de AEL ter herdenking van de slachtingen in Sabra en Chatila: volgens zijn woordvoerder zou zo’n betoging zo kort na de aanslagen ‘onfatsoenlijk’ zijn. Een tijdje later werd een betoging van moslimouders voor het kabinet van minister van Onderwijs Vanderpoorten, vlakbij de Brusselse WTC-torens, met hetzelfde argument afgelast.¹²⁸ Het lijkt wel alsof moslims door hun simpele aanwezigheid gebeurtenissen, symbolen en plaatsen ontluisteren die verband houden met leed veroorzaakt door terreur.

Het ontmenselijken van moslims en de aanval op hun cultuur neemt soms scherpe vormen aan. De Italiaanse journaliste Oriana Fallaci schrijft in haar boek *La rabbia e l'orgoglio* (2001, vertaald als *De woede en de trots*) dat een ‘omgekeerde kruistocht’ bezig is, dat imams ‘de spirituele gidsen van het terrorisme’ zijn, dat Palestijnse kamikazes ‘hun eigen moeder aan een harem zouden verkopen (...) om de joden naar de concentratiekampen te zien terugkeren’, en dat ‘de zonen van Allah (...) zich als ratten vermenigvuldigen’. In Italië werden een miljoen exemplaren van het boek verkocht. De zionistische filosoof en Franse mediaster Alain Finkielkraut looft Fallaci als een schrijfster die de realiteit onder ogen wil zien. De Franse romancier Michel Houellebecq laat een van zijn personages genieten ‘telkens een Palestijnse terrorist, een Palestijns kind of een zwangere Palestijnse vrouw met kogels is afgemaakt’. In een interview zegt hij

daarover: 'De islam is de domste godsdienst (...) Ja, wraak bestaat. De islam is een gevaarlijke godsdienst, en dat sinds zijn opkomst. Gelukkig is hij veroordeeld.' Volgens Mia Doornaert van *De Standaard* is de islam achterlijk en zou men 'goed gek' moeten zijn om niet islamofob te zijn.¹²⁹

De associatie van de islam met het terrorisme is krachtig, want de machtigste natie uit de geschiedenis legt ze aan de wereld op. Washington heeft 9/11 gekaapt als rechtvaardiging voor zijn *war on terror*. Het is een oorlog waarover geen genuanceerde opinie mogelijk is. De aanslagen op New York en Washington zijn een fetisj geworden. Ze zijn geen historisch feit dat moet worden verklaard, maar enkel een te veroordelen terreurdaad van fanatici die blind ageren, zonder aanleiding of concreet doel, en die dus altijd en overal opnieuw kunnen toeslaan. Ze staan symbool voor het absolute kwaad, en tegenover dat kwaad zijn maar twee opties mogelijk: men bestrijdt het, of men wordt er deel van. Of zoals president Bush het zegt: 'Men is voor ons of tegen ons.'

Wie probeert om 9/11 in zijn context te plaatsen en te verklaren, desacraliseert de aanslagen, relativeert ze. Wie de aanslagen karakteriseert als een extremistische daad van verzet tegen de westerse kuiperijen in de moslimwereld, wordt verweten de terroristen in de kaart te spelen. 'Wat denk je over 9/11?' is de westerse lakmoesproef om te bepalen of je 'voor ons' of 'tegen ons' bent. Moslims, en dat geldt zeker voor kritische moslims, wordt steevast deze vraag voorgelegd. Ze dragen het stigma van het terrorisme waardoor ze steeds opnieuw het reinigingsritueel van de afstandname moeten ondergaan.¹³⁰

De 'wetenschappelijke' analyse waarin 9/11 als fetisj past, steunt op het postulaat dat het terrorisme het laatste stadium van het islamisme is, en een 'theototalitarisme' het natuurlijke eindproduct van de wereld van de islam. Midden-Oostenkenner François Burgat ziet geen ondubbelzinnige relatie tussen de opkomst van islamitische stromingen en groeiend politiek geweld. Geweld is verbonden met alle ideologieën en religies. Om in de moslimwereld te blijven: terreur was of is ook een wapen in handen van de seculiere Iraakse dictator Saddam Hoessein, Oosterse christenen en seculiere nationalistes die aan de Palestijnse strijd deelnemen en van zionistische militieën. De Koptische kerkvorst beschouwt de Palestijnse aanslagen op Israëliëse burgerdoelwitten als zelfverdediging. Het VN-

embargo tegen Irak was even terroristisch als ‘efficiënt’, want het doodde honderdduizenden Iraakse burgers.¹³¹

Niet het islamisme veroorzaakt oproer en geweld, maar de neokoloniale overheersing en de tegenstellingen tussen de lokale heersers en hun opposanten. De fabriek waar het politieke moslimgeweld wordt geproduceerd, is volgens Burgat de buitenlandse politiek van de VS. ‘Chirurgische’ bombardementen, bezette gebieden, gerichte liquidaties, embargo’s, steun aan dictators – dat is de voedingsbodemp voor het moslimterrorisme, dat de brandweerlui-brandstichters dan als pretext inroepen om met nieuwe interventies hun greep op dat werelddeel te verstevigen.

Zoals in elke politieke stroming met een ruim draagvlak bestaan er ook in het islamisme extremistische vormen. Het islamisme dient echter doorgaans om ‘traditionele’ politieke aspiraties vorm te geven: nationalistische, anti-imperialistische, antizionistische en democratische. Burgat wijst erop dat in alle landen waar parlementair werk mogelijk is, islamistische stromingen zich daar zonder veel schokken aan hebben aangepast: Jordanië, Jemen, Libanon, Koeweit, Turkije, Marokko. Ideologisch is het islamisme in de jaren negentig veelal geëvolueerd naar een centrum-rechts nationalisme: nationalistisch op het vlak van het buitenlandse beleid, conservatief inzake vrouwenrechten en het ondernemerschap, zonder sociaal programma en gefixeerd op de invoering van de sharia.¹³²

In interviews met Abou Jahjah zijn de stigmata nooit ver weg. Hij moet eerst 9/11 en Osama bin Laden veroordelen en de onderdrukking van vrouwen en homo’s afwijzen, voordat hij mag spreken over de achterstelling en discriminaties van allochtonen. Hij moet de zelfmoordaanslagen van Hamas veroordelen voordat men wil luisteren naar zijn analyse van het Palestijns-Israëliëse conflict. Hij moet de straatcriminaliteit van jonge moslims in de verf zetten voordat hij mag spreken over politieracisme. In het Nederlandse tv-programma *Buitenhof* vroeg een journalist hem wat hij vindt van de uitspraken van een Nederlandse imam dat een man zijn vrouw mag slaan. Harde interviews mogen en moeten natuurlijk, maar vaak zijn het kruisverhoren waarin hij wordt aangespoord om ‘de maskers te laten vallen’, of om (een deel van) zijn (denkbeeldige) achterban te veroordelen. Abou Jahjah reageerde korzelig: ‘We zijn het beu om ons voortdurend te moeten afzetten tegen wat andere moslims zeg-

gen of zouden zeggen. Die imam heeft geen gezag over mij, ik erken zijn autoriteit niet. Waarom vraagt u mijn mening over zijn mening? Blijkbaar is het enige gesprek dat men met ons wil voeren, een discussie waarin we ons afzetten tegen een hele reeks van echte of vermeende uitspraken en handelingen van moslims. Men wil ons opsluiten in een defensieve, apologetische houding. Men wil van ons alleen maar verontschuldigungen horen voor wat moslims zeggen en doen, of voor wat men denkt dat ze zeggen en doen. Dat ligt in de lijn van de wereldwijde criminalisering en stigmatisering van de islam, de moslimwereld en alle moslims. Men is niet geïnteresseerd in datgene waarvoor we staan. Men wil enkel horen dat we ons distantiëren van andere moslims. Dat aanvaarden we niet. We willen aangesproken worden over ons programma.’¹³³

Stoute taal? In tempore non suspecto stond Abou Jahjah niet alleen met die opvatting, en toen had ze ook nog niet die radicale bijklank die sinds 9/11 gemeengoed is geworden. In een dubbelinterview in *Knack* van begin 2001 benadrukten Tarik Fraihi en Dyab Abou Jahjah unisono het belang van *Arab Pride*: ‘Als je een bevrijdingsstrijd voert, is het heel belangrijk om een sterk zelfbewustzijn te hebben,’ vindt Fraihi. ‘Je moet weten wie je bent, wat je positie is, wat je kunt en wat niet. Niet alleen als individu, maar ook als groep. Je moet zoeken naar wat je als groep bindt. Kijk naar de vrouwenemancipatie. Vrouwen stelden zich ook vragen over wat dat nu precies was om een vrouw te zijn.’ Abou Jahjah zag het niet anders: ‘De integratiepolitiek heeft bij een aantal jongeren een minderwaardigheidscomplex teweeggebracht. Integratie betekent voor een allochtoon in essentie: je mag niet blijven wie je bent, je moet anders worden. Onze jongeren hebben die retoriek voor een stuk geïnterioriseerd. Door nu te hameren op onze Arabische trots willen we dat underdog-gevoel neutraliseren.’¹³⁴

De Morgen-journaliste Anne de Graaf wierp de slagschaduw van Osama bin Laden over de AEL-voorman toen ze schreef dat hij de burgerslachtoffers van 9/11 beschouwt als ‘spijtige, maar nodige schade’. Had hij het werkelijk over ‘nodige schade’? In een artikel dat op de Arabisch-islamitische website *Media Monitors Network* is gepubliceerd, analyseert Abou Jahjah de scène van Arabieren die juichen bij de beelden van de instortende WTC-torens. ‘Wij [de Arabieren] hebben het moeilijk om te aanvaarden dat we tevreden konden zijn over zo’n afschuwelijke daad. Dat

schudt ons echt doorheen. (...) Waarom beweenden wij niet de doden, waarom waren we niet even verbijsterd als de rest van de wereld? Misschien omdat niemand onze doden heeft beweend, omdat niemand zelfs maar één minuut van stilte heeft in acht genomen voor het half miljoen (sommigen spreken van een miljoen) Iraakse kinderen die zijn vermoord (weze het op erg propere wijze) door het Amerikaans-Britse embargo. (...) Wij begonnen te denken dat al die onschuldige burgers in de vliegtuigen en WTC-torens slechts spijtige collaterale schade waren.'

Abou Jahjah gaat echter verder dan deze vaststelling. Hij formuleert een ethische code die boven die van bin Laden, Clinton of Bush staat: 'Er is echter iets in onze Arabische moslimcultuur dat verhindert om zo laag te vallen en om even barbaars te worden als de vijand. (...) Het is verschrikkelijk hoe misdadigers zoveel mensen in de ellende kunnen storten – zowel eigen mensen als zogezegde vijanden. Hoe geweld tot geweld leidt en op zijn beurt weer tot geweld leidt. Het is echt verschrikkelijk dat misdadigers doorgaan met het doden van burgers om burgers te wreken die door andere misdadigers zijn gedood.'¹³⁵

Eén jaar na 9/11 organiseerde de AEL een plechtigheid om de massamoord in de Palestijnse vluchtelingenkampen van Sabra en Chatila te herdenken. Op de bijeenkomst zei Abou Jahjah: 'Wij betreuren ook de doden van New York. Elk mensenleven is er één. Maar onze doden tellen blijkbaar niet voor de wereld. Ook onze doden zijn onschuldig. (...) We moeten ons niet intellectueel laten terroriseren. 11 september is blijkbaar een rouwdag in de hele westerse wereld. Er is maar één filmisch interessant onderwerp in het nieuws vandaag: steeds weer die vliegtuigen. Wij doen niet mee aan die hypocrisie. Elke maand sterven in Irak duizenden kinderen door het westerse embargo. Als je dat optelt zijn dat elk jaar enkele tientallen 11 septembers.'¹³⁶

De AEL heeft een punt. Als een Arabische dode even zwaar weegt als een Amerikaans slachtoffer, waarom zijn de reacties dan zo verschillend? Waarom komt een zelfmoordaanslag waarbij Israëli's omkomen prominent in het nieuws, terwijl Israëli'sche operaties waarbij acht of tien Palestijnen omkomen, niet of amper worden vermeld, hoogstens in een klein artikeltje op de zesde bladzijde van de krant? Waarom wordt een Palestijnse aanslag door de internationale gemeenschap steevast in de strengste bewoordingen veroordeeld als terrorisme, verschrikkelijke

misdaden of moreel verwerpelijk en totaal ongerechtvaardigd, terwijl Israëlische moordpartijen, zoals de aanval op het vluchtelingenkamp Bureij in Gaza met een vijftigtal tanks en aanvalshelikopters op 7 december 2002 met grote afstand worden becommentarieerd, terwijl er tientallen onschuldige burgers, mannen, vrouwen en kinderen werden gedood of gewond?

Washington drong er toen bij Tel Aviv op aan om ‘rekening te houden met de gevolgen van de militaire acties in de gebieden’ – let op het woordgebruik: ‘gebieden’, en niet ‘bezette gebieden’. De Europese vertegenwoordiger voor het buitenlandse beleid Javier Solana zei: ‘Een massale actie van dit soort in een dichtbevolkt stedelijk gebied kan enkel leiden tot het verlies van onschuldige levens.’ Een woordvoerder van VN-topman Kofi Annan verklaarde: ‘De secretaris-generaal betreurt het verlies van onschuldige levens [en] wenst de regering van Israël te herinneren aan zijn verplichtingen als bezettingsmacht om de burgerbevolking te beschermen.’ Het verst dat men gaat in reacties op Israëlische terreur is te spreken van ‘excessief gebruik van geweld’. Nooit wordt de bestraffing gevraagd van de daders en politieke verantwoordelijken.¹³⁷

Op 10 juni 2003, enkele dagen na de bijeenkomst van George Bush, Ariel Sharon en Mahmoud Abbas in Aqaba waar ze beloofden een vreedzame regeling na te streven, blies Israël de toenadering op met een aanslag op een leider van Hamas. De man werd gewond en verschillende burgers kwamen bij de raketaanval om. Solana veroordeelde de moord op ‘onschuldige burgers in Gaza’, maar niet de aanslag op de Hamas-leider. Hij zei over de moordpoging: ‘Zulke extreme militaire acties kunnen alleen maar bijdragen tot het toenemen van de spanningen op het terrein.’ Hamas zwoer wraak en de dag nadien blies een Hamas-militant zichzelf en vijftien burgers in Jeruzalem op. Solana veroordeelde in de strengste bewoordingen ‘de terroristische aanval’ (de Israëlische aanval was volgens hem geen terrorisme, maar ‘een militaire actie’) die ‘een nieuwe spiraal van geweld in de regio heeft uitgelokt’ – hoewel de aanslag een reactie was op de Israëlische aanval. Hij bood zijn medeleven aan Tel Aviv en aan de families van de Israëlische slachtoffers aan, maar een woord van medeleven voor de families van de Palestijnse slachtoffers kreeg hij niet op papier.

Op de dag dat Israël tegen Hamas in actie kwam, vernieuwde Europa zijn wetenschappelijke en technologische samenwerkingsovereenkomst

met Tel Aviv voor de periode 2003-2006. Europees commissaris Philippe Busquin herinnerde er bij die gelegenheid aan dat de afgelopen vijf jaar de Europese Unie en de Israëliëse universiteiten en bedrijven hadden samengewerkt aan 612 onderzoeksprojecten. Ongeveer een jaar eerder had het Europese Parlement de Europese Commissie in een resolutie tevergeefs gevraagd de associatieovereenkomst tussen de Unie en Israël op te schorten.¹³⁸

Eind 2002 vroeg ik Abou Jahjah dieper in te gaan op zijn oordeel over het terrorisme van Al Qaeda. Hij stelt dat de wraakgevoelens van Osama bin Laden begrijpelijk zijn. Maar welk oordeel heeft hij over de aanslagen van 11 september 2001 zelf? Abou Jahjah: 'Ethisch gesproken is het voor moslims onaanvaardbaar om oorlog te voeren tegen burgers, of ze nu schuldig zijn of niet. Een Amerikaanse staatsburger in New York valt daaronder. De fatwa van Osama bin Laden, waarin wordt gesteld dat VS-burgers belastingen betalen en zo mee schuldig zijn aan de oorlogsmachine die met dat geld wordt gefinancierd, is belachelijk. Vanuit islamitisch oogpunt is dat niet aanvaardbaar. Men is verplicht om belastingen te betalen. Men heeft op dat vlak geen vrije keuze. Wie echter uit vrije wil een oorlog mee financiert, voert ook zelf oorlog: dat is een islamitisch standpunt. Hier is dat echter niet het geval. Ikzelf zal dus nooit zo'n soort van acties steunen.'

Politiek gesproken kan ik de aanslagen echter wel begrijpen. De aanslagen waren een slag in het gezicht van de VS. In hun eigen land werden hoogst symbolische doelwitten met succes aangevallen. Die slag in het gezicht kunnen we moeilijk afkeuren, want de VS doet ons volk, en ook nog vele andere volkeren, lijden. De VS als staat symboliseren voor ons onderdrukking, een nieuw soort van kolonisatie, en voor Irak [ten tijde van het embargo] een nieuw soort van genocide. De aanslagen zijn voor ons dus begrijpelijk en niet zo dramatisch als op het eerste gezicht lijkt. Toen het gebeurde, kreeg ik een beetje een gevoel van zoete wraak. Ik ben maar een mens en kan dat niet helpen, ook al zijn die acties op zich onaanvaardbaar.'

Die acties zijn toch reactionair? Die aanslagen hebben Bush toch het perfecte voorwendsel gegeven om zijn greep op de moslimwereld te versterken? bin Laden is toch een objectieve bondgenoot van Bush? Abou Jahjah: 'Er zijn argumenten pro en contra die stelling. Ik ben zelf niet

overtuigd. De mythe van het onkwetsbare Amerika is vernietigd. Als het bij 11 september 2001 blijft en er komen geen nieuwe aanslagen, dan heeft Amerika de oorlog tegen het terrorisme gewonnen. In dat geval is 9/11 misschien nefast geweest en niet meer dan een voorwendsel voor Bush om de positie van de VS in de wereld te versterken. Ik geloof echter niet dat het bij die aanslagen zal blijven. De eerste les die de VS zullen leren, is dat Osama bin Laden niet nodig is om de VS te treffen. Er zullen anderen opstaan die de VS zullen aanvallen in een oorlog die niet vanuit staatsstructuren wordt gevoerd. Volksbewegingen zijn in een geglobaliseerde wereld in staat om een geglobaliseerd verzet te voeren. Ze kunnen de Amerikaanse machtsstructuren misschien schade toebrengen op een ethisch betere basis dan bin Laden dat heeft gedaan. In elk geval ben ik ervan overtuigd dat er andere aanslagen zullen volgen. Er is een precedent gecreëerd, en anderen, misschien Amerikanen zelf, zullen erdoor geïnspireerd geraken. Ik denk dat er op dat vlak een dynamiek op gang is gekomen.

Ik geloof ook niet dat de VS de oorlog tegen het terrorisme kunnen winnen. Het gaat immers niet over “terroristen” die de Amerikaanse way of life willen kapotmaken. “Terrorisme” spuit voort uit een objectieve situatie die vandaag nog altijd bestaat. Die voedingsbodem breidt zich zelfs almaar meer uit. De reacties zullen nog scherper worden. 9/11 is misschien wel de eerste barst in de muur van de nieuwe wereldorde die in 1991 is opgetrokken. Het internationale systeem met staten als bouwstenen krijgt het moeilijk. Tegenover staten staan geen andere staten, maar onzichtbare vijanden. Vandaag is dat allemaal misschien nog niet zo duidelijk, en iedereen is nog onder de indruk van de spectaculaire aanvallen van 9/11 en de omvang van het menselijke leed dat in de media wordt aangescherpt – drieduizend doden is niet zo veel als men beseft dat er elke dag ongeveer 40.000 mensen sterven aan de gevolgen van oorlog, ontbering en gemakkelijk te voorkomen ziekten. Veel mensen zijn ook erg onder de indruk van de woede van de VS en van de reactie van de VS-regering. Logisch denken leert ons echter dat het terrorisme slechts een uiting is van een scheefgegroeide situatie: als men de oorzaken niet wegneemt, zal het verschijnsel zich blijven voordoen.’¹³⁹

De verlichting als deus ex machina

Hoewel de AEL bijna een jaar in het brandpunt van de media-aandacht stond, zwegen de meeste Vlaamse intellectuelen over de organisatie. Na het politieke doodsvonniss dat persgeneraals en politici over Abou Jahjah hadden geveld, was het te verwachten dat academici en publicisten koud-watervrees voor het onderwerp aan de dag zouden leggen. Vlaamse intellectuelen staan doorgaans niet te springen om aan het publieke debat over gevoelige onderwerpen deel te nemen. De reden voor dat conformisme? De academische vrijheid zelf komt in het gedrang, waarschuwt Koen Raes: 'Geldgebrek is de oorzaak. De fondsen voor fundamenteel wetenschappelijk onderzoek worden steeds schaarser, zodat universitaire centra alleen nog kunnen overleven door beleidsondersteunend onderzoek te verrichten. Ze aanvaarden opdrachten van deze of gene minister, laten onderzoekers door politici financieren, sommige vakgroepen lijken wel op verlengstukken van politieke kabinetten. Daarin schuilt natuurlijk een groot gevaar: hoe kun je het beleid kritisch evalueren als je er zelf aan participeert?' KUL-professor emeritus Luc Huyse zegt zonder omwegen: 'Politici gebruiken academici als bloempot op het dressoir van hun beleid.'¹⁴⁰

De debatcultuur is evenmin gediend met de ideologische crisis van de sociaal-democratie, traditioneel een aantrekkingspool voor kritische geesten. Onder de vlag van 'de actieve welvaartstaat' heeft de SP.A, die antikapitalistische structuurhervormingen allang had opgegeven, nu ook alle andere structurele hervormingen overboord gegooid. Het liberalisme heeft de partij veroverd, en het enige wat nog rest is elke burger dezelfde kansen bieden. Kritische vragen over het kapitalisme, machtsverhoudingen en -structuren zijn taboe geworden. Problemen als veiligheid, werkloosheid, racisme of armoede zijn enkel nog bespreekbaar als problemen van individuen die het mangelt aan inzet, openheid of opleiding. Met zo'n analysekader is het aartsmoelijk om de opkomst van de AEL en de reacties erop te analyseren als symptomen van dieperliggende, structurele problemen.

Behoudens een protestbrief van zo'n tweehonderd academici tegen de druk van politici op het gerecht om Abou Jahjah hard aan te pakken kort na zijn arrestatie eind november 2002, hield de intelligentsia zich gedeisd.¹⁴¹ Enkele uitzonderingen lieten wel van zich horen, maar ze verlieten de

platgetreden paden niet. Het westerse denken over de moslimwereld lijkt aan een curieuze blikvernaauwing: de reductie van complexe maatschappelijke fenomenen tot religieuze verschijningsvormen. Geen mens zou eraan denken om het geweld van het katholieke IRA te 'verklaren' met een verwijzing naar de bijbel of de terreur van zionistische militieën in het Palestina van de jaren veertig met zinsneden uit de thora, maar als het over moslims gaat, dan is de koranexegese nooit veraf. Als deze voor ons vreemde, schijnbaar moeilijk toegankelijke wereld voor het voetlicht komt, dan vervalt men in een idealistische benadering en wordt uit het idee (het Woord Gods) de werkelijkheid afgeleid. De instellingen, gedragingen en geschiedenis van de Arabieren en moslims worden dan gereduceerd tot producten van hun godsdienstige voorschriften. Ook enkele van onze knapste koppen lopen in die val.

In *De Standaard* zei moraalfilosoof Etienne Vermeersch: 'Dat de fundamenteën van de islam nooit in vraag gesteld kunnen worden, is een grote rem op modernisering. De islam is op zich niet achterlijker dan het christendom. Het christendom is net zo goed een middeleeuwse godsdienst geweest als de islam. Er zijn trouwens in de christelijke wereld ook nog aanhangers van de harde lijn die de moderne wereld afwijzen. Meer dan de helft van de Amerikaanse christenen verwerpt de evolutieleer van Darwin. Het is dus niet zo zwart-wit, maar toch. Karakteristiek voor het christendom is dat het vanaf de renaissance grote gebieden van het leven gelaïciseerd heeft. Neem nu lenen tegen intrest, de basis van ons bankwezen: dat is volgens de bijbel ook verboden. Maar door de wetenschappelijke, economische en technologische ontwikkeling in het Westen is de christelijke benadering bij veel praktische zaken overboord gegooid. Wat overblijft, zijn strikte geloofskwesties.'

Ook gewezen VLD-voorzitter Karel De Gucht is geneigd de problemen van de moslimwereld te verklaren aan de hand van tekortkomingen van de islamitische leer. Terrorisme en islam mag men niet gelijkstellen, zo stelt De Gucht, maar hij vindt wel dat het terrorisme een probleem is van de islam. Want belangrijke terreurgroepen beroepen zich op de islam, niet alle islamitische leiders veroordelen die terreur en sommigen rechtvaardigen hem zelfs met religieuze argumenten.¹⁴²

Vermeersch en De Gucht echoën opvattingen die al een tijdje bestaansrecht hebben verworven, dankzij de burgermanifesten van Guy Verhof-

stadt of het spraakmakende essay dat Frits Bolkestein in *NRC Handelsblad* van 20 mei 2000 publiceerde onder de titel 'Niet marchanderen met de verlichting'. Het integratiebeleid heeft volgens Bolkestein de afgelopen tien jaar 'nauwelijks vooruitgang geboekt'. De islam treft volgens hem schuld: 'Het is mijn overtuiging dat (...) rationalisme en humanisme een aantal fundamentele politieke beginselen hebben voortgebracht, die onlosmakelijk zijn verbonden met de idee van de liberale democratie. Scheiding van kerk en staat, vrijheid van meningsuiting, verdraagzaamheid en non-discriminatie zijn beginselen die weliswaar producten van de Europese geschiedenis zijn, maar waarvoor het liberalisme universele geldigheid en waarde claimt. Zij zijn voortgekomen uit de verlichting.' Bolkestein concludeert dat 'de islam' op deze punten een povere staat van dienst heeft, en dat we over deze beginselen niet kunnen onderhandelen. Cultuurhistoricus Raoul Bauer stelt in dezelfde zin dat christenen moslims moeten wijzen op 'de intrinsieke waarde van onze cultuur (...). De verdediging van de mensenrechten, van de positie van de vrouw, van de waarde van het individu en van de menselijke integriteit, en de uitbouw van de verzorgingsstaat [zijn] loten van een beschaving die steunt op de pijlers van het christendom en van de verlichting.'¹⁴³

Is de islam congenitaal antimodernistisch en antidemocratisch? Kunnen we het probleem herleiden tot wat een genetisch manco of de straf voor een erfzonde lijkt: 'wij' hebben de verlichting, 'zij' niet? Heeft Vermeersch een punt als hij in een tv-debat met Abou Jahjah zijn moslim-democratische ambities wegwuift met de vaststelling dat de voorbije veertien eeuwen de moslimwereld nergens een democratische staatsordening heeft gerealiseerd? (Hij vergeet dan gemakshalve dat 'de joods-christelijke beschaving' daar in dezelfde periode evenmin in is geslaagd, op de voorbije 55 jaar na, sinds de invoering van het stemrecht voor vrouwen.)

Kunnen we ons tevredenstellen met de stelling dat het Westen dankzij het 'vrije denken' welvaart creëerde, terwijl de islamwereld 'wegzakte in verstarring en dogmatisme', zoals Mia Doornaert in *De Standaard* schrijft? Haar analyse steunt op een cirkelredenering: hun 'verval' is een gevolg van 'veelvormige mislukkingen van ontwikkeling en vooruitgang', zo schrijft Doornaert. Een echte verklaring krijgen we niet voor de deficiëntie van de moslimwereld, enkel een lijst van intrinsieke tekortkomingen.

Arabisten zoals Urbain Vermeulen (KUL) hameren op het feit dat de koran als eeuwige en onveranderlijke openbaring van God gezien wordt, en dus een volledige navolging impliceert: 'De grondslagen van de islam, die geen scheiding van kerk en staat kent en geen interne discussie toelaat, vormen de hoofdreden waarom de islamitische wereld in waarden van de premoderne periode is blijven steken.'¹⁴⁴ De conclusie is navenant: de ruggengraat van de islam moet worden gebroken vooraleer de moslimwereld een toekomstperspectief krijgt.

Is het schriftgezag van de islam wel zo absoluut? Islamkenner Daniel Desmet trekt die stelling in twijfel: 'Modernisering en democratisering is niet zo onmogelijk voor de islam. Toegegeven, de koran is het ongeschapen woord van God, daar kun je niets aan veranderen. Maar wat weten we van de oorspronkelijke betekenis van die koran? De Arabische religieuze literatuur is pas tweehonderd tot driehonderd jaar na Mohammed ontstaan. Veel woorden en begrippen uit de koran waren toen al onbegrijpelijk. Er zijn boeken vol geschreven over de interpretatie van één enkel vers. Om de verwarring nog groter te maken, is er als tweede bron de soenna, de overleveringen en handelingen van de profeet. Daarvan zijn er duizenden bekend, en sommigen daarvan zijn geheel contradictoisch. Daarom kun je met teksten in de hand beweren dat de vrouw in de islam inferieur is, maar ook dat de islam juist probeerde de positie van de vrouw te verbeteren tegenover de bedoeïenenwetten van daarvoor. Er zijn zo veel bronnen dat je aan alles een uitleg kunt geven, je kunt er boeken van vijftig banden over kopen op de Anspachlaan. Ook over heel gewone dingen bestaat verwarring. Mag je eend eten als moslim? Volgens de een absoluut niet, volgens de ander is het "af te raden", volgens nog een ander mag het als het bloed eruit gebakken is. De koran is onveranderlijk, maar de interpretatie ervan is zeker niet eenduidig. Zelfs met de sharia, de islamitische wetgeving, kun je alle kanten uit, want er bestaan vier verschillende scholen. In de koran staat dat je geen dadeljenever mag drinken. Maar mag je dan bier drinken? Er zijn moslims die zeggen van wel!' ¹⁴⁵

De idealistische dwaling van Bolkestein, Vermeersch en Vermeulen is maar mogelijk als men blind blijft voor de historische ontwikkeling van de moslimbeschavingen. Culturen, met inbegrip van godsdiensten, kan men niet reduceren tot enkele essentiële kenmerken of dogma's. Culturen

kan men onmogelijk los zien van de maatschappij waarin ze gedijen. Het verschil tussen christendom en islam, met de scheiding van de geestelijke en wereldlijke macht bij de eerste en de verregaande symbiose van beide bij de tweede, is historisch verklaarbaar.

Het christendom is ontstaan als een kleine sekte in een uithoek van een immens rijk. De stichter ervan wou geen machtsstrijd met dat rijk aangaan en een staat stichten, maar enkel de mensen tot hun geluk onderwijzen en opvoeden: 'Geef de keizer wat de keizer, en God wat God toekomt.' (Mattheüs) Naarmate die gemeenschap van gelovigen groter werd, begon ze zich beter te organiseren. Ze probeerde als 'ideologische' macht van de 'wereldlijke' macht erkenning af te dwingen, en nog later de samenleving gewoon te domineren. Die ideologische macht was wel degelijk ook een alternatieve wereldlijke macht: de kerk was hiërarchisch gestructureerd, met een centrale leiding en eigen kerkstaten. Als grootgrondbezitter was ze een bestanddeel van de heersende feodale klassen.

De islam daarentegen ontstond in een tribale samenleving, zonder stabiele staatsstructuren. De gemeenschap van gelovigen was terzelfder tijd een politiek-maatschappelijke organisatie, embryo van een staat. Iemand die moslim werd, werd ook lid van een geloofsgemeenschap (*dīn*) én van een politieke organisatie (*dawla*). De profeet en zijn opvolgers, de kaliefen, waren de gidsen op het vlak van geloofszaken én op het vlak van de organisatie van de gemeenschap (*oemma*). Dit verklaart de ruime politiek-maatschappelijke aspiraties van de islam, en terzelfder tijd ook de afwezigheid van een aparte machtsstructuur van de gemeenschap der gelovigen, los van de samenleving. Anders dan bij de christenen die zorgden voor de uitbouw en de consolidatie van de kerk, met een oppergezag dat het exclusieve recht heeft op de interpretatie van de leer, is de spirituele autoriteit van de *oelema* niet geïnstitutionaliseerd in een hiërarchisch korps (al ligt dat enigszins anders bij de minoritaire sjjiitische variant van de islam), en heeft elke moslim het recht om de heilige teksten te interpreteren. Paradoxaal genoeg leidde dit ertoe dat de politieke machten in de moslimwereld hun regime gemakkelijk konden legitimeren met een religieus verhaal, wat verklaart waarom het idee ingang vond dat het tijdelijke en het spirituele in de islam onafscheidelijk zijn.¹⁴⁶

De verlichting is geen natuurlijk product van de joods-christelijke beschaving. Integendeel zelfs, de kerk bestreed de verlichte krachten.

Verlichte filosofen als Francis Bacon, Thomas Hobbes en John Locke (Engeland), Voltaire, Denis Diderot en Charles de Montesquieu (Frankrijk) en later Immanuel Kant (Duitsland) hebben niet op hun eentje en louter op intellectuele kracht het feodale obscurantisme opzijgeschoven en de mensheid op weg gezet naar een anti-autoritaire, wars van vooroordelen en louter op verstandelijk inzicht gebaseerde levenshouding, ingebed in een optimistisch vooruitgangdenken. Hoewel ze intellectuele reuzen zijn, blijven ze de exponenten van een geestesstroming. Ze vertolkten allen de nieuwe tijdgeest van de achttiende eeuw, eindpunt van een eeuwenlang proces van kapitaalsontwikkeling in de marge en later in het hart van de feodale maatschappij. Ze waren – bewust of onbewust – de woordvoerders van de aanstormende stedelijke burgerij die opkwam voor vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid – waarmee in feite werd bedoeld: de vrijheid van handel en productie, de formele gelijkheid van alle burgers voor de kapitalistische markt, en de broederlijkheid van de derde stand die strijdt tegen de feodale machten (de adel en de kerk).

De Franse Revolutie (1789) codificeerde de overwinning van de burgerij op het feodale obscurantisme, maar luidde terzelfder tijd de zwanenzang van haar revolutionaire rol in. De doorbraak van het kapitalisme creëerde een machtige arbeidersklasse en zette de burgerij aan tot terughoudendheid inzake democratische hervormingen. De arbeidersbeweging nam echter de fakkel van de vooruitgang over. Haar ontvoogdingsstrijd heeft de burgerlijke revolutie uitgediept. Ze dwong van de burgerij een catalogus van rechten en vrijheden af, die werden geïnstitutionaliseerd in een verregaand geseculariseerde, democratische rechtsstaat.

De moslimmaatschappijen hebben geen ‘verlichting’ gekend omdat in die samenlevingen de kapitalistische krachten niet sterk genoeg waren om burgerlijke revoluties door te voeren, het kapitalisme te veralgemenen en zo een sterke arbeidersklasse te creëren die een democratische rechtsstaat kon afdwingen. De moslimmaatschappijen zijn halfkoloniale, door het imperialisme overheerste landen waar het kapitalisme niet volledig tot bloei is gekomen. Het zijn hybride maatschappijen waarin laatkapitalistische elementen (enkele industriële sectoren, hypermoderne banken en handelondernemingen) zich hebben geënt op eeuwenoude prekapitalistische sociale verhoudingen, die er nog steeds een groot gewicht hebben. Die archaïsche clan- en stamverbanden zijn gelegitimeerd met conservatieve lezingen van de islam.

Om te weten of de islam aangeboren antimodernistisch is, moeten we dus onderzoeken of de islam de ontwikkeling van een kapitalistische sector in de samenleving onmogelijk maakt. Alleen als dat het geval is, kunnen we spreken van een structureel onvermogen van moslimmaatschappijen om op eigen kracht ‘de moderniteit’ te ontdekken. Maar dat is niet zo.

Maxime Rodinson onderzocht hoe zich in de negende en tiende eeuw in de moslimwereld een prekapitalistische sector heeft ontwikkeld. Handelaars en financiers verwierven grote fortuinen, los van de grootgrondbezitters. Deze relatief krachtige moslimburgerij is er niet in geslaagd de traditionele machtsstructuur te breken en een burgerlijke revolutie door te voeren, maar dat had niets te maken met de voorschriften van de islam. Lenen tegen interest was ondanks het koranieke verbod van de *ribâ* wijdverbreid. Dat verbod heeft de ontwikkeling van de economie helemaal niet gehinderd. De koran stelt trouwens de privé-eigendom niet in vraag. Ongelijke sociale verhoudingen en sociale klassen worden opgevat als gewild door god. De islam predikt de gelijkheid voor Allah, maar het onderscheid tussen vrije mensen en slaven, grondbezitters en pachters, kapitaalbezitters en arbeiders, rijken en armen is ‘onvermijdelijk’, hoewel ‘misbruiken’ niet mogen. Woekerwinsten mogen niet, en de rijken zijn verplicht om bij te dragen aan een vorm van sociale bijstand voor de behoeftigen (de *zakat*). Dit rechtvaardigheidsideaal volstond ten tijde van Mohammed, toen de privé-eigendom van productiemiddelen beperkt bleef tot kleine artisanale ateliers, die hun bezitters geen grote maatschappelijke macht opleverden.¹⁴⁷

Maar, zo zal men opwerpen, als moslims in de middeleeuwen niet op eigen kracht de sprong naar het kapitalisme konden maken, waarom slokten ze zich in de negentiende en twintigste eeuw dan niet aan bij de democratische tradities die elders al ingang hadden gevonden – in de periode waarin de moslimwereld structurele relaties aanging met het Westen en de kapitalistische wereldmarkt? Waarom wordt de moslimwereld ook vandaag nog gedomineerd door anachronistische monarchieën en militaire regimes? Toont dat niet aan dat de islam een anti-democratische kern heeft?

Karel De Gucht zoekt een verklaring bij islamoloog Bernard Lewis. Volgens Lewis, zo schrijft De Gucht, was de islambeschaving in de late middeleeuwen toonaangevend, maar zij ‘sloot zich meer en meer op en

beschouwde de evoluties die zich buiten de islam voltrokken, als irrelevant, minderwaardig of soms zelfs als gevaarlijk'. 'Sociale en culturele hinderpalen remden de inhaaloperatie van het Ottomaanse rijk en van de hele moslimwereld in de achttiende eeuw af.' Welke hinderpalen? 'De verschillende houding tegenover wetenschappelijke vooruitgang, de positie van vrouwen en de houding tegenover muziek en zelfs een verschillend tijdsbesef.' De islambeschaving werd perifeer en marginaal.¹⁴⁸

Het is een cirkelredenering: de moslimbeschaving liep een achterstand op omdat ze voor achterstand kiest, afkerig staat tegenover de wetenschap (hoewel de wetenschap er eeuwenlang het sterkst was ontwikkeld) en de vrouw achterstelt (hoewel de positie van de vrouw er lange tijd op vele vlakken beter was dan in het christelijke westen), enzovoort.

Ook de verwrongen relatie tussen de huidige moslimwereld en seculiere democratische waarden moet worden verklaard aan de hand van de geschiedkundige ontwikkeling. De Franse Revolutie en haar export via de Napoleontische oorlogen lagen aan de basis van de industriële revolutie en de doorbraak van het kapitalisme in Europa. In de loop van de negentiende eeuw vestigden de Europese machten hun hegemonie over de wereld.

De ongebreidelde kapitaalsaccumulatie legde de basis voor imperialistische expansie – en voor de onderdrukking van potentiële concurrenten. Zo waarschuwde het Britse Foreign Office in 1837 voor de industrialisering van Egypte die sinds enkele decennia op gang was gekomen: 'Egypte mag nooit een land met een nijverheid worden – tenminste toch niet gedurende enkele eeuwen.' Die industrialisering was het kroonstuk van een schuchtere burgerlijke revolutie die door de Egyptische gouverneur Mohammed Ali was ingezet. Ze leidde tot de onthoofding van de Mameloukse aristocratie, de modernisering van het leger en de landbouw, de instelling van enkele staatsmonopolies en de uitbouw van lekenonderwijs in staatsscholen. Maar toen het Egyptische leger Istanbul binnen zijn bereik had, stopte een coalitie van Europese legers zijn opmars. Het Egyptische militair-industriële staatscomplex werd ontmanteld en de eerste industriële revolutie in de moslimwereld kwam tot stilstand.¹⁴⁹ Niet alleen brute militaire macht garandeerde het Europese overwicht. Goedkope industriële waren uit Europa overspoelden de wereld en prezen lokale producten uit de markt. Om Marx en Engels te

parafaseren: de lichte artillerie van de koopwaren is even vernietigend als de zware artillerie van kanonnen.

De Nahda, de tweede moderne emancipatiebeweging van de Arabische wereld, zag het licht op het einde van de negentiende eeuw, toen de Ottomaanse heerschappij op haar laatste benen liep. De Nahda bepleitte een herbronning van de islam en de moslimbeschaving. Ze was niet islamitisch geïnspireerd, want haar doel was de bevrijding van de Arabische wereld van de Turkse dominantie die zelf islamitisch was gelegitimeerd. De kern van de Nahda was een ontluikend Arabisch nationalisme dat zowel moslims, christenen als leken beroerde. Het was een gematigd project van progressieve lokale elites die zich spiegelde aan wat in Parijs en Londen gangbaar was. Het vervolg is bekend. Aangespoord door de Fransen en Britten kwamen de Arabieren in opstand tegen de Turkse heersers. Maar hun strijd leidde niet tot de vorming van de onafhankelijke Arabische staat waarvan ze dachten dat die in de vage beloften van de Britten lag besloten. Het imperialisme maakte hen hun overwinning afhandig. In zekere zin leidde de strijd aan de zijde van 'de moderniteit' tegen de Ottomaanse heersers tot een achteruitgang, want de ongeschonden en ondeelbare Arabische ruimte die in het Turkse rijk over een grote autonomie beschikte, werd verkaveld in koloniale en neokoloniale percelen. Vroeger waren alle Arabieren gelijk, als onderworpen aan de Turkse soevereiniteit; vanaf dan waren ze Syriërs, Libanezen of Palestijnen, via artificiële 'natiestaten' onderworpen aan Parijs en Londen.

Ondanks het verraad bleef in de jaren twintig en dertig het burgerlijk-nationalistische elan van de Nahda bij de Arabische elites voortleven. Maar Albion had al een nieuwe ramp in petto. Londen had de zionisten een 'nationaal tehuis' in Palestina beloofd. Toen in 1948 zionistische milities op Arabische grond Israël oprichtten en de Nakba of Palestijnse catastrofe over de Arabische wereld uitstortten, werd het burgerlijke nationalisme van de Arabische elites een mokerslag toegediend. Het ideaal van natiestaten met een representatieve vertegenwoordiging, de ideeën van de verlichting en de nauwe samenwerking met Parijs en Londen leken voor de Arabieren alleen maar te leiden tot nog meer verknechting. De schok was zo groot dat de meeste regimes en monarchieën die verantwoordelijk werden geacht voor de nederlaag in Palestina, werden

neergehaald. In Egypte kwam een groep progressieve nationalisten rond kolonel Nasser aan de macht. Het regime streefde naar Arabische eenheid en de bevrijding van Palestina. Onder druk van de bevolking eiste Nasser het nationale patrimonium terug van het imperialisme (de nationalisatie van het Suez-kanaal) en voerde hij een populaire landhervorming door. Egypte ging op in een staatkundige unie met Syrië, de eerste steen van wat had moeten leiden tot de oprichting van één grote Arabische staat, van de Golf tot de Atlantische oceaan.

De nationalisten stootten echter op twee bevoorrechte bondgenoten van het Westen: Tel Aviv en Ryad. De militaire nederlaag van de Arabische staten in de oorlog tegen Israël van 1967 en andere ontgoochelingen over de nationalistische verwezenlijkingen sinds de onafhankelijkheid, vergemakkelijkten de introductie van de Saudische islam. Het is een conservatieve, apolitieke leer die ten dienste staat van het huis van Saoud, een despotisch, parasitair regime dat als onderaannemer van het Westen de belangrijkste Arabische olievelden en de heilige plaatsen van de moslims controleert. Met zijn gigantische petroleumrente financierde Ryad de verspreiding van die leer in de hele moslimwereld. Maar gaandeweg zouden een herbronning, de Iraanse revolutie (1979) en nieuwe strijdervaringen (Afghanistan, Libanon, Palestina) leiden tot de opkomst van meer politieke, uitgesproken islamistische stromingen.

De moslimwereld heeft geen aangeboren onvermogen om het kapitalisme te ontwikkelen en een fase van 'verlichting' door te maken. Door allerlei geografische, culturele, klimatologische en toevallige omstandigheden brak het kapitalisme echter het eerst in West-Europa door. Sindsdien heeft het Westen de ontplooiing van het kapitalisme in de moslimwereld tegengehouden: eerst via militaire operaties en het vestigen van de wereldmarkt, waarmee het zijn economische superioriteit deed gelden, dan via directe overheersing (kolonisering) en ten slotte via neokoloniale overheersing.

De sprong naar 'de moderniteit' van de moslimwereld is niet evident, want prekapitalistische krachten staan er sterk en de lokale burgerij heeft een parasitair karakter. Ze dankt haar bestaan aan haar inschakeling in de wereldmarkt waarvan ze volledig afhankelijk is. Het is een zwakke nationale burgerij die op zichzelf noch de wil noch de middelen heeft om die landen te industrialiseren. Als een 'verlichting' in die lan-

den een kans op slagen wil hebben, dan moet de belangrijkste motor uit de volksklassen komen – uit sociale krachten die vandaag een islamitisch lexicon hanteren.

Rootisme en cultuurrelativisme

Spreekt moraalfilosoof Etienne Vermeersch over de islam nog enigszins met de handrem op, dan trekt hij over Abou Jahjah alle registers open. Hij kapittelt het streven naar een moslimidentiteit als ‘*rootisme*’: ‘Kinderen van allochtonen die hier geboren en opgeleid zijn, hebben veelal een zo sterke verbondenheid met onze sociale netwerken, communicatievormen, consumptiepatronen en cultuur in het algemeen dat ze in het land van hun ouders (of grootouders) niet meer zouden aarden. De streek of de stad waar ze geboren en getogen zijn, is hun eigenlijke heimat en, om het wat puntig te formuleren, velen onder hen spreken minstens even goed Nederlands en zeker beter Antwerps dan Filip Dewinter. Ze zijn dus als mens, dat wil zeggen als een wezen dat in essentie sociaal en cultureel bepaald is, Vlamingen, Walen, Brusselaars, en dus Belgen. Toch worden we geconfronteerd met dat merkwaardige fenomeen dat sommigen zich (...) in strijd met alle evidentie nog altijd “Turk” of “Marokkaan” noemen. De enige verklaring die ik tot nu toe gevonden heb, is hun overtuiging dat ze trouw moeten blijven aan de etnische of nationale bindingen van hun ouders. Terwijl hun ouders veelal echte Turken en Marokkanen zijn, is hun Turkse of Marokkaanse “identiteit” grotendeels een fictie die gebaseerd is op de gedachte dat toebehoren tot een natie iets met biologische afstamming te maken heeft. Dat is, om het nog eens te herhalen, “*rootisme*”, en die ingesteldheid heeft dezelfde voedingsbodem als het racisme. Het is natuurlijk begrijpelijk dat kinderen zich solidair voelen met hun ouders, maar ze moeten inzien dat dat op het vlak van nationale identiteit met de feiten zelf in strijd is. In de VS voelen kinderen van Belgen of Italianen, maar ook van Vietnamezen of Indiërs, zich vanaf de tweede generatie volkomen Amerikaan, en zo hoort dat ook bij mensen die elke zweem van biologisch of rasdenken willen uitbannen.’

Vermeersch begrijpt die zucht naar een identiteit wel, want ‘door latent of openlijk racisme bij ons zijn ze ook soms noodgedwongen een andere identiteit gaan zoeken. Maar nu ze de kans hebben om formeel te

worden wat ze allang zijn – volwaardig burger van dit land – moeten we hen duidelijk maken dat het “*rootisme*” op lange termijn geen oplossing is voor hun problemen, maar veeleer een bekrachtiging ervan.’¹⁵⁰ Hij veroordeelt Abou Jahjah als de predikant van ‘een “bloedtheorie” waarbij de biologische afkomst bepalend is. ‘Ik noem dat “*rootisme*” (...) wat automatisch leidt tot racisme, geruzie, miserie en ellende.’¹⁵¹

Vermeersch decreteert dat moslims ‘Belg’ zijn en zich ‘Belg’ moeten voelen. Het is niet zeker dat de meerderheid van de moslims in ons land zichzelf ooit als lid van een onderdrukte nationaliteit zal beschouwen en voor de ontvoogding van de groep wil opkomen, maar de kans bestaat. Het valt moeilijk te begrijpen met welk recht hij dat recht aan moslims hier ontzegt, terwijl er een ruime maatschappelijke consensus bestaat om de historische strijd voor ontvoogding van de zwarte Zuid-Afrikanen, de gekoloniseerde Afrikaanse volkeren en de niet-Russische volkeren van de vroegere Sovjet-Unie legitiem te vinden. En het valt ook moeilijk te begrijpen waarom hij vindt dat het ‘*rootisme*’ van moslims die zich identificeren met het lot van hun onderdrukte volksgenoten ginder, wél aanvaardbaar is, maar het ‘*rootisme*’ van moslims die zich identificeren met hun onderdrukte volksgenoten hier, verwerpelijk.

Hij wil Abou Jahjah ‘ideologisch bestrijden. Als je hem op zijn bloedtheorie aanvalt, valt ook zijn hele perverse logica die eruit volgt. Wie zich afscheidt, komt in getto’s terecht waar men wordt achtergesteld en zich gaat bezondigen aan geweld en criminaliteit. Waardoor men nog verder achtergesteld raakt. Dat is een eindeloze spiraal.’¹⁵² Hier gaat Vermeersch uit de bocht. Abou Jahjah wil de moslims organiseren – niet opdat, maar omdat ze in verloederde, overbevolkte wijken terechtkomen, waar ze in handen vallen van huisjesmelkers en straatcriminelen. Die wijken zijn niet de oorzaak van achterstelling, geweld en criminaliteit, maar achterstelling en uitsluiting creëren gettoachtige buurten in de negatieve betekenis die Vermeersch eraan geeft.

Vermeersch noemt de multiculturele samenleving een fictie. ‘Binnen elke samenleving delen alle burgers het merendeel van de culturele fenomenen: consumptiegedrag, politieke en juridische instellingen, productiemiddelen, et cetera. Slechts een zeer klein aantal elementen kan verschillen: taal (bij de eerste generatie immigranten), godsdienst en de

hiermee verbonden gebruiken. Onze “multiculturele” samenleving kun je dus beter een “multigodsdienstige” samenleving noemen.’ Hij stelt dat de harde monoculturele kern van de samenleving, die bestaat uit het geheel van cultureel bepaalde gedragingen en instellingen die essentieel zijn voor het functioneren van de samenleving, bijzonder groot is, en de ruimte voor culturele verschillen bijzonder klein. Vermeersch definieert die monoculturele kern als ‘consumptiegedrag, politieke en juridische instellingen, productiemiddelen, et cetera’.¹⁵³

Is het niet opvallend dat sociaal-culturele collectieve uitingen, met inbegrip van groepsvormende processen, niet op zijn lijstje staan, hoewel ze van wezenlijk belang zijn voor de samenleving? Vermeersch’ samenleving is een theoretische constructie: een verzameling van geïsoleerde individuen. Verder valt op dat hij de culturele verschillen reduceert tot taal (bij de eerste generatie van migranten) en godsdienst, en daarbij taal reduceert tot een technisch instrument en godsdienst tot de rituele vormen ervan. Taal en religie zijn sokkels van beschavingen, van tradities en overlevering, van de identiteit of deelidentiteit van de mensen zelf. De monoculturele kern is echt wel kleiner en de culturele verschillen waarop (deel)identiteiten zijn gevestigd, groter dan Vermeersch gelooft.

Hij houdt moslims het voorbeeld voor van de VS, waar kinderen van Italianen en Indiërs zich vanaf de tweede generatie ‘volkomen Amerikaan’ voelen. Hij hoeft er zich echter voor de zwarte Amerikanen te noemen, die al generaties zwaar worden gediscrimineerd. Ze noemen zichzelf Afro-Amerikanen: Amerikanen van Afrikaanse afkomst en willen als dusdanig worden aangesproken. Veroordeelt Vermeersch het Afro-Amerikanisme als ‘*rootisme*’? Het Amerikaanse voorbeeld is nog in een ander opzicht interessant. Al decennia volgen moslims in de VS de raad van Vermeersch: ze voelen zich ‘volkomen Amerikaan’. Maar sinds de jaren negentig verandert hun identiteitsbeleving, dit onder invloed van de interventies van de VS in het Midden-Oosten en de groeiende islamofobie. Ze voelen zich vandaag veel meer *Arab American* dan vroeger. Moet men die ontwikkeling veroordelen als een knieval voor het ‘*rootisme*’? En wat te denken van de gemeenschapsvorming van zigeuners en joden in Europa? Zijn dat ook uitingen van ‘*rootisme*’? De voorbeelden van de Afro-Amerikanen in de VS en van de moslims in Europa tonen aan dat allochtonen en hun afstammelingen in specifieke omstandighe-

den erg complexe, samengestelde identiteiten ontwikkelen, die veraf staan van de simpele categorieën van Vermeersch.

Vermeersch behoort tot de school van intellectuelen die de oorlog verklaren aan ‘het cultuurrelativisme’ dat volgens hen tot ‘het multiculturele drama’ (Paul Scheffer) heeft geleid – tot de versterking van extreem-rechts enerzijds en een retrograde islamisering van de allochtone gemeenschappen anderzijds.

Een boegbeeld van deze stroming is de Nederlandse conservatieve filosoof Paul Cliteur, zowel in Nederland als in België een veelgevraagde gast door de media. Cliteur windt er geen doekjes om: ‘Onze politieke ordening [is] superieur. (...) Culturen die mensen verknechten, zijn niet gelijkwaardig aan culturen die dat niet doen. Dat is net de kapitale denkfout die veel goedmenenden hebben gemaakt: wanneer mensen gelijkwaardig zijn, geldt dat bij uitbreiding ook voor hun culturen. Dan krijg je op den duur een cultuurrelativisme dat moreel nihilistisch dreigt te worden, omdat het alle cultuurverschillen als gelijkwaardig inschat. (...) Tenslotte is dat cultuurrelativisme een enorm blok aan het been van een gezond integratiebeleid, want dat wil dan zeggen dat je alle culturele identiteiten maar moet aannemen zoals ze zich aandienen en dan is integratie nauwelijks nodig. Terwijl je als democratische overheid een bepaald ethos hoog te houden hebt en dat je dat als lichtend ideaal moet presenteren aan die nieuwkomers (...). Dat basispakket waarden en normen [is] niet specifiek westers, maar universeel. Het ontleent zijn geldingskracht immers niet aan het gegeven dat die waarden hier het eerst ontwikkeld zijn. Kijk, de wet op de zwaartekracht is toevallig door een Engelsman voor het eerst geformuleerd, maar dat maakt ze niet tot een westerse wet, de wet van de zwaartekracht geldt overal op deze planeet. Dat geldt ook voor de mensenrechten, voor de politieke cultuur die Berlusconi bedoelde [die had gezegd dat ‘onze beschaving’ superieur is aan ‘de islam’].’¹⁵⁴

Volgens Cliteur is er ‘een kleine kern van niet ter discussie staande grondrechten en waarden, waaraan iedere cultuur zich te houden heeft. Want het zijn net die waarden die een kader scheppen waarin iedereen zo goed mogelijk zijn cultuur kan beleven, waarin tolerantie de beste kans maakt om te gedijen’. Die monoculturele kern is volgens Cliteur ‘een burgerlijke religie, die iedereen moet onderschrijven: de klassieke

grondrechten en de waarden die daaraan ten grondslag liggen; het gelijkheidsbeginsel, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, van meningsuiting, van vergadering. Dus zoveel is dat al bij al niet eens.’

Wat Cliteur als dam tegen het cultuurrelativisme opwerpt, zijn een aantal concrete maatschappelijke gedragsregels waarmee mensen als Abou Jahjah het roerend eens zijn: ‘het gelijkheidsbeginsel, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, van meningsuiting, van vergadering.’ Cliteurs voorstel is eigenlijk een lege doos. Hij houdt wel nog een slag om de arm door het ook te hebben over ‘de klassieke grondrechten en de waarden die ten grondslag liggen’ aan de monoculturele kern. Dit vertoog ligt in de lijn van wat Paula D’Hondt ooit verkondigde over het respect dat allochtonen moeten opbrengen voor de sociale basisbeginselen van onze samenleving. Het is een abstract discours, dat naadloos aansluit bij het dominante monoculturalisme en het nieuwe veiligheidsdenken over allochtone minderheden. Zo wordt samenleven met allochtonen geproblematiseerd, pogingen van allochtonen om voor hun rechten op te komen gestigmatiseerd, en ten slotte, het bedje gespreid voor nieuwe kruistochten van het Westen om zijn superieure politieke cultuur te exporteren (lees: de bezetting van Irak). Cliteur en Scheffer vertellen geen nieuwe dingen, laat staan dat het klokkenluiders zijn. Hun originaliteit bestaat erin dat ze opvattingen die al jaren worden verkondigd door rechtse politici en ideologen, nu ook met succes in progressieve en links-liberale milieus propageren.¹⁵⁵

Cliteur en co hebben wel de verdienste te wijzen op het belang van een monoculturele kern in elke stabiele samenleving. Bob Van den Broeck van de Antwerpse universiteit merkt in dat verband op dat Jan Blommaert en Jef Verschueren in hun kritiek op het ‘homogeneïsme’ van de autochtone meerderheid en in hun pleidooi voor diversiteit niet echt consequent zijn, omdat ze zelf een homogeenistisch residu handhaven door de bestaande rechtsorde, grotendeels het product van de dominante cultuur, aan alle etnische groepen te willen opleggen.¹⁵⁶

In dezelfde zin stoot Abou Jahjah tegen de grenzen van het multiculturalistische project aan. Hij wil dat de staat areligieus én acultureel is. Maar wetten, inclusief de grondwet, zijn onvermijdelijk uitingen van waarden en normen van de autochtone dominante cultuur. Hij aanvaardt de grondwettelijke orde, maar eist ook het recht op voor de Arabische en

moslimminderheden om zich ongehinderd te ontplooiën. Een onbegrensde multiculturele samenleving is echter niet verzoenbaar met de democratie, want ze houdt de erkenning in van de gelijkwaardigheid van alle culturen in het publieke domein, dus ook in de rechtssfeer. Die erkenning zou de aanvaarding van naast elkaar bestaande rechtssystemen, bijvoorbeeld inzake huwelijksrecht, impliceren, en dus de rechtsgelijkheid in de samenleving onderuithalen. Abou Jahjah is, misschien zonder het zelf goed te beseffen, de stormram waarmee het multiculturele project dat in de jaren negentig het discours van het establishment beheerste, wordt neergehaald.

Volสลagen cultuurrelativisme is onmogelijk, tenzij als kortste weg naar een totale afscheiding, want er is een algemeen aanvaarde gedragscode nodig die de betrekkingen tussen de burgers en de verschillende (etnisch-)culturele groepen en volkeren regelt. Een algemeen geldende rechtsorde is in een moderne samenleving onontkoombaar. In samenlevingen waar de kapitalistische markt de maatschappij nog niet heeft aangemaakt, zoals in sommige streken in Afrika en Azië, kan cultuurrelativisme in theorie wél nog zonder grote spanningen gedijen.

Dat kon bijvoorbeeld ook in het Ottomaanse rijk, waar het *millet*-stelsel in voege was. De orthodox-christelijke, joodse en Armeense gemeenschappen genoten er een grote autonomie, inclusief eigen wetgevingen inzake huwelijk, erfenis en echtscheiding. Het was geen echt pluralistisch stelsel, maar een beperkt zelfbestuur onder de voorgedij van de moslimheersers. Millets vormden een dam tegen gedwongen assimilatie, maar de kern van het systeem was monocultureel: voor alle criminele feiten en handelsgeschillen waarbij ook een moslim betrokken was, waren enkel islamitische rechtbanken bevoegd. Het stelsel was bedacht uit *realpolitieke* overwegingen: de verovering van de Balkan met zijn grote christelijke bevolking en de nog steeds reële dreiging van de kruisvaarders dwong de sultans tot toegevingen aan de orthodoxe christenen om hun Europese flank te kunnen verstevigen. De orthodoxe geestelijkheid kreeg grote privileges, in ruil voor het handhaven van de orde en rust in de gemeenschap en voor de collaboratie met de Ottomaanse heersers. Vandaag bestaan in de Arabische wereld nog her en der restanten van het *millet*-stelsel. Zo heeft in Syrië elke geloofsgemeenschap – moslims, joden, druzen en christenen – haar eigen familierecht en familierechtban-

ken. En in Abou Jahjahs geboorteland genieten Armeense inwijkelingen een verregaande autonomie, met eigen ministers, scholen, partijen en voetbalclubs. Volgens Abou Jahjah is het een schoolvoorbeeld van integratie zonder assimilatie.¹⁵⁷

Abou Jahjah erkent wel dat de multiculturele maatschappij in West-Europa een na te streven, maar wellicht niet volledig bereikbaar ideaal is: 'De staat moet ernaar streven een functionalistische entiteit te zijn die het samenleven van etnisch-culturele groepen beheersbaar maakt zonder daarin een positie in te nemen. De staat moet proberen neutraal te blijven. Het is juist dat de dominante cultuur zich zal weerspiegelen in de wetgeving. Het streefdoel moet echter zijn om dat te temperen en niet te bevestigen, en neutraal te zijn op cultureel en religieus vlak. Vandaag is dat niet het geval. De staat heeft een verschillende houding tegenover de verschillende religies, ook al poneert men officieel het ideaal van de scheiding van kerk en staat. We moeten op dat vlak waakzaam zijn, en als het over cultuur gaat nog waakzamer dan als het over religie gaat. Religieuze beleving is immers objectieverbaarder, want ze drukt zich uit in rituelen en regels. Cultuur is dat veel minder. Culturele waarden zijn erg subjectief. Als men schermt met de noodzaak om waarden en normen van de *Volksgeist* algemeen bindend te maken, maar deze niet expliciet maakt, dan heb je een onderdrukkingsinstrument in handen. Het is alsof men een voetbalmatch speelt waarbij de tegenstrever ook de scheidsrechter is, en hij zegt dat hij "de regels" toepast, zonder te zeggen welke de regels zijn. Zo'n spel kan je niet winnen. Het kan dus niet dat waarden en normen gelden die niet in wetten zijn gegoten.'

Hij staat een puriteins juridische benadering van de staat voor, waarbij vage noties als inburgering, integratie en assimilatie uit het officiële discours worden geweerd. Dat zijn immers onduidelijke concepten die in handen van monoculturele beleidsmakers als zwaarden van Damocles boven etnisch-culturele minderheden hangen. Abou Jahjah: 'Vroeger kon een ambtenaar weigeren de nationaliteit toe te kennen op basis van een interview waarin hij naar jouw integratie peilde, op basis van vage criteria. We verzetten ons daartegen. Het interview is verdwenen, maar in de recente discussie over de inburgering in België en ook Nederland pleit men opnieuw voor de introductie van die vage criteria. Dat kan niet. Men kan mensen niet uitsluiten op basis van regels die niet objectiever-

baar zijn of in wetten zijn vertaald. In een echt multiculturele samenleving evolueren we van dat soort van opvattingen weg.' ¹⁵⁸

De Nederlandse Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) schreef in een advies aan de Nederlandse regering (1999) dat in de 'multiculturele samenleving' autochtonen een nationale identiteit aankleven en allochtonen een eigen, etnische identiteit hebben. De Raad adviseerde de regering om de ontwikkeling van een etnische identiteit te ondersteunen, maar terzelfder tijd te zorgen voor een 'gemeenschappelijke identiteit' die allochtonen delen met autochtonen, en die zou bestaan in het hanteren van dezelfde taal en 'respect voor de wet en de spelregels van de democratische rechtsstaat'. Het is ongetwijfeld een opvatting waarmee iedereen, ook Abou Jahjah, kan leven.

Pogingen om de identiteitsvorming van gemeenschappen in een keurslijf te dwingen, roepen niet enkel morele vragen op, ze lijken ook weinig efficiënt. Groepsvorming is een complex proces waarop een waaier van sociale, economische, culturele, massapsychologische en politieke factoren inwerken. Acties om collectieve identiteiten te modelleren leiden steevast tot reacties van de geviseerde groepen. Bob Van den Broeck reageert afwijzend op het RMO-advies. Hij pleit voor de uitbouw van 'een gemeenschappelijke nationale identiteit', en meer in het algemeen voor een actief overheidsoptreden om de sociale cohesie te versterken. Volgens hem moet de overheid afwerende houdingen van autochtonen tegenover allochtonen, en de reacties daarop van allochtonen, bestrijden. Volgens hem zijn daarbij ook strafmaatregelen op hun plaats. Een radicaal voorstel, want volgens Van den Broeck is er enkel plaats voor een 'symbolische etniciteit'. ¹⁵⁹

Van den Broeck gaat hier heel kort door de bocht. Hij erkent dat het niet gemakkelijk is om 'gevoelens van nationale verbondenheid' af te dwingen. En het is duidelijk dat de repressie van 'afwerende' en 'reactieve' gedragingen tot nieuwe reacties zal leiden. Verder is het bijzonder onduidelijk wat er allemaal in een concept als reactieve gedragingen thuishoort. Staat zo de deur niet open voor willekeurig overheidsoptreden? (Ook autochtonen ontwikkelen een reactieve identiteit, en zijn de noties 'afwerende' en 'reactieve' gedragingen niet onderling verwisselbaar?) Migranten en hun nakomelingen bewaren dikwijls een grote afstand tot hun nieuwe vaderland. Onderzoek bij moslimjongeren in

Rotterdam leert dat ongeveer een op twee Turkse en Marokkaanse jongeren zich honderd procent Turk of Marokkaan (wat dat ook moge betekenen) en dus helemaal niet Nederlander voelt. Bijna een op drie voelt zich een beetje Nederlander, en slechts een op vijf voelt zich ongeveer evenveel Nederlander als Turk of Marokkaan.¹⁶⁰ De repressie van 'ongewenste' aspecten van identiteiten is nattevingerwerk. Een identiteitsconstructie is de resultante van een lang historisch proces, en daarom is een regulerend ethnocentrisme niet alleen moreel onaanvaardbaar, maar ook een oefening in symptoombestrijding.

Conclusie: we spreken best niet langer over een multiculturele samenleving, maar over een multi-etnische samenleving: een samenleving met verschillende volksgemeenschappen, elk met een eigen (deel)cultuur en een verschillende en evoluerende drang naar politieke ontvoogding. Die ontvoogdingsjiver ontwikkelt zich onder één enkele rechtsorde die onvermijdelijk door de dominante cultuur is getekend. Als de ontvoogdingsdrang politieke vormen zou aannemen en men het recht op zelfbeschikking op de agenda zou plaatsen, dan staan we voor een nieuwe fase: afscheiding of de vorming van een multinationale staat zijn dan uitwegen.

De emancipatie van achtergestelde etnisch-culturele bevolkingsgroepen en de versterking van hun identiteit leidt echter niet automatisch naar segregatie of afscheiding, en de allochtone stemmen die vandaag het debat aanzwengelen, illustreren dat. Misschien ontstaan er op termijn, nadat de hoofdmoot van de eisen is ingewilligd en de beweging aan politieke spankracht heeft ingeboet, wel mengculturen? De Frans-Libanese romancier, essayist en historicus Amin Maalouf heeft een voorstel: 'Ieder van ons zou moeten worden aangemoedigd om op te komen voor de diversiteit van zijn eigenheid, om zijn identiteit op te vatten als de som van zijn verschillende deelidentiteiten, in plaats van ze te verwarren met één enkele, opgevat als hoogste deelidentiteit en als uitsluitingsinstrument, dikwijls als oorlogswapen. Meer bepaald iedereen wiens oorspronkelijke cultuur niet samenvalt met deze van de samenleving waarin men leeft, zou zonder al te veel verscheurdheid moeten opkomen voor die dubbele deelidentiteit, zijn gehechtheid aan zijn oorspronkelijke cultuur moeten koesteren, zich niet verplicht moeten voelen om ze als een beschamende ziekte te moeten vermommen, en om parallel zich open te stellen voor de cultuur van het gastland.'¹⁶¹

Het is een mooie wens, en ongetwijfeld al een realiteit voor een Maalouf, een Hafid Bouazza en een hele laag van ‘gearriveerde’ allochtone intellectuelen en artiesten wier kosmopolitische, multi-etnische en multinationale achtergrond hun maatschappelijke positie alleen maar ten goede komt. De opkomst van een *Generation Ethnically Ambiguous* is een internationaal fenomeen, via de show-, reclame- en sportbusiness uitgedragen door rolmodellen als Christina Aguilera, Beyoncé en Eminem en andere ‘white niggers’.¹⁶² Het blijft wel een zaak van de middenklassen: voor de meeste Europese en Amerikaanse moslims (en zwarten) blijft het ver van hun bed.

We zouden al heel wat opschieten als de samenleving iedereen zou aanmoedigen om in navolging van Maalouf ‘op te komen voor de diversiteit van zijn eigenheid’ – niet door de gelijkwaardigheid van de culturen af te kondigen, zoals de vijanden van het cultuurrelativisme vrezen, of ze in een rangorde op te nemen, zoals nieuw-rechtse ideologen doen, maar door de legitimiteit van de verschillende cultuurexpressies te bevestigen. Dan pas dient zich de mogelijkheid aan dat minderheden in vrijheid kiezen voor de droom van Maalouf.

Hopen op een verlichte burgerij?

De controverse rond Abou Jahjah deed ook Luc Huyse in de pen kruipen. In een essay met de titel ‘Herhaalt de geschiedenis zich?’ hoedt hij zich voor een voorbarig oordeel over Abou Jahjah, ontwijkt hij de idealistische val van Etienne Vermeersch en kiest hij resoluut voor een historische benadering.¹⁶³

Huyse vergelijkt de toestand van de allochtonen vandaag met die van de Vlaamse plattelandsbewoners die anderhalve eeuw geleden naar de steden migreerden, op zoek naar werk en een betere toekomst. Hij beschrijft de angst van de negentiende-eeuwse stedelijke burgerij voor de arbeidersmassa. De arbeiders vormden een *classe dangereuse*, die misdaden, ziekten en rellen met zich meebrachten. Uitsluiting, disciplineren en repressie waren de medicijnen waarmee het gevaar aanvankelijk te lijf werd gegaan, maar al vlug kwam er een beleid tot stand dat we vandaag zouden omschrijven als gericht op integratie en inburgering, wat uiteindelijk leidde tot de ontvoogding van de arbeiders. Er is hoop dat de

geschiedenis zich herhaalt, zo luidt de boodschap van Huyse, al stipt hij wel aan dat er economische drijfveren waren om de arbeiders in het bestel te integreren. Met de huidige achterstelling en uitsluiting van allochtonen in het onderwijs in het achterhoofd blikkt Huyse ook terug op de integratie van arbeiderskinderen in het hoger onderwijs. Vijftig jaar geleden waren ze er zo goed als afwezig, maar vandaag hebben ze veel van hun achterstand goedgeemaakt, dankzij de gedeeltelijke sloop van culturele drempels, studiebeurzen en de economische nood aan hooggeschoolde arbeidskrachten.

Huyse vertelt een gematigd optimistisch verhaal. Het verleden sterkt hem om te zeggen dat de emancipatie van allochtonen er komt, maar ook dat dit tijd zal vergen. Naar eigen zeggen preekt hij geen berusting, maar 'realisme'. Het is de vraag of dat wel een hoopgevende boodschap is. Zijn voorbeelden leren dat het decennia duurde vooraleer de emancipatie van de arbeiders concrete vormen aannam, hoewel sterke economische prikkels aanspoorden er werk van te maken. Vandaag is de economische drijfveer om allochtonen te emanciperen er niet. Zullen allochtone jongeren zonder werk zich neerleggen bij de vaderlijke raad geduld te oefenen, in de hoop dat het ooit (met hun kinderen?) beter zal gaan? Niets laat trouwens veronderstellen dat het emancipatieproces in de toekomst sneller zal verlopen.

Bovendien ontbreekt in de analyse van Huyse de rol van politieke actie. Hij schrijft een geschiedenis waarin arbeidersstrijd naar de achtergrond is geduwd, en het wegwerken van achterstelling, discriminaties en onderdrukking in handen wordt gelegd van de burgerij en haar politici. Huyse ziet de ontvoogdingsstrijd uit het verleden niet. Waarom zou hij dan het potentieel ervan voor de toekomst wél herkennen? Hij schrijft dat het beleid van 'inburgering' van boeren die in de loop van de negentiende eeuw naar de steden waren gemigreerd, vorm kreeg rond 1890, nadat 'het besef' was doorgedrongen dat 'uitsluiting en gestrenge disciplineren geen oplossing boden.' Huyse citeert instemmend Els Witte, die schrijft dat de burgerij het integratieproces 'niet te vlug' doorvoerde, 'zodat de nieuwelingen de tijd kregen zich de tradities van de burgerlijke instellingen eigen te maken'. Dat zou de zeer geleidelijke invoering van het algemeen stemrecht voor mannen verklaren – de vrouwen moesten nog tot midden twintigste eeuw wachten.

Huyse vermeldt terloops wel dat ‘het socialisme’ bij de arbeiders ‘een flinke dosis politieke energie’ had verwekt, maar daar blijft het bij. De politieke emancipatie van de arbeiders wordt herleid tot het ‘inzicht’ van de burgerij dat dit nodig was. De opkomst van de arbeidersbeweging is nochtans de beslissende factor die de ontwikkelingen van toen verklaart. Het besef dat uitsluiting en gestrenge disciplineren geen oplossing boden, zoals Huyse het zegt, slaat eigenlijk op het feit dat de burgerij in die jaren geen kant meer opkon. Explosieve arbeidersstrijd – prerevolutionaire stakingen – hadden haar met de rug tegen de muur geplaatst. Beetje bij beetje dwongen de arbeiders concessies af – niet omdat de elite dat pedagogisch verantwoord vond, maar omdat ze met hand en tand haar politieke privileges verdedigde en hoopte met kleine toegevingen het essentiële te behouden. In dat proces, dat de arbeiders bloed, zweet en tranen kostte, gaf de arbeidersklasse vorm aan de parlementaire democratie en de daarmee verbonden rechten en vrijheden. De democratische rechtsstaat is niet het product van een superieure joods-christelijke beschaving of de verlichting (stelling van de idealistische school) of van een project van een verlichte heersende klasse (stelling van Huyse), maar van de ontvoogdingsstrijd van de arbeidersklasse die uit het kapitalisme zelf is voortgekomen.

De les die zich uit het ontstaan van de westerse parlementaire democratieën opdringt, is dat gelijke rechten moeten worden afgedwongen. Maar daar wil Huyse niet van weten. Hij neemt het pleidooi van Dany Neudt en Younes Zarhoni op de korrel om in België een moslimzuil op te richten, als remedie voor het falende ‘integratiebeleid’. Neudt en Zarhoni stellen dat alleen sterke zelforganisaties, naar het voorbeeld van de arbeidersbeweging in de twintigste eeuw, ervoor kunnen zorgen dat de emancipatie van allochtonen een politiek agendapunt wordt en dat oplossingen worden afgedwongen.¹⁶⁴ Ze wijzen erop dat allochtonen als een nationale minderheid over enkele stevige hefboomen tot verandering beschikken. Ze kunnen steunen op het Europese Kaderverdrag inzake de Bescherming van Nationale Minderheden (1995), dat de overheid oplegt om de moslimminderheid te steunen in de ontwikkeling van haar identiteit en ervoor te zorgen dat de minderheid haar godsdienst, taal en cultureel erfgoed kan bewaren. De minderheid moet het recht worden verleend eigen onderwijsinstellingen op te richten en te beheren. De auteurs verwijzen ook naar het VN-verdrag inzake de Burgerrechten en

de Politieke Rechten uit 1966, een proeve van concretisering van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Volgens artikel 27 van dat verdrag mag minderheden niet worden ontzegd hun cultuur te beleven, hun godsdienst te belijden of zich van hun eigen taal te bedienen.

De hefbomen zijn er, maar wie zal ze aanwenden? Neudt en Zarhoni stellen dat het centrale bindmiddel van de allochtone gemeenschappen in België niet etnische of linguïstische kenmerken zijn, want ze zijn verdeeld in Arabieren, Berbers, Turken en Koerden, die elk hun eigen taal spreken. Het religieuze element daarentegen komt wél in aanmerking: het is een gemeenschappelijk kenmerk van die bevolkingsgroepen, een centraal element in hun identiteitsbeleving, en ook het kenmerk waarrond delen van die gemeenschappen een politieke identiteit beginnen op te bouwen. De auteurs zijn daarom voorstander van de oprichting van een moslimzuil: 'Hoe zo'n islamitische zuil eruit zal zien, zullen de betrokken groeperingen zelf bepalen. (...) In hoeverre er ook een levensvatbare allochtone politieke partij uit kan groeien, is koffiedik kijken. Een verzuiling zou de allochtonen in ieder geval toelaten om dwingend op de politieke agenda van de meerderheid te wegen.'

Huyse doet het voorstel af als een dwaalspoor. 'Dat de verzuiling in ons land een zegen was voor minderheidsgroepen, is maar gedeeltelijk waar. Voor de vrouwen en de Vlamingen, toch ook lange tijd volop gediscrimineerd, was de opdeling van de Belgen in een katholieke en een socialistische wereld meer een vloek dan een zegening. In beide zuilen gold lange tijd de stelling dat de verzuchtingen van vrouwen en Vlamingen de belangen van katholieken en arbeiders in de weg stonden. Het waren, zeï men, "valse problemen". Zou islamitische zuilvorming niet een zelfde, negatieve effect hebben voor moslimvrouwen? Bovendien verzwakte de levensbeschouwelijke verzuiling de arbeidersbeweging, want die viel in twee stukken uiteen.'

Deze argumenten snijden geen hout. Huyse heeft natuurlijk gelijk als hij schrijft dat de opdeling van de arbeidersbeweging in een christelijke en socialistische vleugel haar heeft verzwakt, maar dat is nog geen argument tegen verzuiling op zich. De verzwakking is niet het gevolg van de zuilvorming, maar van de opdeling in twee aparte zuilen, en van het feit dat één vleugel onder de voogdij van de katholieke burgerij stond en werd gebruikt om de arbeidersbeweging in verdeelde slagorde te hou-

den. Een levensbeschouwelijke hergroepering of zuilvorming is een potentiële bron van conflicten en verdeeldheid als het de emancipatiestrijd voor niet-levensbeschouwelijke doeleinden, zoals die van de arbeidersbeweging, doorkruist. Maar dat is duidelijk niet het geval als we spreken over de organisatie van een onderdrukte volksgroep voor wie de islam tot de kern van haar identiteit behoort.

En dan is er het andere argument: het is juist dat de bureaucraten die de katholieke en socialistische zuilorganisaties leidden, weinig begrip opbrachten voor de verzuchtingen van vrouwen, Vlamingen, migranten of andere achtergestelde groepen. Men kan echter moeilijk volhouden dat de opdeling zelf (in een katholieke en een socialistische vleugel) de emancipatie van de vrouw heeft tegengewerkt: de patriarchale leidingen van beide zuilen stonden en staan wantrouwig tegenover de emancipatie van de vrouw. Daarnaast staat het vast dat de angst voor zware sociale onrust bij de in zuilen georganiseerde arbeiders na de Tweede Wereldoorlog heeft bijgedragen tot de politieke emancipatie van de vrouw. De emancipatie van de arbeiders en de uitbouw van stevige vakorganisaties hebben er ook toe bijgedragen dat Vlamingen en vrouwen zich gemakkelijker in de bedrijven en kantoren hebben ingeschakeld en georganiseerd. De emancipatiestrijd van de arbeidersklasse was dus een inspiratiebron en springplank voor andere groepen die aan een specifieke onderdrukking en uitbuiting zijn blootgesteld. In dezelfde zin mag men verwachten dat de emancipatie van de moslimgemeenschap – toegang tot werk, behoorlijke huisvesting en degelijk onderwijs – de deur zal openen voor de ontvoogding van de moslimvrouw, al zal die specifieke emancipatie natuurlijk een specifieke strijd vergen.

Huyse bepleit terughoudendheid van de allochtonen. Hij wijst hun zelforganisatie en zelfstandige actie af. Huyse haalt zijn laatste argument bij Paul Scheffer als hij zich afvraagt of islamitische zuilvorming wel politieke stabiliteit zal brengen. In Nederland droegen de zuilen ‘één dak’, zo schrijft Scheffer, en dat was in België in het verleden ook zo: de elites hadden en hebben een gemeenschappelijke geschiedenis, cultuur en taal. Huyse noteert daarbij: ‘Dat was, samen met de bruggenbouw van de elites, dé bron van stabiliteit. Omdat precies dat gemeenschappelijke draagvlak ontbreekt, zal zuilvorming, vrees ik, de allochtone bevolking onvermijdelijk naar contraproductief isolement leiden.’

Hier komt de kat op de koord. Zuilen zijn mobilisatie-instrumenten in handen van hun leiders. Vandaag heeft de moslingemeenschap geen 'respectabele' leiding die deze hefboomen 'productief' kan aanwenden. We stoten hier op de grenzen van de politieke horizon van Huyse: hoe legitiem de eisen van allochtonen ook zijn, hoe efficiënt hun organisaties ook zijn, hun zelforganisatie kan niet door de beugel omdat er geen leiders beschikbaar zijn die kunnen garanderen dat ze binnen de krijtlijnen van het establishment zullen ageren.¹⁶⁵

Het rookgordijn van de onaangepaste 'migrantencultuur'

In het voorjaar van 2002, toen de AEL op het toneel verscheen, likten progressieven hun wonden van de jongste ruk naar rechts in Europa. Uiterst-rechts nam deel aan regeringen in Oostenrijk en Italië, en de verkiezingsoverwinning van Jean-Marie Le Pen (Frankrijk) en de opkomst van de rechtse populist Pim Fortuyn (Nederland) legden nog meer rechts-radicaal potentieel bloot. Een teken des tijds: Yves Desmet schreef voor *De Morgen* een essay over 'kut-Marokkaantjes'. Met een gespierd discours over de plichten van allochtonen en het recht op veiligheid voor de gewone man wou Desmet uiterst-rechts de wind uit de zeilen nemen.¹⁶⁶

Een pleidooi voor de rechten van moslims ging in die periode tegen de stroom in. Meer zelfs: de mediatieke klopjacht op Abou Jahjah zadelde de maatschappij in de zomer en het najaar van 2002 met een xenofobe koortsaanval op. VLD-voorzitter Karel De Gucht zei tijdens een debat 'dat bepaalde allochtone groepen soms nogal werkschuw zijn'. De coming man van de VLD Bart Somers verklaarde elke vorm van positieve discriminatie van allochtonen voor eens en altijd gedaan te willen maken. Hij zei ook: 'Er zijn migranten die gediscrimineerd worden op de werkvloer, maar soms ligt dat aan de verkeerde arbeidsattitude van de migrant zelf.' Jeannine Leduc was voor gelijkaardige uitlatingen in het voorjaar door haar partijvoorzitter nog berispt, maar Somers werd ongemoeid gelaten.¹⁶⁷

Ook SP.A'ers konden niet aan de verleiding weerstaan om met stoere taal over allochtonen naar populariteit te hengelen. Het migrantenstandpunt

van de partij benadrukt al een tijdje zowel de rechten als de plichten van de allochtoon. Allochtonen hebben basisrechten, maar ze moeten ook hun integratiewil tonen en Nederlands leren. Tobbacks uithaal ‘dat we aan de imam niet gaan geven wat we afnamen van de pastoor’ is partij-evangelie. In een geruchtmakend interview met *De Standaard* liet het Antwerpse kopstuk Robert Voorhamme de balans doorslaan naar de plichten van de allochtoon: ‘de migrantencultuur’ staat ‘de integratie’ in de weg, en te veel migranten zijn ‘mensen die [universele] waarden aan hun laars lappen’. De woorden van Voorhamme kregen de zegen van zijn partijvoorzitter.¹⁶⁸

Voorhamme begint met te wijzen op de verantwoordelijkheid van de maatschappij: ‘Als gastsamenleving schieten we tekort. We laten migranten gewoon niet toe om zich te integreren. Het blijft wraakroepend dat het aantal kandidaten om Nederlands te leren het aanbod overtreft. Even goed is het onaanvaardbaar dat een Marokkaan met meer kwalificaties dan een Vlaming het tien keer moeilijker heeft om aan een job te geraken. Werkgevers moeten eindelijk hun verantwoordelijkheid nemen. Dit worden twee socialistische prioriteiten en we zullen dwang niet schuwen als het niet betert.’ Tot zover het eerste deel van zijn analyse. Het zijn straffe intenties, maar sindsdien hebben we niet veel meer gehoord van een tewerkstellingsplan voor allochtonen.

Zijn woorden lijken een moreel toegangsticket om in het tweede deel van het interview de échte boodschap aan te kaarten. Volgens Voorhamme ‘moeten we onze taboes overboord gooien, de dingen durven zeggen zoals ze werkelijk zijn. Zo staat de migrantencultuur elke integratie in de weg. Hun verhouding tussen man en vrouw bijvoorbeeld staat haaks op de universele waarde van gelijkheid en bemoeilijkt de integratie van de man. De traditie van het uithuwelijken leidt tot het dweilen met de kraan open. Hierdoor komen mensen naar België die totaal vreemd zijn aan onze samenleving en wier kinderen – de vierde generatie – even slecht af zullen zijn als de eerste generatie.’ De SP.A-voorman haalt dan zijn voorhamer boven: ‘[We] lieten de gewone mensen die met allochtonen werden geconfronteerd in de steek. Jarenlang hebben de socialisten bij hun militanten het respect voor universele waarden ingeprent. Maar zij begrijpen niet dat ze moeten samenleven met mensen die die waarden aan hun laars lappen. Ze begrijpen helemaal niet dat wij zoiets gedogen. We hebben het hun zelfs verweten dat ze de problemen hebben gesignaleerd.’

Voorhamme werpt zich op als de populist die ‘de gewone mensen’ in bescherming wil nemen tegen het vreemde janhagel, en hij schuwt daartoe een xenofob discours niet. Misschien stemmen veel arbeiders voor het Blok omdat de socialisten van de werkman zijn vervreemd, gevangen als ze zitten in het keurslijf van het medebeheer van economische crisissen en lege staats- en stadskassen? Het is een overweging die aan Voorhamme niet is besteed. Volgens hem zijn sociaal-democraten gewoon *te goed* voor de allochtonen: ‘Traditioneel zijn socialisten als emancipatiebeweging tolerant ten aanzien van andere culturen en godsdiensten. Maar ze zagen daarbij over het hoofd dat het respect voor universele waarden zo’n verdraagzaamheid overstijgt. Dit heeft geleid naar een totale abdicatie. We wilden lief zijn voor de migranten, we wilden hen beschermen. Allemaal mooi. Maar door onze verblindheid zagen we niet dat de fundamentele problemen waren ondergesneeuwd.’ Men kan twijfelen aan de stelling dat socialisten een traditie hebben van tolerantie ten aanzien van ‘andere culturen en godsdiensten’, gezien hun sektarisme tegenover de christelijke arbeidersbeweging, de Vlaams-nationale beweging en de Congolese antikolonialisten. Getuigt de houding van de sociaal-democratie tegenover allochtonen niet eerder van een gebrek aan interesse, soms zelfs van regelrecht chauvinisme?

Het spierballenvertoon tegenover allochtonen ligt in de lijn van wat de heersende klassen in het verleden vertelden over krachten die de maatschappelijke orde bedreigden of in vraag stelden. De opkomende arbeidersbeweging is afgeschilderd als schorremorrie, moreel bandeloos en overgeleverd aan alcoholisme en seksuele uitpattingen. Congolese nationalisten zijn verguisd als ongeletterde barbaren, verslaafd aan veelwijverij en met een zwak voor kannibalisme en tribalisme. Feministen zijn gebrandmerkt als heksen, lesbiennes en mannenhaatzusters, homo’s als oversekste exhibitionisten en ecologisten als wereldvreemde romantici. Historisch verklaarbare deficiënties van ‘gevaarlijke’ sociale krachten worden aangevoerd als een voorwendsel om hen te abnormaliseren en de legitimiteit van hun emancipatiestrijd te betwisten.

Sociaal deviant gedrag vloeit voort uit achterstelling, uitsluiting en uitbuiting, en kan alleen bestreden worden door die oorzaken te remediëren. Voorhamme zet de wereld op zijn kop als hij de werkloosheid, de schooluitval en de verloederde wijken van moslims (ten dele) opvat als

gevolgen van hun sociale onaangepastheid.¹⁶⁹ Dergelijke stigma's zijn dubbel instrumenteel: ze verklaren of rechtvaardigen de achterstelling van moslims én ze schermen de meerderheidscultuur af van kritische reflectie.

Als men spreekt over de onderdrukking van de moslimvrouw, dan moet men het niet hebben over de weinig benijdenswaardige positie van de autochtone vrouw, gebukt onder een dubbele dagtaak, achtergesteld op de reguliere arbeidsmarkt en gereduceerd tot lustobject in een wereld waarin gevoelens en emoties 'verdingelijken' tot koopwaren. Integendeel, de criticus van de moslimcultuur strijkt zo het dividend van vrouwvriendelijkheid op. Geen wonder dat de Voorhammes van deze wereld sinds enige tijd het feminisme, nadat ze het lange tijd hadden afgeschreven, opnieuw ontdekken! Culturele factoren zijn maar een van de vele die de discriminatie en onderdrukking van de vrouw veroorzaken. Voorhammes opmerkingen over de moslimcultuur zijn een rookgordijn om het niet te moeten hebben over de sociale en economische factoren die de positie van de vrouw mee bepalen, en over de verantwoordelijkheid van de overheid daarin. Om gelijkheid van allochtone vrouwen en -mannen mogelijk te maken, moet iedereen daadwerkelijk gelijke politieke, sociale en culturele rechten krijgen. Zonder toegang tot alle politieke rechten, goed taalonderwijs, degelijk werk, onderwijs, huisvesting en sociale voorzieningen is de ontvoogding van allochtonen een utopie.

Voorhammes uithaal is ook contraproductief. De aanval op de moslimcultuur gebeurt vooral in naam van de emancipatie van de vrouw, waardoor moslims die emancipatie gaan bekijken als het westerse paard van Troje om hun gemeenschappen van binnenuit te ondermijnen. Denigrerende opmerkingen over de migrantencultuur en het uithuwelijken – waarbij dikwijls geen onderscheid wordt gemaakt tussen gearrangeerde en gedwongen huwelijken – kunnen de politicus in kwestie misschien een stoer imago en mediapubliciteit bezorgen, maar ze spelen alleen in de kaart van autochtone monoculturalisten en conservatieve moslims die hun volksgenoten een strikte gedragscode en een identitaire terugplooi willen opleggen.

Vrouwen en homo's

De voorstanders van een *Kulturkampf* halen de mosterd bij islamologen als Bernard Lewis, die stelt dat de mislukte sprong naar de moderniteit van de moslimmaatschappijen te maken heeft met de minderwaardige status van vrouwen, ongelovigen en slaven in de moslimcultuur. Nochtans bereidde Europa zijn sprong naar de moderniteit voor op een ogenblik dat de inquisitie woedde, moren en joden uit Spanje werden verjaagd, godsdienstoorlogen over het continent raasden, vrouwen bijna geen rechten hadden, heksen werden verbrand en Amerika werd ontgonnen met sla-verarbeid. De vrouwenemancipatie in het Westen is van recente datum, is verre van voltooid en op elk moment kunnen verworvenheden terug in vraag worden gesteld. Professor Wilfried Dewachter wijst erop dat in de Belgische elite een consensus bestaat om inzake vrouwenrechten 'terughoudend' op te treden. Hij merkt op dat de drie traditionele partijen al in 1918 het vrouwenstemrecht in hun programma hadden opgenomen, maar het pas in 1948, als een van de laatste Europese landen invoerden; dat gelijk loon voor gelijk werk nog niet is gerealiseerd; dat de arbeid in het gezin niet als volwaardige arbeid wordt erkend; dat pas in 1958 de gehuwde vrouw juridisch bekwaam werd; dat pas in 1976, dankzij de wet op het huwelijksgoederenrecht (vervolledigd in 1981) de vrouw in de praktijk de rechtsgelijke werd van de man; en dat vrouwen vandaag nog steeds ondervertegenwoordigd zijn in leidinggevende posities.¹⁷⁰

Lewis hamert op de verschillende positie van de vrouw in de islam en het christendom: de eerste staat polygamie en concubinaat toe, terwijl de tweede dat verbiedt. Hij ziet over het hoofd dat in alle patriarchale samenlevingen mannen uit de heersende klasse toegang hadden en hebben tot verschillende seksuele partners. De islam geeft de seksuele partners van de man dezelfde rechten, terwijl het kapitalistische Westen, georiënteerd op de stabiele overdracht van eigendom van de ene generatie op de andere, alle rechten toekent aan de nakomelingen van de seksuele hoofdpartner. (Polygamie zou in de moslimwereld trouwens een eerder zeldzaam verschijnsel zijn. Een onderzoeker vond bij tweeduizend gezinnen in het zeventiende-eeuwse Turkije twintig gevallen van polygamie. Studies over Egypte bevestigen die tendens. Volgens de Gentse islamoloog Sami Zemni is vandaag 1,2 procent van de islamitische huwelijken polygaam.) Getrouwde moslimvrouwen konden toen eigen-

dom bezitten en ze hadden alle rechten op de inkomsten ervan, terwijl westerse vrouwen dat pas vanaf de negentiende eeuw konden, dus na de introductie van ‘de moderniteit’.¹⁷¹

Lewis heeft in Vlaanderen volgelingen. Etienne Vermeersch en Urbain Vermeulen verkondigen onvermoeibaar dat de islam een vrouwonvriendelijke religie is. Tijdens een tv-debat wreef Vermeersch Abou Jahjah onder de neus dat de koran de man toestaat om onder bepaalde omstandigheden zijn vrouw te slaan, met als implicatie dat de koran geen inspiratie kan zijn voor een democratisch project. Hij verwees naar een vers van de koran: ‘Wat betreft die vrouwen waarvan u ontrouw en slecht gedrag vreest, herinner hen (eerst), (vervolgens) weiger met hen het bed te delen, (en als laatste) sla ze.’¹⁷²

Vermeersch heeft gelijk, maar het is maar het halve verhaal. Zoals alle godsdiensten is ook de islam een zingevingskader van en voor mensen, en dus het product van zijn tijd. De islam ontstond in een archaïsche, patriarchale samenleving. Mohammed, die erop uit was de door stamtwisten verscheurde samenleving stabiliteit te geven, probeerde de vrouw een betere maatschappelijke positie te geven. Hij verzette zich tegen de moord op vrouwelijke pasgeborenen, de besnijdenis van meisjes en vrouwenmishandeling, praktijken die op het pre-islamitische Arabische schiereiland wijdverbreid waren. Mensen die de islam vrouwemancipatorische kwaliteiten toedichten, verwijzen naar het recht van de *moslima* om over haar vermogen te beschikken lang voor de westerse vrouwen dat recht verwierven, en naar de financiële verplichtingen van de man tegenover de vrouw. Ze interpreteren de zinsnede over het slaan van de vrouw veeleer als een verbod om de vrouw te mishandelen dan als een vrijgeleide voor de man om de vrouw te slaan.

Zowel Vermeersch als deze moslimfeministen hebben het bij het rechte eind, of beter gezegd: beide interpretaties zijn verdedigbaar. Als dominante ideologie van de moslimmaatschappijen verheerlijkt de islam het patriarchaat, zij het, in vergelijking met de pre-islamitische periode, met ‘progressievere’ accenten. De islam reserveert voor de vrouw een relatief beschermde plaats in een sociale structuur waarin niet het (kapitalistische) kerngezin en de gelijkheid van de mens – man én vrouw – als werknemer en consument voor de anonieme markt centraal staan, maar waarin de familie, de clan, de stam onder leiding van ‘verlichte’ patriar-

chen de kern vormen van een samenleving die nog goeddeels draait op een informele, niet-gemonetariseerde economie.

De discussie die Vermeersch over de ware aard van de islam of over het vrouwvriendelijke gehalte ervan wil lanceren, is zinloos. Wie zoekt naar de essentie van de multi-interpretabele islamitische voorschriften, zal altijd stof vinden die zijn (voor)oordelen bevestigen. Islamofoben stellen dat de islam de onderdrukking van de vrouw legitimeert en voeren daarvoor overtuigend bewijsmateriaal aan. En moslimvrouwen die opkomen voor meer bewegingsvrijheid beweren met evenveel argumenten dat de islam een ideologische basis biedt om hun verzuchtingen te legitimeren. Abou Jahjah wees Vermeersch er terecht op dat het koranvers over het slaan van vrouwen moet worden geïnterpreteerd. 'Er zijn teksten en contexten,' zei hij. Het is een discussie onder doven; tussen *believers* en *non-believers*. De toetssteen voor een beoordeling van moslim-democratische projecten kan niet een van de vele lezingen van de islam zijn, zoals de toetssteen voor de beoordeling van het christen-democratische programma van CD&V niet een algemeen oordeel over de bijbel kan zijn. De enig relevante maatstaf is het concrete programma en de acties van moslimorganisaties: bevorderen ze de gelijkheid van man en vrouw en creëren ze ruimte voor de deelname van vrouwen aan het politieke en sociale leven?

De islam is niet meer of niet minder voorbestemd dan het christendom, hindoeïsme of jodendom om de vrouw te onderdrukken. Alle ontstonden ze in patriarchale maatschappijen en zijn ze door die omgeving getekend: het zijn door en door vrouwonvriendelijke ideologieën. De vrouw heeft in die beschavingen en godsdiensten een ondergeschikte positie. Volgens het Oude Testament is de vrouw geschapen om de nood van de man aan gezelschap te lenigen. Ze is een aanhangsel van de man: de eigendom van haar vader en later van haar echtgenoot. Bij het overlijden van haar echtgenoot werd ze gewoonlijk overgedragen aan diens broer. In bijbelse tijden mocht men onvolwassen dochters verkopen en soms zelfs vermoorden. Polygamie was wijdverbreid in het antieke Israël, en later, ten tijde van de verspreiding van het christendom, beriepen veel christelijke heersers zich op het Oude Testament om polygamie te rechtvaardigen: Salomon had honderden vrouwen, Jacob had vier vrouwen en verschillende concubines. Veel later, ten tijde van de godsdienstoorlogen

in Europa, toen er een tekort was aan mannen, werd zowel in katholieke als protestantse streken soms polygamie getolereerd.

De islam staat open voor evolutie, zo leert ons de moderne geschiedenis. Tijdens en in het zog van de antikoloniale strijd ontstonden sterke vrouwenorganisaties in Egypte, Syrië en Irak, en dat bleef niet zonder gevolgen. In Tunesië is de polygamie afgeschaft. In Syrië kan polygamie enkel mits toestemming van de (eerste) vrouw(en), moet verstoting als echtscheiding worden geregistreerd en moet de man daarvoor een vergoeding betalen. In Marokko is de wetgeving op polygamie en verstoting onlangs strenger geworden. Sommige pre-islamitische tradities zijn in strijd met de formele voorschriften van de islam, maar blijven hardnekkig bestaan, zoals de praktijk van het uithuwelijken, het ontzeggen van onderwijs aan meisjes en de vrouwenbesnijdenis, een oeroude traditie die is doorgedrongen tot in Egypte.¹⁷³

Sinds kort gaat de slinger echter weer de andere kant op. Conservatieve en reactionaire interpretaties van de islam maken opgeld. Arabische regimes keuren het VN-Handvest wel goed, maar verwijzen naar 'islamitische' aanvullingen om de rechten en vrijheden van hun burgers in te perken. Dikwijls bevorderen ze het dragen van de hoofddoek als onderdeel van een vrouwen-terug-aan-de-haardcampagne om de enorme werkloosheid te reduceren. (In de jaren zeventig stak zo'n campagne ook in het Westen even de kop op.)¹⁷⁴ Die regimes kunnen voor deze restauratie rekenen op veel moslimmannen, die niet afkerig staan van dogma's die de overheersing van de vrouw legitimeren.

In de westerse media wordt op die conservatieve tendensen gefocust. Ze roepen het schrikbeeld op van 'zwartekousen-imams' die moslims naar een confrontatie met het modernisme drijven. De zaak-El Moumni is hiervan een illustratie. De Rotterdamse imam Khalil El Moumni had in het Nederlandse tv-programma *Nova* verklaard dat Nederlanders minder dan honden en varkens zijn omdat ze homoseksualiteit tolereren. Volgens hem is homoseksualiteit een besmettelijke ziekte. Rond deze reactionaire imam ontstond een gigantische mediareel. Het enige wat uit de *Nova*-reportage werd opgepikt en wat in de massamedia stof tot discussie werd, was zijn veroordeling van homoseksualiteit als een ziekte. *Nova*-vertalers hadden de Arabische term '*marat*' letterlijk vertaald als een 'besmettelijke ziekte', en niet overdrachtelijk als een 'opvoedings-

afwijking': dát was wat El Moumni had gezegd. Het blijven natuurlijk schandelijke woorden, maar dat de man in de eerste plaats zijn angst voor homoseksualiteit had verwoord, en dat die angst amper enkele decennia geleden ook een meerderheid van Belgen en Nederlanders in zijn greep had, was geen voorwerp van reflectie. En dat de imam had gezegd naast homoseksualiteit ook geweld tegen homo's sterk af te keuren, werd uit de reportage geknipt, zo gaf de hoofdredacteur van *Nova* toe. Hoeft het te verwonderen dat bij de publieke opinie de schrik erin zit dat moslims binnenkort op homojacht zullen gaan? In de tv-uitzending had een allochtone leraar er terecht op gewezen dat dertig jaar niet volstaan voor Marokkanen om waarden te aanvaarden van een andere maatschappij die er zelf eeuwen over had gedaan om te komen waar ze nu staat.¹⁷⁵

Relativeren heeft natuurlijk grenzen. Men mag de onderdrukking van de vrouw in de halfkoloniale moslimwereld niet banaliseren door erop te wijzen dat haar seksegenote in het Westen ook wordt onderdrukt. In de meeste moslimlanden overleven extreem patriarchale verhoudingen. Hoewel polygamie in de praktijk niet veel voorkomt, codificeert de mogelijkheid ervan de fundamentele ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Een moslimvrouw mag niet met een niet-moslim trouwen, haar getuigenis wordt voor rechtbanken vaak weggewimpeld, en ze kan geen rechter worden. In Saoedi-Arabië moeten vrouwen buitenshuis worden begeleid door een mannelijk familielid en hebben ze niet het recht om een auto te besturen. (Even terzijde: de 'bevrijders' van de Afghaanse vrouwen zijn opperbeste maatjes met het reactionaire Saoedische koningshuis.) Het Iraanse regime heeft de hoofddoek voor vrouwen verplicht gemaakt en verbiedt hen zonder mannen te reizen. Daarnaast is het erfrecht van de vrouw in de meeste moslimlanden beperkt omdat, zo luidt de rechtvaardiging, de man in het levensonderhoud van het gezin moet voorzien: een maatregel die in een ver verleden thuishoort in wat een primitieve vorm van sociale zekerheid was, maar die vandaag de gelijkheid en zelfstandigheid van vrouwen inperkt. Conservatieve interpretaties van de islam gedijen in primitieve gemeenschappen van Afrika en in landen als Afghanistan en Pakistan, waar de clerus een ruwe versie van de islam vermengt met oeroude barbaarse gewoonten en rituelen als bloedwraak, vrouwenbesnijdenis en het verhandelen van vrouwen bij stam- en clangeschillen.

Men kan ook niet beweren dat de *moslima* de strijd tegen het patriarchaat op een andere manier voert, door haar rol als moeder en echtgenote op te waarderen en een grotere autonomie aan de haard na te streven. AEL-leidster Chalira Abbasj zegt: 'Ik heb soms de indruk dat wij vrijer zijn dan al die Belgische vrouwen die absoluut een job met kinderen en een huishouden willen combineren. Ze stoppen de kinderen in de crèche en willen koste wat het kost op dezelfde hoogte staan als hun mannen. Wij leven meer volgens onze mogelijkheden. Slagen we erin te werken, dan werken we. Krijgen we het niet voor elkaar, dan blijven we thuis. Zonder frustratie.'¹⁷⁶ Dergelijke opvattingen zijn de kortste weg naar het opgeven van elementaire sociale rechten, zoals goede sociale voorzieningen, economische en financiële zelfstandigheid en een volwaardige plaats voor vrouwen in het publieke leven. Het is ook absurd te stellen dat het afschaffen van gemengde busuitstappen voor de studenten van Cairo, sinds 1979 opgelegd onder druk van islamistische militanten, 'een moderne component' heeft omdat het traditioneel opgevoede studentes helpt aan het publieke leven deel te nemen.¹⁷⁷

Zoals in het Westen komen in het Oosten vrouwen op voor meer rechten en vrijheden en voor het bezetten van de publieke ruimte. En ze blijven dat doen, ook in omstandigheden waarin hun rechten worden ingeperkt – als ze aan de haard worden gedwongen, worden verplicht de hoofddoek te dragen of het recht worden ontzegd met mannen de bus te nemen. Veel *moslima's* verwerpen 'het feminisme' als een westers importproduct, maar ageren terzelfder tijd in eigen netwerken en verenigingen voor hun ontvoogding en hanteren daarbij een islamitisch discours. Maar dat betekent nog niet dat moslimmaatschappijen vrouwvriendelijker zijn dan de westerse. De discriminaties en de achterstelling van de vrouw nemen in de moslimlanden scherpere vormen aan dan in het Westen – niet omdat de islam vrouwonvriendelijker zou zijn dan het christendom, maar omdat in het Westen prekapitalistische verhoudingen zijn teruggedrongen en de arbeidersklasse en de vrouwenbeweging harde strijd hebben gevoerd voor democratie, gelijkberechtiging en sociale emancipatie.

De strijd om de hoofddoek

Als de emancipatie van vrouwen en homo's de vlag is waaronder de aanval op de moslimcultuur wordt ingezet, dan is het bannen van de hoofddoek de inzet van het eerste gevecht. De hoofddoek is een kledingstuk uit het mediterrane platteland dat vrouwelijke terughoudendheid en respect voor de godsdienst uitdrukt. Hij is in de paternalistische en patriarchale traditie bedoeld om de vrouw te beschermen tegen vernedering en verlies van haar eer (en misschien nog meer van de eer van haar man, die haar dikwijls als zijn bezit beschouwt).

De hoofddoek wordt in het recente debat geassocieerd met integrisme en onderdrukking van de vrouw. Tegenstanders beschouwen de hoofddoek als 'de gele ster' van *moslima's*: een instrument om vrouwen te vernederen en uit het sociale leven te sluiten. De woorden 'sluier' of 'tsjador' roepen nog meer een sfeer van vervreemding en onderdrukking op, en voeden het fantasma van het oprukkende groene fascisme. Velen vrezen dat het bij dat lapje stof niet zal blijven. Wat volgt er na de hoofddoek? Vrijstellingen voor de lessen lichamelijke opvoeding, toestemming om een complete islamitische tenue te dragen, inclusief mantel en handschoenen, en gebedsruimten in de school? De tijd dat de zus van de vermoorde Loubna Benaïssa met sympathie werd beluisterd toen ze zei dat haar hoofddoek haar vrijheid was, ligt ver achter ons.¹⁷⁸

In 1989 werden in Frankrijk, bakermat van de burgerlijke revolutie en de scheiding van kerk en staat, drie moslimmeisjes van school weggestuurd omdat ze tegen het verbod van de directie in op school de hoofddoek droegen. De minister van Onderwijs, Lionel Jospin, stond het dragen van de hoofddoek alsnog toe, want 'het zou een zware fout zijn met een rigide houding de gehele gemeenschap uit solidariteit met enkele geïsoleerde elementen rond die individuen aaneen te smeden'. De Staatsraad gaf hem gelijk, op voorwaarde dat de religieuze kentekens geen 'ostentatief of opeisend karakter' hebben. In 1989 droeg een twintigtal meisjes de hoofddoek. De jaren daarop steeg hun aantal tot enkele duizenden. Minister van Onderwijs François Bayrou, in 1989 nog een tegenstander van een verbod, ondertekende in 1994 een rondzendbrief waarin hij de dracht van de hoofddoek verbood als 'een ostentatief teken van bekeringsijver'.¹⁷⁹

In 2003 kwam de discussie in een stroomversnelling, ook in België. Bij het begin van het schooljaar 2003-2004 beslisten enkele Brusselse

schooldirecties onder luid protest om de hoofddoek op school te verbieden. Enkele maanden later kondigde de Franse president Jacques Chirac een wet aan die het dragen van opvallende religieuze symbolen op school verbiedt. Rond de jaarwisseling gingen ook in België stemmen op om wettelijke maatregelen te nemen tegen het dragen van de hoofddoek en andere opvallende religieuze symbolen in scholen. In de aanloop naar de verkiezingen van juni 2004 viel de discussie stil, maar vooraanstaande liberale politici hebben aangekondigd de zaak in het najaar opnieuw op de politieke agenda te zullen plaatsen.

Zowel moslimfundamentalisten als *islambashers* vatten de strijd om de hoofddoek op als een gevecht tussen de islam en de moderniteit. Moslimfundamentalisten stellen dat de koran *moslima's* verplicht om de hoofddoek te dragen. Onder moslims en islamtheologen bestaat nochtans een veelheid van opvattingen over de hoofddoek. Volgens de enen is hij verplicht, volgens de anderen aangewezen, volgens nog anderen is de keuze volledig vrij. Het dragen van de hoofddoek kan de uiting zijn een religieuze overtuiging, maar ook van niet-religieuze motieven: respect voor de moslimtradities, solidariteit met de gemeenschap in het huidige islamofobe klimaat, sociale druk vanwege mannen die hun verlies aan status en prestige proberen te compenseren met een grotere controle op de leden van de groep, een identitaire verkramping die de nadruk legt op een conservatieve gezinsmoraal (zoals de maagdelijkheid van ongetrouwde meisjes en vrouwen), uitzicht op een actiever sociaal leven dat zonder de hoofddoek door de conservatieve omgeving niet of minder gemakkelijk wordt getolereerd, bescherming tegen het machisme van jonge mannen, symbool van zelfstandige identiteitsopbouw (soms wordt de hoofddoek gecombineerd met jeans en maquillage), protestdaad van 'geïntegreerde' allochtonen die desondanks uitgesloten en gediscrimineerd blijven, uiting van verzet tegen het westerse cultuur-imperialisme – zoals ook ten tijde van de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog het geval was.

Een kleine groep moslimfundi's beschouwt de strijd om de hoofddoek als een veldslag in de oorlog tegen de scheiding van kerk en staat en de libertijnse westerse cultuur. Die groep vindt gehoor bij moslims. Dat blijkt ook uit de overspannen reacties op kritiek op de onderdrukking van de vrouw in de moslimwereld: geweld in het gezin, gedwongen hu-

welijken en de obsessie voor maagdelijkheid en kuisheid die alleen vrouwen treft. Soms probeert men met intimidatie en geweld het recht op vrije meningsuiting van critici in te perken. De verklaring ligt echter niet in de islam, maar in de economische achteruitgang, de sociale desintegratie en de politieke uitzichtloosheid van moslimgemeenschappen, zowel elders als hier. De sociale cohesie vermindert, en terzelfder tijd krijgen moslimvrouwen in het Westen gemakkelijker toegang tot de autochtone wereld dan moslimmannen. Die processen werken een identitaire verkramping, autoritaire verhoudingen en een scherpere controle op de relaties van vrouwen met de buitenwereld in de hand. Kortom, ze verklaren de populariteit van een machistische lezing van islamitische voorschriften.

De hoofddoek is instrumenteel voor die evolutie, want hij affirmeert de zichtbare identiteit van de groep, werpt een barrière op tussen *moslima's* en de autochtone wereld en verstevigt daardoor de interne cohesie van de moslimgemeenschap. Het succes van de hoofddoek heeft dus veel te maken met een poging om de sociale barsten in de gemeenschap te lijmen. Er is niet echt sprake van een herislamisering, maar van een inpassing van machistische normen in een westerse stedelijke subcultuur (Antwerps dialect, rap en hiphop, fastfood, baseballpetjes en Nike-schoenen).

De jongste jaren besteden de media veel aandacht aan het machisme in de Franse 'zwarte' voorsteden. De Franse beweging 'Ni putes, ni soumises' – 'Geen hoeren, geen sletten' – overhandigde aan de Franse premier een petitie waarin allochtone vrouwen verklaren dat ze onderdrukt worden 'door een samenleving die ons opsluit in getto's waar miserie en uitsluiting zich opstapelen', en dat ze 'verstikt worden door het machisme van de mannen uit onze wijken die in naam van de traditie onze meest elementaire rechten miskennen.' Onder impuls van de Franse Parti Socialiste worden de aandachtspunten van de beweging verengd tot een aanklacht van het geweld en het machisme in de grootstedelijke sociale woonblokken.

Het lijkt geen twijfel dat daar een reactionaire terugplooi bezig is. De verloedering van de woonkazernes en de maatschappelijke degradatie van zijn bewoners veroorzaken ontredding, frustraties en agressie. Bij gebrek aan een mobiliserend project wordt de sociale kost afgewenteld op de kwetsbaarsten, in de eerste plaats de vrouwen. De druk neemt toe

om hen een tweederangsstatus opleggen, uit het sociale leven te sluiten en hun vrouwelijkheid en menselijkheid onder sluiers te begraven. Maar zetten campagnes die inzoomen op het gevaar van het islamisme en de sociale problemen niet bij de wortel aanpakken, zoden aan de dijk? Is de PS met haar povere staat van dienst inzake belangenbehartiging van allochtonen en haar abjecte steun voor Israël goed geplaatst om allochtonen de les te lezen? ¹⁸⁰

De discussie over de rechten van de moslimvrouw moet uit de sfeer van de godsdienststrijd worden getrokken. Een debat in religieuze termen versterkt de extremisten aan beide zijden van de barricade: de moslimfundamentalisten en de islamofoben. Het uitgangspunt van de tegenstanders van de hoofddoek dat extremisten religieus-culturele symbolen aan de *moslima's* opdringen, is slechts gedeeltelijk juist. Onderzoek in Frankrijk toont aan dat er zowel een opgelegde hoofddoek als een opgeëiste hoofddoek bestaat. Soms dragen meisjes zelfs tegen de wil van hun ouders in een hoofddoek, als statement van autonomie en zelfbevestiging. ¹⁸¹

De vrijheden van meningsuiting en van levensbeschouwing van *moslima's* moeten onverkort worden verdedigd, want het dragen van de hoofddoek brengt de rechten van anderen of de openbare orde niet in gevaar. De publieke dracht van kruistekens en keppeltjes, of van uitingen van muzikale voorkeuren, seksuele geaardheid, politieke opvattingen en identiteitssymbolen als piercings of punkkapsels worden niet in vraag gesteld, en dat hoort ook zo. Een verbod van de hoofddoek zal door moslims worden geïnterpreteerd als een aanval op de islam en de moslimcultuur, of in het beste geval als opdringerig paternalisme. Zo'n maatregel tast de neutraliteit van de staat en het overheidsonderwijs tegenover de godsdienst aan en brengt de (onvolmaakte) scheiding van kerk en staat nog meer in het gedrang. Zoals de staat bisschoppen niet kan verplichten om het recht op abortus te verdedigen, zo kan de staat *moslima's* niet opleggen hoe ze hun religiositeit moeten beleven. (De beslissing van de Franse president om alle opvallende religieuze symbolen te verbieden, zet niemand op het verkeerde been: de wet is tegen de hoofddoek gericht.) Het is een toegift aan het monoculturalisme en de sirenenzang van islamofobe veiligheidsexperts. Het wordt tijd dat Europa aanvaardt en toejuicht dat moslims zich manifesteren en zichtbaar worden, met eigen organisaties, symbolen en activiteiten.

Minister van Binnenlandse Zaken Patrick Dewael voerde een agressief pleidooi om leerlingen van openbare scholen te verbieden 'de sluier of andere opvallende religieuze symbolen' te dragen. Hij focust op buurten met veel moslims waar 'de etnische en seksistische discriminatie is toegenomen'. *Moslima's* eisen het recht op om de hoofddoek te dragen, maar Dewael vraagt zich af of dat 'wel degelijk vrijwillig' is. Het bannen van de verplichte sluier is volgens hem 'een essentiële kwestie in onze democratische rechtsstaat. We moeten immers de ware motieven van de opdringers van de sluier ontmaskeren.'¹⁸²

Dewael geraakt verstrikt in zijn eigen betoog. Als hij echt gelooft dat de hoofddoek *moslima's* onderdrukt en de gelijkwaardigheid van de vrouw essentieel is voor de democratische rechtsstaat, waarom wil hij privé-scholen dan wel toestaan om dit principe met voeten te treden? Mag de vrijheid van allochtone meisjes worden geofferd op het altaar van de vrijheid van het katholieke onderwijs? Kan men wel spreken van een emancipatie als de mentor ervan over de hoofden van de betrokkenen heen over hun lot wil beslissen? Hoe geloofwaardig is een voorvechter van de rechten van de moslimvrouw, als men weet dat hij milieus vertegenwoordigt waarin vrouwvijandige loges uitstekend gedijen? Dewael wil de opdringers van de sluier 'ontmaskeren' door aan te tonen dat ze 'de heilige teksten van de koran (...) misbruiken voor hun eigen macht'. Is het niet mateloos arrogant om moslims voor te houden hoe ze de koran moeten lezen? Dewael doet denken aan Lord Cromer, die bij de kolonisatie van Egypte een beroep deed op 'feministische' slogans om de cultuur van de moslims te ontwrichten, maar terzelfder tijd in Engeland streed tegen de invoering van het vrouwenstemrecht.¹⁸³

De inzet van dit debat is niet de bevrijding van de vrouw. Voor de moslim-extremist is de opgelegde sluier een hulpmiddel bij de reactionaire terugplooi van de gemeenschap op zichzelf, voor zijn opponent is de afgerukte sluier een stap naar het disciplineren en het onzichtbaar maken van moslims zonder iets wezenlijks aan hun onderdrukking en uitbuiting te veranderen. Geen van beiden stellen de patriarchale overheersing van de vrouw in vraag. De ene kan ook niet zonder de andere: de fundamentalist voedt de islamofobie, en de *islambasher* helpt de extremist de gemeenschap achter zijn religieuze banier te scharen. De gevolgen van het opbod zijn er al. Zelfs gematigde moslimorganisaties verwijzen steeds meer naar sacrale argumen-

ten voor de verdediging van de hoofddoek (de hoofddoek als een religieuze verplichting), terwijl – zoals Abou Jahjah doet – de verdediging ervan zou moeten uitgaan van een essentieel politiek mensenrecht: het recht en de vrijheid van *moslima's* om hun geloofsovertuiging vorm te geven.

De dubbele onderdrukking van de moslimvrouw – als moslim en als vrouw – wordt niet ongedaan gemaakt door de godsdienstvrijheid in te perken of feministische ideeën te kapen om er de moslimcultuur mee aan te vallen. Net als de autochtone vrouw zal de moslimvrouw haar ketenen maar breken als ze zelf opkomt voor haar rechten en vrijheden. Waar het kan, zal ze haar strijd opvatten als een wezenlijk onderdeel van de emancipatiestrijd van de gehele moslimgemeenschap, want haar bevrijding vereist haar inschakeling in het onderwijs, op de werkvloer en in het kantoor, in de buurt, in het sociale en politieke leven. Naarmate moslims zich beter organiseren, aan zelfvertrouwen winnen en samenwerken met autochtonen die bereid zijn om hun emancipatiestreven te omarmen, komt er ruimte vrij voor contacten, discussies en een politieke uitwisseling waarin moslims en niet-moslims van elkaar zullen leren, en krijgen *moslima's* de kans om banden te smeden met autochtone vrouwen om het patriarchaat in al zijn vormen te bestrijden.

Hoongelach op de publiektribune

Het gebeurde tijdens een live-uitzending van het televisieprogramma *De zevende dag* en duurde maar een tiental seconden, maar het was misschien wel het meest betekenisvolle moment uit het papier- en zendtijdverslindende integratiedebat dat in de herfst en winter van 2002 in België woedde. Ahmed Azzuz kwam vertellen wat de AEL met haar burgerpartouilles in Antwerpen beoogde: mensen informeren over hun rechten als ze het slachtoffer worden van politieracisme, getuigenissen en feiten inzamelen, en als het kan, vaststelling doen van racistische daden. Er ontstond zich een discussie met de journalist. Op het einde van zijn uiteenzetting zei Azzuz: 'En zij die niet geloven dat politieracisme een realiteit is, wonen waarschijnlijk op de maan of zo.' Onmiddellijk barstte er op de publiektribune een hoongelach los waar Azzuz alleen maar stilzwijgend naar kon kijken. In die periode ging de hetze tegen de AEL over het kookpunt en het publiek dat de discussie bijwoonde, was niet geneigd

Azzuz veel krediet te geven. Maar het gelach was zo spontaan en overweldigend dat er duidelijk meer achter zat dan een opgepookt lynchsfeertje. Het autochtone publiek was oprecht gechoqueerd. Het was alsof het wilde zeggen: politieracisme bestaat alleen in de zieke geest van extremisten, en niet wij leven op de maan, maar Azzuz doet dat.¹⁸⁴

De publieksreactie is verklaarbaar. Autochtonen maken nooit aan den lijve kennis met racisme. Ze wonen in blanke stadswijken, in blanke vil-lawijken aan de rand van de stad of in al even blanke fermettedorpen. Ze werken in homogeen blanke kantoren en fabrieken, waar ze met de auto of de trein naartoe rijden, zonder een stop te maken in de allochtone buitenwijken waar ze door moeten. Ze komen wel eens een allochtoon tegen in de bus of het grootwarenhuis, maar het blijft dan bij de uitwisseling van een vlugge, objectiverende blik op 'de ander'. Autochtonen kennen geen allochtonen die hen hun levensverhaal vertellen. Allochtonen blijven een bron van fantasma's, angsten en fascinaties. Dit ethnocentrisme is niet alleen een zaak van de werkende klassen, maar doordesemt de gehele maatschappij. Politieracisme krijgt bijna geen aandacht in de massamedia: Mediargus, de digitale databank van alle Vlaamse kranten, bevat amper zeven artikelen met het woord 'politieracisme' erin. En in de Vlaamse literatuur zijn allochtone protagonisten afwezig. (In feite is dit de voortzetting van wat de Afrikaan te beurt viel in de Europese koloniale literatuur. Als mens bestaat hij niet. Zelfs in *De pest* (1947) van Nobelprijswinnaar Albert Camus, geroemd als een humanistisch meesterwerk, krijgen de Algerijnen geen naam of gezicht.)

Politieracisme is geen toevallig of perifeer fenomeen. Uit onderzoek van de professoren Lode Walgrave en Chris Kesteloot weten we dat allochtonen voor hetzelfde delict sneller worden aangehouden en meer worden vervolgd dan autochtonen. Amnesty International drukt zijn bezorgdheid uit over de vele klachten van slechte behandeling, met inbegrip van racistisch gedrag, door agenten.¹⁸⁵ Repressie is een van de hoekstenen van een beleid dat structurele problemen zoals dat van de allochtone werkloosheid niet oplost, maar revoltes ertegen – van individuele aard, zoals het wegvlugten in agressie, drugs en criminaliteit, of van collectieve aard, zoals opstootjes en betogingen – inkapselt als het kan, onderdrukt als het moet. Politie en racisme: ik sprak erover met Abou Jahjah.

In de media wordt erop gehamerd dat er niet veel politieracisme is. Er

wordt dan vooral verwezen naar het feit dat er weinig geregistreerde klachten zijn.

Abou Jahjah: 'Niemand neemt die instanties echt ernstig. Zelfs zware gevallen van mishandeling door politieagenten worden niet gemeld.'

Ik herinner me een voorval dat die stelling bevestigt. Een Congolese vriend van me is midden jaren negentig in een Vlaams provinciestedje rond middernacht opgepakt door rijkswachters. Hij verbleef illegaal in België. In de kazerne is hij door de drie aanwezige rijkswachters met nachtdienst in elkaar geslagen. In de loop van de nacht is hij uit zijn cel gehaald voor een schijnexecutie. De dag nadien is hij naar de gevangenis gebracht en opgesloten. Enkele vrienden, onder wie ikzelf, hebben hem in de gevangenis bezocht. Zelfs een week na de mishandeling was zijn gezicht nog steeds opgezwollen. We waren geschokt. Er was geen enkele reden om hem zo toe te takelen: hij is een zachtaardige man die geen vlieg kwaad zou doen. We hebben geprobeerd hem ervan te overtuigen klacht in te dienen, maar hij durfde niet uit angst voor represailles. Een journalist en vriend van hem heeft de gevangenisdirecteur hierover aangesproken, maar die reageerde gelaten, want het gebeurde allemaal wel meer.

Abou Jahjah: 'Er is nog een andere, belangrijkere reden waarom weinig klachten worden ingediend. Het politieracisme neemt vele vormen aan, en dat is niet altijd in formele categorieën onder te brengen. Zo is de eerste en belangrijkste vorm de veelvuldige en niet rationeel te verklaren politiecontroles. In sommige wijken controleert de politie allochtone jongeren zeer vaak. Een eerste controle wordt even later gevolgd door een tweede, door dezelfde agenten. Een tweede vorm van moeilijk aantoonbaar politieracisme is de verbale agressie en de agressieve lichaamstaal van de agenten die de controles uitvoeren.'

De Standaard drukte eind 2002 een kritisch achtergrondartikel af over de politie, waarin stond te lezen dat er veel is veranderd inzake het taalgebruik: men zal het niet langer openlijk over 'makakken' hebben in het bijzijn van allochtonen.

Abou Jahjah: 'Men moet dat nuanceren. Als zich in de politiepatrouille een agent bevindt die de andere agenten niet goed kennen, of een van hen is niet racistisch, dan kijken de anderen wel uit. Maar als er een patrouille uitrukt met Vlaams Blokkers en andere racisten, liggen de kaarten anders. Dan staat er geen maat op. Maar bewijs maar eens dat ze je racistisch behandelen. Wees ervan overtuigd dat de mensen vaak *makak* worden ge-

noemd en te maken krijgen met een gedrag dat zich op de rand van fysiek geweld bevindt. Dikwijls wordt men geduwd bij het fouilleren en dergelijke.

Een derde vorm van politieracisme valt allochtonen te beurt als ze op die politiecontroles of de verbale agressie reageren. Als ze opmerkingen maken, worden ze aangepakt wegens het beledigen of het toebrengen van slagen en verwondingen en dergelijke. Ik heb in de gevangenis de kans gehad om met veel gedetineerden te spreken. Veel van hen zitten voor een prul opgesloten. Het gaat vaak om allochtonen die iets hebben mispeuterd waarvoor een blanke jongere wellicht niet zou worden opgesloten. De misstap van die jongeren wordt in de processen-verbaal van de politie uitvergroot en vaak krijgen ze de zwaarst mogelijke straf.

Ten slotte zijn er nog een aantal praktijken die moeilijk aantoonbaar zijn, maar goed bekend zijn bij Marokkaanse jongeren, zoals het slaan van gedetineerden met een telefoonboek. Dat laat geen sporen na. Bij de rellen na de moord op Mohammed Achrak zijn er bijvoorbeeld zaken gebeurd die nooit eerder op die schaal zijn vertoond. Jongeren werden bij hun aanhouding geslagen. Auto's werden verplicht om te stoppen en jongeren werden tussen hun ouders weggeplukt. De dag na de moord ging men ongelooflijk tekeer. Er is een jongetje van acht jaar opgepakt! Dat gebeurde allemaal volkomen willekeurig, op etnische basis. Het is duidelijk dat dit van bovenaf was georganiseerd en dat men de jongeren een lesje wou leren.

De omvang van het geweld is niet zo groot als bijvoorbeeld in de VS, in het Harlem of het Chicago van de jaren zestig. Er gebeurt hier niet elke dag een Rodney-Kingzaak [een toevallige toeschouwer filmde in 1991 hoe agenten in Los Angeles de zwarte King verrot sloegen. Na de vrijpraak van de agenten brak er een Afro-Amerikaanse opstand uit die zes dagen duurde, met tientallen doden en duizenden gewonden tot gevolg]. Het gebeurt allemaal veel geraffineerder, maar de effecten zijn dezelfde. De vernedering wordt zeer diep aanvoeld. Het is natuurlijk zo dat er agenten zijn die zich correct gedragen en je bijvoorbeeld met "mijnheer" aanspreken. Ik ben er zeker van dat de agenten die mij na mijn aanhouding hebben gefouilleerd, Vlaams Blokkers zijn of daar toch dichtbij staan. Hun haat was voelbaar aan de wijze waarop ze me vastpakten en me tegen de auto duwden. Maar de agenten die me hebben meegenomen en ondervraagd en me de dag nadien naar het Justitiepaleis hebben gevoerd, hebben me correct behandeld.

Je hebt dus twee soorten van agenten. Als je over straat loopt en je ziet agenten in een politiewagen, weet je niet met wie je te maken hebt. Je weet niet wat je te wachten staat. Allerlei gevoelens komen dan naar boven, en dat gebeurt dag in, dag uit. Voortdurend word je met racisme of het gevaar van racisme geconfronteerd. Dat is overal het geval, maar zeker in Antwerpen, waar een derde van de mensen voor het Vlaams Blok stemt. Voortdurend vraag je je af of je met een racist te maken zult krijgen: in contacten met agenten, maar ook met ambtenaren aan het loket, bij de kapper, als de postbode aanbelt, bij de bakker. Onze burgerpatrouilles zullen dat politieracisme natuurlijk niet stoppen, maar er bestaat een kans dat we de politie betrappen op onverantwoord gedrag, en dat zal veel agenten ertoe aanzetten om voorzichtiger te werk te gaan.”¹⁸⁶

De AEL-patrouilles hebben geen enkele klacht ingediend over feiten waarvan ze kennis hebben genomen.

De burgerpatrouilles die de AEL van medio november 2002 tot begin februari 2003 uitstuurde, zijn dikwijls voorgesteld als provocaties die de organisatie onder de aandacht moesten houden. De directe aanleiding voor de beslissing om met patrouilles uit te pakken, was het uitlekken van een Antwerps politieplan tegen de straatcriminaliteit, dat officieel ‘Global actieplan straatcriminaliteit’ heette, maar eerst de werktitel ‘Geïntegreerd Plan Marokkanen’ had gekregen. De zaak lekte uit via... het Vlaams Blok. In een commentaar schreef *Gazet van Antwerpen*: ‘Een beetje meer tact bij de keuze van de naam, en veel commotie was wellicht achterwege gebleven.’

Een gebrek aan tact of een ideetje voor een krachtig signaal aan de goegemeente dat het stadsbestuur de onveiligheid aanpakt? Veel Marokkaanse Belgen namen het op als een belediging. Het plan leek bekostofd met het zero-tolerancebeleid van de New Yorkse burgemeester Rudolph Guliani voor ogen: opzichtig, intimiderend, repressief. Korpschef Luc Lamine legde uit dat hij de straatcriminaliteit met een *most wanted list* van jonge ‘daders’ in de hand te lijf wou gaan. Hij had een top-100 van potentieel verdachte jongeren opgesteld. Lamine: ‘Onze rechercheurs houden hen in de gaten. Zodra ze een misstap begaan, worden ze opgepakt. Het parket heeft ons de garantie gegeven elke maand minstens tien van die jongeren te vervolgen. Als ze nadien vrijkomen, worden ze opnieuw geschaduwd, want ze hebben de neiging om te hervallen. Die

nazorg is uniek in België. Zodra die jongeren zich op plaatsen begeven waar ze niks te zoeken hebben, klampen onze agenten hen aan.’¹⁸⁷

De AEL kreeg weinig bijval voor zijn speurtocht naar racisme en losse handjes bij de Antwerpse politie. Het centrum-Leman haastte zich om de problemen te relativieren en meldde dat het al twee jaar een medewerker had vrijgesteld om politieoptredens te volgen: ‘Onze indruk is dat dit effect resorteert. De cijfers zijn bemoedigend: in 1997 waren er nog twintig racismeklachten over de Antwerpse politie, in 2001 was dat gedaald tot elf.’ Tijdens een druk bekeken televisie-uitzending slingerde minister van Binnenlandse Zaken Antoine Duquesne Abou Jahjah driemaal het verwijt in het gezicht dat de AEL met zijn patrouilles de democratische rechtsstaat wil afschaffen. Volgens de minister is er aan de 38.000 politiemensen van het land ‘niets, niets – u hoort me goed, hé? – niets racistisch of xenofob.’¹⁸⁸

Het geheugen van de minister is kort. In 1999 schreef een krant: ‘De Antwerpse politie heeft in haar benadering van de allochtone gemeenschap niet echt de naam het meest verdraagzame korps van België te zijn.’ Er werden acties op het getouw gezet om dat te verhelpen: vrouwen en allochtonen worden aangemoedigd agent te worden en er kwamen cursussen over interculturele communicatie. Toenmalig hoofdcommissaris Tony Dyck besliste ook dat elke nieuwe agent bij zijn indiensttreding een verklaring moet ondertekenen waarin hij belooft niemand te zullen discrimineren. Daarnaast wordt het handboek discriminatie rondgedeeld: in deze gedragscode voor de agent staat onder meer dat op een openbare plaats en in tegenwoordigheid van de beledigde de uitspraak ‘dat ze alle migranten op een boot zetten of een bom onder hun bed plaatsen’ volgens de antiracismewet strafbaar is. Burgemeester Leona Detiège prees het initiatief, maar Mohamed Chakkar van de Federatie van Marokkaanse Verenigingen bleef nuchter: ‘Ik vrees dat enkel de geïnteresseerde agenten dit boek zullen gebruiken. De minderheid in het korps die “je m’en fous” blijft zeggen, zal je volgens mij niet bereiken. Het grootste probleem in de Antwerpse zogenaamde probleemwijken is bovendien dat migranten de politie enkel als een bedreiging zien en niet als iemand die er ook voor hen is. Die blijvende spanning, die nog elke dag aangroeit, los je niet op met een handboek. Het boek kan misschien een vertrekpunt zijn, maar ook niet meer.’¹⁸⁹

In 1996 en 1997 was al een campagne gevoerd om meer allochtonen en vrouwen bij het politiekorps aan te trekken. De actie 'Ik flik? Bangelijk!' en een mailing naar 21.000 jongeren droegen ertoe bij dat op drie jaar tijd het aantal allochtone agenten toenam van twee tot negentien en het aantal vrouwelijke van 78 tot 121, op een totaal van 1758 agenten. Het was een druppel op een hete plaat, die wel bijna 3 miljoen oude franken had gekost. Eind 2002 werkten er bij de Antwerpse politie ongeveer driehonderd vrouwen en veertig allochtonen. Aangehaalde obstakels zijn de fysieke proeven (voor de meisjes) en de taalachterstand (voor de jongens), maar de aap komt uit de mouw als een commissaris wijst op de afstand tussen politie en allochtonen. 'Sommige allochtone ouders [zien] de politie als hun vijand en willen niet dat hun kinderen daarin meeheulen. Dat zien we vooral bij ouders van migranten die met de politie in aanraking zijn geweest.' De agent drukt zich nog voorzichtig uit: vele allochtonen beschouwen volksgenoten die in dienst gaan bij het korps, als onversneden collaborateurs.¹⁹⁰

Duquesne zal het niet graag horen, maar die vijandigheid heeft te maken met politieracisme. Toen politiechef Tony Dyck in februari 2000 met pensioen ging, zei hij in een kranteninterview dat hij 'het verbale racisme' in het korps niet had kunnen uitroeien; hij noemde het een van zijn mislukkingen. Tijdens een debatavond liet Dyck zich zelfs ontvallen dat in het korps van Antwerpen '250 fraudeurs, varkens en racisten' zitten. Chakkar van het FMV, die zich dat herinnert, voegt eraan toe: 'Minister Vande Lanotte heeft ooit een studie laten uitvoeren naar extreem-rechts bij de Antwerpse politie. De studie is nooit gepubliceerd, maar toen ik tegen iemand die de resultaten had kunnen inkijken, zei dat wellicht 30 procent van de agenten met het Vlaams Blok sympathiseert, antwoordde hij me: "Was het maar 30 procent!"'¹⁹¹

De Antwerpse politiechef Luc Lamine, tot aan zijn schorsing na beschuldigingen van malversaties de grootste tegenstander van Abou Jahjah, gaf in *Het Laatste Nieuws* toe dat er racisten in zijn korps zitten. Maar hij stelde de lezer meteen gerust: 'Ik heb zwaar geïnvesteerd in de bestrijding van racisme binnen het korps. Ik heb er al meer dan twintig politiemensen uitgegooid, onder meer omdat ze racistisch waren. (...) Ik reageer keihard op elke vorm van racisme.' Zijn woorden waren niet echt geruststellend. *Gazet van Antwerpen* maakte er zich in een commentaar zelfs vrolijk over: 'Het zou een wonder zijn dat dit in Antwerpen kan ge-

beuren zonder dat er een storm van protest losbreekt. (...) Zwारे straf-fen (...) moeten naar de tuchtraad (...) Het advies van dat tuchtcollege gaat dan naar de burgemeester, die een oordeel moet vellen. Alles is mogelijk, maar twintig ontslagen wegens racisme, dat zal zelfs voor gemeenteraadsleden niet onbekend zijn. Het Vlaams Blok, dat alles weet over de politie, zou dat zomaar laten gebeuren? Of bedoelt de korpschef met eruit gooien soms de eenvoudige overplaatsingen, die trouwens ook al ervaren worden als heel wrede straffen?' Lamine nuanceerde achteraf zijn uitspraken: die twintig 'rotte appels' waren alleen maar 'geparkeerd', overgeplaatst dus. Een politieofficier vertrouwde me achteraf toe dat racisme zelfs niet als reden voor die overplaatsingen was opgegeven.¹⁹²

De invloed van het Blok in het korps vertaalt zich niet alleen in racisme. Agenten spelen informatie door aan het Vlaams Blok, soms met miskenning van rechten inzake de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Het Vlaams Blok pakt dan met die informatie uit en zet zo het beleid en de korpsleiding onder druk en dwingt hen tot bijsturingen. Het is een oud zeer. Enkele jaren geleden speelden agenten cijfers over de criminaliteit aan het Blok door nog voor ze officieel waren meegedeeld. Sindsdien verbeterde de situatie niet. Eind 2002, in de hectische dagen na de moord op Mohamed Achrak sprak een buitenlandse journalist die Filip Dewinter had geïnterviewd, zijn verbazing uit over het feit dat de Blok-leider perfect op de hoogte was van zijn doen en laten eerder die dag: dat hij een politiewoordvoerder had geïnterviewd en dat hij voor de zitting van de gemeenteraad door de politie was gecontroleerd. Veel later, in november 2003, was het opnieuw bingo: Filip Dewinter diende een klacht in tegen de AEL en hij steunde daarvoor op een politierapport over telefoongesprekken en activiteiten van AEL'ers tijdens de rellen na de moord op Achrak en op een 'Analyserapport AEL' van de federale politie. De overheid liet betijen: in de strijd tegen Abou Jahjah is blijkbaar alle hulp welkom.¹⁹³

Libanon wenkt

Het eerste ideetje om Dyab Abou Jahjah als politieke factor uit te schakelen kwam van Hugo Coveliers (VLD) en Filip Dewinter (Vlaams Blok). Ze riepen het Antwerpse parket op om Abou Jahjah de Belgische natio-

naliteit te ontnemen, als eerste stap in wat sommigen bestempelden als de actie-‘Jahjah dahdah.’ Nog voor de zomer van 2002 startte het Antwerpse parket-generaal een onderzoek naar de vraag of Abou Jahjah zich verzet ‘tegen de integratie van vreemdelingen en moslims’. Als hij ernstig tekort schiet in zijn verplichtingen als Belgische staatsburger, kan hij immers op grond van artikel 23 van de vreemdelingenwet zijn Belgische nationaliteit verliezen. Op die manier zou men hem op een bij allochtonen zo gehate dubbele straf kunnen trakteren. Anders dan Belgen kunnen genaturaliseerde personen bij een veroordeling een bijkomende straf oplopen: het verlies van de Belgische nationaliteit én de uitwijzing naar hun geboorteland.¹⁹⁴

Een dubbele straf is niet de elegantste manier om de AEL-voorman de Belgische nationaliteit te ontnemen, en ook niet de gemakkelijkste, want men moet hem dan eerst een zware veroordeling kunnen aansmeren. Al vlug ging men zich daarom op zijn op de klippen gelopen huwelijk concentreren. Dat huwelijk met een Belgische vrouw had Abou Jahjah de Belgische nationaliteit opgeleverd en als dat huwelijk ongeldig kan worden verklaard, kan men hem de Belgische nationaliteit ontnemen en hem terugsturen naar Libanon. De Staatsveiligheid suggereerde bij monde van enkele kranten al in april 2002 dat Abou Jahjah een schijnhuwelijk was aangegaan. De pers hield de verdachtmaking levendig. In krantenartikels werd hij opgevoerd als ‘een Libanees die dankzij een kortstondig huwelijk ook de Belgische nationaliteit heeft’ (*Gazet van Antwerpen*) of als ‘een Libanees die bij wijze van spreken per ongeluk ook de Belgische nationaliteit heeft’ (*Belang van Limburg*).¹⁹⁵

Een ruime coalitie van extreem-rechtse krachten in de politie- en veiligheidsdiensten, het Vlaams Blok en ook respectabele politici heeft geprobeerd de stelling van het schijnhuwelijk ingang te doen vinden. Op verzoek van justitieminister Marc Verwilghen stelde het Antwerpse parket een onderzoek in naar het vermeende schijnhuwelijk, en ook naar ‘mogelijke banden met terroristische organisaties’. Het onderzoek werd begin oktober 2002 bij gebrek aan bewijzen afgesloten. ‘We kunnen iemand zijn nationaliteit toch niet afnemen omdat hij meningen uit die sommigen niet bevallen?’ verklaarde advocaat-generaal Yves Liégeois.

Enkele dagen later begon het Blok een campagne om Abou Jahjah de Belgische nationaliteit te ontnemen. Op een viering van 25 jaar Vlaams Blok in Gent zei Filip Dewinter dat zijn partij macht wil, al is het maar om

te voorkomen 'dat in een onafhankelijk Vlaanderen in 2050 Arabisch de enige officiële taal zal zijn, de islam de staatsgodsdienst, de sharia het strafwetboek vervangt en Abou Jahjah minister-president wordt. (...) Jahjah moeten we terugsturen naar zijn Hamas- en Hezbollah-vrienden in Libanon.' Twee dagen later organiseerde Dewinter een persconferentie om de campagne kracht bij te zetten. Mensen van het Commissariaat-Generaal en de Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen hadden hem vertrouwelijke documenten over Abou Jahjahs (afgevoerd) asielaanvraag ter hand gesteld. Dewinter citeerde uit de documenten en fulmineerde dat de AEL-leider had 'deelgenomen aan guerrilla-acties tegen het Israëlische leger in Zuid-Libanon. Toch kon hij zomaar Belg worden. Een perfecte illustratie van onze lakse immigratie- en asielwetgeving.' Dewinter herhaalde dat Abou Jahjah 'dankzij zijn huwelijk met een Belgische zijn toestand [had] geregulariseerd'.¹⁹⁶

Het Laatste Nieuws, een dagblad dat in de frontlinie tegen de AEL vocht, sprong hem bij. De krant brak in het privé-leven van Abou Jahjah in om met 'nieuw' materiaal een onderzoek te forceren. Zijn ex-schoonvader werd opgespoord: de man verklaarde dat Abou Jahjah een schijnhuwelijk was aangegaan en alleen maar in een Belgisch paspoort was geïnteresseerd. De krant trok met het getuigenis naar het parket-generaal, maar de reactie was niet bemoedigend: 'De getuigenis van de schoonvader verandert niets. Voor ons is dit een klassiek echtscheidingsverhaal waarin een van de partijen achteraf eens uithaalt naar de tegenpartij.'¹⁹⁷

De burgerpatrouilles gaven de tegenstrevers nieuwe energie. De AEL was inmiddels een nationaal probleem geworden, want de organisatie had te kennen gegeven dat de patrouilles misschien ook het straatbeeld van andere steden zouden sieren. Op 20 november 2002 gaf de premier zelf het bevel het gerechtelijke vizier op Abou Jahjah te richten. Alles moest worden doorgelicht: zijn huwelijk, de vermeende banden met het terrorisme, en de patrouilles als een eventuele inbreuk op de wet op de privé-milities.

Verhofstadt was niet de enige die in actie schoot. *Het Laatste Nieuws* meldde dat burgemeester Leona Detiège het gerecht met nadruk had gevraagd welke maatregelen tegen de patrouilles van de AEL ondernomen konden worden. Diezelfde dag brainstormde de redactie van de liberale krant over haar bijdrage aan dat doel. In de editie van de volgende dag publiceerde ze een groot artikel onder de titel 'AEL één stap van privé-

militie'. De redacteur van dienst, Frank Willemsse, schreef: 'Een bezwaarend element is wel dat de organisatie zich in uniformen hult.' En om zijn woorden kracht bij te zetten drukte de krant een Belga-foto af van enkele in het zwart geklede patrouillerende AEL'-ers; degene met een wit hemd was er afgeknipt.¹⁹⁸

Men kon betwijfelen of dat zou volstaan. De wet van 1934 op de privé-milities verbiedt 'iedere organisatie van particulieren die geweld wil gebruiken, of zich in de plaats wil stellen van het leger of de politie, of taken van de politie wil overnemen'. Het zag er niet naar uit de burgerpatrouilles voor privé-milities konden doorgaan. De patrouilles oogden misschien niet sympathiek, maar Abou Jahjah verdedigde de actie met verve: 'We vormen groepen die gewoon observeren om eventueel als getuigen te kunnen fungeren. We hinderen de politie niet en we nemen nog minder hun werk over. We dragen geen uniform en we zijn niet gewapend. We gebruiken alleen een fotoapparaat en pamfletten. We hebben de wet op de privé-milities goed bestudeerd en op geen enkel niveau overtreden we die wet. Wij kijken gewoon toe en wij kunnen daarna eventueel als getuigen fungeren. Wij doen niet aan ordehandhaving, we doen eerder aan preventie.'¹⁹⁹

Privé-militie of niet: het establishment was furieus en ging op zoek naar nieuwe munitie. De Antwerpse VLD'er Ludo Van Campenhout duwde de patrouilles in de criminele hoek: 'Wij hebben het vermoeden dat Abou Jahjah alleen onrust wenst te stoken en de operatie tegen de straatcriminaliteit in de Seefhoek en Borgerhout wenst te boycotten.' *Gazet van Antwerpen* kopte: 'Als mijnheer Jahjah werkelijk bekommerd is om integratie, dan zou hij straatcriminelen helpen opsporen in plaats van ze in bescherming te nemen.' Nahima Lanjri (CD&V) zei achteraf dat ze het gevoel had dat 'de voltallige Marokkaanse gemeenschap [werd] gecriminaliseerd. Het lijkt wel alsof iedereen hier bandiet is. Ik voelde mij echt persoonlijk aangevallen.'²⁰⁰

Luc Van der Kelen van *Het Laatste Nieuws* was tevreden dat premier Verhofstadt het gerecht én het bestuurlijke apparaat van ons land in de strijd had geworpen: 'Het lijkt deze keer dus menens om een einde te stellen aan de praktijken van een figuur die in twee maanden heeft vernietigd wat alle politici samen in twee jaar hebben opgebouwd.' De journalist liet niet aan de verbeelding van de lezer over waartoe dit allemaal zou leiden, want hij had zijn stuk 'Libanon wenkt' als titel meegegeven. In zijn stuk herinnerde hij aan

het kernachtige besluit van Brice De Ruyver, RUG-professor en veiligheidsadviseur van de premier, die had gezegd dat de AEL-chef 'eruit moest'.

Er stond echt geen maat op de berichtgeving. Het demoniseren van Abou Jahjah als een warlord die zijn troepen de straat opstuurt om brave burgers te terroriseren, veroorzaakte een opstoot van xenofobie. In de lezersrubrieken van kranten en in de chatrooms op het internet kon schrijvend Vlaanderen zijn angsten en gespierde oplossingen kwijt. Op het internetforum van *Gazet van Antwerpen* riepen mensen op hem te liquideren: 'De oplossing voor Abou Jahjah kost vijf cent.' De Bange Blanke Man werd nog banger dan hij al was.

Een gesprek over de kritieken en voorstellen van de AEL kon er niet vanaf. Het gebulder van de kanonnen overstemde alles. SPA-voorzitter Patrick Janssens verschool zich achter de polarisatie in Antwerpen om een dialoog af te wijzen: 'Je zou kunnen zeggen: als jullie [de AEL] de politie controleren op racisme en iets opmerken, laat ons dat vooral weten, want het interesseert ons ook. Wij leveren namelijk al jaren inspanningen op dat vlak. Alleen zou men dan in Antwerpen onmiddellijk zeggen dat je toegeeft aan de AEL. Terwijl je eigenlijk kiest voor judotechnieken in plaats van voor de bokshandschoen. Tegenover het Blok hadden we wellicht ook meer judotechnieken moeten toepassen.'²⁰¹ De voorzitter van de grootste partij in Antwerpen gooide de handdoek in de ring. De xenofobe pletwals was in beweging gezet en niemand wou of kon hem stoppen.

Het Blok profiteerde van het koortsige klimaat om zijn samenwerking met elementen in het politie- en inlichtingenapparaat open en bloot uit te spelen en zichzelf op te werpen als de enige partij die het probleem met wortel en tak zou uitroeien. De lekken bij politie- en inlichtingendiensten en het gerecht naar het Vlaams Blok vonden probleemloos hun weg naar de pers. In het parlement voelde Vlaams Blokker Filip De Man minister Verwilghen aan de tand. Hij zwaaide met 'de nieuwe elementen' in het dossier, waarmee ook Filip Dewinter een maand eerder had uitgepakt. De minister had er geen probleem mee dat de Vlaams Blokker zich tegen hem kwam aanschurken in de strijd tegen de AEL. Verwilghen zei dat hij het parket had gevraagd het dossier te heropenen en eventueel de beslissing te herzien. 'Jahjah nog niet buiten schot', kon men dezelfde dag al op de website van het Vlaams Blok lezen.²⁰² Korte tijd later zou de mi-

nister opnieuw gebruikmaken van zijn positief injunctierecht om het gerecht tot actie te bewegen – ditmaal met succes, dankzij de beroering over de moord op Mohammed Achrak.

Beroepsverbod

Als volgens de adviseur van de premier de leider ‘eruit moet,’ alsof het om een kankergezwell gaat dat moet worden weggesneden, dan moeten goden van mindere rang niet op meer clementie rekenen. Wat Abdellatif Ait Ahmed (29), bestuurslid van de AEL, in november 2002 overkwam, is een regelrecht beroepsverbod – een broodroof die was ingegeven door de heksenjacht op de AEL en de zucht naar ‘successen’ tegen de moslimorganisatie.

Ik zocht Ait Ahmed op in april 2003, in de ouderlijke woning aan Antwerpen Dam. Hij is getrouwd en heeft een dochtertje, maar na zijn ontslag is het gezin bij zijn ouders ingetrokken. Sinds zijn vijftiende is hij actief in het verenigingsleven. Hij is geboren in Antwerpen, maar begon al op zeer jonge leeftijd Arabisch te studeren. Als puber gaf hij Arabische les aan andere jongeren, als vrijwilliger. Op zijn zeventiende begon hij mee te draaien in ‘t Kelderke, een jeugdhuis op Stuyvenberg dat Marokkaanse jongeren aantrekt. Daar begon het te wringen. Ait Ahmed vond dat de jongeren alleen maar werden beziggehouden. Ze werden niet gestimuleerd om zelf initiatieven te nemen en voor zichzelf op te komen. Hij richtte met vrienden het Marokkaans Socio-cultureel Centrum (MSC) op, een vzw die medio jaren negentig een honderdtal jongeren organiseerde. Hij werd voorzitter, maar ook het MSC gaf niet voldoende bevrediging. Het centrum kreeg al vlug subsidies, en in het bestuur, dat vreesde politici tegen de haren in te strijken, groeide verzet tegen zijn voorstellen om politieke actie en vorming een plaats te geven in de werking. Ait Ahmed nam ontslag als voorzitter. Intussen werkte hij zijn studies industriële elektriciteit af en ging hij aan de slag als arbeider bij GM.

Als voetballer kwam hij geregeld in de sporthal All In, een verzamelplek voor Marokkaanse jongeren in Noord-Antwerpen. Daar ontmoette hij voor het eerst Abou Jahjah. Ait Ahmed: ‘Onze eerste contacten waren een schok. Voor het eerst leek het alsof alle puzzelstukjes in elkaar pasten. Tot dan leefde er altijd wel, diep in ons, het idee dat de discrimi-

naties, het racisme, de schoolachterstand met onszelf hadden te maken. Er zijn toch scholen genoeg? Het moest dus wel aan onszelf liggen. Dat gevoel zit diep ingebakken. Toen een vriend en ik in de rij stonden om een discotheek binnen te gaan, werden we er gewoon uitgepikt en weggestuurd. We zagen dat niet echt als een probleem. Dat gebeurt zo dikwijls dat je het bijna als een natuurlijk gegeven aanvaardt. Je verzet je niet, maar leert met de gevolgen omgaan. Het is een kwestie van overleven: als je tegen dat soort zaken zou reageren, heb je geen leven meer. Vorige maand nog kwam ik op straat een kennis tegen. Pas na een tijdje vertelde hij me bijna terloops dat hij was opgepakt na een betoging tegen de oorlog in Irak. Hij was hard aangepakt en toonde me de blauwe plekken op zijn schouders en rug. Geen haar op zijn hoofd dat eraan dacht daartegen protest aan te tekenen. Het was voor hem een *faits divers*, en eigenlijk is het dat ook. Het is alledaagse kost. De discussies met Dyab Abou Jahjah en Ahmed Azzuz brachten ons het besef bij dat het niet aan ons ligt. We zagen in dat discriminaties en achterstelling niet de natuurlijkste zaak van de wereld zijn, dat we ons daartegen moeten verzetten en dat dit verzet volkomen gerechtvaardigd is.²⁰³

In oktober 2001 kwam Ait Ahmed in dienst van de vzw KIDS, als coördinator voor Antwerpen-Noord. KIDS, kort voor Kansen in de Stad, is een koepel die afhangt van het stadsbestuur. KIDS verdeelt de Antwerpse subsidies over vzw's die zich met straathoekwerk bezighouden en heeft tot taak de vzw's onder zijn vleugels te groeperen en te stroomlijnen. Autonome vzw's zijn niet graag gezien en het subsidiewapen wordt tegen hun slaap gezet om hen in de pas te laten lopen. Sommige vzw's weerstaan aan de druk, maar zo zijn er niet veel. Ait Ahmed was de enige niet-autochtone werknemer van KIDS. 'De alibi-Ali,' zo zegt hij zelf, want in de planning was bepaald dat één allochtoon moest worden aangeworven.

KIDS heeft vooral tot taak de prioriteiten van het stadsbestuur te realiseren. Veiligheid is dé prioriteit, en in dat kader onderneemt KIDS preventieve acties. KIDS probeert vooral de jongeren uit het zicht van de modale Antwerpenaar te houden en ze onder toezicht te plaatsen. Ait Ahmed had daarmee grote problemen, wat uiteindelijk tot een compromis leidde. Hij werd overgeplaatst naar 't Dokske in Merksem, waar hij verantwoordelijk werd voor 'inspraak en participatie van jongeren'. Het

ging slechts om een geïsoleerd experiment, maar daar kon hij zich tenminste bezighouden met wat hem echt interesseerde.

Tijdens de ramadan, in de herfst van 2002, organiseerde Ait Ahmed een reeks lezingen met imams, een professor en ook Dyab Abou Jahjah. Dat laatste gebeurde op vraag van enkele jongeren die enthousiast waren teruggekeerd van een debat met Abou Jahjah aan de universiteit van Antwerpen. De sessie met Abou Jahjah verliep zonder problemen. Hij discussieerde op zaterdagavond 9 november met een vijftiental jongeren over het thema identiteit en islam. De maandag daarop sprak Ait Ahmed met de verantwoordelijke van 't Dokske. Mohamed Talhaoui had geprotesteerd tegen de bijeenkomst. In die periode had Talhaoui een schimmige organisatie van Berbers opgericht om de AEL te beconcurreren – veel AEL-leden zijn Berbers – en zocht hij ook toenadering tot de VLD. De verantwoordelijke van 't Dokske maakte er geen zaak van, maar raadde Ait Ahmed aan ervoor te zorgen 'dat het niet meer zou gebeuren'. Ait Ahmed zelf trok het zich evenmin aan. Hij had er nooit een geheim van gemaakt dat hij in de AEL actief is. Het was zijn taak als jeugdwerker om inspraak en participatie van jongeren vorm te geven, en de jongeren hadden toch zelf een ontmoeting met Abou Jahjah gevraagd?

Als Ait Ahmed de bijeenkomst niet in november 2002, maar pakweg in februari van dat jaar had georganiseerd, dan had er geen haan naar gekraaid. In november echter woedde de oorlog tegen de AEL op alle fronten. De pers pookte het vuur aan dat Talhaoui had aangestoken. Op 18 november – die avond zou de gemeenteraad van Antwerpen samenkomen – eiste Talhaoui het ontslag van Ait Ahmed. Voor zover nodig herinnerde Talhaoui eraan dat KIDS leeft van stadssubsidies.

De eis van Talhaoui was voor *De Standaard* meteen het bewijs dat 'ook binnen de Marokkaanse gemeenschap van Antwerpen het ongenoegen [groeit] over AEL.' *De Morgen* liet onder de titel 'Rechterhand Abou Jahjah rekruteert militanten voor AEL in straathoekwerk' de lezing uitgroeien tot een partijmeeting: 'Wat er precies op de vergadering gezegd is, weet Talhaoui niet, maar Ait Ahmad [sic] zou de jongeren in een nogal opruiende taal toegesproken hebben en hen oproepen hebben "de wapens op te nemen voor één Arabische wereld".' Wat Talhaoui had van horen zeggen, werd in de aanhef van het artikel een vaststaand feit: '[Ait Ahmed] organiseerde onlangs in zijn hoedanigheid als lid van de Arabisch-

Europese Liga een bijeenkomst in de KIDS-lokalen in Merksem, waar hij jongeren in opruiende taal toesprak en hen opriep “de wapens op te nemen”.

KIDS-coördinator An-Rose Vandewinckele zei tegen de krant dat Ait Ahmed ‘een ernstige beroepsfout’ had gemaakt en dat ‘een intern onderzoek’ was geopend. Maar ze zei ook: ‘Anderzijds is het ook zo dat heel wat jongeren met wie wij werken, zich sterk aangesproken voelen door het discours van de AEL. Wij kunnen die organisatie niet doodzwijgen. We willen de jongeren een genuanceerd beeld meegeven van het integratiedebat.’

KIDS relativeerde dus de zaak, maar dat was buiten de politieke voogden gerekend. De lokale VLD-voorzitter Ludo Van Campenhout stelde: ‘Eigenlijk kan zoiets niet. Het gaat hier tenslotte nog altijd over iemand die met jongeren werkt en een belangrijke verantwoordelijkheid draagt. Bovendien spreekt hij in naam van de stad. KIDS ontvangt immers stedelijke subsidies. *De AEL is natuurlijk niet verboden, maar Antwerpen heeft het niet nodig met zo’n agiterende organisatie verbonden te worden.* Het is hier zo al moeilijk genoeg om iedereen zijn identiteit te laten bewaren en aan de andere kant aan een integratiebeleid te werken.’ Niemand plaatste vraagtekens bij het beroepsverbod dat in de maak was.²⁰⁴

De gemeenteraad besprak de zaak. Ait Ahmeds kop moest rollen. Dat de gewraakte bijeenkomst paste in de opdracht van Ait Ahmed en dat de verantwoordelijken van KIDS er geen halszaak van maakten, was niet van tel. De gemeenteraad besliste Ait Ahmed te ontslaan als werknemer van KIDS, wegens ‘schending van vertrouwen.’ Deze beslissing werd bij unanimité genomen, op een tegenstem van het onafhankelijke gemeenteraadslid Fatima Bali na. Ait Ahmed zelf werd niet gehoord: het recht op verdediging moest wijken voor de aandrang om snel een krachtig voorbeeld te stellen.

Ongeveer een week na het ontslag organiseerden de VLD’ers Somers en Van Campenhout, samen met VLD’er in spe Talhaoui een persconferentie in... ’t Dokske. Korte tijd later mocht Talhaoui dat nog eens overdoen in de ambtswoning van Vlaams minister-president Patrick Dewael. Hij werd in audiëntie ontvangen alsof het een staatshoofd betrof. De fototoestellen flitsten en de tv-camera’s draaiden toen Talhaoui hard uithaalde naar de AEL.

Tarik Fraihi protesteerde tegen het ontslag. Het was ‘te verregaand’ en leek ‘onder zware politieke druk te zijn genomen’. Hij formuleerde een fundamentele kritiek: ‘KIDS en een aantal Antwerpse politici (...) laten het niet na om een opbouwende en positieve dynamiek vanuit allochtone jongeren te smoren. Dit heeft veel te maken met hun paternalisme en het fundamentele wantrouwen tegenover allochtone jongereninitiatieven.’ Fraihi riep op de ‘diabolisering’ van de AEL stop te zetten: ‘Ga de inhoudelijke discussie met de AEL aan. Ze leggen de vinger soms op de wond. Door hen te criminaliseren maak je duidelijk dat je zelf inhoudelijk zwak staat. Trouwens, niet de AEL is verantwoordelijk voor de zieke sfeer en alle andere mistoestanden in Antwerpen, wel het beleid dat er al jaren niet in geslaagd is met degelijke oplossingen uit de bus te komen. En het Vlaams Blok dat nu al tien jaar carte blanche krijgt van andere politieke formaties om de gemoederen tegen bepaalde bevolkingsgroepen op te hitsen. (...) Bepaalde bevolkingsgroepen blijven benadelen, discrimineren en uitsluiten, en dan nog verwachten dat ze niet in opstand komen, is een illusie.’²⁰⁵

4.

De slagschaduw van Zion

Arabieren- en moslimhaat kan worden beschouwd als een uitwas van het overheersende etnocentrisme en monoculturalisme. Maar er zijn nog andere factoren die islamofobie bevorderen, zoals de invloed van pro-Israëliëse lobby's en belangengroepen bij het Belgische establishment. Die invloed verklaart ook mee de overtrokken reacties van de elite op het fenomeen-Abou Jahjah, en omgekeerd, van veel wrevel en frustratie bij allochtonen.²⁰⁶

Tel Aviv aan de Schelde

Kort nadat de AEL *en force* op het publieke forum was verschenen, diende Johan Leman een klacht in tegen de organisatie op basis van de antiracismewet. In een persmededeling had de AEL de invloed van het zionisme in Antwerpen gehekelde: 'De macht in Antwerpen [is] in handen van de zionistische lobby en extreem-rechts. (...) Die stad is het bolwerk van het zionisme in Europa en daarom moet ze het mekka van pro-Palestijnse actie worden. Een stad waar de bendes Sharon-aanhangers van zionistische

fanatici de wet dicteren, is de meest uitgelezen plaats in Europa om voor Palestina te demonstreren.’²⁰⁷

Elke nuance ontbreekt in deze oproep tot betogen, die de vrucht lijkt van een complottheorie, en het is niet juist dat ‘de zionistische lobby en extreem-rechts’ in Antwerpen de lakens uitdelen. Maar zetten deze woorden aan ‘tot haat, geweld en/of discriminatie tegenover de joodse gemeenschap’, zoals Leman volhoudt? Leman vindt dat deze oproep in de context van oplaaiend geweld in het Midden-Oosten ‘impliciet aanzet om dat conflict naar Antwerpen over te brengen en om geweld te plegen tegen joden in Antwerpen’. Yves Desmet springt Leman bij: ‘De vreedzame joodse gemeenschap in Antwerpen gelijkstellen met een “zionistenbende” getuigt niet alleen van een intellectuele oneerlijkheid buiten elke proportie, het is niet alleen een haarbreed verwijderd van regelrecht veralgemenend racisme, het is ook een nauwelijks verholen oproep tot haat en straatgeweld, waarvoor in een democratie geen plaats kan zijn. (...) Wat is de bedoeling van deze waanzinnige uitlatingen? Het Palestijnse conflict naar de Antwerpse diamantwijk exporteren? Oproepen tot een pogrom, een heruitgave van de Kristallnacht? Er is een duidelijke grens aan de vrijheid van meningsuiting. Daar namelijk waar ze niet langer alleen ideeën en gedachten uit, maar overgaat in oproepen tot haat en geweld.’²⁰⁸

Leman en Desmet verwarren antizionisme met antisemitisme, een verwarring die door zionisten tot ‘kunst’ (Noam Chomsky) is verheven – zie hierover ook de bijlage aan het einde van dit boek. Dyab Abou Jahjah verwierpt de beschuldiging dat hij flirt met het antisemitisme: ‘Ik heb het zionisme aangevallen, ik heb nooit het woord jood gebruikt. Als een aantal mensen het zionisme nog altijd gelijkstellen met het jodendom, dan is dat gevaarlijk voor de joodse gemeenschap. Die mensen moeten worden beschuldigd van antisemitisme. Het zionisme is een politieke ideologie. Je kunt christen zijn en zionist. (...) Misschien hebben wij minder complexen om zionisten aan te vallen, omdat antisemitisme geen Arabisch of moslimconcept is. Wij [de Arabieren] zijn zelf semieten. En hoe kun je anti-jood zijn als je [als moslim] Mozes moet eren als profeet?’

Het leek Leman minder om de boodschap te doen dan om de boodschapper. Hij verklaarde niet van plan te zijn over deze zaak met Abou Jahjah zelf contact op te nemen ‘omdat die man een dubbele agenda heeft. Hij maakt geen deel uit van de eigenlijke migrantengemeenschap,

maar probeert die wel voor zijn kar te spannen.' Intussen erkent Leman overigens dat zijn klacht 'niet eens zo stevig' is.²⁰⁹

Hoewel in Antwerpen 'de macht' niet in handen is van zionisten en extreem-rechts, is er veel voor te zeggen dat pro-Israëlische groepen er een dikke vinger in de pap hebben, niet in het minst uit economisch eigenbelang. Abou Jahjah: 'Als havenscheperen Leo Delwaide zegt dat Antwerpen in België en Europa gaat lobbyen tégen sancties tegen Israël, dan is dat de zionistische lobby. (...) Waarom zegt Delwaide dat sancties tegen Israël neerkomen op sancties tegen Antwerpen? Je kunt niet zeggen dat "Antwerpen en Israël" hetzelfde is als "Scherpenheuvel en Israël".'²¹⁰

Baron Delwaide is de zoon van de Antwerpse oorlogsburgemeester die in de jaren zeventig zelf als havenscheper de stuwende kracht was van de Vereniging Antwerpen-Haifa, die de banden tussen Belgische en Israëlische havenkringen aanhaalde. De haven- en de diamantsector, waarvan de laatste sterk is ingebed in de joodse burgerij van Antwerpen, zijn machtige belangengroepen die er veel aan gelegen is de relaties met Israël verder te ontwikkelen. Het zionisme heeft ook altijd voet aan de grond gehad in de bankwereld. Belangrijke Belgische bankiers, dikwijls met een koloniale portefeuille, waren zionisten, zoals Robert Henrion, baron Paulus de Chatelet, Jean Rey en Herman Robilliart van de Generale Bankmaatschappij; de families de Launoit en Goldschmidt van de BBL; baron Kronacker van de Bank Nagelmackers; Fernand Colin van de Kredietbank.

België speelt een grote rol in de internationale economische inbedding van Israël. Ons land voert per jaar voor 3,5 miljard dollar goederen uit naar Israël; de import uit dat land heeft een waarde van 1,3 miljard dollar. 17 procent van de Israëlische export naar de Europese Unie gaat naar het kleine België en 24 procent van de Europese uitvoer naar Israël komt uit België: het zijn cijfers die zelfs grote landen als Duitsland of Frankrijk niet halen. Diamanten en wapens spannen de kroon. België levert Israël 65 procent van alle ruwe diamant die het importeert. Onze politieagenten beschikken over Uzi's en machinegeweren van Israëlische makelij. De af luisterapparatuur van de federale politie is ook Israëliisch. Het Belgische leger bestelde in 2001 voor 2,7 miljard frank onbemande verkenningsvliegtuigjes in Israël.

Toen in 2002 het Israëlische leger door de Palestijnse gebieden raasde, gingen stemmen op om Israëlische producten te boycotten. Sommigen suggereerden ook om de diamanthandel met de joodse staat te treffen. Prompt dienden zes Antwerpse politici in het parlement een voorstel van resolutie in om het idee te torpederen. In de tekst stellen ze 'dat België de belangrijkste handelspartner is van Israël en diamant 80 procent van de Belgische export naar dat land vertegenwoordigt'. Ze vroegen de Belgische regering de diamantsector 'volledig te vrijwaren bij het bepalen van 's lands buitenlands beleid in het Israëlich-Palestijnse conflict'. Het voorstel was ondertekend door zes politici van wie enkelen zich ook in de strijd tegen de AEL onderscheidden: de VLD'ers Hugo Coveliers en Ludo Van Campenhout, de SP.A'ers Marcel Bartholomeussen en Fred Erdman, de CD&V'er Marc Van Peel en de VU&ID'er Alfons Borginon.²¹¹

Directe economische belangen en ook het 'atlantisme' van onze heersende klasse verklaren waarom de uitverkoren junior partner van Washington veel aanhangers in het Belgische politieke establishment had en heeft: van Emile Vandervelde, Theo Lefèvre, Achiel Van Acker, Pierre Wigny en Gaston Eyskens over Paul Vanden Boeynants, Frans Grootjans, Renaat Van Elslande en Willy Calewaert tot Herman De Croo, Willy Claes en Jos Chabert. In Antwerpen kon de pro-Israëlische lobby altijd rekenen op Camille Huysmans, die zionistische terreurgroepen hand- en spandiensten verleende en een grote voorstander was van de oprichting van de joodse staat. Belangrijke Antwerpse leden van de lobby zijn ook Leo Tindemans en de Antwerpse sociaal-democraten Fred Erdman, Wim Geldolf en Jos Van Elewijck. De laatste twee zijn nog voorzitter geweest van de Belgisch-Israëlische Parlementaire Vereniging.

De Israëlische staatsraison vindt al heel lang een welwillend gehoor bij de socialistische partij, die de voorbije zestig jaar onafgebroken de burgemeesterszetel in Antwerpen heeft bezet. Haar Israëlische zusterpartij, de Arbeiderspartij, heeft Israël de eerste dertig jaar na haar ontstaan geleid, en telt in haar rangen historische figuren als Ben Goerion, Golda Meir, Moshe Dayan, Yitzak Rabin en Shimon Peres. Patrick Janssens, die in 2003 Leona Detiège als burgemeester opvolgde, is lid van de Hoge Raad van de Diamant, geen 'zionistische' organisatie, maar toch een biotoop ervan. De Raad behartigt de belangen van een sector die met de regelmaat van een klok met zijn schaduwzijden in het nieuws komt: ver-

denkingen van handel met bloeddiamant en financiële schandalen, zoals het failliet van de Max Fischer-bank en de Kirschen-miljardenfraude. Janssens zitje in de Hoge Raad kan hem blootstellen aan beschuldigingen van belangenvermenging, maar dat heeft hij er blijkbaar voor over. *De Morgen* merkt in de rand op dat hij hard probeert de joodse gemeenschap aan de partij te binden: zo zou hij de niet onbesproken advocate Francine Wachstock, 'ooit de raadvrouw van seksbaas Gerard Cok', voor een SP.A-lijst willen strikken.²¹²

De sociaal-democratie is zeker niet de enige thuishaven voor zionisten. Lucas Catherine telde eind jaren zeventig ongeveer vijfhonderd leden van zionistische verenigingen in België, en ze waren in gelijke mate verdeeld over de liberale, christen-democratische en socialistische families. Vandaag is dat niet anders. Zo waren er op de Europese pro--Israëlbetoging van 29 mei 2002 in Brussel politici van vele partijen, zoals Mia De Schamphelaere, Brigitte Grouwels, Willy Cortois, Willy De Clercq en Patsy Sörensen. Een reeks liberale toppolitici zijn prominente zionisten, en sommigen van hen speelden in 2002 een grote rol in de strijd tegen de AEL: Claude Marinower, Hugo Coveliers, Willy De Clercq, Hervé Hasquin, Daniel Ducarme, Corinne de Permentier, Armand De Decker, Frédérique Ries, Michèle Nahum, Philippe Monfils, Viviane Teitelbaum, Eric André. Staatssecretaris Jacques Simonet (ook burgemeester van Anderlecht) en minister Didier Gosuin (ook burgemeester van Oudergem) zetelen in het ondersteuningscomité van 'Belisrael.be', een organisatie die de banden tussen Belgische en Israëlische personaliteiten wil aanhalen. En premier Guy Verhofstadt zelf wees in een gesprek met een Israëlische krant op zijn vele publieke en privé-reizen naar Israël.²¹³

In het rijtje hoort ook minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel thuis. Het zal velen verbazen, want de Israëlich-Amerikaanse campagne tegen de Belgische genocidewet (1993) die het mogelijk maakte daders van ernstige misdaden tegen het internationale recht te vervolgen, zette Brussel onder zware druk om de klacht tegen premier Ariel Sharon voor zijn aandeel in de slachtpartij in Sabra en Chatila ongedaan te maken. Michel leek wel de laatste vesting waarachter de genocidewet tegen de Israëlische stormloop standhield, en het leverde hem van de weeromstuit veel sympathie in Arabische middens op. Schijn bedriegt.

Michel is een zelfverklaarde vriend van Israël. In een interview zei hij dat hij zich altijd heeft verzet tegen de eventuele opschorting van de samenwerkingsakkoorden van de EU met Israël; dat hij 'altijd aan de zijde van Israël' heeft gestaan en zich 'niet met een andere partij' verbonden voelt; dat hij niet akkoord gaat met de militaire strategie van Ariel Sharon en pleit voor een politieke dialoog, maar dat dit niet betekent dat hij tegen Israël is; dat de Palestijnse aanslagen niet mogen worden beschouwd als verzetsdaden; dat bedenkingen bij de verschillende aanpak van Irak en Israël inzake massavernietigingswapens onterecht zijn, want dat Israël een democratie is; dat hij zelf een prominente rol heeft gespeeld in de wijziging van de genocidewet, zodat Sharon buiten schot blijft; dat hij bereid is lid te worden van de Belgisch-Israëlische vriendenkring die wordt voorgezeten door zijn vriend Philippe Monfils...²¹⁴

Michel heeft de genocidewet als een pr-instrument gebruikt om het Belgische beleid in Centraal-Afrika vorm te geven. De veroordeling van enkele Rwandese nonnen voor hun rol in de Rwandese genocide van 1994 paste daarin. Toen pro-Palestijnse activisten de wet ernstig namen en er bevriende politici als Sharon en Bush senior mee onder vuur namen, deed de tandem Michel-Verhofstadt er alles aan om de wet te ontmannen. De genocidewet werd zo gewijzigd dat enkel nog zaken kunnen worden behandeld waarin de hoofdverdachte of het slachtoffer Belg zijn of in België hun hoofdverblijfplaats hebben, zodat Sharon niets meer hoeft te vrezen. Begin 2004 bezegelde Michel zijn inspanningen met een bezoek aan Tel Aviv. Bij die gelegenheid nam hij afstand van de klacht die bij het Internationaal Strafhof van Den Haag is ingediend tegen de Israëlische Apartheidsmuur.²¹⁵

De sympathie van het Antwerpse establishment voor Israël en het zionisme heeft wellicht ook te maken met de afwezigheid van een Arabische lobby in de Scheldestad. Het verschil is groot met Brussel, waar de pro-Israëlische vleugel wel domineert, maar waar ook politici met een gevoeligheid voor de Arabische en moslimwereld actief zijn en enkele allochtone politici het politieke straatbeeld mee bepalen.

Brussel is een stad waar moslims al vroeg contacten aanknoopten met Franstalige sociaal-democraten die konden bogen op een traditie van derdewereldsolidariteit, die in Antwerpen minder aanwezig was. Het gaat om mensen als Guy Cudell, lange tijd burgemeester van Sint-Joost,

die tijdens de Algerijnse bevrijdingsoorlog hulp bood aan de nationalistenvan het FLN; om Georges Clerfayt, de vader van de huidige burgemeester van Schaarbeek, die begin jaren zeventig als parlementslid samenwerkte met PLO-topman Naim Khader; en om de toenmalige burgemeester van Anderlecht Henri Simonet, die als voorzitter van de Europese raad van ministers van Buitenlandse Zaken de PLO een officieel kantoor in Brussel liet openen.

Bovendien vindt sinds 1994 een groeiende groep allochtonen de weg naar de Brusselse politiek. In de jaren negentig liet de Antwerpse politieke elite na allochtonen te coöpteren en een vorm van gewinning aan het allochtone feit te organiseren. In de hoofdstad zijn er sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 toch enkele bekende gezichten en aanspreekpunten voor moslims. In Antwerpen echter was er, op twee jonge allochtone afgevaardigden na, gewoon niets. Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 boekte men een beetje vooruitgang, maar opnieuw *too little, too late*. De Sinjorenstad telt drie allochtone gemeenteraadsleden: Fatima Bali, Nahima Lanjri en Youssef Slassi. Ondanks hun hoog stemmenaantal grepen Lanjri en Bali naast een schepenamtb: wat in Beringen, Mechelen en Vilvoorde mogelijk is, is dat blijkbaar nog niet in de Antwerpse metropool. De afkeurende reacties op die mislukking wijzen op de symbolische betekenis ervan. In de Brusselse gemeenten – waar natuurlijk wel veel meer allochtonen leven en meer plaatsen zijn te begeven – zijn vandaag 91 verkozenen en elf schepenen van Marokkaanse of Turkse afkomst.²¹⁶

De synthesesnota die het Centrum-Leman in 1990 opstelde, heeft vandaag nog niets aan actualiteit ingeboet: ‘Het migrantenbeleid in Antwerpen wordt gekenmerkt door onduidelijkheid, gebrek aan contact met de migrantenbevolking, vrees voor het Vlaams Blok, paniekreacties, alles willen sussen en toedekken.’ In 1996 trok Leman opnieuw aan de alarmbel. Hij hekelde het immobilisme van het Antwerpse migrantenbeleid, en nam het niet dat voor veiligheidscontracten tienmaal meer wordt geïnvesteerd in repressie dan in preventie. 1990, 1996, 2002: veel veranderde er niet.²¹⁷

Conclusie: anders dan in Brussel bestonden en bestaan de allochtonen amper voor het Schoon Verdiep. Het stadsbestuur kent ze vooral van ho-

ren zeggen, als statistisch materiaal en als gespreksonderwerp in besprekingen met politieofficieren en OCMW-personeel. Antwerpen heeft geen traditie van overleg, tenzij via de door de stad gesubsidieerde Unie van de Moskeeën en Islamitische Verenigingen in Antwerpen (UMIVA), maar deze wordt gecontesteerd door de migranten van de tweede generatie en is in het recente islamofobe tijds klimaat ook bij de elite een beetje verdacht geworden.

Men kan er niet omheen: politici geven graag acte de présence bij joodse vieringen, maar geven zelden thuis voor moslimfeesten. In Antwerpen zijn moslims in de eerste plaats vreemdelingen. De indruk overheerst dat 'de stad' tegenover hen onverschillig staat. Ze lijkt enkel in hen geïnteresseerd te zijn in de mate dat ze autochtonen beroeren: bezorgen ze overlast? En hebben autochtonen het gevoel dat daar iets aan wordt gedaan? Vooral bij allochtonen leeft die gedachte. Sinds 9/11 en de opkomst van de AEL sloeg die onverschilligheid om in wantrouwen: zullen moslims de rust van de joodse gemeenschap en van de diamantsector niet verstoren?

Tegen deze achtergrond moet de Antwerpse aanpak van Abou Jahjah en de AEL worden bekeken. De problemen van Brusselse allochtonen met huisvesting, werk, onderwijs en racisme zijn niet minder prangend dan die van hun Antwerpse volksgenoten, maar ze hebben tenminste het gevoel dat sommigen naar hen luisteren en hen begrijpen. Misschien is dat de reden waarom Sint-Joost en Schaarbeek nooit echt zware rellen hebben gekend? Nochtans was daar meer dan eens aanleiding toe. Op 7 mei 2002 schoot een bejaarde Belgische Schaarbeekenaar zijn Marokkaanse onderburen dood, verwondde de kinderen en stak het huis in brand. De man was verbolgen omdat Jean-Marie Le Pen de tweede ronde van de Franse presidentsverkiezingen had verloren. Een blanke buurman redde de kinderen uit het huis. Amper één uur na de moord, om vijf uur 's ochtends, was de burgemeester van Schaarbeek ter plaatse. Diezelfde dag nog organiseerde hij in het stadhuis een publieke bijeenkomst met de inwoners. Wat een verschil met de reactie van burgemeester Leona Detiège op de moord op Mohammed Achrak in Borgerhout! Het kwam in Schaarbeek niet tot rellen.²¹⁸

De zionistische lobby roert zich

Terwijl België vooral te maken krijgt met het ‘zachte’ zionisme, achter de schermen sterk aanwezig in de politieke en economische cenakels van de macht, is bij onze noorder- en zuiderburen een militant, ideologisch zionisme actief. Goed georganiseerde groepen bespelen er de media, bewerken de publieke opinie en mobiliseren voor betogingen en acties. In Nederland laat het CIDI (Centrum Informatie en Documentatie Israël) van zich horen.

In Frankrijk is de invloed van het zionisme in de PS en de media groot, uitgedragen door bekende namen als Alain Finkielkraut, André Glucksmann en Bernard Henry-Lévy. Bij onze zuiderburen ageren ook extreemrechtse zionistische groepen met paramilitaire afdelingen zoals Tagar, Betar en de *Ligue de Défense Juive*. Ze terroriseren de pro-Palestijnse beweging en de aanhangers van de Israëliische organisatie Vrede Nu. Ze belijden openlijk het racisme. Jacques Kupfer, voorzitter van Likoeed internationaal, noemt de Palestijnen ‘Arabische squatters in Eretz Israël’. Hij pleit voor hun transfer: ‘We mogen de kans niet missen, zoals we dat spijtig genoeg wel hebben gedaan in 1948 of in 1967.’ Bij betogingen voor zetels van persorganen die te weinig zionistische ijver aan de dag leggen, worden op de gevels slogans achtergelaten: ‘*Le Monde* = antisémite’ of ‘[cartoonist] Plantu = nazi’. Haatmails zijn dagelijkse kost voor kritische journalisten.²¹⁹

Sinds enkele jaren roert het militante zionisme zich ook in België. Begin 2002 richtte Tel Aviv de *International Commission to Combat Anti-Semitism* op, om weerwerk te bieden tegen ‘de haatcampagne’ die via Arabische tv-zenders de wereld zou veroveren. Enkele maanden later beslisten enkele zionistische organisaties, waaronder het *World Jewish Congress*, met lobbygroepen vanuit Brussel de ‘anti-Israëliische propaganda’ in Europa te bestrijden. In die periode heeft de internationale zionistische organisatie B’nai B’rith in België Medialoog opgericht, een organisatie die met lezersbrieven en opiniestukken journalisten wou wijzen op ‘eenzijdige berichtgeving’ over Israël – ik schrijf ‘wou’, want sinds een tijdje wordt er minder opzichtig te werk gegaan. Als bij toeval staan er sinds twee jaar ook journalisten en intellectuelen op die waarschuwen voor ‘een nieuw antisemitisme’ dat niet langer ‘de jood’ zou viseren, zoals in de jaren der-

tig het geval was, maar ‘de joodse staat’. Gematigde zionisten als een Amos Oz worden in het buitenland opgevoerd om het imago van Tel Aviv op te poetsen.

De Israëlische ambassadeur in België springt geregeld in de bres en klopt zelf aan bij redacties. Mensen van de ambassade zijn betrokken bij een task force die uitingen van ‘antisemitisme’ opspoorde en bestrijdt. Deze groep werd opgestart door een reserveofficier, Rafi Yerushalmi. De professoren Joël Kotek (ULB) en Julien Klener (RUG en ook voorzitter van het Centraal Israëlitisch Consistorie van België), en de Antwerps-joodse advocaat en VLD-kamerlid Claude Marinower zijn in het team actief. Ze kunnen rekenen op de internationale website desinfos.com, die sinds het uitbreken van de intifada de wereld met pro-Israëlische propaganda bestookt. Het afgelopen anderhalf jaar zijn in de schaduw van de Europese instellingen in Brussel een vijftal lobbygroepen van Amerikaans-joodse origine neergestreken: tientallen medewerkers van ngo’s als Medbridge (erevoorzitter: Willy De Clercq), Transatlantic Institute en Europe Near-East Forum benaderen Europese en Belgische politici met een boodschap van steun aan de VS en Israël, zo nodig ondersteund met luxereizen naar Israël. En dan zijn er nog de Brusselse Cercle Ben Gourion en zijn mediakanalen: het blad *Contact J* en *Radio Judaïca* (FM 90.2). Ze trakteren hun joodse critici op kwalificaties als ‘kosjere antisemieten’ of ‘antisemitische joden’. Van sommige radio-uitzendingen spat de steun aan het Israëlische staatsterrorisme af – programma’s die in dezelfde mate Palestijnse terreuracties zouden verdedigen, zouden geen lang leven beschoren zijn.²²⁰

De lange arm van de lobby laat zich gevoelen. In 2000 besloten Oxfam en enkele andere ngo’s een vliegtuig met hulpgoederen naar Gaza sturen. De campagne was voor de redactie van het Franstalige magazine *Contre-pied* de aanleiding om een themanummer over de Palestijnse kwestie uit te brengen. Het blad is opgericht door de Franse Gemeenschap en werd in het onderwijs verspreid. Zionisten bepleitten bij minister Pierre Hazette het verbod van het nummer. Hazette ging in op de vraag en de subsidies van *Contre-pied* werden zelfs ingetrokken. Vandaag bestaat het blad niet meer.

Eind 2000 gingen de poppen opnieuw aan het dansen, toen staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Eddy Boutmans een bro-

chure over de Palestijnse zaak in het onderwijs wou verspreiden. Bij het opstellen van de brochure was men niet over een nacht ijs gegaan. De tekst was een geactualiseerde versie van twee artikelen van de hand van Ludo Abicht en Lucas Catherine. ‘Kanttekeningen bij het Israëliisch-Palestijnse conflict’ (1998) was oorspronkelijk geschreven op vraag van de Vereniging van Vlaamse Leerkrachten, en leraren en experts hadden de tekst gereviseerd. Dat volstond niet voor Julien Klener, die samen met mensen van het Forum der Joodse Organisaties protesteerde bij staatssecretaris Boutmans. Ook zijn voogdijminister Louis Michel en premier Guy Verhofstadt kregen de bezwaren te horen. De auteurs van de tekst werden in het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* verketterd als ‘verrader’ (Abicht) en ‘antisemiet’ (Catherine). De Israëlitische krant *Ma’ariv* en ook de conservatief-katholieke journaliste Mia Doornaert (*De Standaard*) veroordeelden de brochure als antisemitisch. Volgens Doornaert is de brochure ‘racistisch getint’, zonder te vertellen waarom. In februari 2002 besliste staatssecretaris Boutmans dat de brochure er niet zou komen.²²¹

In 2001 namen de Cercle Ben Gourion, B’nai B’rith en het Forum der Joodse Organisaties de Brusselse krant *Le Soir* onder vuur. Volgens professor Joël Kotek leidt de krant een haatcampagne tegen Israël.²²² *Radio Judaïca* en een reeks joodse verenigingen riepen op zich niet langer te abonneren op de krant en er geen advertenties en overlijdensberichten meer te plaatsen. De lobby verwachtte dat *Le Soir* zwaar onder druk zou komen te staan. Niet ten onrechte, want de krant zit in slechte papieren. Het lezersbestand van *Le Soir* boert sinds 1997 gestaag achteruit. In 2001 verminderde de verkoop zelfs met 8,6 procent. Op 17 oktober 2001 deed de directie twee pagina’s cadeau aan de joodse organisaties om hun standpunten te ventileren. De redactie protesteerde, maar zonder succes. In december 2001 kwam een tweede campagne tegen de krant op gang. Volgens een ingewijde was het resultaat dat ongeveer duizend lezers hun abonnement opzegden. Het aantal overlijdensberichten liep terug van twee per dag naar twee per week, wat de krant in 2001 een half miljoen euro aan inkomsten kostte.

In december 2001 was het Vlaamse bijna-blootblad *P-magazine* aan de beurt. In een satirische column was Israël zwaar aangepakt: ‘Ik ben geen antisemiet. Dat is een titel die Israël toebehoort. Palestijnen zijn Semieten. Israël vermoordt systematisch Semieten. Israël heeft sinds z’n ontstaan in 1945 [sic] antisemitisme tot volkscultuur verheven en staats-

terreur tot handelsmerk. Ik ben geen anti-jood. Dat is een titel die Israël toebehoort. Een democratische staat die misdadigers tegen de menselijkheid tot premier verkiest, houdt niet van zichzelf. Israël heeft het vermeende anti-joodse gevoel van anderen uitgemolken en er een schild van gemaakt om massamoord te vergoelijken (...). Het internationale krediet voor Israël [raakt] stilaan op. Traag maar zeker werpt Europa het boetekleed af dat het sinds de Tweede Wereldoorlog draagt. Eigenlijk is het eigenaardig dat het zo lang heeft geduurd voor de wereld beseftte dat de ene genocide de andere niet goedpraat.²²³ Er werd een campagne met klachtenbrieven naar het centrum-Leman opgezet en de reclameregie van het blad werd benaderd. Johan Leman liet *P-magazine* weten dat het niets strafbaars had gedaan, maar ook: 'Gezien het niet te verwaarlozen aantal klachten, hield ik er toch aan dit te melden.'

Tv-stations ontsnappen evenmin aan de aandacht. De Israëlische ambassadeur in België Shaul Amor zette de VRT en RTBF onder druk om de BBC-documentaire *The Accused*, over de rol van Sharon in de moordpartijen van Sabra en Shatila, niet uit te zenden. Bij beide omroepen ving hij bot.²²⁴

In 2001 vatte de Vlaamse regering het plan op om een holocaustmuseum op te richten, vooral om 'de gemakkelijksheidsboodschap' van het Vlaams Blok te bestrijden. Het kabinet van minister-president Patrick Dewael scheen oren te hebben naar de zionistische desiderata: de focus zou worden gericht op de joodse slachtoffers van het fascisme en Israël zou als 'erfgenaam' van de vermoorde joden een prominente plaats krijgen. Het museum zou uiteindelijk een uitvergroete versie van het Joods Museum van Deportatie en Verzet (JMDV, Mechelen) moeten worden. De werkgroep die dit project moest realiseren werd gedomineerd door mensen van het JMDV. Er zaten geen holocaustspecialisten in. Enkele bronnen beweren dat Gie van den Berghe, een van de weinige Belgische specialisten van de judeocide en auteur van het boek *De uitbuiting van de Holocaust*, uit de werkgroep was geweerd, en dat zou ook de joodse historicus en stichter van *Contre-pied* Maxime Steinberg zijn overkomen.

Op aandringen van enkele wetenschappers, wier ongenoegen de pers haalde, werd begin 2004 dan toch een wetenschappelijk comité, mét van den Berghe erin, opgericht. De Vlaamse regering had ondertussen ook het missionstatement van het museum herschreven: de rol van het JMDV

wordt teruggedrongen en in het museum komt ook ruimte voor ‘andere vormen van genocide, etnische zuivering, uitsluiting, intolerantie en racisme.’ Het comité besliste intussen om niet langer te spreken van een ‘Vlaams holocaustmuseum’, maar van ‘Transit Mechelen.’ In het Vlaams regeerakkoord (juli 2004) is er echter opnieuw sprake van een ‘Vlaams holocaustmuseum.’²²⁵

In de zomer van 2003 was het opnieuw raak. Een resem Vlaamse ngo’s en organisaties, waaronder 11.11.11, Pax Christi Vlaanderen en Broederlijk Delen, voerden al een tijdje een boycotactie van groenten en fruit van Israëlische bedrijven als Jaffa, Sabra en Carmel. Op de campagneaffiche staat ‘Israëlich fruit smaakt bitter. Zeg nee tegen de bezetting van Palestina. Koop geen groenten en fruit uit Israël.’ Het Simon Wiesenthal Center, met standplaats in Los Angeles, meldde op zijn website dat op de affiche ‘*Kauf nicht bei Juden*’ staat, een wel erg vrije vertaling van ‘Koop geen groenten en fruit uit Israël.’ Er kwam een massale e-mailcampagne op gang tegen de ‘antisemitische’ actie in België. Oxfam International en zijn Amerikaanse en Britse afdelingen boden prompt hun verontschuldigen aan en riepen twee Belgische aanstokers van het kwaad, Oxfam Solidariteit en Oxfam Wereldwinkels, op het matje. Beide organisaties verwijderden de links naar de boycotcampagne van hun websites. Oxfam Solidariteit verontschuldigde zich ‘ingeval [de campagne] kwetsend zou zijn overgekomen’. Sindsdien hebben de initiatiefnemende ngo’s de boycotcampagne op een laag pitje gezet en de aandacht toegespitst op protestacties tegen de Muur...²²⁶

Sinds de herfst van 2003 gaat veel aandacht uit naar de toename van verbaal en fysiek geweld tegen joden en joodse gebouwen in België en Europa. Het Forum der Joodse Organisaties (FJO) sloeg alarm in *De Morgen*. De titel van het artikel op de voorpagina was alarmerend: ‘Tien keer meer geweld tegen joden in België.’ In de tekst zelf staat dat er drie incidenten zijn gemeld in 2000, 27 in 2001, 51 in 2002 en 26 in 2003.

Hoe verwerpelijk elk individueel geval ook is, de absolute cijfers ogen veel minder dramatisch dan de titel doet geloven, vooral omdat het aantal wandaden in 2003 tegenover 2002 is gehalveerd – al wordt dat in het artikel niet vermeld, en kan de vertegenwoordigster van het FJO ongehinderd zeggen dat men in 2003 tot dan (tot 9 december) ‘al 26 proble-

men' had opgetekend, alsof het geweld op dat ogenblik nog steeds in de lift zat. In de lente van 2004 steeg het aantal wandaden opnieuw. Het FJO noemt de incidenten de vrucht van 'het antisemitisme', een stelling die kritiekloos wordt geëchood in het hoofdartikel van Yves Desmet. Gelijkaardige artikelen verschenen in andere dag- en weekbladen.

Die incidenten wijzen nochtans niet op uitingen van een traditioneel anti-joods racisme, maar eerder op wat de Franse socioloog Edgar Morin 'anti-Israëlisme' noemt: woede-uitbarstingen van jonge, gefrustreerde moslims over het lot dat Palestijnen en hun leiders in de handen van het Israëlische leger ondergaan. Statistieken tonen aan dat het aantal anti-joodse agressies ongeveer recht evenredig is met de omvang van de Israëlische operaties in de bezette gebieden, met pieken in 2002 (*Operation Defensive Shield*) en in de lente en de vroege zomer van 2004 (de moord op Hamas-leiders Ahmed Yassin en Abdelaziz Rantissi en de gedeeltelijke destructie van Rafah). Uit enquêtes blijkt dat Israël tijdens de Oslojaren erg populair was in de Europese publieke opinie, en pas met de tweede intifada krediet begon te verliezen. Studies leren ook dat antisemitisme bij moslims niet meer is verspreid dan bij niet-moslims, maar dat wordt in de pers zelden of nooit vermeld. Men mag geredelijk veronderstellen dat deze agressie tegen joden zich ook zou richten tegen pakweg Libanezen als dat land op dezelfde manier Palestijnen zou onderdrukken als Israël vandaag doet.

In het bewuste artikel wordt er evenmin op gewezen dat Israël zelf de rol opeist van woordvoerder van het internationale jodendom, en omgekeerd, dat veel joodse leiders hier zich onvoorwaardelijk identificeren met Israël, en zo zelf schuld hebben aan het amalgaam van zionisme en jodendom (voor de slechte verstaander: wat natuurlijk géén excuus is voor de agressie). Een voorbeeld. Julien Klener, de voorzitter van het Centraal Israëlisch Consistorie van België dat de joodse religieuze 'gemeenten' overkoepelt, is terzelfder tijd een van de belangrijkste zionistische lobbyisten in België. Nog een voorbeeld: het bestuur van het Forum der Joodse Organisaties verzekert de Israëlische ambassadeur dat 'de joodse gemeenschap van het Vlaamse landsgedeelte haar onvoorwaardelijke steun betuigt aan de Israëlische regering'. Het staat er wel dege-lijk: het bestuur heeft het over onvoorwaardelijke steun aan een regering die de internationale wetgeving met voeten treedt en een lange reeks oorlogsmisdaden op zijn geweten heeft.

Dat soort overwegingen haalt echter de massapers niet. *De Morgen* geeft het FJO daarentegen vrij spel om de schuld voor anti-joodse incidenten ook in de schoenen te schuiven van de AEL, die ‘bepaalde anti-joodse acties [heeft] georkestreerd’. Bewijzen worden niet op tafel gelegd, en gemakshalve wordt over het hoofd gezien dat zo’n incidenten zich in binnen- én buitenland voordoen, ook daar waar de AEL niet actief is. Zo zijn er volgens de website www.antisemitisme.be in 2002 in België 62 anti-joodse incidenten opgetekend, waarvan 45 in Brussel, acht in Luik, zes in Antwerpen en twee in Charleroi.²²⁷

In juni 2004 waren enkele anti-joodse incidenten en één geval van zware agressie in Antwerpen (een scholier van een talmoedschool werd met een mes zwaargewond) voor de Belgisch-joodse koepels de aanleiding om van de regering daden te eisen. Na een onderhoud kondigde minister Patrick Dewael meer politie in joodse buurten, ‘een politiecontactpunt’ voor joden, de repressie van antisemitische publicaties en extra racismebestrijding in het onderwijs aan. Op een joodse manifestatie achteraf zorgde de Antwerpse burgemeester Patrick Janssens voor beroering met de mededeling dat enkele joodse jongeren waren beschoten, hoewel dat vrij snel in twijfel werd getrokken (de jongeren hadden enkel ‘een knal’ gehoord). Ook *Gazet van Antwerpen* nam de hypothese voor waar aan, en kopte op de voorpagina ‘Opnieuw joodse jongens belaagd. Onbekende schiet vanuit wagen naar scholieren.’ *De Morgen* schreef in dezelfde zin: ‘Joodse jongens beschoten in Antwerpen’. *De Standaard* hield het hoofd koeler: ‘Ook al zou er geen schietpartij zijn geweest, dan geeft het incident wel een idee van de sfeer in Antwerpen.’ Het onderzoek van een ballistische expert zou ten slotte geen bewijs van een schot opleveren. Enkele dagen later meldde de politie dat de incidenten geen zaak van Marokkanen alleen waren, want er waren ook een blanke man en een Oost-Europeaan bij betrokken.²²⁸

Anti-joodse agressie moet scherp worden veroordeeld en alle wettelijke middelen moeten worden uitgeput om de schuldigen te straffen. Toch zijn hier enkele kanttekeningen op hun plaats. Veel politici namen deel aan protestmanifestaties van de joodse gemeenschappen tegen het geweld. Guy Verhofstadt, Louis Michel, Patrick Dewael en Marie Arena legden stoere verklaringen af en de regering kondigde maatregelen aan.

De koning stuurde bloemen naar de neergestoken scholier. De indruk leeft dat gelijkaardige incidenten waar allochtonen het slachtoffer van worden, op veel minder aandacht mogen rekenen. Zoals een Marokkaanse Belg het uitdrukte: ‘Wat ons wel een beetje stoort, is dat zo’n incident een regeringszaak wordt, terwijl vorige week een commissaris een bejaarde Marokkaanse man ineensloeg zonder dat er een haan naar kraaide.’

Het wekt bij allochtonen ook wrevel op dat zo’n incidenten de aanleiding zijn voor het propageren van stigmatiserende beelden over moslims. Zo schreef Mathias Danneels in *Het Nieuwsblad* een commentaar over enkele joodse jongens die waren aangevallen door een groep allochtonen: ‘Het siert de joodse gemeenschap dat zij de voorbije uren de sereniteit heeft weten te bewaren. Want we willen en durven ons niet eens voorstellen wat er in Antwerpen – of Brussel, of Luik – zou zijn gebeurd indien vier Noord-Afrikaanse tieners bij het verlaten van de moskee zouden zijn aangevallen door een bende gewapende joden, christenen of atheïsten.’ Nadat Danneels allochtonen zo niet als gewelddadig, dan toch als licht ontvlambaar had afgeschilderd, schreef hij ook nog: ‘Het is de hoogste tijd dat de woordvoerders van alle gemeenschappen de verlichte, geëmancipeerde en geïntegreerde allochtonen klaar en duidelijk zeggen: dit pikken wij niet langer.’ Is het nodig de verantwoordelijkheid op de schouders van de hele allochtone gemeenschap te leggen? Enkele dagen later kondigde minister van Gelijke Kansen Marie Arena in een en dezelfde beweging meer politiebescherming voor synagogen en een strenger toezicht van de staatsveiligheid op moskeeën aan. Het wekt dan ook geen verbazing dat moslims de indruk krijgen dat anti-joods racisme erger of gevaarlijker wordt geacht dan anti-Arabisch racisme.²²⁹

De incidenten waren ook een nieuwe aanleiding om de klassieke zionistische stokpaardjes te berijden. De associatie met de holocaust werd van stal gehaald – ‘Zo is het kort voor de Tweede Wereldoorlog ook allemaal begonnen’, zei Eli Ringer van het FJO – en het amalgaam van anti-Israëlisme, antizionisme en antisemitisme werd nog eens goed in de verf gezet. Diane Keyser van het FJO beweerde dat in Vlaamse kringen het antisemitisme nu politiek correct is geworden, ‘al blijft het daar verbaal’. Ook Mia Doornaert sprong op de kar, en schreef dat ‘de heroplevende jodenhaat’ in de hand is gewerkt door ‘een modieus intellectueel sfeertje

(...) waarin een als antizionisme vermomde jodenhaat het politiek-correcte racisme werd'.²³⁰

Als zionisten de klok luiden over het gevaar van het antisemitisme, dan bedoelen ze alle genuanceerde opinies over het Palestijns-Israëliische conflict. 'Het antizionisme is de nieuwe vorm van het antisemitisme,' zei Roger Cukierman, voorzitter van de Frans-Joodse koepel CRIF, op een bijeenkomst waar werd geprotesteerd tegen de 'antisemitische' eis van een Parijse universiteit om een einde te stellen aan het associatieakkoord tussen de EU en Israël dat Tel Aviv een voorkeurstoegang tot de Europese markt geeft en voor de joodse staat honderden miljoenen dollars aan besparingen op invoerrechten oplevert. In vergelijking zijn de Europese subsidies voor de Palestijnen een peulschil die vooral kosten dekken die de bezettende macht eigenlijk zelf zou moeten dragen: 'Europa financiert de Israëlische bezetting,' aldus Paul Vanden Bavière. Dat soort bedenkingen wordt door de lobby verketterd. Volgens de Franse auteur Pierre-André Taguieff is er 'een nieuwe judeofobie' ontstaan, waaraan zowel islamisten, antizionisten, uiterst links, altermondialisten als 'joden in de greep van zelfhaat' lijden.²³¹ De stelling is absurd, maar ze is wel intimiderend. Israël wordt uitgeroepen tot het laatste bastion tegen het antisemitisme, en wie wil er doorgaan voor een erfgenaam van de nazi's?

De injectie van een dosis militant zionisme in joodse milieus roept ook de vraag op van hun relatie tot het Vlaams Blok, sinds kort een vurig pleitbezorger van Israël. In een vlugschrift dat het Blok onlangs in de joodse wijken bedeede, liet de partij weten aan de kant te staan van de joodse gemeenschap, tegen 'een groot deel van de islamitische gemeenschap' die 'niet integreert' en openstaat voor 'de jihad tegen alles wat joods en westers is'.

Het joodse establishment, verenigd in het Forum der Joodse Organisaties, houdt vooralsnog afstand van het Vlaams Blok. Het lijkt ondenkbaar dat we binnenkort in België beleven wat Frankrijk overkwam, toen Roger Cukierman de goede score van Jean-Marie Le Pen tijdens de presidentsverkiezingen (2002) bestempelde als 'een boodschap voor de moslims dat ze zich rustig moeten houden'. Toch groeit in België aan de basis de toenadering: het joods-orthodoxe internationale weekblad *Hamishpacha* (oplage: 100.000 exemplaren) gaf Filip Dewinter een tribune

om zijn steun aan het zionisme en de joodse gemeenschap te betuigen. De Antwerpse rabbijn Pinchas Avrohom Meyers verklaart dat de Blok-leiders positief staan ‘tegenover de joden en het jodendom’. Dewinter noemt de rabbijn ‘een goede vriend’, en roemt Israël als ‘de enige voorpost van het vrije westen in vijandelijk islamitisch gebied’. Het Vlaams Blok werpt zichzelf op als dé bondgenoot van de joodse staat, volgens de partij ‘de Israëliëse versie van het Vlaamse eigen volk eerst’.²³²

Sommige joden overwegen in te gaan op Dewinters uitgestoken hand. De Antwerpse advocaat en zionist André Gantman waarschuwde begin 2000 al voor de rol van moslimjongeren in de stad. In *Knack* becommentarieerde hij de pro-Palestijnse betogingen in Antwerpen van april en juni 2002: ‘Mijn hart bloedt, maar ik begrijp de reactie van mijn joodse vrienden die in het Vlaams Blok een laatste strohalm zien waaraan ze zich kunnen vastklampen.’ David Damen van *Hamishpacha* ziet geen reden waarom joden niet voor het Blok zouden stemmen: ‘Ze staan altijd aan de zijde van de joden en van Israël. In het binnenland bepleiten ze samen met de joden een immigratiestop voor moslims en de uitwijzing van illegalen.’

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 wees een *exit poll* aan een Antwerps kiesbureau in een joodse buurt uit dat meer dan 10 procent van de kiezers voor het Blok had gestemd. Voor de parlementsverkiezingen van 2003 en 2004 riep de Antwerps-joodse hoogleraar Henri Rosenberg in een ‘open brief’ op voor het Blok te stemmen, ‘een partij die de joden en Israël verdedigt’. Rosenberg legde in de nieuwsbrief *t Scheldt* uit waarom een stem voor het Blok nuttig is: ‘Orthodoxe joden (...) die dichter bij Borgerokko wonen (...), kijken naar de toekomst en verkiezen een “racistisch” beleid tegen Maghreb-onruststokers.’ Een jood die het moeilijk had om voor het Blok te stemmen, deed het ten slotte toch: ‘Binnen twintig jaar zullen we niet meer op straat kunnen komen, want er zullen alleen nog Arabieren zijn.’ Ook Louis Davids van het Antwerpse *Belgisch-Israëlitisch Weekblad* stelt vast dat steeds meer joden op het Blok stemmen.²³³

Het antisemitisme wordt goed geïnventariseerd, onder meer door de joodse organisaties zelf, en krijgt ruime weerklank in de media. Anti-Arabisch racisme daarentegen wordt minder vlot gemeld (zeker voor racisme van politie- en andere overheidsdiensten is de aangiftedrempel hoog) en wordt ook slechter in kaart gebracht. Over anti-Arabisch ra-

cisme zegt het centrum-Leman dat sinds 9/11 ‘de taboes zijn weggevalen’. De Nederlandse veiligheidsdiensten erkennen in een rapport dat opiniemakers moslims schofferen en stigmatisering en vervreemding in de hand werken.

David Susskind van het Centre Communautaire Laïc Juif wijst op het essentiële: ‘In België discrimineert geen enkele partij of instelling de joden. Al de rest is propaganda.’ Noam Chomsky, zelf ooit het slachtoffer van antisemitisme, drukt het nog sterker uit als hij het over de toestand in de VS heeft: ‘Er is veel racisme, maar dat is gericht tegen zwarten, latino’s en Arabieren. Ze zijn het doelwit van erge vormen van racisme, en dat is een echt probleem. Gelukkig is antisemitisme niet langer een probleem. Er wordt over gesproken, maar dat gebeurt omdat geprivilegieerden de volledige controle willen, en niet zomaar 98 procent. Dat is de reden waarom van antisemitisme een zaak wordt gemaakt. Niet wegens het gevaar van antisemitisme. Ze willen er zeker van zijn dat niet kritisch wordt gekeken naar het ondersteunende beleid van de VS (en van henzelf) [voor Israël].’

De strijd tegen het antisemitisme is een politiek wapen dat zionisten niet uit handen willen geven. In 2002 sloeg de Frans-joodse koepel CRIF het aanbod van de Liga voor Mensenrechten af om een betoging tegen alle vormen van racisme te organiseren. De organisatie verkoos alleen te betogen, tegen het antisemitisme, en voor solidariteit... met Israël.²³⁴

Vandaag staat er geen golf van nieuwe jodenhaat, laat staan een ‘Kristalljaar’ of een pogrom voor de deur. Er is wel sprake van sociaal geweld vanwege een klein groepje moslims, ten gevolge van achterstelling, frustraties en de identificatie met het Palestijnse volk dat wreed wordt onderdrukt. Dat geweld neemt vele vormen aan, en zowel joden als niet-joden, ook moslims, zijn er het slachtoffer van: drugsgebruik en criminaliteit, vandalisme, machisme tegen *moslima’s* en homo’s, en ook verbaal en soms zelfs fysiek geweld tegen joden.

De pogingen om antizionisme en antisemitisme te vereenzelvigen, zijn (voorlopig) mislukt: uit enquêtes blijkt dat in 2003 59 procent van de Europeanen Israël beschouwt als ‘het land dat het meest de wereldvrede bedreigt’, terwijl een ander onderzoek leert dat 85 procent van de Fransen, door Sharon afgeschilderd als het land waar ‘een ontketend antisemitisme’ woedt, ‘sympathie’ hebben voor de joden. Het is echter niet uitgesloten dat het voortduren van de politicide in Palestina, de actieve steun vanwege

joodse leiders hier voor de beulen van het Palestijnse volk en het onvermogen of de onwil van onze politieke klasse om een duidelijk onderscheid te maken tussen anti-Israëlisme, antisemitisme en antizionisme ertoe leiden dat anti-joodse sentimenten wortel schieten en uiteindelijk ideologisch kristalliseren tot echt antisemitisme. De brandweerlui-brandstichters zullen dan hun slag hebben thuisgehaald.²³⁵

Om het niet zo ver te laten komen, moeten we duidelijk stellen dat racisme in al zijn vormen even verwerpelijk is. Het racisme is ondeelbaar, en dat geldt ook voor de strijd ertegen. Men kan niet consequent vechten tegen het antisemitisme als men niet tegelijk andere vormen van racisme (zionisme en islamofobie) bestrijdt, zoals men zionisme niet kan bekampen zonder het antisemitisme te bestrijden.

Terzelfder tijd moeten we koel en objectief de gevaren inschatten. Anti-Arabisch racisme is een groot en diepgeworteld probleem. Antisemitisme is dat niet langer, maar kan het terug worden: waakzaamheid is op zijn plaats. De invloed van het militante, ideologische zionisme mag niet worden overroepen. De zionistische lobby is geen monolithisch ideologisch blok, en bestaat uit een veelheid van kleinere initiatieven. De Cercle Ben Gourion blijft het militante pad bewandelen, maar de activiteiten van de task force zijn teruggeschroefd omdat zijn agressieve aanpak veel weerstand uitlokte. In vergelijking met Frankrijk en zeker de VS is bij ons de invloed van het ideologische zionisme klein. De grootste pro-Israëlische invloed gaat uit van economische belangengroepen, en indirect, van het 'atlantisme' van het Belgische en Europese establishment.

Staan zionisten boven de wet?

De toenadering tussen zionisten, extreem-rechts en westerse elites is een mondiaal fenomeen. Bush en Sharon modelleerden uit de aanslagen van Al Qaeda en de Palestijnse intifada een vijandbeeld dat aan hun strategische behoeften voldoet: een terroristische internationale die drijft op blinde haat tegen 'christelijk Amerika' en zijn vrienden zoals de joodse staat. Voor expertise put Bush gretig uit zionistische reservoirs zoals het *Jewish Institute for National Security* (JINSA) en het *Center for Security Policy* (CSP). De politieke lijn van dat soort instellingen is eenvoudig: de nationale veiligheid van de VS en die van Israël overlappen elkaar. Israël is in feite de 53ste

Amerikaanse staat, en moet als dusdanig worden behandeld. Een verbaasde Sharon, die zelf een kabinet leidt waarin uiterst-rechts een prominente plaats inneemt, zegt over hun messianistische dadendrang: 'In vergelijking met onze Amerikaanse vrienden is Effi Eitam [een hardliner in het Israëliëse kabinet die medio 2004 ontslag nam] een echte duif.'²³⁶

De *war on terror* is het nieuwe glijmiddel voor gespierde acties van de CIA en zijn Israëliëse evenknie de Mossad, en Brussel is niet van plan hen een strobreed in de weg te leggen. Premier Guy Verhofstadt verklaarde in een interview dat hij na de perikelen met de genocidewet de plooiën in de relaties met Israël wil gladstrijken, en dat de Belgische regering Tel Aviv heeft toegestaan op Belgisch grondgebied mogelijke terroristen op te sporen.

Eerder al had de correspondent van *Le Soir* in Israël onthuld dat een ploeg van de Mossad in België actief is. (Het is overigens een publiek geheim dat Israëliëse agenten betrokken zijn bij de bewaking van synagogen en joodse scholen.) Afgaande op de staat van dienst en de intenties van de nieuwe chef van de Mossad is die vrijbrief niet zonder gevaar, want majoor-generaal Meir Dagan is een superhavik. In de jaren zeventig voerde hij eskaders aan die Palestijnse strijders liquideerden; vandaag heeft hij zijn zinnen gezet op buitenlandse commandoacties tegen 'het islamitische terrorisme', in de eerste plaats de Hezbollah met zijn internationale vertakkingen, dat 'een existentiële bedreiging voor Israël' zou zijn. Hij zou daartoe 'Caesarea', de eenheid belast met 'speciale operaties en moorden' uit zijn winterslaap hebben gehaald.²³⁷

Vergezocht? In de zomer van 2002 meldde de AEL dat een Israëliësch team in België actief was om Abou Jahjah te vermoorden. Het voetvolk zou bestaan uit Libanese collaborateurs die na de uitdrijving van Israël uit Libanon in Duitsland onderdak hebben gekregen. De Mossad zou een beroep op hen doen om in de Arabische gemeenschappen in Europa te infiltreren en missies uit te voeren. Sindsdien omringt Abou Jahjah zich met bodyguards, wat in de media is voorgesteld als een poging om een intimiderende sfeer rond zijn publieke optredens te creëren. De bedreigingen aan Abou Jahjahs adres zijn nochtans geen fictie. Ook de Belgische overheidsinstanties hebben Abou Jahjah bescherming aangeboden, en een betrouwbare bron zei me dat Belgische inlichtingendiensten weten welke beveiligingsfirma fungeert als dekmantel voor de activiteiten van de

Israëliësch-Libanese agenten. Het gevaar is ondertussen geweken, maar wie kan garanderen dat morgen een ‘ongeluk’ wordt vermeden?²³⁸

Er zijn wel meer ijzervreters die in België aan de slag willen. In juni 2003 kondigde de Europese topman van de internationale *Jewish Defence League* (JDL) de oprichting van een Belgische afdeling aan. De paramilitaire bedoelingen van de JDL worden niet weggestoken: de leden oefenen gevechtssporten in om ‘het antisemitisme en alles wat het bestaan van Israël in gevaar brengt, te bestrijden’. Eli Ringer, voorzitter van het Forum der Joodse Organisaties, vreest voor een escalatie: ‘We hebben geen privé-milities nodig.’²³⁹

De angst van Ringer is niet zonder grond. Zionisten hebben in ons land een grote bewegingsvrijheid afgedwongen – groot genoeg om een strategie van de spanning in praktijk te brengen. Ze nemen deel aan militaire en paramilitaire activiteiten die onwettelijk of op het randje zijn, maar de overheid knijpt een oogje dicht. Abou Jahjah bond in *Humo* de kat de bel aan. Hij deed zijn beklag over ‘de honderden Antwerpse joden die elk jaar in dienst gaan bij het Israëliësch leger en op de Westbank de bezetting in stand helpen te houden’. In een lezersbrief riposteerde Marc Wajsberg. Hij schreef dat ‘per jaar nog geen tien joodse Vlamingen naar het Israëliësch leger [gaan]’, en voegde eraan toe dat ‘joodse medeburgers, zelfs al zouden ze plots massaal bij het Israëliësch leger gaan, daarmee geen Belgische wetten overtreden’.²⁴⁰ Is dat zo?

Om te weten waar die Belgen terechtkomen, surfen we eerst naar de officiële website van Marva, een project van het Israëliësch leger. Marva biedt ‘joodse toeristen van 18 tot 28 jaar’ gedurende twee maanden een verblijf in een kamp in de Negevwoestijn aan. Ze houden zich bezig met het aanleren van kampeer-, navigatie- en topografietechnieken, trainingen en een scholing met nadruk op Israël’s veiligheid en de kolonisering van het land. Kandidaten moeten in ‘uitstekende fysieke conditie en zeer gemotiveerd’ zijn, een medisch onderzoek ondergaan, een aanbevelingsbrief bezitten en een persoonlijk interview met succes doorstaan. In een wervend artikel in het *Belgisch-Israëliëtisch Weekblad* (BIW) wordt niet rond de pot gedraaid: Marva biedt ‘twee maanden legerdienst’ aan, wachtlopen inclusief. Marva ‘wordt met een soort van militaire discipline geleid’, maar het ‘maakt geen deel uit van de Israëliësch Defensiestrijdkrachten en vereist geen eed van getrouwheid aan de staat’. Dat

laatste lijkt een formule om critici het gras voor de voeten weg te maaien, want deelnemers kunnen met enig recht zichzelf beschouwen als lid van een ‘Internationale Strijdkracht’, zo meldt het Antwerpse blad.²⁴¹

Marva is een klein project dat Israël jaarlijks ongeveer tweehonderd rekruten uit de hele wereld oplevert. Het heeft blijkbaar geen direct militair nut, tenzij als wachtkamer voor een migratie naar Israël of een rekrutering voor opdrachten in het land van herkomst. Dat kan echter niet gezegd worden van *Sar-El Volunteers for Israel*, een project dat vrijwilligers op legerbases voor ondersteunende taken aan het werk zet. Sar-El ontstond in 1982, toen de Israëlische invasie van Libanon tot een tekort aan mankracht in de achterhoede van het leger leidde. Sinds dat jaar namen al 94.000 vrijwilligers uit de hele wereld deel aan Sar-El.

Sar-El rekruteert zowel Israëli's als niet-Israëli's, via *The Jewish Agency*. De rekruten trekken voor een periode van minstens drie weken een Israëlisch legeruniform aan. Sar-El staat onder het bevel van een luitenant-kolonel, en wordt gefinancierd uit het legerbudget en met fundraising. Volgens de website van het Israëlische leger zijn de vrijwilligers ‘volledig geïntegreerd in het militaire leven’. Op de website van Sar-El schetst men de werkomgeving: ‘Spartaanse levensomstandigheden, zonder verwarming of airconditioning, mogelijk arbeid in de brandende zon.’ Het werk op de legerbasissen bestaat uit ‘alles, van het herstellen van jeeps tot het schilderen van helmen en laarzen’. Sar-El is geen van de rest van het leger afgezonderde eenheid, want naast de commandanten zijn ook gewone soldaten van het Israëlische leger in Sar-El ingeschakeld. De zionistische krant *Jerusalem Post* windt er geen doekjes om: Sar-El is het ‘Vreemdelingenlegioen van het Israëlische leger, gericht op het voorzien in extra mankracht’, zodat de slagkracht vergroot.²⁴² In tijden van grote militaire mobilisaties draait de rekrutering voor Sar-El op volle toeren: in 1982, toen Israël Libanon bezette; in 1991, tijdens de eerste Golfoorlog toen zeventuizend vrijwilligers werden ingeschakeld; en in 2001–2002, toen de verplettering van de tweede intifada op de agenda stond en 8100 mensen werden gemobiliseerd.

In 2001 en 2002 werkte *The Jewish Agency* in het buitenland de klok rond, en dat liet zich ook bij ons gevoelen. Volgens anonieme bronnen worden rekruten doorgaans ‘in stilte’ geworven, bijvoorbeeld in de afdelingen van B'nai B'rith, of onder vrijwilligers van buurt- en gemeen-

schapspatrouilles zoals de zionistische Shmira of ORT. Begin 2002 droeg ook het *Belgisch-Israëlitisch Weekblad* zijn steentje bij. Het BIW prijst Sar-El aan als ‘nuttig werk voor de Israëlitische strijdkrachten’. Vrijwilligers moeten zelf hun vliegtuigticket betalen, maar de rest wordt betaald door het Israëlitische leger. De waarde van hun werk ‘is niet te schatten’, zo staat het er, want hun inzet staat toe om ‘Israëlitische reservisten in te zetten bij de noodzakelijke, actieve militaire taken’ – lees: de bezetting en kolonisering van Palestina. Het Antwerpse blad raadt geïnteresseerden aan contact op te nemen met het Israëlitische consulaat.

De rekruten dienen in het Israëlitische leger, en daar verandert een zinnetje in de *application form*, ongetwijfeld erin opgenomen om juridische problemen te ontwijken, niets aan: ‘Ik verklaar dat ik niet de bedoeling heb om te dienen in de Israëlitische Strijdkrachten, er lid van te worden of er getrouwheid aan te zweren.’ Deelnemers moeten in aanmerking komen voor het Israëlitische staatsburgerschap in het kader van de Wet op de Terugkeer (dus jood zijn) of een aanhanger van Israël zijn. Nergens wordt gesteld dat het bezit van een vreemde nationaliteit een bezwaar is. Overigens: veel vrijwilligers zijn conservatieve Amerikaanse christenen, zo meldt me een Israëli die geregeld op de luchthaven van Tel Aviv komt en er elke zondag groepjes rekruten ziet arriveren.²⁴³

Het is niet geweten hoeveel in België verblijvende mensen via programma’s als Sar-El het Israëlitische leger bijspringen. ‘Per jaar nog geen tien joodse Vlamingen,’ zegt Marc Wajsberg. Volgens de website van Sar-El kwamen er in 2002 2606 vrijwilligers uit Israël, 1558 uit de VS, 1428 uit Frankrijk, 195 uit Groot-Brittannië, 1007 uit Russisch-sprekende landen en 479 uit de rest van Europa. Cijfers voor België zijn er niet, maar rekening houdend met het feit dat er ongeveer vijftien keer meer Franse dan Belgische joden zijn, zouden het er voor België een honderdtal per jaar kunnen zijn. Het commando van Sar-El wil in elk geval het aantal vrijwilligers op korte termijn verdubbelen.

Volgens de Belgische huurlingenwet mag een Belg alleen militaire diensten verrichten voor een vreemde staat als het gaat om ‘de aanwerving door een staat, op zijn grondgebied, van een vreemdeling als regelmatig lid van de strijdkrachten van die staat, voorzover hij niet later wordt ingezet, buiten het grondgebied van die staat, op een andere wijze dan in het kader van militaire technische bijstand die een staat aan een

andere staat verleent'. Rechtszaken zijn hierover nog niet gevoerd, dus elke interpretatie is een beetje gissen, maar toch. Op het eerste gezicht overtreden Belgische burgers de wet als ze via Sar-El dienst nemen in het Israëlische leger of er mensen voor ronselen: het gaat immers om een onregelmatige militaire dienst, en hun dienst draagt bij, via de taakverdeling tussen *Sar-El Volunteers* en geregelde troepen, tot militaire acties in de onwettig bezette gebieden, wat door het internationale recht verboden is.²⁴⁴

Naast de inschakeling als vrijwilliger in het Israëlische leger is er nog een andere situatie waarin zionistische Belgen en andere Belgen blijkbaar niet gelijk zijn voor de wet. Volgens *Le Soir* leven er in Israël 15.000 tot 20.000 Belgen, al dan niet met een tweede verblijfplaats in België, en sommigen spelen een actieve rol in de kolonisering van Palestina. Velen van hen hebben de dubbele nationaliteit. In een artikel schetst de correspondent van *Le Soir* het portret van vijf van hen. Een van hen is Nadia Matar, geboren in Wilrijk. Ze trok medio jaren tachtig naar Palestina en is ondertussen uitgegroeid tot de *iron lady* van de Israëlische kolonisten. Als stichtster van *Women in Green* pleit ze voor de transfer van alle Palestijnen en tegen elk akkoord met 'de crimineel Yasser Arafat' – want die streeft volgens haar de door Hitler bedachte *Endlösung* van de joden na. Een andere is Shmouel Bar Shalom, gewezen officier van de militaire inlichtingendienst van Israël en stichter van de kolonie Maaleh Adoumim, halverwege tussen Jeruzalem en Jericho.

De acties van deze Belgen zijn wellicht in strijd met de Belgische huurlingenwet, en ze zijn dat zeker met het internationale recht, maar Brussel laat betijen. En dan hebben we het nog niet gehad over Belgisch-Israëlische staatsburgers die als reservist in het Israëlische leger aan de slag gaan, of over degenen die ginder de civiele taken van opgeroepen Israëlische reservisten een tijdje overnemen.²⁴⁵

Tijdens de afgelopen halve eeuw heeft de joodse staat hier op bijzonder veel krediet kunnen rekenen. Dit gedoogbeleid heeft tot wantoestanden geleid. Belgische zionisten dienen ongestraft (een tijdje) in het Israëlische leger; anderen gaan al even ongestraft in de kolonies en de veiligheidsdiensten aan de slag. De Mossad krijgt van de Belgische premier een vrijbrief om in België te opereren; de overheid legt zionistische bewa-

kingsfirma's geen strobreed in de weg. Sommige Belgen mogen duidelijk meer dan andere Belgen.

Politica Annemie Neyts (VLD) brengt de intellectuele eerlijkheid op om te erkennen dat Brussel Tel Aviv 'schroomvallig' benadert als het gaat over het koloniseren van de bezette gebieden: 'Een cynicus zou kunnen zeggen dat wij, en de hele Europese Unie, onze historische schuld jegens Israël laten betalen door de Palestijnen. De realisten zullen erkennen dat daar meer dan een grond van waarheid in zit.'²⁴⁶ Die schroom betreft niet enkel wat Israël de Palestijnen aandoet. Er wordt ook een oogje dichtgeknepen als de militaire tentakels van het zionisme op Belgische bodem opereren of zich hier met verse krachten bevoorraden. Wordt het geen tijd om orde op zaken te stellen?

5. Petit pays, petit esprit (II)

Een moord en twee bussen peperspray

Eind 2002, in de weken voor de aanhouding van Abou Jahjah, heerste in België een lynchsfeer. De politieke klasse en de persorganen leken divisies van een leger dat de sjeik van Borgerhout ten val wou brengen. Op 24 november, tijdens een druk bekeken uitzending van het zondagse politieke praatprogramma *Mise au point* (RTBF) snauwde Anne-Marie Lizin (PS) Abou Jahjah toe: 'Ik ben me beginnen te interesseren in de moslimwereld op het ogenblik dat milities zoals de uwe in 1985 in de straten van Algiers vrouwen met zuur overgoten.' Tekenend voor de mentaliteit van die dagen is de berichtgeving over het grapje van prins Laurent bij de aankondiging van zijn huwelijk met Claire Coombs. De journalisten wilden weten of zijn aanstaande bruid ook een zwak voor dieren had. De prins antwoordde: 'Ja. Ze heeft er zelfs al één geadopteerd. Geen hond van een speciaal ras. Hij heet Jahjah.'

Geen enkele journalist maakte bij het onprotocollaire gedrag van de prins een kanttekening.²⁴⁷ Abou Jahjah was vogelvrij verklaard. Alleen de aanleiding om hard toe te slaan ontbrak nog. Er werd allang naar gezocht, maar plots viel ze gewoon uit de lucht, toen op 26 november 2002 jongeren in Borgerhout samenstroonden om hun verdriet en woede te luchten over de moord op Mohammed Achrak, een islamleraar. In de loop van de avond braken relletjes uit die prompt in de schoenen van Dyab Abou Jahjah werden geschoven: zijn arrestatie was alleen nog een kwestie van tijd.

Achteraf wees Abou Jahjah op de tekortkomingen van het stadsbestuur en de politie: 'Ik praat de rellen niet goed. Ik heb alles gedaan om ze te vermijden. Maar stel mij niet verantwoordelijk voor wat iedere snotneus die avond heeft uitgespookt. Dat is oneerlijk. Ik blijf erbij: de mensen zijn niet op straat gekomen om vandalenstreken te plegen, maar om te rouwen. En die provocatie van de politie was er – of noem het gebrek aan tact voor mijn part. Zo wist burgemeester Leona Detiège al meteen na de feiten dat het geen racistische moord was. Daarmee heeft ze op het hart van de mensen getrapt. De dader is misschien gek en haat misschien gewoon iedereen. Maar misschien is hij mee gek gemaakt door de Vlaams-Blokpamfletten in zijn bus die de islam des duivels noemen en Marokkanen naar huis willen sturen. (...) Al wie een Marokkaan doodschiet, is gek, geen racist. Vergeet het, wij weten beter. Wij voelen dat aan, iedere dag op straat.'²⁴⁸

De moordenaar was gestoord, zo schreef de pers. De moord leek dus niet door rationale, racistische motieven ingegeven. Of was dat toch het geval? Schrijver Joris Note schreef een scherpzinnig stuk over de zaak: 'Dé vraag [van politici en journalisten] luidde of de doder van Achrak een gestoorde was, dan wel een racist: of-of, indien gestoord, dan niet racistisch. Maar die twee termen horen toch niet op hetzelfde niveau? Het ene is "persoonlijk" en het andere "maatschappelijk": het gaat verdorie niet om twee soorten pathologie, racisme zit in sociale verhoudingen. En het lijkt logisch dat, in een omgeving die veel racisme vertoont en voortbrengt, het gedrag van een gestoorde racistisch gekleurd kan worden. Spreek over het maatschappelijke racisme, niet over dat beklagenswaardige individu.'

Een journalist van *De Standaard* had direct na de feiten inlichtingen ingewonnen: 'De dader stond in de buurt bekend als een racist en leefde

volgens verschillende getuigen al maanden in onmin met het slachtoffer.’ In de Marokkaanse gemeenschap van Borgerhout was de overtuiging diepgeworteld dat het om een racistische moord ging: de moordenaar zou ‘Taliban’ hebben geroepen toen hij toesloeg, zo ging het van mond tot mond. Het snelle oordeel van burgemeester Leona Detiège zette kwaad bloed bij een gemeenschap die nogmaals het gevoel kreeg dat ze niet ernstig werd genomen. Volgens Flip Voets waren Detièges woorden ‘het vuur aan de lont. (...) Die jongeren kregen nog maar eens het bewijs dat ze niet gehoord werden.’²⁴⁹

Er liep die avond wel meer mis. Burgemeester Leona Detiège daagde niet op om de gemoederen te bedaren. Haar afwezigheid op het terrein, zoals haar afwezigheid tijdens de rellen na de betoging van 3 april 2002, getuigen van de diepe kloof tussen het Antwerpse stadsbestuur en zijn allochtone burgers. Eén jaar na de feiten deed Detiège zelf het verhaal. Ze was op een receptie ter gelegenheid van haar zestigste verjaardag toen ze een telefoontje ontving dat ‘een jonge Marokkaan’ was vermoord en dat ‘de sfeer grimmig’ was. De burgemeester kwam niet in actie. Na de receptie ging ze met familie op restaurant. Daar kreeg ze een nieuw telefoontje: er waren ‘hevige rellen’ uitgebroken. Maar dat was nog altijd geen reden om de gemoederen te gaan bedaren. Later die avond ging ze de zaken opvolgen in het politiekantoor op de Oudaan, ver van het strijdtoneel. De toestand liep nadien helemaal uit de hand, maar Detiège zou zich niet laten zien. Ze zegt niet waarom, maar een politieofficier doet dat *off the record* wel: het leek niet raadzaam Detiège te confronteren met Abou Jahjah, want ze zou voor hem ‘geen partij’ zijn. Verkoos de politie een confrontatie en rellen boven een overleg waarin Abou Jahjah een rol zou spelen?²⁵⁰

De geschokte moslimgemeenschap kreeg nog meer klappen in het gezicht. De dagen na de moord heerste er een zerotolerantie in de straten van Borgerhout. De politie verrichtte tientallen hardhandige arrestaties. Mohamed Chakkar van de Federatie van Marokkaanse Verenigingen, niet bepaald een aanhanger van de AEL, zegt daarover: ‘De dag na de moord op Achrak zijn ongeveer 120 allochtonen opgepakt en opgesloten op de Luchtbal. Wie er “verdacht” uitzag, werd van straat geplukt. Er waren heel jonge kinderen bij, zelfs een twaalfjarige. Er is buitensporig

opgetreden door de politie. Er werden willekeurige arrestaties verricht en er zijn klappen uitgedeeld. We hebben een zestal dossiers samengesteld, goed gestaafd met getuigenissen. Zo kreeg de moeder van een jonge arrestant klappen, en is de gsm van de arrestant verdwenen. Twaalf getuigen bevestigden de feiten. Maar uiteindelijk heeft niemand zijn klacht staande gehouden: er gebeurt toch niets mee, zo denkt men.'

De politieke aandacht ging in die dagen niet uit naar de moord, het medeleven met de familie of het politieoptreden, maar naar de 'slechte' reacties van de moslimgemeenschap. Afgaande op de media leek Borgerhout wel in brand te staan. Na de begrafenis van Achrak schreef de pers dat ze 'waardig en sereen' was verlopen, alsof we iets anders hadden mogen verwachten...²⁵¹

In het oog van de storm bevond zich Abou Jahjah. De relletjes waren die avond van de 26ste nog aan de gang toen burgemeester Detiège de AEL-leider al veroordeelde voor het 'uitlokken' van rellen. Politiechef Luc Lamine, de Antwerpse veiligheidsschepen Dirk Grootjans (VLD), het bestuur van CD&V, Mieke Vogels, Mohamed Talhaoui en Filip Dewinter klonken niet anders, en de tv-beelden van een schuimbekkende Abou Jahjah schenen die stelling te bevestigen. Wat was er echt gebeurd?

Dinsdag 26 november, omstreeks 16.30 uur. In Borgerhout schiet een 66-jarige Belg de 27-jarige zoon van zijn Marokkaanse onderbuur met verschillende kogels neer. Het slachtoffer, een gerespecteerde leraar, strompelt nog naar buiten, maar stuikt daar dodelijk geraakt in elkaar. Abou Jahjah is op dat ogenblik in Brussel. Een vriend belt hem en legt uit wat er gebeurt. In *De Standaard* vertelde Abou Jahjah achteraf zijn versie: 'Satif Achrak, de broer van de vermoorde Mohammed, is een vriend. Tot een maand geleden trainde ik de zaalvoetbalploeg Antwerpen-Noord waarin hij speelde. (...) Ik was boos en bedroefd. Ik ben meteen naar Borgerhout gereden. Wat had ik anders moeten doen? Mijn schouders ophalen terwijl iemand die ik kende, vermoord was? Zo zit ik niet in elkaar. Bovendien vertelde mijn vriend dat de situatie in Borgerhout uit de hand liep. Veel jonge AEL-leden wonen daar. Omdat ik vond dat ik ook tegenover hen een verantwoordelijkheid had, ben ik naar Borgerhout gegaan.'²⁵²

Na zijn vrijlating vroeg ik Abou Jahjah de gebeurtenissen te reconstrueren. Had hij de jongeren opgehitst? Abou Jahjah: 'Het omgekeerde is

waar. Voor ik in Antwerpen arriveerde, waren er al problemen ontstaan. Jongeren waren met de politie slaags geraakt. Toen ik ter plekke aankwam, kwamen groepen jongeren op mij af. Ik wou ze kalmeren en ook overleggen met de politie. Ik zag Luc Lamine en ging op hem af. Ik stelde hem voor om de situatie te ontmijnen. De jongeren waren bedroefd, verontwaardigd, woedend. Tegenover hen stond de politie in gevechtscloeding. De politie straalde agressie uit, en dat moest tot problemen leiden. Ik zei Lamine dat beide groepen moesten worden gescheiden en dat de mensen de kans moesten krijgen om hun verontwaardiging en woede positief te uiten. Ik zei hem dat het politiekordon weg moest, zodat de mensen de kans kregen in optocht naar de moskee te gaan. Lamine ging akkoord. Hij zei me dat hij enkele minuten nodig had om het kordon weg te trekken.

Ik heb de jongeren dan gevraagd rustig te blijven en te bidden, in afwachting van het opheffen van het kordon. Het kordon werd echter niet opgeheven. Ik heb Lamine gevraagd hoe het zat, maar hij vroeg nog even te wachten. Dat gebeurde verschillende keren, maar zonder resultaat. Er waren twee politiekordons. Een honderdtal jongeren en ikzelf bevonden ons aan het ene kordon, of beter gezegd: in het kordon, want we waren zo goed als ingesloten. Op een bepaald ogenblik gebeurde er in onze groep een incidentje, toen een wat oudere Marokkaanse man op me afstapte en in het Nederlands zei: "Dat is allemaal uw schuld." Een aantal jongeren werd kwaad en liep op hem af, maar de man rende weg en verschoot zich achter de politieagenten. Een aantal AEL-militanten begreep wat er gebeurde en stelden zich tussen de jongeren en de politieagenten op. Het ging duidelijk om een provocatie. De mensen van *Téléfacts* (VTM) hebben dat incident gefilmd. Ik heb de journalist gevraagd om de beelden van die provocatie uit te zenden, en dat is ook gebeurd. Behalve dat beeldfragment hebben de andere mediaberichten niet bijgedragen om een goed beeld van de gebeurtenissen te creëren.

In onze groep bleef het kalm, maar de zaak escaleerde weldra bij het andere kordon. Een groep jongeren die van ons was afgesloten door politiemensen, begon relletjes uit te lokken. Tegen die groep werd het waterkanon ingezet. In de groep waarin ik me bevond, waren geen rellen. Ik wou naar die tweede groep om de gemoederen te bedaren. Ik vroeg een politiecommissaris de toelating om naar de andere groep te gaan. Het was een rustig gesprek, maar plots kwam een agent van de

tweede lijn naar voren en spoot traangas in mijn gezicht. Ook de commissaris met wie ik aan het praten was, kreeg wat traangas in het gezicht. Kort daarop spoot ook een andere agent met traangas. Er was voor die actie geen enkele reden. Er was in onze groep geen sprake van rellen, zelfs niet van nervositeit.

Toen ik wat bekomen was en weer min of meer zag wat er rond me gebeurde, zag ik Luc Lamine staan. Ik zei hem dat hij ons voor de gek hield. Hij had beloofd om de kordons terug te trekken, maar dat gebeurde niet. Hij liet ons volledig insluiten. En terwijl we rustig overlegden, spoot men met traangas. Over dat laatste wist hij naar eigen zeggen niets. Hij zei me zelfs dat hij geen gezag had over de agenten. Toen ik dat hoorde, werd ik woedend. Ik dacht onmiddellijk aan de rol van Vlaams Blok in het korps. Toen riep ik hem in het gezicht dat we een grote betoging zouden organiseren, zonder toestemming te vragen, en dat hem dan het lachen wel zou vergaan. Dat was toch niet illegaal? Dat laatste is wel het enige dat in de pers aan bod is gekomen. Alleen de woede kwam aan bod: men was niet geïnteresseerd in de voorgeschiedenis en de context.

Nadien daagde Said Mdaouchi van de Unie der Moskeeën en Islamitische Verenigingen van Antwerpen (UMIVA) op. De jongeren wilden hem te lijf gaan. Ik heb hen gezegd dat niet te doen en ze hebben hem met rust gelaten. Toen daagde er iemand op die een groot aanzien geniet, ook bij de jongeren: imam Sarouch. Ik heb hem gevraagd om te bemiddelen bij de politie en hen te vragen ons toe te staan naar de moskee op te stappen. Hij heeft dat geprobeerd, maar zonder succes. Het kordon bleef gehandhaafd. Gelukkig heeft de politie hem niet geslagen, zo niet was de zaak ontploft. Het was wel op het nippertje, want er werd geduwd en getrokken. Toen hebben we Mdaouchi gevraagd om zijn vriendschappelijke relatie met burgemeester Detiège voor één keer voor iets goed te gebruiken, en te regelen dat het kordon werd opgeheven. Mdaouchi belde naar Detiège en toen was de zaak onmiddellijk in orde. Op zo'n ogenblik stelt men vast hoe gemakkelijk het allemaal kan gaan. We zijn dan naar de moskee getrokken. Toen we aan de moskee Bilal aankwamen, waren we met ongeveer driehonderd personen. De imam heeft eerst gesproken. Toen wou Mdaouchi spreken, maar de jongeren scandeerden mijn naam. Als ik echt de boel had willen laten ontploffen, dan was dat het ideale moment. Er waren geen journalisten of camera's aanwezig. Ik had gelijk wat kunnen zeggen. Ik had gerust kunnen oproepen

om onze woede op straat te uiten. Ik heb echter het tegenovergestelde gezegd. Ik heb gevraagd om naar huis te gaan, om te bidden en om de familie van het slachtoffer met rust te laten. Ik heb gevraagd om de ramadan en de rouwperiode te respecteren. Ik heb erop gewezen dat de moordenaar was gearresteerd en dat we moesten afwachten. Ik heb gezegd dat we zeker moesten reageren, maar dat we allemaal in de greep van onze emoties waren en dat het beter was om op dat ogenblik niets te doen en rustig te overdenken wat we in de toekomst zouden kunnen doen. Ik heb daar zaken gezegd waarmee ik het persoonlijk ook niet gemakkelijk had, want ook ik was heel erg boos. De meeste jongeren hebben geluisterd en waren overtuigd. Een minderheid was dat echter niet, dat moet ik toegeven.

Ik ben dan naar buiten gekomen en naar huis gegaan. In het procesverbaal van de politie staat iets anders: ik zou met een grote groep betogers terug naar de Turnhoutsebaan zijn gegaan. De berichtgeving in de pers was absurd. Er is zelfs geschreven dat het incident met de peperspray verzonnen is, al is dat op tv uitgezonden. Op geen enkel ogenblik heeft de pers de verkeerde berichtgeving rechtgezet. Nooit heeft men zich verontschuldigd. Men is niet geïnteresseerd in onze versie van de feiten; men wil niet natrekken of ze juist is. De berichtgeving blijft in het teken van de criminalisering staan.²⁵³

Dagenlang werd Vlaanderen gebombardeerd met steeds weer dezelfde beelden van een woedende Abou Jahjah die heftig op politiecommissaris Luc Lamine inpraatte. *Knack*-hoofdredacteur Rik Van Cauwelaert schreef: 'Dag na dag worden diezelfde beelden uitgezonden. Op den duur denken de mensen dat ze elke avond tegenover elkaar staan. Het beeld wekt de indruk dat er in Borgerhout een verschrikkelijke confrontatie bezig is. Laat ons ernstig wezen: dat waren relletjes van niks.'

Heeft Abou Jahjah die dinsdagavond geroepen: 'Vecht terug!', en 'We zijn de sterksten, al moeten we alles kapotslaan!' zoals in sommige kranten te lezen stond? Politiechef Luc Lamine is formeel: 'We waren in vol overleg met die betogers en een vergelijk was dichtbij. En toen kwam Jahjah de boel opjutten.' En de peperspray? 'Er werd alleen peperspray gebruikt toen ze met stenen en betonblokken begonnen te zwieren. Er is nooit in het gezicht van Jahjah gespoten.' De waarheid, of een verzinsel van een man die is verteerd door afkeer van de AEL-leider? (Elders zei

Lamine: 'Ik werd deze middag in het stadhuis onwel toen ik vaststelde dat één enkele opruier als Jahjah erin slaagt zestig journalisten uit de hele wereld te mobiliseren.'²⁵⁴

Geloofwaardige getuigenissen en ook het beeldmateriaal van de VRT bevestigen de versie van Abou Jahjah. *De Standaard* schreef: 'Abou Jahjah trachtte te bemiddelen tussen de jongeren en de politie. Die weigerde echter de AEL-mensen tot bij de betogers te leiden.' Ook *Het Volk* wist dat te melden. Een jongeman die in de buurt woont en aanwezig was tijdens de rellen, legde in *Knack* uit dat Abou Jahjah de jongeren had gevraagd om kalm te blijven. VRT-journalist Jef Lambrecht, geen fan van de AEL-leider, zei: 'Ik heb Abou Jahjah dinsdag en woensdag van nabij gevolgd, en heb hem niet weten aansporen tot geweld.' Mohamed Chakkar van de FMV maakt een intrigerende kanttekening: 'Ik vermoed dat het peperspray-incident een val was om Abou Jahjah erin te luizen. In die dagen gebeurden er wel meer vreemde zaken. Wie heeft toen molotovcocktails in de buurt van synagogen neergezet? Men was op zoek naar een aanleiding om Abou Jahjah te pakken. En Abou Jahjah is met open ogen in de val getrap.'²⁵⁵

Bijna een week na de rellen toonde *TerZake* (VRT) alle door de VRT-ploeg gedraaide beelden van die bewuste avond, 'onversneden', zo zei presentator Ivo Belet. De keten van oorzaak en gevolg wordt dan duidelijk. Op de beelden zien we hoe Abou Jahjah, omringd door allochtone jongeren, met een vijftal politieagenten overlegt. Plotseling, zonder aanwijsbare reden, spuiten twee politieagenten met peperspray de groep uiteen. Tegen de VRT-ploeg legt Abou Jahjah met tranende ogen uit dat de jongeren woedend en verdrietig zijn. Voor Abou Jahjah en de jongeren is het een racistische moord. Ze willen hun woede en verdriet uiten en hun dode makker eren. Noem het 'een spontane betoging', zegt Abou Jahjah, en hij verwijst naar de samenscholingen na de moord op Pim Fortuyn in Rotterdam, toen de politie met de mensen verbroederde. De Antwerpse politie reageert anders en sluit de jongeren in. Die politie-kordons zijn 'een provocatie', zo zegt Abou Jahjah nog. Hij had de politieofficieren gevraagd om ze weg te halen, maar de peperspray werd bovengehaald. Na de filmbeelden te hebben getoond, zei Belet in de studio tegen zijn gesprekspartner Patrick Dewael: 'Als je de onversneden beel-

den ziet, dan is er van opruiing geen sprake, bijna integendeel. Hebben de rechters [die Abou Jahjah achter de tralies hebben gegoooid] zich laten opjutten?’²⁵⁶

De vraag is interessant. Maar er zijn nog andere interessante vragen. Waarom toonde *TerZake* pas op maandagavond 2 december beelden die al op dinsdagavond 26 november zijn opgenomen? Waarom probeerde *TerZake* pas dan de vraag over de rol van Abou Jahjah in de rellen te beantwoorden, hoewel die vraag al bijna een week hét politieke gespreksonderwerp was? Waarom lichtte Belet pas een tip van de sluier op nadat Abou Jahjah was gearresteerd voor zijn vermeende rol in de rellen? En waarom liet *TerZake* (zoals de andere massamedia) na om het agressieve politieoptreden te belichten? Was de ploeg van *TerZake* verlamd door de mediahysterie waardoor nuancerende commentaren en feiten not done waren? De beelden tonen in elk geval aan dat ‘het verbale geweld’ van Abou Jahjah was uitgelokt, want eerst had een *agent provocateur* Abou Jahjah met peperspray bewerkt.

Enkele journalisten meldden veel later in artikelen over de interne keuken van de Antwerpse politie dat die 26ste november, tijdens de politieoperaties zelf, op straat een conflict uitbrak tussen korpschef Luc Lamine en hoofdcommissaris Serge Muymers over ‘het gedrag van Muymers’ rechterhand Bart De Bie.’ Lamine verweet Muymers, die bekend is van de TV1-serie *Het leven zoals het is*, De Bie een hand boven het hoofd te houden. De Bie heeft de reputatie ‘een rambo’ te zijn. De man is intussen beschuldigd van het folteren van een Turkse familie, verliet het korps en werkt sinds een tijdje voor het Vlaams Blok. Zowel Muymers als De Bie waren in die periode actief in de Antwerpse politieschool POTVA, een trefpunt van politieofficieren, conservatieve politici en mensen van privé-beveiligingsfirma’s. Achteraf zei De Bie dat hij als commissaris ‘de vuile karweitjes’ opknapte, en ‘allang’ lid was van het Blok.

Opnieuw kan de vraag worden gesteld die zich ook bij de analyse van de rellen van 3 april 2002 opdrong: hebben op 26 november 2002 extreem-rechtse krachten binnen het korps met een harde aanpak en provocaties aangestuurd op een strategie van de spanning? De vaagheid waarmee het Comité P in zijn jaarverslag op de gebeurtenissen ingaat, laat vermoeden dat men een en ander liefst niet in de openbaarheid brengt.²⁵⁷

In tijden van crisis sluiten de rangen en krijgen de stoottroepen meer ruimte dan gewoonlijk. Op dergelijke momenten krijgt extreem-rechts, goed aanwezig in de ordediensten, de kans om zijn stempel op de ontwikkelingen te drukken. In het hogere belang van de strijd tegen de AEL werden al lang geen vragen meer gesteld over de collusie tussen conservatieve krachten in de veiligheids- en ordediensten, het Blok en een aantal journalisten. Toen *Het Laatste Nieuws* Vlaams-Blokvoorman Dewinter vroeg hoe hij aan een rapport van de Staatsveiligheid over islamterrorisme was geraakt, zei hij: 'Dat is hetzelfde verhaal als bij het dossier over Dyab Abou Jahjah: op dit moment zijn er in onze overheidsdiensten heel wat mensen die alleen nog bij het Vlaams Blok de klok kunnen of willen luiden over zaken die de overheid liever in de doofpot steekt.'²⁵⁸ Als extreem-rechts er niet voor terugschrikt om de strijd tegen de AEL te voeren met lekken naar de pers, open en bloot dus, waarom zou het dan aarzelen voor minder zichtbare provocaties, gecamoufleerd als 'ordehandhaving' tijdens manifestaties of samenscholingen zoals eind november 2002 in Borgerhout?

Een politieke gevangene

Op 28 november, minder dan 48 uur na de moord op Achrak, werd Abou Jahjah in de buurt van zijn woning in Deurne opgepakt en opgesloten in de gevangenis van Antwerpen. Hij werd vervolgd voor 'weerspannigheid in bende met voorafgaande afspraak en wapenvertoon, kwaadwillige belemmering van het verkeer, het in bende onbruikbaar maken van voertuigen en opzettelijke slagen aan een agent met een bloeditstorting als gevolg.'

Vijf dagen later verscheen hij voor de raadkamer. Het parket probeerde de raadkamer ervan te overtuigen dat Abou Jahjah de menigte had aangezet tot rellen, en wou hem op basis daarvan in de gevangenis houden: 'de vordering tot aanhouding [is] ingegeven door de zorg voor het vrijwaren van de openbare veiligheid.' De advocaten toonden echter aan dat de rellen al twee uur bezig waren toen Abou Jahjah arriveerde. Volgens het parket had de AEL-leider de menigte opgeruid en het steunde daarvoor op de verklaring van een agent die Arabisch begrijpt. Abou Jahjah zou hebben geroepen: 'Er is maar één god en dat is Allah.'

Samen staan we sterk tegen de politie. Al wie ons niet volgt, is een schijnheilige. Verzet u.' Abou Jahjah lacht die beschuldiging weg: de jongeren spreken *Antwaarps*, geen Arabisch. De agent was trouwens niet zeker van wat hij had gehoord, want hij had verklaard dat hij 'meende te begrijpen dat'. De raadkamer liet Abou Jahjah vrij, onder één voorwaarde: hij mocht drie maanden niet deelnemen aan manifestaties op de openbare weg. Wel mocht hij nog altijd de pers te woord staan en in zalen zijn sympathisanten toespreken.²⁵⁹

De dag van de uitspraak voerden sympathisanten van Abou Jahjah aan het justitiepaleis actie. Vlugschriften werden uitgedeeld: 'Stop de Dyabolisering. Guy aan de macht, de rechtstaat verkracht.' Dat laatste sloeg op de uitlatingen van premier Verhofstadt, die enkele uren voor de arrestatie in het parlement had verklaard dat hij er niet aan twijfelde dat actie tegen Abou Jahjah op komst was. Die uitlatingen zijn in meer dan één opzicht merkwaardig. Niet alleen laadde de premier de verdenking op zich dat hij met het gerecht onder één hoedje speelde om Abou Jahjah aan te pakken, maar hij reikte ook een motief voor een arrestatie aan. Volgens de premier heeft de AEL met zijn burgerpatrouilles geen politieke, maar maffiose oogmerken: de politie uit de wijken verjagen om in 'no-go zones' een vrijgeleide te geven aan criminele bendes.

De *Standaard* merkte fijntjes op dat Verhofstadt voor die zware beschuldiging geen bewijsmateriaal aandroeg. Abou Jahjah wees ze verantwoordigd van de hand: 'De morele code van de AEL is: geen drugs, niet dealen, geen criminaliteit. Als we respect willen afdwingen, moeten we eerst zelfrespect opbrengen en ons verantwoordelijk gedragen. Maar we zeggen ook: de criminaliteit is in de eerste plaats het gevolg van de uitsluiting en de politie moet zich tegenover de kruimeldief niet gedragen alsof het bin Laden zelf is.' Veel zin voor relativering was tijdens die zitting van het parlement niet te bespeuren: de Antwerpse CD&V'er Marc Van Peel stelde voor om met een uitzonderingswet de AEL onmiddellijk buiten de wet te stellen. Minister van Binnenlandse Zaken Antoine Duquesne deelde zijn mening.²⁶⁰

Politici wedijverden met elkaar voor de prijs van de meest gespierde uitspraak. Terwijl Guy Verhofstadt, Antoine Duquesne en Marc Van Peel in het parlement de scheiding der machten op de helling zetten, zei toen-

malig SP.A-voorzitter Patrick Janssens op televisie: ‘Abou Jahjah moet met alle mogelijke middelen gestopt worden.’ Later verduidelijkte Janssens dat hij helemaal niet de indruk wou wekken dat *alle* middelen geoorloofd waren, zoals hem levenslang opsluiten of laten vermoorden. ‘Ik bedoelde dat hij gestopt moest worden met “democratische” middelen. Anders zet je de democratie nog meer op het spel dan Abou Jahjah zelf doet.’

Zodra Abou Jahjah in de gevangenis zat, verklaarde Marc Van Peel dat hij hoopte dat het juridische dossier sterk genoeg was om hem vast te houden. Achteraf bekritiseerde Van Peel de rechter: ‘De beslissing van de rechtbank om Dyab Abou Jahjah vrij te laten, doet me denken aan het spaghettiarrest (...) Jahjah werd gerechtelijk aangehouden. Dan kan je er normalerwijze toch van uitgaan dat er een voldoende sterk dossier was om de raadkamer te passeren? *Nu krijgen we een uitvergroot handtassenafrukverhaal waarbij de dief na twee uur het politiekantoor mag verlaten.*’ Het doet er dus niet toe of Abou Jahjah schuldig is of niet, ten behoeve van de publieke opinie moest hij aangehouden blijven...²⁶¹

De Antwerpse procureur des Konings Bart Van Lijsebeth had het over een ‘collectief delirium’ bij een deel van de bevolking en de pers. Hij liet na ook de politieke wereld te noemen, maar de indruk is groot dat hij met deze uithaal zijn frustraties verwoordde omdat het gerecht tegen zijn zin in de arena was geduwd. De procureur erkende dat een vraag van minister Marc Verwilghen aan de basis van het onderzoek tegen Abou Jahjah lag. Van Lijsebeth vergaderde in die periode maandelijks met de veiligheidsadviseur van de premier, Brice De Ruyver, hier en daar ‘de echte minister van Justitie’ genoemd. De Ruyver zal de procureur zeker niet aangeraden hebben om de vraag van de minister naast zich neer te leggen, want hij was de muze van Verhofstadts verbale aanvallen op Abou Jahjah.²⁶²

Koesterde men de hoop dat uit het verhoor van Abou Jahjah en de inval in zijn appartement alsnog een motief kon worden gepuurd om hem achter de tralies te houden en de AEL te breken? *Het Laatste Nieuws* schreef alvast dat de politie bij Abou Jahjah thuis ‘wapens en zendapparatuur’ had gevonden, een bericht dat enkele dagen later moest worden rechtgezet. De krant pakte ook uit met naar eigen zeggen ‘de letterlijke vertaling van de Arabische woorden’ die Abou Jahjah tot de jongeren had gericht en door een agent waren opgetekend: ‘We gaan hier de baas worden. Wij zijn de sterksten. We zullen laten zien wie we zijn, al moeten we alles ka-

pot slaan. Gehoorzaam niet. Bied weerstand.’ En passant schreef de krant ook nog dat een Marokkaan een klacht had ingediend omdat de AEL zijn zonen probeerde te ronselen: ‘Ze kregen wat zakgeld en een gsm cadeau als ze bereid waren als harde kern van de AEL uit te rukken.’ De zin ‘We zullen laten zien wie we zijn, al moeten we alles kapot slaan’ werd de dag nadien in *Het Nieuwsblad*: ‘Sla alles kapot.’²⁶³ Hoeft het gezegd dat bij Abou Jahjah geen wapens zijn gevonden, dat de raadkamer het proces-verbaal van de agent niet ontvankelijk verklaarde en dat we van de klacht dat de AEL met zakgeld en gsm’s kinderen ronselt, niets meer hebben gehoord?

De kwaliteitspers bleef niet achter. In *De Morgen* liet Anne De Graaf speurders aan het woord. ‘Wie zoekt die vindt, en dat gaat wat vlugger met een onnozele aanklacht,’ was de titel van haar artikel. De arrestatie van Abou Jahjah heeft niets te maken met de rellen, maar ze zijn wel een mooi alibi om op zoek te gaan naar veel belangrijkere zaken – naar ‘de financier van de AEL’, zo zei een politiecommissaris. Volgens een speurder was die financier ‘een Libanese firma’ met basis in Antwerpen. De Graaf meldde met stellige zekerheid dat de AEL al door dat bedrijf werd gefinancierd toen de organisatie nog Al Rabita heette. De journaliste wou op vraag van het parket de naam van het Libanese bedrijf niet vermelden, want ‘de firma is de kroon op een langdurig onderzoek’. Ze hield haar lezers voor de gek, dat is zonder veel denkwerk duidelijk: als die firma zou bestaan, dan zou ze ook zonder naamsvermelding door het artikel gealarmeerd worden. (Anderhalf jaar later is nog steeds geen bewijs gevonden om ‘de kroon’ op dit ondertussen erg langdurig onderzoek te zetten. De Graaf ziet ook over het hoofd dat giften niet per definitie verboden zijn.) Als toetje herhaalde De Graaf wat ze al in haar artikel over ‘de rellenmanager’ had geschreven: Abou Jahjah heeft na 9/11 de naam ‘Al Rabita’ ingeruild voor ‘AEL’ omdat de CIA ‘de koepelorganisatie Al Rabita’ op de lijst van verboden organisaties had gezet. Ze schreef dat tegen beter weten in, want Abou Jahjah zelf had de krant het bewijs bezorgd dat dit niet waar is.²⁶⁴

De loslippigheid van de speurders en de sensatiezucht van sommige journalisten schonden het vermoeden van onschuld van Abou Jahjah, maar het zette allemaal niet veel zoden aan de dijk: bij gebrek aan bewijzen liet de raadkamer hem vrij. De aanval was op een debacle geëindigd.

Sommige politieke tenoren hadden met hun uitspraken zichzelf beschadigd en een slagschaduw over alle huidige en toekomstige politieke en gerechtelijke acties tegen de AEL-voorzitter gelegd. Abou Jahjah liep opnieuw vrij rond, had de status van politieke martelaar gekregen en genoot nu ook internationale bekendheid. *Time* en *The New York Times* wijdde artikelen aan hem.

Bovendien was een bres geslagen in de autochtone linies, want meer dan tweehonderd academici hadden in een open brief afstand genomen van de ondemocratische kuiperijen tegen Abou Jahjah. Hoewel vrijwel niemand van hen partij koos voor de AEL, was de lectuur van hun standpunten voor Verhofstadt en co niet aanmoedigend. Zo legde UCL-professor Philippe Van Parijs uit dat hij de tekst had ondertekend omdat men 'de dieperliggende oorzaken' van de problemen onder de ogen moet zien, zoals 'de enorme afstand' tussen de politie en de allochtone bevolkingsgroepen van sommige gemeenten. Die bevolking bekijkt de politie als 'een bezettingsmacht (...). [Een politiepost] lijkt soms op een kazerne van het vreemdelingenlegioen temidden een wijk in Rabat.'²⁶⁵

Het establishment was verstrikt geraakt in het web dat het zelf had gesponnen. De hysterische reacties van politici en perslui op de al bij al beperkte rellen (enkele gesneuvelde ruiten en een handvol beschadigde auto's) en het demoniseren van Abou Jahjah als het boosaardige genie achter het geweld, hadden in de publieke opinie de overtuiging ingang doen vinden dat moslimjongeren op het punt stonden zich meester te maken van de straten van Antwerpen. Zodra de indruk was gewekt dat een burgeroorlog nabij was, kon men niet meer terug zonder gezichtsverlies. Abou Jahjah, tot monster verheven, moest worden neergehaald. Ten oorlog trek je echter best gewapend, en dat was duidelijk niet het geval geweest.

Volharden in de boosheid

Was er een weg terug? Het viel te vrezen dat men de armen niet zou laten zakken. De rechtbank had Abou Jahjah wel vrijgelaten, maar het was tekenend dat het parket volhield dat hij een gevaar voor de openbare orde was en dat *De Morgen* aankondigde dat de jacht op 'de financier van

de AEL' hoop rechtvaardigde. Tegenover de schuchtere kritiek van enkele groenen en sociaal-democraten op de manier waarop Abou Jahjah was aangepakt, hield Guy Verhofstadt voet bij stuk. Hij herhaalde dat de AEL een gevaar vormt voor het vreedzaam samenleven van allochtonen en autochtonen.

SP.A-voorzitter Patrick Janssens pleitte voor een fluwelen handschoen rond de ijzeren vuist. Op de vraag of het normaal is dat Verhofstadt een arrestatie aankondigt in het parlement, zei hij: 'Ik weet niet hoe het gegaan is. De vraag is of hij vooraf op de hoogte was, dan wel heeft aangedrongen op de arrestatie. Hij heeft in ieder geval de indruk gewekt dat de scheiding der machten niet zo evident is. Ik wil de premier van een regering waarvan de SP.A zelf deel uitmaakt, niet aanvallen. De premier heeft ook niet de ergste fout gemaakt. Zeggen dat je de wet wil aanpassen [zoals Antoine Duquesne en Marc Van Peel deden], is veel bedreigender voor de democratie. Ik geloof ook niet dat Verhofstadt het bevel heeft gegeven om tot een arrestatie over te gaan. Dán zou de democratie pas echt in een crisis zitten. Ik ga ervan uit dat hij gewoon op de hoogte was. *Alleen had hij daar dan beter niets over gezegd.*'²⁶⁶

VLD-voorzitter Karel De Gucht dacht ondertussen twee stappen vooruit. Hij besepte dat het demoniseren van Abou Jahjah een kloof had gecreëerd tussen de autochtonen en de AEL, maar zijn populariteit bij allochtonen ten goede zou kunnen komen. De Gucht zei: 'Ik vind dat men met mijnheer Jahjah de dialoog niet moet aangaan, omdat ik hem ook niet beschouw als een vertegenwoordiger van de allochtone gemeenschap. Wat ik eigenlijk graag zou zien, is dat de allochtone gemeenschap op ondubbelzinnige manier afstand neemt van mijnheer Jahjah.' De Gucht wou dat 'de allochtone gemeenschap' een *cordon sanitaire* rond Abou Jahjah legde. Maar waarom zou die gemeenschap afstand moeten nemen van iemand die alleen zichzelf vertegenwoordigt?²⁶⁷

De strijdbijl werd dus niet begraven. Maar na de verloren slag om Borgerhout was ook de behoefte ontstaan aan wat de Afro-Amerikaanse leider Malcolm X *tokenism* noemde: met symbolische daden druk van de ketel halen. Minister van Werkgelegenheid Laurette Onkelinx (PS) belegde een rondetafel over de tewerkstelling van allochtonen. In aanwezigheid van prins Filip en prinses Mathilde werd het een echte hoogmis. Onkelinx preees de rijkdom van de multiculturele samenleving en benadrukte het belang van werk als middel tot integratie. 'Un jour pour vivre

ensemble' kopte *La Dernière Heure* boven zijn verslag. Maar Onkelinx blijft wél tegen aanwervingsquota voor allochtonen, daarover liet ze geen misverstand bestaan.

De generaals van het persleger likten hun wonden. Men wist niet goed welke kant het op moest: de AEL doodzwijgen of doodslaan? Sommigen vonden dat Abou Jahjah vanonder de spots moest worden gehaald. Premier Guy Verhofstadt kapittelde VTM omdat het tv-station een kort interview met hem had uitgezonden: 'Ik vind het erg dat u [VTM] die organisatie rechtvaardigt door haar weer aan het woord te laten. De AEL bedreigt onze samenleving omdat ze vreemdelingen wil opzetten tegen onze bevolking.' SP.A-voorzitter Janssens zei in dezelfde zin: 'Wij hebben de afgelopen maanden de indruk gewekt dat hij dé vertegenwoordiger is van de migrantengemeenschap.' In februari 2003 nam de premier afstand van het centrum-Leman omdat het met de AEL wou praten, in het kader van een breed overleg over een actieplan tegen racisme bij de Antwerpse politie: de AEL is voor de premier geen 'gesprekspartner.'²⁶⁸

De Morgen blies warm en koud tegelijk. Yves Desmet hamerde op het niet-representatieve karakter van de AEL'ers. Ze 'schreeuwen in de marge', en ze gedragen zich zoals alle sektarische groepen: 'hoe kleiner ze zijn, des te overtuigender dat zij beschikken over de enige oplossing voor alle problemen.' Hij liet zich van zijn beste kant zien tijdens een aflevering van *Polspoel & Desmet*, het politieke praatprogramma van VTM. Een VTM-journalist had Abou Jahjah gevraagd wat de AEL zou ondernemen als de VS Irak aanvallen. Abou Jahjah zei dat 'we actie zullen voeren, dat we op straat zullen zijn. (...) Als organisatie zullen we ook die acties begeleiden en organiseren en het initiatief nemen. We zullen actie voeren.' En wat zou Abou Jahjah zelf doen? 'Ik heb het volste recht om op straat te zijn vanaf 1 maart en dat ga ik ook doen. Maar zelfs als ik persoonlijk niet op straat ben, er zijn duizenden leden van de AEL die wel op straat zullen zijn.' In de studio draaide Desmet zich daarop naar Willy Claes: 'Mijnheer Claes, u hoort het: in het beste geval krijgen we betogingen, in het slechtste geval, dat hoorde u ook, gaan er hele allochtone wijken in brand gestoken worden.' Collega-interviewer Guy Polspoel werd het te gortig en onderbrak hem: 'Dat heeft hij niet gezegd.' Maar Claes liet de voorzet van Desmet niet liggen en zei lachend: 'Nee, hij heeft het waarschijnlijk gedacht.'

Ook het *tokenism* was aanwezig. Wekenlang stelde *De Morgen* zijn kolommen open voor allochtonen die hun mening kwijt konden over integratie en multiculturaliteit. Dag na dag kreeg de lezer de indruk dat allochtonen een stem hadden, en dat die stem ook werd gehoord. Er was één constante in de artikelenreeks: de aanleiding ervoor (Abou Jahjah) bleef uit beeld. De Leuvense sociologe van Marokkaanse afkomst Nadia Fadil werd vriendelijk bedankt voor een bijdrage toen bleek dat ze een genuanceerd stuk over de AEL wou schrijven. Fadil kent ondertussen haar plaats in de mediafabriek: ‘Meer dan ooit moeten die stemmen [van allochtone intellectuelen] niet alleen duiding geven. Ze moeten bovenal de “westerlingen” geruststellen dat niet “alle” moslims even kwaadaardig zijn en dat de “meerderheid” aan “hun kant” staat.’²⁶⁹

Knack nam gas terug en plaatste de gebeurtenissen in perspectief. De ‘stoerdoenerij’ van de overheid werd aangeklaagd. Men moet de problemen zelf aanpakken, en druk op het gerecht en het idee van uitzonderingswetten zijn abject: ‘In het nauw gedreven mediocriteit is altijd gevaarlijk.’ In *Gazet van Antwerpen* probeerde ook Roger Van Houtte wat afstand te nemen. Hij vroeg zich af of de tactieken van demonisering en criminalisering wel de goede zijn om Abou Jahjah onderuit te halen: ‘Iedereen die de Belgische geschiedenis een beetje kent, weet dat verkettering en gerechtelijke vervolgingen zeer slechte remedies zijn om nieuwe politieke bewegingen te stoppen. Op het einde van de negentiende eeuw werd de Belgische Werklieden Partij (BWP) ook ondemocratisch en staatsgevaarlijk genoemd. Tegen de BWP werd eveneens het wapen van de gerechtelijke vervolging gebruikt. Zonder dat dit één moment de opgang van het socialisme kon beletten.’

Afgaande op de tussentijdse resultaten konden weinigen hem tegenspreken, maar een alternatief strijdplan was er niet. 2003 begon zoals 2002 was geëindigd: de gerechtelijke, repressieve molen en mediamolen maalde de AEL verder fijn. Het politieke leven stond al vlug in het teken van de parlementsverkiezingen, gepland voor mei.

De aftrap van de verkiezingscampagne van de VLD, medio februari in Antwerpen, zette de toon. De geest van Ward Beysen, die de partij had verlaten en aan haar rechtervleugel knabbelde, hing boven de bijeenkomst. Bart Somers, de burgemeester van Mechelen, benadrukte het belang van de strijd voor meer veiligheid en een stenger jeugdsanctierecht.

Somers verwierp ‘mooi-praterij’ over ‘gepamperde’ allochtonen. Een journalist vatte zijn betoog samen: ‘als allochtonen leerachterstand hebben, ligt dat niet aan het onderwijssysteem, maar aan de ouders die geen Nederlands willen leren en hun kat sturen naar oudercontactavonden. En als een bepaalde interpretatie van de islam botst met de grondwaarden van onze samenleving,’ zo zegt Somers, moet de islam zich aanpassen en niet de samenleving.’²⁷⁰

De heisa hield ook de Nederlandse media in de ban. Abou Jahjah was er een vast gespreksonderwerp geworden, niet in het minst omdat hij kort na zijn vrijlating had aangekondigd in Nederland een afdeling van de AEL te willen oprichten. Mimount Bousakla (SP.A) profiteerde alvast van een interview in *NRC Handelsblad* om de AEL-leider aan het kruis te nagelen: ‘Abou Jahjah discrimineert. Hij komt op voor de Arabieren. Maar over de Berbers, 80 procent van de Marokkanen in België, zegt hij vervelende dingen. Bijvoorbeeld dat alle criminelen Berbers zijn, en geen Arabieren.’ Wie de Belgische pers volgde, wist dat dit een leugen was. Maar wisten de Nederlandse Berbers dat ook?²⁷¹

Moslims in Rotterdam en Amsterdam wikten en wogen, maar in Den Haag lagen de standpunten snel vast. In het parlement riep het CDA de regering op om de partij gewoon te verbieden. In het voorjaar trok de AEL-leider, niet meer uit de Nederlandse kranten weg te branden, nu ook lijfelijk naar onze noorderburen, en legde er aan volle zalen zijn project voor. Zionistische groepen en de weldenkende burgerij schreeuwden moord en brand, maar er verschenen ook een paar beredeneerde standpunten in de pers. Socioloog Shervin Nekuee schreef dat het een goede zaak is dat moslimjongeren eindelijk een ‘democratisch gezinde’ stem krijgen, ex-minister Jan Pronk (PvdA) noemde de AEL ‘een emancipatiebeweging’ en Piet Grijs schreef in *Vrij Nederland* nogal provocerend: ‘Als Abou Jahjah straks een afdeling in Nederland sticht, zal ik me bij hem aanmelden.’ Maar dat waren uitzonderingen.

Het strafste staaltje ijzervreterij schreef de rechtse columnist Bob Smalhout in *De Telegraaf* bijeen: ‘De tactiek van Abou Jahjah is grotendeels dezelfde als die van de Duitse nazi-horden in de jaren dertig. Straatterreur, de Hitler Jugend als nazi-variant van de padvinderij, (...) geroutineerde sprekers met een voor de massa’s bedwelmend charisma. Net als toen zijn er weer mensen die daar wat in zien. (...) Ook in de jaren voor

de Tweede Wereldoorlog waren er intellectuelen die vonden dat het met Hitler zo'n vaart niet zou lopen. Bovendien had de charismatische nazi-leider toch maar een einde gemaakt aan de Duitse werkloosheid (...) en de treinen reden op tijd. Dat die treinen enkele jaren later ook volgens een strak schema naar Auschwitz, Bergen-Belsen, Sobibor, Treblinka en Dachau zouden rijden om daar miljoenen joden te laten vermoorden, werd toen slechts door weinigen ingezien. Daarom, wie nu deze islamitische hopman niet onmiddellijk de voet dwars zet, moet straks niet klagen als we in ons eigen land niets meer te vertellen hebben.' Wat Smalhout deed, is in de Belgische massamedia nooit vertoond. Het Nederlandse journalistenlegertje liet betijen, op één reactie in *de Volkskrant* na.²⁷²

Verkiezingen in de mist (18 mei 2003)

De AEL is eigenlijk zonder het zelf te willen in de campagne voor de nationale verkiezingen van 2003 verzeild. Aanvankelijk wou de organisatie pas voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 in de electorale arena treden. Dat zou haar de tijd geven om haar inplanting in de Antwerpse allochtone buurten te verstevigen en aan allianties te werken, om dan op stevige basis een entree in 't Schoon Verdiep te forceren. Alles kwam in een stroomversnelling toen Abou Jahjah de oorlog was verklaard en de organisatie in het centrum van het politieke debat kwam te staan. Ook de alsmaar concretere dreiging van een oorlog tegen Irak maakte het voor de AEL moeilijk om langs de kant te blijven staan.

Zodra de beslissing was genomen om aan de verkiezingen deel te nemen, vatte de AEL het ambitieuze plan op om het ongenoegen over het regeringsbeleid te bundelen tot een veelkleurige en originele proteststem, uitgedragen door enkele gezichten van de onderdrukte moslimminderheid. Abou Jahjah zei hierover: 'We gaan naar de verkiezingen met een open democratische lijst waarop mensen van de AEL, marxisten, ecologisten en anders-globalisten zullen staan. Het klinkt misschien vreemd, maar de AEL zal ook opkomen voor het milieu, bijvoorbeeld voor het behoud van het Lappersfortbos.'²⁷³

Het project liep op een sisser af. De smeer- en intimidatiecampagne tegen Abou Jahjah had diepe wonden geslagen en progressief Vlaanderen

keerde zich van de AEL af. Alleen de PVDA en enkele losse individuen wilden met de AEL in zee gaan. De PVDA, een kleine partij van stalinistische oorsprong, had de AEL in de herfst van 2002 ontdekt, toen het protest tegen de nakende invasie van Irak op gang kwam. In november 2002 brachten deze twee kleine organisaties in Brussel bijna tienduizend betogers tegen de oorlogsdreiging bijeen. Met het oog op de verkiezingen richtten ze Resist! op. Het initiatief dreef op de verontwaardiging over de imminente overval op Irak en de Belgische jezuïetenhouding in de zaak. Brussel sprak zich in diplomatieke fora wel tegen een VS-interventie uit, maar werkte in feite mee aan de uitbouw van de Amerikaanse oorlogsmachine door de Antwerpse haven en andere infrastructuur voor het vervoer van oorlogstuig ter beschikking te stellen.

Het frisse electorale initiatief dat de AEL eerst voor ogen had, draaide dus uit op een formule die veel weg had van de oude uiterst linkse verkiezingsformules, zij het met een nieuwe naam. De prille liefde tussen de AEL en de PVDA was gesneden brood voor de media, die Resist! afschilderden als een duivelsverbond van moslimextremisten en stalinisten. Enkele intellectuelen rond filosoof Jaap Kruithof namen afstand van Resist!. In een opiniestuk schoten ze vooral op de stalinistische PVDA waarmee volgens hen onder geen beding mag worden samengewerkt, maar ook afkeer en onbegrip voor de AEL konden de auteurs amper onderdrukken. In elk geval: dat een scherpzinnige intellectueel als Kruithof de tekst had ondertekend, was een ernstige aanwijzing voor de schade die de klopjacht op Abou Jahjah had aangericht.²⁷⁴

In de periode voor de verkiezingen ging er bijna geen week voorbij of 'een bron' uit het gerecht of de politie- of inlichtingendiensten insinueerde onwettig gedrag van AEL-leiders. Het waren vage insinuaties die de eer van de beschuldigten aantastten, het geheim van het onderzoek schonden en de rechten van de verdediging op de helling zetten. Maar dat maakte niet uit: de pers hield de geruchtenmolen draaiende. Het leek een gevecht om elke Vlaamse burger ervan te overtuigen in het stemhokje Abou Jahjah af te straffen. Zo kwam plotseling de mededeling dat het gerecht onderzocht of er geen kinderporno op de pc van Abou Jahjah stond. De pc was al vijf maanden in handen van het gerecht, maar pas kort voor de verkiezingen deelde het parket mee dat een expert was aangesteld om te onderzoeken wat er op de pc was opgeslagen. Een speur-

der bevestigde dat ‘er niet veel aan de hand’ was, maar geen erg: zo kort voor de verkiezingen zorgde dit non-event voor grote publicitaire schade voor Abou Jahjah.²⁷⁵

Enkele dagen voor de verkiezingen verspreidden de media het bericht dat het gerecht onderzocht of de AEL wordt gefinancierd met bloeddiamanten uit Afrika. Het gerecht was een half jaar geleden het onderzoek gestart op basis van een rapport van de Staatsveiligheid waarin stond dat de Libanees-Antwerpse tradingfirma Soafrimex de AEL zou financieren. De broer van Abou Jahjah werkt voor het bedrijf dat voedingswaren naar Afrika exporteert. Was dit rapport er gekomen onder zware politieke druk om de AEL aan te pakken? Of was het de vrucht van overijverige uiterst-rechtse agenten van de dienst zelf? In elk geval: na een lang onderzoek waarvoor tijd noch middelen werden gespaard (speurders werden uitgestuurd naar Sierra Leone, Congo, Zuid-Afrika en Mozambique), vernam de burger dat er nog geen enkele aanwijzing van illegale financiering was gevonden. Het enige dat het gerecht wist mee te delen was... dat men verder zocht. (Er waren wel aanwijzingen van fiscale fraude bij het bedrijf gevonden, maar daarmee had de AEL niets te maken.) Het was een nieuw non-event, maar de pers liet de kans niet liggen om de indruk te wekken dat de AEL op bloeddiamanten draait. De prschade voor de AEL was, zo kort voor de verkiezingen, maximaal.²⁷⁶

Alsof dat niet volstond, droeg Resist! zelf nog munitie aan. Een week voor de verkiezingen ontstond een schermutseling tussen SPA-kandidate Mimount Bousakla en een meisje dat met verkiezingsmateriaal van Resist! militeerde. Het over-en-weergescheld liep uit op een handgemeen waarbij Bousakla aan de haren werd getrokken. Tegen journalisten legde Bousakla uit dat ze zich bedreigd voelde door Resist!. Ze had een anonieme e-mail met doodsbedreigingen ontvangen en ze verwees naar het incident met de puber.

De mediahonger naar *AEL-bashing* zorgde ervoor dat Bousakla, tot dan onzichtbaar in de verkiezingscampagne, in de kijker kwam te staan. Ze had haar woorden amper uitgesproken of *Gazet van Antwerpen* vuurde een kanonschot af. ‘Resist slaat vrouwen,’ kopte de Sinjorenkrant. Tot overmaat van ramp moeiden PVDA’ster Zohra Othman en Indymedia-journalist Han Soete, beiden actief binnen Resist!, zich met de zaak. Ze vergoelijkten of legitimeerden zelfs het onaanvaardbare gedrag van het

meisje. ‘Als Mimount wordt aangevallen door Marokkaanse jongeren, dan zou ze zich beter afvragen of ze dat niet aan zichzelf te danken heeft,’ schreef Othman. Soete zag het niet anders, want een veroordeling ‘zou nogal gemakkelijk en goedkoop zijn, maar Resist! onwaardig’ en ‘het verzet van de mensen is nooit mooi’. Met vrienden als Othman en Soete heeft Abou Jahjah geen vijanden meer nodig, moet *De Morgen* gedacht hebben. De krant haalde hard uit: ‘Als Bousakla slaag kreeg, dan is dat haar eigen schuld.’²⁷⁷

Al vlug bleek de haatmail van een SP.A-lid te komen en verklaarde de AEL niets te maken te hebben met het incident. De organisatie nam ook afstand van geweld en intimidatie in de politieke strijd. Maar het kwaad was geschied en rechtzettingen in de pers konden er natuurlijk niet af. Het incident en de berichtgeving erover zou Abou Jahjahs aanzien bij autochtonen nog meer schaden en de electorale factuur verder doen oplopen.²⁷⁸

De verkiezingsuitslag legde ondubbelzinnig de diepe kloof tussen de AEL en de Vlaamse autochtonen bloot. De Kamerlijst van Resist! haalde 10.059 stemmen in de kieskring Antwerpen, of 0,9 procent van de geldig uitgebrachte stemmen. De Senaatslijst was goed voor 17.604 stemmen in de kieskring Vlaanderen, of 0,43 procent van de geldig uitgebrachte stemmen. De afkeer van de autochtone kiezer voor de AEL blijkt uit het feit dat zelfs het kleine, maar trouwe autochtone electoraat van de PVDA was weggevlucht voor de alliantie van de partij met de AEL. De Senaatslijst van de PVDA behaalde in 1999 nog 24.150 stemmen, of de helft meer dan wat Resist! vier jaar later haalde. Resist! kreeg vooral stemmen van allochtone Belgen.

De verkiezingen waren ook een test voor de populariteit van de AEL-leiders en de allochtone politici van de traditionele partijen bij de allochtone kiezer. Er zijn geen betrouwbare analyses over het stemgedrag van allochtonen beschikbaar. We proberen zelf een ruwe analyse te maken. In maart 2003 telde Antwerpen 453.600 inwoners, onder wie 47.300 allochtonen die tussen 1985 en 2003 Belg werden (‘nieuwe Belgen’). In 2000, 2001 en 2002 kwamen er 21.600 nieuwe Belgen bij, onder wie 11.200 mensen van Marokkaanse afkomst. Onder hen waren 5950 mensen 18 jaar of ouder. Ruim een kwart van alle mensen die in 2000, 2001 en 2002 Belg werden, zijn dus stemgerechtigden van Marokkaanse afkomst.

Geëxtrapoleerd naar alle nieuwe Belgen in Antwerpen (47.300) zijn er dat ongeveer dertienduizend. Ervan uitgaande dat het aantal geldig uitgebrachte stemmen lager ligt, maar het aantal stemgerechtigden bij de ‘oude’ nieuwe Belgen hoger dan bij de recent genaturaliseerden, schatten we het aantal geldige stemmen van kiezers van Marokkaanse afkomst in Antwerpen op dertien- tot vijftienduizend.²⁷⁹

In Antwerpen drongen de boegbeelden van beide ‘kampen’ naar de gunst van de allochtone kiezer. In het kanton Antwerpen (geldig uitgebrachte stemmen: 294.674), liggen de kaarten van de voorkeurstemmen als volgt. Op de lijst Resist! (goed voor 6868 stemmen) behaalden Dyab Abou Jahjah 4433 stemmen en Ahmed Azzuz 1048 stemmen. Op de SP.A-lijst (73.317 stemmen) kreeg Anissa Tamsamani 3374 stemmen achter haar naam. Voor CD&V (31.236 stemmen) behaalde Nahima Lanjri 3549 stemmen en op de Agalev-lijst (15.508 stemmen) behaalde lijsttrekker Fauzaya Talhaoui 4802 stemmen.

Bij de beoordeling van de resultaten gaan we uit van twee hypothesen. Ten eerste kijken allochtonen in het algemeen tegen allochtone politici aan zoals autochtonen tegen autochtone politici: ze zijn een onderdeel van ‘de politiek’.²⁸⁰ In Vlaanderen is er geen speciale band of relatie van allochtonen met allochtone politici: op een paar kandidaten van Turkse origine na, zijn het door de traditionele partijen gecoöpteerde mensen wier banden met de allochtone gemeenschap meestal vrij zwak zijn. Er is dus geen bijzondere reden waarom allochtonen per se voor allochtonen zouden stemmen: Pukkelpop-boegbeeld Chokri Mahassine is een toffe peer, maar Steve Stevaert heeft hetzelfde imago en die komt meer op tv, dus waarom niet stemmen voor Steve? In Franstalig België ligt dat een beetje anders, want daar bestaat een langere traditie van allochtoon verenigingsleven en van doorstroming naar de traditionele partijen. Een stem voor een allochtoon heeft er meer ‘etnische’ betekenis. Daarnaast heeft een groep autochtone kiezers wél een goede reden om voor een allochtoon te stemmen, zelfs als die allochtone kandidaat in niets verschilt van zijn autochtone collega en geen specifiek ‘allochtoon’ programma verdedigt: zo brengen ze een antiracistische overtuiging tot uitdrukking.

Conclusie: terwijl het aandeel van allochtone stemmen in het totale aantal voorkeurstemmen voor kandidaten als Lanjri en Talhaoui relatief klein is, is het allochtone aandeel in het kiespubliek van de AEL over-

weldigend. Met de 524 voorkeurstemmen van PVDA-boegbeeld Kris Merckx op de lijst Resist! voor ogen, mogen we veronderstellen dat van de 6868 stemmen voor Resist! er ongeveer zesduizend afkomstig zijn van allochtonen en een kleine duizend van autochtonen. Als we ervan uitgaan dat in het kanton veertienduizend mensen van Marokkaanse afkomst hebben gestemd, dan heeft ongeveer 40 procent van de Marokkaans-Belgische gemeenschap in Antwerpen voor Abou Jahjah of Azzuz gestemd, veel meer dan voor elk van de 'traditionele' allochtone kandidaten.

Resist! overleefde de verkiezingen van 18 mei niet. De barslechte uitslag bij de autochtone kiezers, het onvermogen om ook in Brussel allochtone kiezers aan te trekken, de extreem-linkse aura rond het initiatief en het wegebben van het Europese verzet tegen de VS-campagne in Irak na de val van Saddam Hoessein en de installatie van een Amerikaans protectoraat in Bagdad (april 2003), ontnamen Resist! de brandstof om het gaande te houden. Na beraad besloot de AEL om het initiatief op te doen en in de toekomst met een moslim-democratische partij de electorale arena te betreden.

Abou Jahjah evalueert de verkiezingsuitslag: 'De mediacampagne tegen Resist! heeft slechts in zeer beperkte mate negatieve effecten gehad op de houding van de moslimgemeenschap. De algemene teneur was: ze willen de AEL met leugens kapotmaken omdat ze bang zijn en omdat de AEL de islam verdedigt en uitkomt voor zijn ideeën. Het establishment en Fauzaya Talhaoui zelf hebben zich hier opgeworpen als het alternatief voor de AEL. Wel, het resultaat is er: Talhaoui ligt eruit, en Nahima Lanjri haalde amper 3.500 stemmen. Men kan niet langer beweren dat wij niemand vertegenwoordigen. Er is niet langer een geloofwaardig en sterk allochtoon alternatief voor de AEL in Antwerpen. In 2006 zal een grote groep van onze aanhang die vandaag niet kon stemmen [wegens te jong], dat wel kunnen. Een of twee zetels in 2006 is een echte doelstelling, maar dan niet meer met Resist!. We hebben met Resist! immers geen ruimer publiek bereikt. Het bestuur van de AEL is van oordeel dat we moeten afstappen van kartel- of frontformules waardoor onze eigenheid verdwijnt. Het racisme is zo diep geworteld dat de enige manier om Resist! te laten scoren, erin zou bestaan om de AEL weg te stoppen en bijvoorbeeld niet te praten over moslimscholen en aanwervingsquota's. Er is

vandaag geen basis voor een brug naar de autochtonen. We willen dus een duidelijk moslimalternatief, en op basis daarvan, bij elke verkiezing, testen of er autochtone krachten zijn die willen meedoen.

We willen werken aan een moslim-democratische partij die onze ideologie integraal uitdraagt, maar waarbinnen plaats is voor andere krachten. Die MDP zal het electorale luik worden van de AEL, die het draagvlak blijft. De MDP moet in staat zijn om mensen van de Turkse en Pakistaanse gemeenschappen aan te trekken, maar ook niet-moslims. In elk geval blijven verkiezingen secundair. We willen het sociale weefsel versterken met een moslimzuil, moslimscholen, jeugdbewegingen. Dat is de weg van onze ontvoogding. Dat moet gebeuren in interactie met het buitenland, zodat we ons op internationaal niveau kunnen versterken en affirmeren. Dat is onze prioriteit. We zijn en blijven een *grassrootsbeweging*. Verkiezingen moeten in dat kader worden gezien: het zijn momenten waarop we de ontvoogdingsstrijd legitimeren, niet meer of niet minder. De samenwerking met autochtonen moet in dat kader worden gezien. Als we sterker worden, eigen structuren uitbouwen, klaar en duidelijk ons programma verdedigen, de gemeenschap mobiliseren en zo de krachtsverhoudingen wijzigen, dan – en dan pas – zullen we ook bij de autochtonen iets in beweging krijgen. Men zal uiteindelijk moeten inzien dat men moet kiezen tussen de AEL, die niet-separatistisch is en de ideeën van de mainstream vertolkt, en een klein separatistisch alternatief dat verkiezingen en contacten met niet-moslims als *haram* beschouwt.’²⁸¹

Is de Arabisch-Europese Liga met de MDP op weg naar de ‘islamisering’? Op een conferentie benadrukte Abou Jahjah dat de AEL geen nieuwe islamistische organisatie is, maar een politieke beweging van moslims. De AEL is geen politiek-religieuze organisatie die op basis van een specifieke interpretatie van de islam aan politiek doet. Binnen de AEL zijn mensen actief met uiteenlopende opvattingen over de islam. De AEL is een politieke beweging die zich inspireert op islamitische principes waarover onder moslims een brede consensus bestaat.

Het programma van de MDP voor de Vlaamse verkiezingen van 13 juni 2004 lichte een tip van de sluier op. Bij de voorstelling ervan zei Abou Jahjah nogmaals dat de scheiding van kerk en staat niet ter discussie staat. Het hoofddoel van het programma ligt op onderwijs (voor islamscholen, diversiteitsopleidingen voor leraren, Turks en Arabisch taalonder-

richt) en werkgelegenheid (voor een radicale arbeidsduurvermindering en aanwervingsquota's voor allochtonen). Andere punten zijn een moslimjeugdbeweging met een aparte meisjeswerking, een openbare moslimomroep naar Nederlands model, het stimuleren van kinderopvang in familieverband en een uitgebreid moederschapsverlof, 'onafhankelijke meldpunten voor racisme', meer sociale woningen en de strijd tegen racisme in de huursector.²⁸²

Van zwarte zaterdag naar zwarte zondag (13 juni 2004)

De uitslag van de verkiezingen voor het Vlaamse Parlement van 13 juni 2004 leverde een gitzwarte zondag op. Voor de twaalfde keer op rij won het Vlaams Blok, en niet zo'n beetje: in vergelijking met de verkiezingen van 1999 dikte Filip Dewinter zijn kiezerskorps aan met ongeveer 380.000 stemmen. Vandaag krijgt de partij de steun van een legioen van bijna 1 miljoen Vlamingen, of bijna één op vier. De ontreddering van politiek-correct Vlaanderen is groot. Sommige opiniemakers gooien de handdoek in de ring of overwegen dat te doen: de opheffing van het cordon sanitaire en zelfs een regeringsdeelname van het Blok worden niet langer uitgesloten. Die evolutie is al een tijdje aan de gang. De liberale éminence grise Luc Van der Kelen zei eind 2001 al dat het gedachtegoed van het Blok diep in de loges van de vrijmetselarij is binnengedrongen. In de lente van 2003 pakten 28 prominenten uit met een pleidooi voor de afschaffing van het cordon sanitaire rond het Vlaams Blok. In dat koppeloton zitten onder meer Manu Ruys, Erik Suy, Marc Platel, Herman Suykerbuyk en Boudewijn Bouckaert. De jongste verkiezingsuitslag geeft nieuwe impulsen aan die beweging.

Naarmate de aanhang van het Blok groeit, stijgt ook het salonfähige van de partij bij het establishment. De praktisch ingestelde ondernemers nemen het voortouw. Blokkers worden steeds meer gevraagd voor lezingen van serviceclubs als Rotary. Christian Leysen (rederij Ahlers) riep op om het Blok het initiatief te geven om een Vlaamse regering te vormen, en Pro Flandria, een club van bedrijfsleiders en academici rond ex-KBC-voorzitter Remi Vermeiren, bepleitte onomwonden 'een sterke Vlaamse regering' van CD&V, NV-A en het Blok. Het zijn geen margi-

nale standpunten: uit een recente enquête blijkt dat 52 procent van de ondervraagde Vlaamse ceo's een regeringsdeelname van de extreemrechtse partij ziet zitten. Van het migrantenstandpunt van het Blok liggen ze niet wakker, maar wel van hun centen, en dan klinken Blok-thema's als de splitsing van de sociale zekerheid en fiscale autonomie hen als muziek in de oren. Als dat vervelende cordon overboord wordt gegooid, zo redeneren ze, kan de patroonsvriendelijke uiterstrechtse partij het soortelijke gewicht van rechts in het bestuur van het land gevoelig opdrijven.²⁸³

Ook de progressieve, links-liberale vleugel van het establishment is het noorden kwijtgeraakt. Walter Pauli schrijft in *De Morgen* dat 'alles is uitgeprobeerd' om het Blok te bekampen. De groene coryfeeën Mieke Vogels en Ingrid Pira willen met het Blok 'praten' – niet om ermee te besturen, maar om het 'te ontmaskeren'. Pauli noemt het cordon 'een taboe', en vraagt zich af of we niet 'de gok maar eens [moeten] wagen en het Vlaams Blok laten besturen, om hen dan vanuit de oppositie beter te kunnen bekampen'.

Het is niet erg duidelijk hoe zo'n doodskus tot bevredigende resultaten kan leiden. Aanhangers van die aanpak geloven in een herhaling van het Nederlandse en Oostenrijkse scenario, waar LPF en FPÖ na een regeringsdeelname implodeerden. Maar kan men de goed geoliede machine van het Vlaams Blok vergelijken met partijen waar alles rond één charismatische leider draaide? LPF en FPÖ stortten in na het wegvallen van de chef: nadat Pim Fortuyn was vermoord en Jörg Haider van zijn voetstuk was gevallen. Het Blok is solider dan de camarilla van onbekwame opportunisten die het LPF zonder Fortuyn is geworden. Daarnaast is het weinig waarschijnlijk dat Filip Dewinter zich aan een halfslachtig regeerakkoord zal willen verbranden. Pauli's voorstel komt er in feite op neer dat het Blok een resem van zijn voorstellen in de praktijk mag brengen en een reeks Blok-ministers aan de slag kan met rondzendbrieven, subsidiegelden, benoemingen en rekruteringen. Kan men het Blok bestrijden door allochtonen, werklozen en gepensioneerden aan uiterst-rechts uit te leveren? ²⁸⁴

Een andere progressieve icoon, SP.A-boegbeeld Johan Vande Lanotte, schuift de schuld voor de opmars van het Blok in de schoenen van de kiezers van die partij, omdat die 'zich duidelijk afkeren van de anderen: van de vreemdelingen, van de Walen, van de naamloze profiteurs, maar be-

slist ook van de anderen die iets hebben waar ze afgunstig op zijn. Het is een boodschap van egoïsme en uitsluiting: wij tegenover de anderen (...). [Ze zijn] de mening toegedaan dat ze het zelf beter zullen hebben als anderen uitgesloten worden.' Maar is die 'boodschap van egoïsme en uitsluiting' nu niet precies de kern van de neoliberale omwenteling die door alle fracties van de elite, met inbegrip van de sociaal-democratie, enthousiast wordt doorgevoerd, en ook door de opiniemakers unisono wordt voorgesteld als onontkoombaar? En leidt dat proces niet tot de vernietiging van solidariteitsmechanismen en overheidsstructuren, waardoor de mens, die 'vrij maar alleen' (Bourdieu) achterblijft, niet veel meer rest dan nog hardnekkiger op de ingeslagen weg het 'Eigen ik eerst' na te jagen?²⁸⁵

De ontredde van links vloeit ook voort uit het schaduwgevecht dat het afgelopen anderhalve decennium tegen racisme is gevoerd, en waarover we het eerder in dit boek al hebben gehad. Men staart zich blind op de partijpolitieke expressie van het racisme (het Vlaams Blok) en heeft weinig oog voor het endemische ethnocentrisme en monoculturalisme, die door het establishment worden omgezet in een beleid dat de humus vormt voor egoïstische en xenofobe reflexen.

Walter Pauli zelf legt onbedoeld de vinger op de wonde als hij in zijn pleidooi om 'taboes' ter discussie te stellen het migrantenstemrecht afvalt als 'een foute eis' die 'voor nauwelijks meer stemrecht' zorgt en 'het Blok in de kaart' speelt. Want we riskeerden er 'een politieke crisis' voor en 'namen er de destabilisatie van de VLD bij, terwijl iedereen toch had geroepen dat "deftig rechts" een dam is tegen extreem-rechts. Paars raakte in crisis, het Vlaams Blok in de *winning mood*. Dat is dus contra-productief. En dwaas.' We laten hier even zijn argument dat het migrantenstemrecht voor nauwelijks meer stemrecht zorgt, buiten beschouwing. Zijn redenering stoelt op een radicaal foute premisse: 'deftig rechts' is niet een dam tegen extreem-rechts, maar de wegbereider ervan, en de totstandkoming van het migrantenstemrecht zelf maakt dat duidelijk.

Het migrantenstemrecht heeft in de jaren negentig, in het decennium van de politiek correcte strijd tegen het racisme en het Blok, nooit echt op de agenda gestaan. Premier Jean-Luc Dehaene probeerde het even in 1997,

in de nasleep van de zaak-Loubna Benaïssa, een meisje van Marokkaanse afkomst dat in handen van een Belgische psychopaat aan een gruwelijk einde kwam. De verdwijning van het kind, de ontdekking van het lichaam, de ontrafeling van de moord en de indrukwekkende rouwplechtigheid hielden het land wekenlang in de ban. In het zondagse tv-praatprogramma *De zevende dag* dacht Dehaene toen luidop na over de wenselijkheid om het gemeentelijke stemrecht voor migranten in te voeren. Ging het om een welgemeende, maar louter emotionele opwelling van de premier, drijvend op de golf van sympathie die de natie opbracht voor de Benaïssa's? Jaren later erkende Dehaene dat zijn eigen partij een doorbraak over het migrantenstemrecht had afgeblokt.

Het voorstel kwam pas opnieuw op tafel nadat België door Europa was verplicht het gemeentelijke stemrecht voor EU-burgers (1998) in te voeren. De boot van het migrantenstemrecht werd nog even afgehouden, en daarvoor werd geschermd met de snel-Belgwet (2000) die het aantal niet-stemgerechtigde allochtonen drastisch verminderde. Toen ten slotte de invoering ervan in het parlement toch ter sprake kwam, begin 2002, gingen christen-democraten en liberalen opnieuw dwars liggen.²⁸⁶

De succesvolle kruistocht die de CVP, de VLD en het Vlaams Blok in 2002 tegen de invoering van het migrantenstemrecht voerden, ging gepaard met een xenofobe opstoot. In de Senaat schoof de fractieleidster van de VLD Jeannine Leduc bijna onomwonden de verantwoordelijkheid voor de slechte schoolprestaties en de hoge werkloosheid van allochtonen in de schoenen van de slachtoffers zelf. Ze zei onder meer: 'Het volstaat niet je leerboeken onder je hoofdkussen te leggen' en 'Ze mogen wel geen ballen onder de armen hebben.' Leduc is voor die uitlatingen door haar partijvoorzitter terechtgewezen, maar een sanctie bleef uit.²⁸⁷ Begin 2004 is dan toch een voorstel goedgekeurd, al was het een uitgekleden versie. Het stemrecht slaat enkel op gemeenteraadsverkiezingen en geldt alleen voor mensen die minstens vijf jaar in België verblijven. Het bevat enkele discriminerende en ronduit vernederende bepalingen. Niet-EU-burgers kunnen wel kiezen, maar niet zelf verkiesbaar zijn: deelnemen aan het beleid mag niet. En ze moeten vooraf een verklaring ondertekenen waarin ze hun steun betuigen aan de Belgische grondwet en de rechten van de mens – waardoor impliciet vraagtekens worden geplaatst bij hun democratische gezindheid. Velen noemden het wetsvoorstel een lege doos, maar dat weerhield enkele VLD-kopstukken rond voorzitter

De Gucht er niet van om er samen met de oppositie een langdurige loopgravenoorlog tegen te voeren. Veel tenoren van het establishment hanteren in feite een eenvoudig bureaucratisch criterium: Belg worden is de sleutel tot de volledige emancipatie. De naturalisatie tot Belg lost de problemen echter niet op, maar maakt ze dikwijls alleen maar minder zichtbaar: Ahmed en Mohammed geraken niet vlugger aan een diploma, een job of een huurwoning omdat ze een Belgische identiteitskaart op zak hebben.

De lijdensweg van het voorstel tot invoering van een migrantenstembrecht prentte Vlaanderen het idee in dat allochtonen probleemgevallen zijn die men moet 'oplossen' in onze cultuur en onze samenleving. Het hardnekkige verzet van CD&V en de VLD tegen het migrantenstembrecht, het veelbetekenende stilzwijgen van SP.A-kopstukken over de zaak en het miserabele eindresultaat stimuleren bij allochtonen het idee dat ze geïsoleerd, ongewenst en gestigmatiseerd zijn, en bij autochtonen het idee dat politieke gelijkwaardigheid van alle burgers die in dit land leven, abnormaal is.

Het Blok voedde zich aan dit monoculturele waas dat twee jaar over Vlaanderen lag. De elite verspreidt het virus zelf, en zolang ze dat niet beseft, is er niets aan te doen en blijft het bij symptoombestrijding. Zolang men bijvoorbeeld de lof zingt van het VLD-congres (februari 2004) waarop de partij debatteerde over haar strategie om het migrantenstembrecht te kelderen, zoals Yves Desmet in *De Morgen* deed, is het dweilen met de kraan open: 'Dit congres ging over de fundamente van de politiek: over de spanning tussen de zuiverheid van je idealen en de noodzaak tot compromis (...) Dit was een beklijvend mooi congres, een oefening in toegepaste democratie die je jammer genoeg veel te zelden ziet.' Beklijvend mooi? Het was een zwarte zaterdag toen de liberale congresgangers Vlaanderen het signaal gaven dat het afblokken van politieke rechten voor een kleine groep allochtonen belangrijk genoeg is om daarvoor eventueel de regering te laten vallen, en toen ze dat uiteindelijk toch niet deden, prompt door Yves Leterme werden bestempeld als 'medeplichtig aan het opdringen van het migrantenstembrecht waar in Vlaanderen absoluut geen meerderheid voor is'. Zwarte zondag was niet veraf meer.²⁸⁸

Op 13 juni 2004 behaalde Abou Jahjahs Moslim-Democratische Partij in het kanton Antwerpen 1753 stemmen. In 2003 behaalde de lijst Resist! nog 6.868 stemmen. Abou Jahjah, die in 2003 4.433 voorkeurstemmen achter zijn naam kreeg, zag dat aantal het jaar daarop herleid tot 1069. De electorale aanhang van de AEL in de Belgisch-Marokkaanse gemeenschap van Antwerpen verminderde dus van 40 procent in 2003 naar 10 procent in 2004.²⁸⁹ Het is onduidelijk in welke mate deze zware achteruitgang te maken heeft met de druk om 'nuttig' te stemmen (de uitslag van 2003 wettigde geen hoop op een zetel in 2004), en of die factor zal wegvallen voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 waarvoor een lagere kiesdrempel geldt.

Afgezien van wat er in het kieshokje gebeurt, zijn er enkele dieperliggende tendensen te ontwaren over de relatie tussen de allochtone gemeenschappen en radicale stemmen als Abou Jahjah. De actieve achterban van de AEL staat onder zware druk. Aanklachten, huiszoekingen, arrestaties, geblokkeerde bankrekeningen: er blijft de bestuursleden van de AEL niet veel bespaard. Deze repressie heeft een intimiderend effect op de militanten en ontwricht het publieke optreden van de organisatie. Terzelfdertijd blijft de passieve en verborgen solidariteit van allochtonen met de AEL groot. Volgens een Nederlands onderzoek van juni 2004 neemt die steun zelfs nog toe. Een stratenquête onder een representatieve groep van Marokkaanse en Turkse Nederlanders in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht leert dat 81 procent van de Marokkanen en 61 procent van de Turken die de AEL kennen het bestaan van de Nederlandse afdeling een goede zaak vinden. De meting van december 2002 had bij de Marokkanen een draagvlak van 52 procent opgeleverd. Ongeveer een op vijf ondervraagden zegt bij de komende gemeenteraadsverkiezingen zeker op de MDP te zullen stemmen; 36 procent van de Marokkanen en 25 procent van de Turken weet dat nog niet zeker, maar overweegt dat te doen. Het lijkt op wat Malcolm X overkwam: erg populair onder zwarte New Yorkers voor wat hij zei en symboliseerde, maar als hen in een enquête werd gevraagd wie 'het beste werk levert voor de zwarten', dan kozen ze niet voor de geïsoleerde en gedemoniseerde Malcolm X (6 procent), maar voor Martin Luther King (drie vierde van de ondervraagden).^{289b}

6.

Happen naar lucht

Krijgen de vele critici van Abou Jahjah alsnog gelijk en blijft hij een politieke eendagsvlieg: een oproerkraaiër met bizarre ideeën, goed voor één winter mediavermaak, niet meer dan een voetnoot in de recente Vlaamse geschiedenis? De politieke klasse heeft de AEL waar ze de organisatie hebben wou: ‘gediaboliseerd’ in de autochtone publieke opinie en geïsoleerd dankzij een cordon sanitaire van alle autochtone partijen en organisaties, zodat zonder veel problemen en met veel cynisme de macht van het getal kan worden uitgespeeld om de organisatie te negeren.

Ondertussen blijft veel bij het oude. De nieuwe Antwerpse burge-meester maakt zich sterk dat er vooruitgang wordt geboekt in de strijd tegen racisme binnen het politiekorps. Volgens Patrick Janssens zijn tuchtdossiers geopend tegen een aantal agenten. Ingewijden stellen dat zijn beweringen alleen maar slaan op de zaak-De Bie, die is aangeklaagd voor de mishandeling van Turken, en op enkele klachten van burgers over politieracisme: niet echt de vruchten van een proactief beleid, dus. In de Scheldestad zijn wel enkele nieuwe buurtinitiatieven ontstaan, maar die bereiken vooral de autochtone middenklasse – zoals de succesrijke heropening van cinema Roma – of lijken gericht op het ‘droogleggen’ van

de AEL – zoals het door de stad gesteunde project ‘Mankracht en Zonen’, dat de natuurlijke achterban van de AEL in Borgerhout probeert te bereiken door, zoals het op zijn website staat, ‘kinderen in opspraak’ een ‘passend vrijetijdsaanbod’ te geven. De stad kondigde begin 2003 een Stappenplan Integratie aan, met veel aandacht voor overleg en een verdubbeling van de subsidiepot voor ‘het allochtone middenveld’. Wat dat geld en dat overleg betreft, er gaat natuurlijk geen cent naar de AEL en er wordt met ongeveer iedereen overlegd, maar niet met de organisatie die dat jaar 40 procent van de lokale moslimgemeenschap tot zijn kiezerskorps mocht rekenen.²⁹⁰

De pers blijft op tijd en stond prikken uitdelen. Na de afschuwelijke terreuraanslagen in Istanbul in november 2003 liet *De Morgen* de Beringse SP.A-schepen Selahattin Kocak aan het woord. Kocak vindt dat de moslimgemeenschap afstand moet nemen van ‘slechte’ moslims en vraagt zich af of Abou Jahjah na de aanslagen in Istanbul ‘ook blij is’, zoals na 9/11. Een demagogische sneer, maar de krant liet de kans niet liggen: Kocak mocht zijn gal op de eerste bladzijde spuwen, onder de titel ‘Onderscheid gaan maken tussen goede en slechte moslims’.²⁹¹

En als het echt warm wordt, gebruikt men hardere, al even beproefde tactieken, zoals het naar voren duwen van allochtone concurrenten. In november 2003 vatten enkele Antwerpse handelaars van de Handelstraat en Korte Zavelstraat met AEL-voorman Ahmed Azzuz het plan op om het einde van de ramadan met een braderij af te sluiten. Burgemeester Patrick Janssens verbood het initiatief omdat het niet uitging van een erkende handelsvereniging. De handelaars en Azzuz besloten er dan maar een islamitisch straatfeest van te maken. In *Gazet van Antwerpen* uitten winkeliers hun tevredenheid over het idee; de politie en het district adviseerden positief. Maar enkele handelaars, onder wie Ahmed Dahmani, een lid van de Moslimexecutieve, protesteerden met een petitie in de hand bij Patrick Janssens: volgens hen was drie vierde van de winkeliers tegen een politiek geïnspireerd feest. De burgemeester verbood prompt het initiatief. ‘Bontgekleurde Handelstraat wil geen politiek gekleurd feest’, kopte *De Morgen*. Uit onderzoek van een Kif Kif-ploeg bij een dertigtal handelaars blijkt echter dat weinig handelaars een petitie hebben gezien, dat de meesten een straatfeest wel zagen zitten en dat Janssens Dahmani gewoon op zijn woord heeft geloofd toen die beweerde dat de

27 handtekeningen op de petitielijst goed waren voor drie vierde van de handelaars...²⁹²

De strijd laait natuurlijk niet meer zo hoog op als eind 2002. Het komt er nu op aan de AEL in zijn maatschappelijke isoleercel te houden. Het isolement van de AEL maakt de partij ook ten dele tandeloos, want haar projecten en voorstellen lopen stuk op een muur van stilzwijgen en onverschilligheid. Zo is de media-aandacht karig en de respons van autochtone organisaties onbestaand als de AEL het probleem aankaart van mensen zonder papieren die hier jarenlang legaal werken en belastingen betalen, maar toch in de illegaliteit worden gehouden, of als ze de overlasttaks van het Mechelse stadsbestuur ter discussie stelt.²⁹³ Borgerhoutenaar Mustafa Achalhi zegt hierover: 'In het begin verwachtte ik [van de AEL] iets. Maar omdat de plannen van Abou Jahjah altijd opnieuw worden gedwarsboomd, volg ik hem niet meer. Hij wordt niet door iedereen gerespecteerd. Ik geloof nog wel in zijn ideeën, maar niet meer zo sterk. Hij heeft te veel vijanden.'

De tegenstanders van de AEL kunnen het zich bijgevolg permitteren om af en toe een tolerante houding voor te wenden. Eind 2003 zei Patrick Janssens: 'Ik bekijk de AEL heel pragmatisch en zakelijk. (...) We doen niet meer zo hysterisch als vorig jaar de gewoonte was.' Hij zei dit amper enkele dagen nadat hij de AEL had afgeschilderd als een leugenachtige en bedreigende organisatie, aan de vooravond van de herdenking van de moord op Achrak, toen hij voor nieuwe problemen vreesde.²⁹⁴

Het ostracisme waarin de AEL zit gevangen, verklaart wellicht waarom Abou Jahjah de islamitische en culturele aspecten van zijn programma nu meer onder de aandacht brengt, ten nadele van de politieke en economische problemen – waarvoor samenwerking met anderen zo noodzakelijk is. Het gevaar van een terugplooi is reëel. In een Nederlands tv-programma van juni 2003 deed Abou Jahjah enkele uitspraken die zware toegevingen zijn aan een conservatieve lezing van het islamitische lexicon. Zo verklaarde hij zich een voorstander van de 'doodstraf voor zeer zware criminelen' en sprak hij zich niet ondubbelzinnig uit tegen het afhakken van de hand van dieven. Uit de reportage zijn de zinnen weggeknipt waarin hij uitlegt dat dergelijke straffen in de praktijk eigenlijk niet kunnen worden uitgesproken, want er moeten steeds vier getuigen van de

strafbare daad zijn, en zo'n straf kan alleen in 'een utopische, perfecte samenleving' (dixit Abou Jahjah nadien in *Humo*) waaruit armoede is gebannen en de noodzaak van diefstal afwezig is. Het is dus een theoretisch vraagstuk, maar dat bleek niet meer uit de gekortwiekte reportage.²⁹⁵

De pers zette Abou Jahjahs woorden dik in de verf. Zijn uitspraak 'ik ben niet tegen de scheiding van religie en staat' werd zo gepresenteerd alsof hij tegen de scheiding van kerk en staat is, hoewel hij expliciet die scheiding verdedigt en gewoon het recht opeist om op basis van een geloofsovertuiging politiek te bedrijven. Abou Jahjah zei in het interview trouwens uitdrukkelijk een voorstander te zijn van een democratisch gekozen parlement, een meerpartijstelsel, algemene en vrije verkiezingen en een onafhankelijke rechterlijke macht, en zich tegen discriminatie op grond van ras, geslacht, seksuele voorkeur en godsdienst te keren.²⁹⁶

Afgezien van de ondertussen klassieke distorsies in de media, is het duidelijk dat Abou Jahjahs uitlatingen onaantvaardbaar zijn, want hij heeft geen principiële bezwaren tegen straffen die mensonterend barbaars, onomkeerbaar en niet-efficiënt zijn. Ze zijn ook onrustbarend, want zo opent hij de deur voor de voogdij van islamitische rechtsgeleerden. Sinds hij deze uitspraken deed, is de islamistische fractie uit AEL-Nederland gestapt en heeft de AEL een seculiere koerscorrectie doorgevoerd. Maar het blijft een veeg teken.

Abou Jahjah als politieke seismograaf

Hier is geprobeerd om de opkomst van Abou Jahjah in een internationale en nationale context te plaatsen. Er is ook mediapuin geruimd, want het demoniseren van de AEL leidde tot een verworden beeld in de publieke opinie. Deze reconstructie verschaft een blik in de interne keuken van het establishment, dat een genadeloze oorlog heeft gevoerd tegen een organisatie wiens fout erin bestaat compromisloos op te komen voor gelijke rechten voor moslims. De elite gaf met dat doel vrij spel aan extreem-rechtse elementen binnen en buiten de veiligheidsdiensten, die ongestraft lekken en provocaties konden organiseren. Opiniemakers kregen de ruimte om een fikse dosis xenofobie in de samenleving te verspreiden.

We zien ook dat het demoniseren van Abou Jahjah niet door de strot van de autochtone burger wordt geduwd, maar integendeel brede steun geniet. Dat heeft te maken met het wijdverbreide ethnocentrisme en monoculturalisme, en met angst voor het idee dat moslims mee het Belgische en Europese huis willen inrichten en zo een tijdperk zullen afsluiten. De agressieve reacties op Abou Jahjah, zoals de commotie over de oprichting van een ‘Turkse school’, betogende moslims of de inplanting van een moskee, tonen aan dat Vlamingen – zoals andere Europese volkeren – slechts node de publieke ruimte willen delen.

De politieke opkomst van Abou Jahjah is heilzaam, al is het maar voor zijn rol als politieke seismograaf. Inhoudelijk levert hij een interessante bijdrage aan het debat over de knelpunten van ‘de multiculturele samenleving’. Zijn kritiek op de structurele onderdrukking en achterstelling van allochtonen, het problematiseren van etnische diversiteit, het integratiebeleid, ‘de alibi-Ali’s en de allochtone excuus-Truzen’ en het ethnocentrisme en de xenofobe tendensen in onze samenleving is ongezoeten, maar pertinent. Zijn standpunten over de westerse overheersing van het Midden-Oosten, de staat Israël en de Arabische regimes zijn het overdenken waard. Het idee dat je gelijke rechten niet krijgt maar moet nemen, is zo gek niet.

Anders dan in de media wordt voorgehouden, zijn de diagnoses en remedies van Abou Jahjah niet segregatiegericht of fundamentalistisch. Anderen hebben al eerder grotendeels dezelfde analyses gemaakt en gelijkaardige oplossingen voorgesteld. Voor het eerst krijgt een deel van de Antwerpse moslims een eigen stem en gezicht. De toorn van de elite treft uitgerekend die organisatie die binnen de moslimgemeenschappen een identitaire terugplooi en een religieuze verkramping afwijst en opkomt voor een democratisch project, geïnspireerd op een pluralistische, tolerante lezing van de islam.

Het is best mogelijk dat de AEL van het toneel verdwijnt en de politieke rol van Abou Jahjah wordt teruggedrongen tot die van gelegenhedenbater en criticus op gespreksavonden en colloquia over ‘het multiculturele vraagstuk’. Geen enkele politieke organisatie heeft de garantie dat ze met succes haar doelstellingen zal realiseren, en dat geldt zeker voor een kleine beweging die tegenover zich een formidabele tegenstander

heeft die niet aarzelt om het hele staatsapparaat in de strijd te gooien. Abou Jahjah en de AEL – en bij uitbreiding: elke radicale stem die het voor de moslimminderheid wil opnemen – kampen met een aantal inherente zwakheden. De problemen zijn legio: het maatschappelijke isolement, tegenvallende verkiezingsresultaten, de povere uitbouw van de AEL buiten de Marokkaanse gemeenschap van Antwerpen, een gebrek aan geschoolde leiders, een achterban van gedeclasserde jongeren die politiek erg volatiel zijn, en een natuurlijke biotoop die economisch kwetsbaar is, een kleine intelligentsia heeft en erg verdeeld is.

Daarnaast moet worden benadrukt dat Abou Jahjah enkele keren wei-gerde een principieel standpunt tegen politieke intimidatie en geweld in te nemen, zoals tijdens een debat in het Antwerpse Zuiderpershuis, toen een journaliste hem erop had gewezen dat enkele AEL-sympathisanten haar voor ‘hoer’ hadden uitgescholden. Hij had daar nochtans een principieel standpunt kunnen innemen zonder zich over het concrete voorval uit te spreken (waarmee hij niets te maken had) en zonder zich in een apologetische rol te laten duwen. Schrikt hij ervoor terug om zijn politieke verantwoordelijkheid op te nemen als dat tegen de haren van zijn achterban instrijkt? Een ander verontrustend feit: volgens de Engelstalige en Nederlandstalige versies van de website van de AEL behoren moslims, christenen én joden tot de Arabische en moslimbeschaving, maar op de Arabische versie van de website spreekt de AEL enkel van moslims en christenen, en is van de joden geen sprake. Is ook die onaanvaardbare ‘vergetelheid’ een uiting van opportunisme, maar ditmaal tegenover Palestijnse verzetsgroepen als Hamas die geregeld oproepen tot ‘de strijd tegen de joden’?

Ten slotte is er de risicovolle synthese van het pan-Arabisme en het islamitische gedachtegoed. Hoewel de AEL zichzelf en zijn opvattingen over de islam situeert in het kader van de wereldlijke ontvoogding van Arabieren en moslims, loert het gevaar uit de hemel. Wie zijn politieke lot een religieuze inbedding geeft, opent de deur voor utopische waanbeelden. Abstracte noties als de *shoura* worden door de AEL in democratische zin geïnterpreteerd, maar er bestaat een imposante antidemocratische moslimtraditie. Het gebruik van het islamitische lexicon biedt de AEL de mogelijkheid om in competitie te treden met andere politieke krachten, maar zet terzelfder tijd de deur open voor verwarring en manipulatie.

De internationale politieke conjunctuur is niet van aard deze zwakheden te compenseren. Er is de weerbots van het vastlopen van de intifada en de instelling van een Amerikaans protectoraat in Irak, dat tot vandaag, in juli 2004, kan rekenen op de stilzwijgende steun van de meeste sjiiitische leiders van Irak en ook van Iran. Het gevaar is niet denkbeeldig dat in het zog van de bezetting van Irak de Palestijnse organisaties worden vernietigd. De Amerikaanse druk op de Arabische regimes om het Palestijnse verzet te slachtofferen is groot, want de oorlogen tegen Afghanistan en Irak intimideren die regimes. *'You're next,'* zo luidt de boodschap van Bush, en ze wordt gehoord, want alvast Libië en Iran bonden in het najaar van 2003 hun wapenprogramma's in.

Als Washington erin slaagt zijn overheersing van Irak te stabiliseren en van de Arabische wereld nieuwe toegevingen af te dwingen, in de eerste plaats van Syrië en Iran, dan is het niet onmogelijk dat Tel Aviv vrij spel krijgt in Palestina en er op termijn een stabiele Pax Americana rond de as Tel Aviv-Bagdad totstandkomt. Zo'n strategische nederlaag zou de doodsklok luiden over het moslimnationalisme, ook hier. Een voorsmaakje van een ontsporing kwam er na het dreigement van Hamas om de moord door Israël op zijn topman Ahmed Yassin te wreken met aanslagen buiten Palestina. Hamas trok het dreigement vlug in, maar AEL-leider Ahmed Azzuz nam er niet alleen geen afstand van, hij gebruikte het om de joodse gemeenschap hier aan te sporen om afstand te nemen van Israël en om zionisten te weren. Dat soort uitschuivers toont aan dat in een crisissituatie een kritische grens snel is overschreden.²⁹⁷

Een radicale politieke beweging kan maar successen boeken als ruime bevolkingslagen aan het politieke leven deelnemen. In de jaren zestig kregen Malcolm X en Martin Luther King geen steun van de blanke meerderheid, maar ze konden rekenen op de mobilisatie van honderdduizenden Afro-Amerikanen. Anno 2004 is de toestand in Europa minder gunstig: noch bij de allochtonen, noch bij de autochtonen is er sprake van een significante politisering. Het isolement van de AEL stimuleert de organisatie om op zichzelf terug te plooiën en de eigen culturele traditie als vesting tegen de buitenwereld te cultiveren. Het gevaar bestaat dat de AEL zich steeds meer identificeert met de reëel bestaande moslimgemeenschappen, en zijn programma aanpast aan de prekapitalistische, archaische sociale verhoudingen en opvattingen die daar dominant zijn.

Eind 2002 waarschuwden we al voor dit gevaar: ‘Als seculiere emancipatiebewegingen (van vrouwen, homo’s, vakbonden) weigeren om [Abou Jahjah] de hand te reiken en zijn strijd tot de hunne te maken, dan heeft het establishment vrij spel om hem als moslimextremist te veroordelen. Dat verhoogt de kans dat zijn aanhang op zichzelf terugplooit en rond dat stigma een eigen subcultuur en identiteit uitbouwt, ten nadele van het progressieve nationalisme dat vandaag de AEL-ideologie domineert.’²⁹⁸ Als dat gebeurt, dan haalt het establishment met een *self-fulfilling prophecy* zijn slag thuis. Dan heeft het, door de AEL te demoniseren, ervoor gezorgd dat de organisatie wordt zoals de elite ze heeft gedefinieerd, en verwordt tot een sektarische club.

Deze kritische opmerkingen stellen de autochtone lezer misschien gerust. Autochtone zelfgenoegzaamheid is echter misplaatst, want er verandert ten gronde zeer weinig. Europa en België zijn nog altijd medeplichtig aan de politicide van het Palestijnse volk. De Europese Unie veroordeelde wel de moord op Hamas-leider Yassin, maar die reactie was meer ingegeven door angst voor de Palestijnse reacties dan voor het illegale karakter van standrechtelijke executies (het vermoorden van Palestijnse leiders van lagere rang wordt niet veroordeeld). Ariel Sharon speelt met het idee om kolonies in Gaza te ontruimen, maar de zionistische strategie om het Palestijnse volk als politieke en sociale kracht te vernietigen, blijft gehandhaafd. Als het tij niet keert, zullen de Muur (veroordeeld door het Internationaal Gerechtshof van Den Haag en de Algemene Vergadering van de VN), de militaire posten, verbindingswegen en kolonies de Palestijnen uiteindelijk terugdringen in vier *palestinstans* – enclaves rond de steden Gaza, Jenin, Nabloes en Hebron, naar het voorbeeld van de *bantoestans* van de apartheidsstaat van weleer. Maar sancties tegen Israël blijven uit, en alsof er niets aan de hand is, wordt de joodse staat opgenomen in het Europese Galileo-project voor de uitbouw van een satellietnavigatiesysteem. Het is, na het associatieakkoord tussen de EU en Israël, een nieuwe stap naar een zo intens mogelijke samenwerking van Israël en de EU zonder dat Tel Aviv formeel lid van Europa wordt, aldus de Israëliische ambassadeur bij de EU.

Ook in België blijft alles als vanouds. Er zijn nog altijd evenveel jonge moslims werkloos, ze wonen nog altijd in verloederde wijken en op school gaat

het er niet beter aan toe. Een provincieraadslid van de VLD die na een reletje in een recreatiedomein in Diest opriep om Noord-Afrikaanse jongeren de toegang tot recreatiedomeinen te ontzeggen, werd door de VLD-voorzitter zelfs niet op het matje geroepen. Volgens een enquête heeft een op drie Belgen liever geen allochtoon als collega op de werkplaats. Tekenend voor de koudwatervrees om de strijd aan te binden met de xenofobie: SP.A-medewerker Tarik Fraihi kreeg van zijn partijvoorzitter het verbod om zijn boek over de multiculturele samenleving te promoten vóór de verkiezingen van 13 juni 2004 achter de rug waren.

De nieuwe Vlaamse regering van Yves Leterme (juli 2004) heeft het in haar programma over rechten en plichten van allochtonen. Maar de nadruk ligt op 'inburgering' – volgens een commentator betekent dat 'eerst plichten, dan rechten' – en op sancties – inburgering wordt ondergebracht bij de minister van Binnenlandse Zaken, en niet langer bij de minister van Welzijn. Het ontlokte een zeldzame SP.A-criticus de opmerking dat ondernemers worden beloond om niet te discrimineren (dus om de wet na te leven), maar nieuwkomers worden gestraft als ze de lessen Nederlands stopzetten.²⁹⁹

Het offer dat Marokkaanse soldaten in de strijd tegen het nazisme op de Belgische slagvelden van de Tweede Wereldoorlog brachten, heeft nog altijd geen officiële erkenning gekregen; het migrantenstemrecht is in de parlementaire cenakels grotendeels ontmand en de dubbele straf voor Belgen van vreemde afkomst bestaat nog steeds. En zelfs over de dood heen blijven discriminaties bestaan, want afgestorven moslims kunnen in België slechts in acht gemeenten op een islamitische rustplaats terecht.

Periodiek flakkert het debat op, als er rellen uitbreken en politiegeweld het oproer moet bedwingen. Laatst was dat eind 2002, en zoals altijd ging de woordenstorm even snel liggen als hij was opgestoken. De media, de politici en de gerechtelijke, inlichtingen- en politiediensten houden Abou Jahjah nog steeds onder schot – als afschrikwekkend voorbeeld voor elke moslim die een stem van protest en verzet zou willen laten horen. Het is wachten op een nieuw incident: een racistische moord, een schermutse-ling tussen allochtone jongeren en politieagenten, een uit de hand gelopen betoging...

26 juli 2004

Bijlage: Wat is antizionisme?

In dit boek zijn her en der informatie, argumenten en analyses opgenomen die toelaten om beknopt enkele essentiële vragen te beantwoorden over de natuur van het zionisme, een van de laatste taboes van de internationale politiek. De associatie van kritiek op het zionisme en Israël met pogroms, de Kristallnacht of de holocaust heeft immers in de westerse publieke ruimte een plaats verworven. Volgens de zionistische ideoloog Elie Wiesel is de holocaust ‘het morele kapitaal’ van Israël: een unieke, onverklaarbare en zelfs onbeschrijfelijke genocide die het joodse volk een unieke plaats in de geschiedenis geeft. (Zionisten gebruiken graag de termen ‘shoah’ en vooral ‘holocaust’, wat brandoffer betekent. De woorden zijn van bijbelse oorsprong en zijn dienstig om de jodenmoord door de nazi’s als uniek te sacraliseren.)

De aanspraak op de uniciteit van de judeocide helpt om ‘Israël als veilige burcht tegen het onuitroeibare, millenaire antisemitisme’ aan elke kritiek te onttrekken. Die aanspraak is bedenkelijk, want zo banaliseert men andere genociden. Om ons tot het nazi-tijdvak te beperken: de jodenmoord werd voorafgegaan door de massamoord op gehandicapten en ging samen met de moord op vijf tot zeven miljoen Russische krijgsgevangenen. Ook zigeuners werden massaal omgebracht, maar zij beschikken niet over een staat en machtige bondgenoten om de herinnering aan hun lijdens onder de aandacht te houden. Wiesels redenering steunt op een racistisch substraat: ‘De aanspraak op het unieke karakter van de holocaust is een aanspraak op het unieke karakter van het jodendom. Niet het lijdens van joden, maar het feit dat joden leden, maakt de holocaust uniek. Of: de holocaust is bijzonder omdat de joden bijzonder zijn. Ismar Schorsch, kanselier van het *Jewish Theological Seminary* ridiculiseert het unieke van de jodenmoord als “een walgelijke seculiere versie van het uitverkoren volk”.’³⁰⁰

Zionisten duwen dergelijke beschouwingen in de hoek van het antisemitisme. Hun laatste verdedigingswal steunt op een eenvoudig postulaat: antizionisme = antisemitisme. Ze stellen kritiek op Israël of de Israëlische regering gelijk met jodenhaat. De Franse zionist Laurent Rosenblatt beweert dat kritiek op de staat Israël ‘vergelijkbaar [is] met de aanvallen op de jood als individu (...). Gediaboliseerd tot in het extreme, vervult Israël

de rol van “jood der naties”. Volgens Daniel Goldhagen gaat het om ‘een nieuw antisemitisme,’ waarbij ‘de wrede, onderdrukkende, moordende jood’ de plaats inneemt van ‘de schuwe, corrupte, stelende jood’.

Niemand zal voor een kritiek op het beleid van Poetin worden beschuldigd van anti-Russisch racisme of voor een kritiek op dat van Arafat van Arabierenhaat. Maar wie Israël of zijn regeringen op de korrel neemt, wordt als antisemiet verketterd. Het is een vorm van intellectuele chantage die ertoe moet bewegen niet met rationele standaarden naar Israël te kijken. Het is een poging om elke kritiek op Israël en het zionisme te verstikken, volgens het recept van de Israëlische staatsman Abba Eban: zodra de wereld gelooft dat antizionisme en antisemitisme hetzelfde zijn, kan men elke kritiek op het Israëlische beleid wegwuiven door te herinneren aan de nazi-gruwelen.

Het westerse denken is gevoelig voor die druk – ten gevolge van een schuldgevoel voor het eeuwenoude, christelijk gefundeerde antisemitisme (de joden als ‘moordenaars van Christus’), maar vooral wegens de jodenmoord op Europese bodem, en ook uit politieke solidariteit met de joodse staat en zijn Amerikaanse voogd en onder invloed van latent anti-Arabisme en islamofobie.³⁰¹

Wie onbevangen naar de geschiedenis kijkt, kan er niet omheen: het zionisme is het complement van het antisemitisme, dat joden beschouwt als *aliens* – parasieten die teren op de mensheid en haar willen domineren. Beide gaan ervan uit dat joden en niet-joden niet kunnen samenleven en dat alleen een fysieke scheiding en de verdwijning van de joden in één groot ‘getto’ (de staat Israël) soelaas kan brengen. Voor de zionist heeft de strijd tegen het antisemitisme in de diaspora eigenlijk geen zin, want het is onuitroeibaar. De antisemiet is zijn objectieve bondgenoot, want het vleesgeworden bewijs dat de terugkeer naar Zion een onvermijdelijke keuze is. Israëlische gezagsdragers overdrijven de dreiging van het antisemitisme om de migratie naar Israël aan te wakkeren, zo erkent ook Roger Cukierman.³⁰²

Het spreekt voor zich dat alle uitingen van antisemitisme ten strengste moeten worden veroordeeld. Er is geen enkel excuus voor anti-joods geweld of voor moslimregimes die anti-joodse tendensen tolereren en ze

soms zelfs aanwakkeren, als uitlaatklep voor de frustraties van hun bevolking over de Amerikaans-Israëlische overheersing van de moslimwereld. De gelijkschakeling van het antizionisme met antisemitisme is echter verwerpelijk.

Het zionisme was al van bij zijn ontstaan controversieel, niet in het minst onder joden: toen Lord Balfour, die in 1905 nog een wet had gepatroneerd die de migratie van joden naar Engeland aan banden legde, in 1917 de joodse migratie naar Palestina wou aanmoedigen, lagen joodse leiders – tevergeefs – dwars. Vandaag woont slechts een minderheid van de joden in Israël, en zowel links-progressieve als sommige orthodoxe joden (Szatmar) verwerpen de joodse staat op politieke of religieuze gronden. Sommige Szatmar herdenken de onafhankelijkheid van Israël zelfs met het uithangen van een zwarte vlag... Onder zionisten zijn overigens veel niet-joden, óók jodenhaters. Het politieke zwaartepunt van het internationale zionisme ligt vandaag in de VS bij christelijke fundamentalisten die in hun zionisme anti-joodse sentimenten verweven. Pas nadat in Jeruzalem de tempel is heropgebouwd, zal Christus op aarde weerkeren om de in het Heilig Land verzamelde joden tot het ware geloof te bekeren.³⁹³ Er zijn natuurlijk wel jodenhaters onder de tegenstanders van Israël, maar dat is een zéér kleine groep. We kunnen veilig veronderstellen dat vandaag het antisemitisme meer is verbreid onder zionisten dan onder antizionisten.

De zionistische staat is, zoals de Zuid-Afrikaanse apartheidsstaat van weleer, niet 'hervormbaar'. Israël is, in de woorden van de joodse socioloog Baruch Kimmerling, een 'Republiek van een Herrenvolk': gevestigd en gedijend op de onderdrukking van het Palestijnse volk. Drie voorbeelden. Een. De wet op de terugkeer (1950) bepaalt dat elke jood in de diaspora Israëlisch staatsburger kan worden, maar de miljoenen Palestijnse vluchtelingen en hun afstammelingen wordt een terugkeer ontzegd. Twee. 93 procent van de Israëlische grond, grotendeels met geweld van de Palestijnen afgenomen, is eigendom van 'het joodse volk'; de Palestijnen, die een vijfde van de bevolking uitmaken, zitten vastgekleusterd op de resterende 7 procent. Drie. In Israël worden gezondheidszorg, onderwijs, nutsvoorzieningen en wegeninfrastructuur gefinancierd door de staat (een minimale bijdrage voor joden en Palestijnen) én door zionistische fondsen (alleen voor joden). Het resultaat is een

enorme achterstelling van de Palestijnen. Zo gaat slechts 2 procent van het gezondheidsbudget naar de Palestijnen en is het analfabetisme drie-maal zo hoog bij hen dan bij de joden.³⁰⁴

Racisme en expansionisme zijn geen politieke keuzen van deze of gene regering van Tel Aviv, maar zijn verankerd in de staat zelf, in de vorm van honderden wetten, een zionistisch nationaal bewustzijn, een netwerk van structuren die een half miljoen kolonisten organiseren en beveiligen, en een organisatie van de staat op geroofde Arabische gronden. Anti-zionisten verwerpen die staat, maar zijn niet tegen de rechten van het joodse volk. Zoals alle volkeren hebben de joden het principiële recht op zelfbeschikking, met inbegrip van het recht op een eigen natiestaat. Het joodse volk is echter zelf het slachtoffer van het zionistische project, dat – eerst onder voogdij van Londen, nadien met de volle steun van Washington – de joods-nationale aspiraties heeft gekaapt en geperverteerd. Tel Aviv gijzelt miljoenen joden in een staat die op grote schaal discrimineert, haat oproept en zijn burgers naar een impasse leidt.

Gezien de demografische evolutie zal Eretz Israel binnen afzienbare tijd een Palestijnse meerderheid huisvesten. Zal de joodse staat dan verworden tot een openlijke militaire dictatuur die de meerderheid van de bevolking onderdrukt? Of zal Tel Aviv kiezen voor het alternatief van de etnische zuivering en het Palestijnse volk uit Palestina verjagen? Het is moeilijk in te denken hoe de brutale onderdrukking van de Palestijnen in een deel van de wereld waar 300 miljoen Arabieren en 1,2 miljard moslims leven, kan leiden tot veiligheid en vrede voor het joodse volk.³⁰⁵

De waarschuwing voor ‘het nieuwe antisemitisme’ vindt weerklank. ‘Antisemitisme mag geen kans krijgen’, titelt *De Morgen*-redacteur Lode Delputte boven een opiniestuk over anti-joodse incidenten in West-Europa. Hij heeft gelijk, maar we mogen niet, zoals hij schrijft, alles wat de kritiek op het kabinet-Sharon overstijgt veroordelen als antisemitisch. In *De Standaard* suggereert filosoof Ludo Abicht in een erg dubbelhartig opiniestuk hetzelfde. Het is een standpunt dat de structuren van de onderdrukking uit beeld houdt. Trouwens, de kritiek op Ariel Sharon gaat mutatis mutandis ook op voor Shimon Peres, Yitzhak Rabin en alle andere zionistische leiders, van links en rechts, ‘duiven’ en ‘haviken’: allen hebben ze de afgelopen decennia de bezetting en kolonisering van Palestina mee gestalte gegeven.

Zionisten zijn het niet altijd eens over de precieze grenzen van de joodse staat. Sommigen stellen dat elke kruimel grond tussen de Middellandse Zee en de Jordaan volwaardig deel moet uitmaken van Israël, anderen vinden dat Israël zich moet terugtrekken achter de grenzen van 1967 en de bezette gebieden tot een neokolonie moet omvormen. Naast deze twee uitersten zijn allerlei tussenliggende varianten mogelijk – zoals de bezette gebieden met Jordaanse en Egyptische hulp tot een vazalstaatje uitbouwen of ze opdelen in drie of vier *palestinostans*. Maar elke zionistische blauwdruk gaat steeds ten koste van het recht op zelfbeschikking van de Palestijnen, waar ze ook wonen – in een kamp in Beiroet, in een sloppenwijk in Gaza of in een Arabische wijk in Jeruzalem. Hierover bestaat een fundamentele eenheid van visie tussen Likoeed, de Arbeiderspartij en het internationale zionisme, met inbegrip van ‘progressieve’ segmenten zoals ‘Peace Now.’³⁰⁶

De toetssteen voor het onderscheid tussen zionisme en antizionisme is de houding tegenover het zelfbeschikkingsrecht van het Palestijnse volk. Dat basisrecht staat of valt met de ontmanteling van alle kolonies op de West Bank en Gaza, de oprichting van een soevereine Palestijnse staat met Jeruzalem als hoofdstad, de terugkeer van de Palestijnse vluchtelingen en een democratische omwenteling van de kolonistenstaat (met een ontmanteling van de zionistische fondsen, de scheiding van de joodse natie en staat en gelijke burgerrechten voor alle inwoners, ook inzake immigratie en toegang tot de grond). Of het zelfbeschikkingsrecht van het joodse volk uiteindelijk een uitdrukking krijgt in een eigen natiestaat, in een federatie in een groter geheel of in een binationale staat, moet dat volk zelf beslissen. Maar dat kan pas als de uitstaande schuld van de staat Israël bij de Palestijnse gedupeerden is vereffend.³⁰⁷

Het spreekt vanzelf dat joden en Palestijnen voor een gigantische taak staan. Ze moeten ten bate van de Palestijnen oorlogsmisdaden ongedaan maken die in de loop der jaren zijn versteend tot staatsstructuren. Terzelfder tijd moeten ze een billijke regeling uitwerken voor de joden die tegenover de joodse staat rechten hebben opgebouwd én hun recht op zelfbeschikking kunnen doen gelden. Is een tweestatenformule een (tijdelijke) oplossing? In elk geval is geen heil te verwachten van het stappenplan (*Roadmap*), dat in de lente van 2003 met veel bombarie is voor-

gesteld als een vreedzame weg naar twee aparte staten. Het plan wordt gesponsord door de VS, Europa, Rusland en de VN, maar draagt een Amerikaanse stempel. Volgens de Amerikaans-Israëliëse interpretatie van het stappenplan moeten de Palestijnen de strijd tegen de bezetting opgeven en de verzetsorganisaties ontmantelen. Dat is de harde kern van het plan. In ruil krijgen de Palestijnen het vage vooruitzicht op de stichting van een voorlopige Palestijnse staat, zonder garanties over grenzen en bevoegdheden, en zonder een timing. De Muur, Oost-Jeruzalem, de kolonies, de vluchtelingen: dat alles blijft onbesproken.

Israëliëse toegevingen zijn symbolisch. Terwijl de ontmanteling van enkele onbemande kolonies (in feite enkele lege containers) in de internationale pers breed werd uitgesmeerd, werden elders nieuwe nederzettingen gebouwd. Tijdens de eerste helft van 2003, toen het stappenplan in werking trad, nam het aantal kolonisten op de Westelijke Jordaanoever zelfs toe met 5415 eenheden, tot een recordhoogte van 231.443 kolonisten. Volgens het stappenplan moeten Israëli's en Palestijnen over de toekomstige Palestijnse staat in volle vrijheid onderhandelen. Alles hangt dus af van de goodwill van Tel Aviv...

Ook Sharons recente *disengagement plan* (2004) om de kolonies in Gaza en ook enkele kolonies op de West Bank te ontruimen, biedt geen uitweg; hoewel het plan bij de ultra's in Israël veel weerstand oproept, is het bedoeld om de kosten van de bezetting van Gaza naar Yasser Arafat en Hasni Moebarak door te schuiven en met Amerikaanse steun de verworvenheden van de kolonisering van de West Bank te consolideren.³⁰⁸

Men kan zich overigens afvragen of een tweestatenoplossing, met een soevereine Palestijnse staat naast Israël, überhaupt nog mogelijk is. De voortschrijdende kolonisering van de bezette gebieden maakt het alsnog moeilijker om alsnog een levensvatbare Palestijnse staat, gescheiden van de staat Israël, op te richten. Hoe utopisch het vandaag ook moge klinken: de enige uitweg lijkt een democratisch, seculier Palestina te zijn, waar Arabieren en joden op voet van gelijkheid in vrede samenleven. Een binationale staat dus, naar het voorbeeld van het moderne Zuid-Afrika.³⁰⁹

Literatuur

Dit is een lijst van geraadpleegde boeken.
De referentie van geraadpleegde artikelen
en websites is in de eindnoten opgenomen.

- ABICHT, LUDO, en CATHERINE, Lucas, *Kanttekeningen bij de Israëlich-Palestijnse kwestie*, Uitgave Vereniging Vlaamse Leerkrachten, Brugge, 1998
- ABICHT, LUDO, *Eén maat en één gewicht. Een kritisch essay over Israël-Palestina*, Pelckmans/Klement, Kapellen/Kampen, 2002
- ABOU JAHJAH, DYAB, en OTHMAN, ZOHRA, *Resist! Veel meer dan een cultuurschok*, EPO, Berchem, 2003
- ABOU JAHJAH, DYAB, *Tussen twee werelden. De roots van een vrijheidsstrijd*, Meulenhoff/Manteau, Antwerpen/Amsterdam, 2003
- AHMED, LEILA, *Women and Gender in Islam. Historical Roots of a Modern Debate*, Yale University Press, New Haven and London, 1992
- AKHANDAF, ANISSA, en VOETS, FLIP, *Allemaal Antwerpenaars. Beleidsnota integratieambtenaren*, Antwerpen, januari 1999
- ALSULAIMAN, ABIED, 'De positie van de vrouw in de islam en van de islamitische vrouwen in België', in Foblets, Marie-Claire, Hubeau, Bernard, en De Muynck, Aimé (eds.), *Migrantenonderzoek voor de toekomst*, Acco, Leuven/Amersfoort, 1997, pp. 147–170
- ANSTADT, MILO (red.), *Een Ander Joods Geluid. Kritische opvattingen over Israël*, Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2003
- AVNERY, URI, *Israël sans sionisme*, Seuil, Paris, 1968
- BABÈS, LEÏLA, en OUBROU, TAREQ, *Loi d'Allah, loi des hommes. Liberté, égalité et femmes en islam*, Albin Michel, Paris, 2002
- BALIBAR, ETIENNE, e.a., *Antisémitisme: l'intolérable chantage*, La Découverte, Paris, 2003
- BARON, XAVIER, *Les Palestiniens*, Seuil, Paris, 2000 (1984)
- BAVIÈRE, PAUL VANDEN, *Ze komen uit het Oosten. Over de opmars van het islamitisch fundamentalisme*, Scoop, Groot-Bijgaarden, 1995
- BENZAKOUR, MOHAMMED, *Abou Jahjah, nieuwlichter of oplichter? De demonisering van een politiek rebel*, L.J. Veen, Amsterdam/Antwerpen, 2004
- BERGER, MAURITS, *Islam is een sinaasappel*, Contact, Amsterdam/Antwerpen, 1999
- BERGHE, GIE VAN DEN, *De uitbuiting van de Holocaust*, Anthos, Amsterdam, 2001
- BISHARA, MARWAN, *Palestine/Israël: la paix ou l'apartheid*, La Découverte, Paris, 2002 (2001)
- BLOMMAERT, JAN, en VERSCHUEREN, JEF, *Het Belgische migrantendebat. De pragmatiek van de abnormalisering*, International Pragmatics Associations, Antwerpen, 1992
- BONIFACE, PASCAL, *Est-il permis de critiquer Israël?*, Robert Laffont, Paris, 2003
- BOUSAKLA, MIMOUNT, *Couscous met frieten. Marokkaanse vooroordelen over Belgen*, Houtekiet, Antwerpen/Amsterdam, 2002
- BOUSETTA, HASSAN (red.), *Breek de stilte. Een burgerlijk standpunt van Belgische intellectuelen van Maghrebijnse afkomst over de bijzondere gebeurtenissen sinds 11 september 2001*, VUB Press, Brussel, 2003
- BREITMAN, GEORGE, *The Last Year of Malcolm X*, Pathfinder, New York, 1987 (1967)
- BROECK, BOB VAN DEN, en FOBLETS, MARIE-CLAIRE (red.), *Het failliet van de integratie? Het multiculturalismedebat in Vlaanderen*, Acco, Leuven/Leusden, 2002
- BURGAT, FRANÇOIS, *L'islamisme en face*, La Découverte/Poche, Paris, 2002
- BUYSE, NADINE, en MAESSCHALK, ANNE, *Doe open bange blanke man*, EPO, Berchem, 1995
- CAHEN, MICHEL, *Ethnicité politique. Pour une lecture réaliste de l'identité*, L'Harmattan, Paris, 1994
- CARRÉ, OLIVIER, et SEURAT, MICHEL, *Les Frères musulmans (1928–1982)*, L'Harmattan, Paris, 2001 (1983)

WIE IS BANG VOOR ABOU JAHJAH

- CARRÉ, OLIVIER, *Le nationalisme arabe*, Payot, Paris, 1996
- CATHERINE, LUCAS, *De zonen van Godfried van Bouillon. De zionistische lobby in België*, EPO, Berchem, 1980
- CATHERINE, LUCAS, *Palestina. De laatste kolonie?*, EPO, Berchem, 2002
- CHEBEL, MALEK, *L'esprit de séraïl. Mythes et pratiques sexuels au Maghreb*, Payot, Paris, 1995 (1988)
- CHOMSKY, NOAM, *The Fateful Triangle. The United States, Israel and the Palestinians*, South End Press, Boston, 1983 (Updated Edition: Pluto Press, London, 1999)
- CHOMSKY, NOAM, *Middle East Illusions*, Rowman & Littlefield, 2003
- CLAEYS, MANU, *Het Vlaams Blok in elk van ons*, Van Halewyck, Leuven, 2001
- COCKBURN, ALEXANDER, and ST. CLAIR, JEFFREY (Ed.), *The Politics of Anti-Semitism*, Counterpunch/AK Press, Oakland/Edinburgh, 2003
- CORM, GEORGES, *Le Proche-Orient éclaté 1956-2000*, Gallimard, Paris, 2001
- DETIÈGE, Leona, *Kroniek van een aangekondigd ontslag*, Manteau/Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 2003
- DETREZ, RAYMOND, en BLOMMAERT, JAN (red.), *Nationalisme. Kritische opstellen*, EPO, Berchem, 1994
- DEWACHTER, WILFRIED, *De mythe van de parlementaire democratie*, Acco, Leuven/Leusden, 2001
- EDEL, PETER, *De schaduw van de ster. Zionisme en antizionisme*, EPO, Berchem, 2002
- EL SAADAWI, NAWAL, *De gesluierde Eva. Vrouwen in de Arabische wereld*, Rainbow Pocketboeken, Amsterdam, 1992 (1980)
- ENDERLIN, CHARLES, *Paix ou guerres. Les secrets des négociations israëlo-arabes 1917-1997*, Stock, Paris, 1997
- ENDERLIN, CHARLES, *Le rêve brisé. Histoire de l'échec du processus de paix au Proche-Orient 1995-2002*, Fayard, Paris, 2002
- EPHIMENCO, SYLVAIN, *Open brief aan de moslims van Nederland. Na de aanslagen van 11 september 2001*, Het Spectrum, Utrecht, 2001
- ESSED, PHILOMENA, *Alledaags racisme*, Ambo – Novib, Baarn/Den Haag, 1984
- FANON, Frantz, *De verworpenen der aarde (met een inleiding van Jean-Paul Sartre)*, Van Gennep/Novib, Amsterdam, 1984 (1961)
- FINKELSTEIN, NORMAN G., *The Holocaust Industry. Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering*, Verso, London/New York, 2000
- FISK, ROBERT, *Pity the Nation. Lebanon at War*, Oxford University Press, Oxford, 2001 (1990)
- FOBLETS, M.C., en CORNELIS, E., (red.), *Migratie, zijn wij uw kinderen? Identiteitsbeleving bij allochtone jongeren*, Acco, Leuven/Leusden, 2003
- FRAIHI, TARIK, *De smaak van ongelijkheid. Een andere kijk op de multiculturele samenleving*, Meulenhoff/Manteau, Antwerpen/Amsterdam, 2004
- GASTAUT, YVAN, *L'immigration et l'opinion publique en France sous la Ve République*, Editions du Seuil, Paris, 2000
- GEISSER, VINCENET, *La nouvelle islamophobie*, La Découverte, Paris, 2003
- GHALIOUN, BURHAN, e.a., *L'islamisme*, La Découverte, Paris, 1994
- GRESH, ALAIN (dir.), *Un péril islamiste?*, Editions Complexe, Bruxelles, 1994
- GRESH, ALAIN, *Israël, Palestine. Vérités sur un conflit*, Fayard, Paris, 2002
- GRESH, ALAIN, en RAMADAN, TARIQ, *L'Islam en questions*, Babel/Actes Sud, Arles, 2002 (2000)
- GUCHT, KAREL DE, *De toekomst is vrij. Over het liberalisme in de 21ste eeuw*, Houtekiet, Antwerpen, 2002
- HALLIDAY, FRED, *Iran. Dictatuur en ontwikkeling*, Uitg. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1981
- HARREWIJN, AB, *Bijbel, Koran, Grondwet. Gesprekken over godsdienst en politiek*, Boom, Amsterdam, 2002
- HOBBSAWM, ERIC J., *Nations and Nationalism Since 1780. Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, 1994 (1990)
- HOURLANI, ALBERT, *A History of the Arab Peoples*, Faber and Faber, London, 2002 (1991)
- HUNTINGTON, SAMUEL P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of of World Order*, Touchstone, New York, 1997 (1996)

- JANSEN, HANS, *Diagnose van racisme en antisemitisme in Europa*, SDU, Den Haag, 1994
- JENNESS, DOUG, 'Origins of the myth of race', in *International Socialist Review* (New York), February 1992
- KEPEL, GILLES, *A l'Ouest d'Allah*, Editions du Seuil, Paris, 1994
- KEPEL, GILLES, *Jihad. Expansion et déclin de l'islamisme*, Gallimard, Paris, 2000
- KHOSROKHAVAR, FARHAD, *Les nouveaux martyrs d'Allah*, Flammarion, Paris, 2002
- KIMMERLING, BARUCH, *Politicide. Les guerres d'Ariel Sharon contre les Palestiniens*, Agnès Viénot Editions, Paris, 2003
- LABAKI, MAROUN, *Abou Jahjah, l'erreur*, Editions Luc Pire, Bruxelles, 2003
- LABÉVIÈRE, RICHARD, *Les dollars de la terreur. Les Etats-Unis et les islamistes*, Editions Grasset, Paris, 1999
- LAMINE, LUC, *Samen veilig*, Houtekiet, Antwerpen/Baarn, 2001
- LAQUEUR, WALTER, *A History of Zionism*, Schocken Books, New York, 1989 (1972)
- LAROUÏ, FOUAD, e.a., *De Vreemdeling*, Uitgeverij DAMON, Budel, 2003
- LEMAN, JOHAN, *Ongeleid projectiel. Tussentijdse memoires*, Van Halewyck, Leuven, 2003
- LENIN, W.L., *Over het recht der naties op zelfbeschikking*, Progres, Moskou, 1966 (1913, 1914 en 1916)
- LÉON, ABRAHAM, *La conception matérialiste de la question juive*, EDI, Paris, 1968
- LÉVI-STRAUSS, CLAUDE, *Race et histoire*, Folio Essais (Denoël), Paris, 1987 (1952)
- LEY, HERMAN DE, *Wortels van Islam. Een Beknopte Historische Introductie*, Website CIE, Gent, 2002
- LIBRIO, *La guerre d'Algérie 1954-1962*, Libro/Le Monde, Paris, 2003
- MAALOUF, AMIN, *Les Identités meurtrières*, Grasset & Fasquelle, Paris, 1998
- MAALOUF, AMIN, *Les croisades vues par les Arabes*, Editions J'ai lu, Paris, 1999 (1983)
- MALCOLM X, *The Autobiography Of Malcolm X (As told to Alex Haley)*, Ballantine Books, New York, 1992 (1965)
- MANÇO, URAL (dir.), *Voix et voies musulmanes de Belgique*, FUSL, Bruxelles, 2000
- MARTENS, ALBERT, 'Gekleurde grondgebieden? De ongewenste effecten van een impliciet spreidingsbeleid', in Foblets, Marie-Claire, Hubeau, Bernard, en Parmentier, Stephan (eds.), *Migranten kleuren het recht in*, Acco, Leuven/Amersfoort, 1997, pp. 137-148
- MARTENS, ALBERT, VERHOEVEN, HANS, e.a., *Het Vlaams minderhedenbeleid gewikt en gewogen. Evaluatie van het Vlaams minderhedenbeleid (1996-2002)*, KUL - Departement Sociologie, Leuven, 2003
- MARX, KARL, EN ENGELS, FRIEDRICH, *Sur la Religion*, Editions sociales, Paris, 1972
- MERNISSI, FATIMA, *Islam en democratie*, De Geus, Breda, 1992
- MERNISSI, FATIMA, *Sultanes*, De Geus, Breda, 1992 (1990)
- MERNISSI, FATIMA, *Women and Islam. An Historical and Theological Enquiry*, Blackwell, Oxford/Cambridge, 1994 (1987)
- MICHELSENS, MAGDA, e.a. (red.), *Steunpunt Gelijkere kansenbeleid. Jaarboek 1*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 2003
- MORRIS, JAMES, *Farewell The Trumpets. An Imperial Retreat*, Penguin, London, 1978
- NAHAS, OMAR, *Islam en homoseksualiteit*, Bulaaq/Yoesuf, Amsterdam/Utrecht, 2001
- PAVLOWSKY, AGNÈS, *Hamas ou le miroir des frustrations palestiniennes*, L'Harmattan, Paris, 2000
- POLIAKOV, LÉON, *Histoire de l'antisémitisme*. 1. *L'âge de la foi*, Calmann-Lévy, Paris, 1991 (1981)
- QURESHI, EMRAN, en SELLS, MICHAEL A., *The New Crusades. Constructing the Muslim Enemy*, Columbia University Press, New York, 2003
- RAES, KOEN, *Wij zelve*, Uitgeverij Pelckmans, Kapellen, 2002
- RENDERS, MARLEEN, *De schaduwkant van de maan. Islamisme in politiek, economie, maatschappij, en het wereld-systeem*, Academia Press, Gent, 1999
- RIDDER, HUGO DE, *Vijftig jaar stemmenmakerij*, Scoop, Gent, 1999
- RODINSON, MAXIME, *Islam et capitalisme*, Editions du Seuil, Paris, 1966
- RODINSON, MAXIME, *Mahomet*, Seuil, Paris, 1994 (1968)

WIE IS BANG VOOR ABOU JAHJAH

- RODINSON, MAXIME, *Les Arabes*,
Quadrige/PUF, Paris, 2002 (1979)
- RODINSON, MAXIME, *L'Islam:
politique et croyance*, Fayard, Paris, 1993
- RODINSON, MAXIME, *Peuple juif
ou problème juif?*, La Découverte, Paris, 1997
- RODINSON, MAXIME, *Entre Islam et Occident*,
Les Belles Lettres, Paris, 1998
- ROGIERS, FILIP, *Eigen schuld eerst.
Wat we niet willen horen over extreem-rechts
in Vlaanderen*, Nijgh & Van Itmar,
Amsterdam/Antwerpen, 2001
- ROTHIER, RUDI, *Hotel Fabiola.
Een verslag uit Bergerhout*, Atlas,
Amsterdam/Antwerpen, 2001
- ROY, OLIVIER, *L'Islam mondialisé*,
Seuil, Paris, 2002
- ROY, OLIVIER, *Les illusions du 11 septembre*,
Seuil, Paris, 2002
- SAID, EDWARD W., *Covering Islam.
How the Media and the Experts Determine
How We See the Rest of the World*,
Pantheon Books, New York, 1981
- SAID, EDWARD W.,
Cultuur en imperialisme, Atlas,
Amsterdam/Antwerpen, 1994 (1993)
- SAID, EDWARD W. (Ed. M. Bayoumi
en A. Rubin), *The Edward Said Reader*,
Granta Books, London, 2001
- SIJSES, BAUKJE en HUINDER, CHRIS,
'De Arabisch Europese Liga in Nederland:
achtergrond, programmapunten en reacties',
FORUM – Instituut voor Multiculturele
Ontwikkeling, Utrecht, 9 mei 2003
- SOMERS, BART, *Iedereen burgemeester!*,
Van Halewyck, Leuven, 2003
- TILLEMA, LIESBETH, *AEL in de media:
een ware hetze? Vergelijkend mediaonderzoek
naar de weergave van de AEL in de Belgische en
Nederlandse Dagbladders*, Landelijk Bureau
ter bestrijding van Rassendiscriminatie
(LBR), Rotterdam, 2003
- TOBBACK, LOUIS, *Zwart op wit*, Houtekiet,
Antwerpen-Baarn, 1995
- TROTSKY, LEON, 'The significance and
methods of anti-religious propaganda' (1925),
in L. Trotsky, *The Fight for Marxism*,
New Park, London, 1974
- VANDAELE, JOHN, *Het beloofde land.
Migratie en ontwikkeling*,
Van Halewyck/NCOS, Leuven, 1999
- VERBEECK, GEORGI (red.),
*De verdwenen gaskamers.
De ontkenning van de Holocaust*,
ACCO, Leuven, 1997
- VERHOFSTADT, GUY,
Angst, afgunst en het algemeen belang,
Hadewijch, Antwerpen-Baarn, 1994

Noten

1. Magda de Galan, 'Ik begrijp onbegrip van migrantenjongeren', in *De Standaard*, 31 januari 1992. Mijn cursivering. Jaren later herinnerde een groep allochtone SP'ers eraan dat de kanker voortwoekert: 'Het kan toch niet dat Volkswagen-Vorst in 1996 slechts drie Maghrebijnse werknemers tewerkstelde op 5900, maar doet alsof zijn neus bloedt als er in datzelfde Vorst migrantenrellen zijn?' 'De tijd dringt', in *De Morgen*, 8 juni 1999. De ABVV-afvaardiging van het bedrijf heeft inmiddels bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding een klacht ingediend tegen de directie. Zonder direct gevolg, al zorgt de directie er sindsdien wel voor dat bij nieuwe aanwervingen ook (enkele) migranten worden aangeworven. Eind 2003 werkten er bij VW 7200 mensen, onder wie naar schatting 150 allochtonen of zo'n 2 percent van het totaal.
2. De Vlaamse overheid definieert in het decreet over etnisch-culturele minderheden uit 1998 allochtonen als personen die legaal in België verblijven, waarvan minstens een van de ouders of grootouders buiten België is geboren, en die zich 'in een achterstandpositie bevinden vanwege hun etnische afkomst of hun zwakke sociaal-economische situatie.' Zo wordt de stigmatisering officieel gelegitimeerd en de etnische afkomst als een verklaring voor de achterstandpositie aanvaard.
3. Sascha Van Wiele, 'Arabisch Europese Liga streeft naar bevorderen van eigenheid', in *Gazet van Antwerpen*, 16 april 2002.
4. Al Rabita, 'Radicale gastarbeiders of gelijkwaardige medeburgers?', in *De Morgen*, 11 september 2000.
5. Jean-Paul Sartre, 'Inleiding', in F. Fanon, *De verworpenen der aarde*, pp. 14, 16–17.
6. Herman De Ley, 'De AEL, symptoom van een generatiewissel', in *De Standaard*, 29 november 2002.
7. Parafrasering Yves Desmet, debat over 'Oorlogsjournalistiek in Bergerhout', Netwerk Recht, Zuiderpershuis Antwerpen, 6 februari 2003.
8. Maroun Labaki, *Abou Jahjah, l'erreur*, pp. 59–60.
9. Wim de Neuter, 'Waar zitten de echte antizionisten? Interview met Dyab Abou Jahjah', op de website van *Uitpers*, april 2003.
http://www.uitpers.be/artikel_view.php?id=65.
10. Over de invasie van Libanon en het citaat van Ariel Sharon: Noam Chomsky, *The Fateful Triangle*, pp. 199–200.
11. Maxime Rodinson, *Entre Islam et Occident*, p. 252; Dyab Abou Jahjah, in *Humo*, 10 september 2002.
12. In 1894 werd de Frans-joodse officier Dreyfus (ten onrechte) beschuldigd van spionage voor Duitsland, wat de aanleiding was voor een antisemitische campagne in de publieke opinie.
13. Theodor Herzl, in Ludo Abicht en Lucas Catherine, *Kanttekeningen bij de Israëlisch-Palestijnse kwestie*, p. 13. En het zionistencongres van 1903, geciteerd in Lucas Catherine, *De zonen van Godfried van Bouillon*, p. 15. Over de geschiedenis van het zionisme, zie ook Maxime Rodinson, *Peuple juif ou problème juif?*
14. Theodor Herzl en Ben Goerion, geciteerd in Perry Anderson, 'Scurrying to Bethlehem', in *New Left Review*, juli/augustus 2001, pp. 11–13.
15. Haim Bar-Lev en Henry Kissinger over resolutie 242, geciteerd in Noam Chomsky, *Middle East Illusions*, pp. 181–182; Ben Goerion, Moshe Dayan, Golda Meir, geciteerd in Noam Chomsky, *The Fateful Triangle*, p. 51. Over de etnische zuiveringen in 1948, zie de tv-documentaire 'Route 181 - Fragments d'un voyage en Palestine-Israël, van Michael Khleifi en Eyal Sivan (ARTE, 2003).
16. Baruch Kimmerling, *Politicide*, pp. 10–11; cijfers van de Israëlische mensenrechten-

- organisatie B'Tselem (7 juni 2004). Over foltering, zie *Le Monde*, 3 november 2001.
17. Martin van Creveld, vraaggesprek Radio 1 (Evangelische omroep), 15 april 2002, geciteerd in P. Kuiper, 'Van Creveld/Duisenberg', in *Soemoed*, november–december 2002, en 'Oproep tot massamoord schokt luisteraars', in ANP, 17 april 2002. Stafchef Ya'alon, in Baruch Kimmerling, *Politicide*, pp. 261–262; opiniepeilingen en Shlomo Gazit, in Tony Judt, 'An Alternative Future: An Exchange', in *The New York Review of Books*, 4 december 2003.
 18. Washington steunt Tel Aviv in zijn groot-Israëliëse aspiraties. Noam Chomsky wijst erop dat de VS in 1976 een ontwerpresolutie van Egypte, Syrië en Jordanië voor een tweestatenoplossing langs de grenzen van 1967 in de Veiligheidsraad met een veto kelderde. De regering van 'de duif' Yitzhak Rabin weigerde zelfs aan die bijeenkomst deel te nemen: zie *The Fateful Triangle*, p. 67. Over de Palestijnse *maquiladoras*, zie Meron Rapport, 'A l'ombre du mur, Israël construit des zones industrielles', in *Le Monde Diplomatique*, juni 2004.
 19. Ouzi Landau, in *Le Monde*, 13 december 2001, en in *Politique internationale*, nr. 96, 2002.
 20. Over Camp David, zie Noam Chomsky, *Middle East Illusions*, en Charles Enderlin, *Le rêve brisé*. Zie ook Hoessein Agha en Robert Malley, 'Camp David: The Tragedy of Horrors', in *The New York Review of Books*, 9 augustus 2001.
 21. Islamistisch is elke politieke ideologie die op islamitische principes is gestoeld. Het islamisme of de politieke islam omvat een breed spectrum van politieke opvattingen, van terroristische sekten als Al Qaeda, over verzetsorganisaties als Hamas, tot partijen en bewegingen die een louter parlementair-democratische activiteit ontwikkelen, zoals de Moslimbroeders in Jordanië. Men mag het islamisme niet reduceren tot zijn fundamentalistisch-terroristische vleugel.
 22. Joden vereren Samson omdat hij in de strijd tegen de Filistijnen de tempel deed instorten en zo zichzelf en alle burgers erin ombracht: Léa Tsemel, geciteerd in 'The Israeli who defends suicide bombers', op de website *BBC News Online*, 24 juli 2003.
 23. Navid Kermani, 'Roots of terror: suicide, martyrdom, self-redemption and Islam', op de website van *Open Democracy*, 21 februari 2002.
 24. Zie 'The Crimes of Ariel Sharon', op de website *Counterpunch*. Zie ook 'Sharon's Official Biography', op de website van *The Electronic Intifada*. Verklaringen van stafchef Mordechai Gur en Abba Eban in Noam Chomsky, *The Fateful Triangle*, p. 181. Over de zionistische terreur in Palestina en Libanon en de bloedige wraakacties van Palestijnen en moslims, zie ibidem, pp. 164–167, 181 e.v.
 25. Cijfers in Xavier Baron, *Les Palestiniens*, pp. 679 e.v.
 26. Cijfers in Noam Chomsky, 'Anti-semitism, Zionism and the Palestinians', op de website van *Variant*, 11 oktober 2002. Ali Abunimah, 'On violence and the Intifada', op de website van *The Electronic Intifada*, 22 januari 2003. Farhad Khosrokhavar, *Les nouveaux martyrs d'Allah*, p. 202. Confidenties in Charles Enderlin, *Le rêve brisé*, p. 294.
 27. Tussen 29 september 2000 en 7 juni 2004, tijdens 44 maanden intifada, zijn 2617 Palestijnen gedood: 32 van hen zijn gedood door Israëliëse burgers, de anderen door het leger, 517 waren minderjarig, of 19,7 percent van het totaal. Minstens 148 Palestijnen waren het slachtoffer van een standrechtelijke executie, waarbij ook nog 99 andere Palestijnen omkwamen. Palestijnen doodden 892 Israëli's, waaronder 108 minderjarigen, of 12,1 percent van het totaal. Cijfers van de Israëliëse mensenrechtenorganisatie B'Tselem. Over de aanslagen, zie Pierre Conesa, 'Aux origines des attentats-suicides', in *Le Monde Diplomatique*, juni 2004.
 28. Zie over de moord op Yehiah Ayyash, Charles Enderlin, *Le rêve brisé*, pp. 34–37.

29. Respectievelijk Osama Hamdan, geciteerd in Ali Abunimah, 'On violence and the Intifada', op de website van *The Electronic Intifada*, 22 januari 2003, en Hamas-leider Abdelaziz Rantissi, geciteerd in 'Le Hamas face au choix de la trêve', in *Le Figaro*, 19 juni 2003.
30. Ariel Sharon, respectievelijk in Baruch Kimmerling, *Politicide*, p. 317, en in *The International Herald Tribune*, 15 november 2002; Hamas-leider M. Zahar, in 'Le Hamas face au choix de la trêve', in *Le Figaro*, 19 juni 2003.
31. Uri Avnery, 'From Intifada to Hudna?', op de website van *Counterpunch*, 7 juli 2003; 'Ex-Shin Bet head warns of catastrophe without peace deal', in *Ha'aretz*, 14 november 2003.
32. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
33. Pierre Coopman, 'Abou Jahjah, un bavard doué', in *La Revue Nouvelle*, april 2004.
34. In Israël zelf veroordeelden 400.000 betogers premier Menachem Begin voor zijn uitspraak dat de slachting in de kampen 'een interne Libanese affaire' was van 'gojim [niet-joden] die gojim doden.' Over Sabra en Chatila, zie Charles Enderlin, *Paix ou guerres*, pp. 460 e.v., Robert Fisk, *Pity the Nation*, pp. 359 e.v. en Noam Chomsky, *The Fateful Triangle*, pp. 364 e.v. Chomsky stelt dat in Israël niet zozeer de massamoord zelf tot beroering leidde (anti-Arabisch racisme is er dominant), maar vooral de aanwezigheid van Israëli's op de plaats van de misdaad: ibidem, pp. 394–397.
35. Zie hierover onder meer 'Open letter to the anti-globalist movement in Europe and the United States: the resistance should rise to make the empire collapse', op website AEL, 29 december 2002.
36. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
37. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
38. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
39. Over de eerste tien jaren van Abou Jahjah in België, zie ook 'Le portrait d'Abou Jahjah', in *Le Soir*, 23 november 2002.
40. Voor de geschiedenis van de migratie, zie Albert Martens, in Marie-Claire Foblets, e.a., *Migranten kleuren het recht in*, pp. 137–148.
41. Herman De Ley, 'Moslims en vrijzinnigen in de lekenstaat', op de website van het *Centrum voor Islam in Europa*, 22 januari 2003.
42. 'Ratonades à El Ejido', in *Le Monde Diplomatique*, maart 2000; 'El Ejido, terre de non-droit', in *Le Monde Diplomatique*, april 2001.
43. C. Karanfil, 'Integratie bestaat niet meer', in *De Standaard*, 7 januari 2003.
44. 'De hel', op www.geocities.com. Voor reacties van Mechelse politici, zie 'Mohammed, een van de jeugdhuisverantwoordelijken, geeft toe', in *Het Laatste Nieuws*, 8 september 1999, en 'Marokkaans jeugdhuis voelt zich weer geveiseerd', in *De Morgen*, 16 september 1999.
45. 'Rzoezie lijkt aan te sturen op een soort apartheid', in *Het Laatste Nieuws*, 8 september 1999, en 'De wraak van het Mechelse parket', in *De Morgen*, 23 september 2000; Mohamed El Ouali, geciteerd in 'Piazza', op *Radio 1*, 14 december 2002.
46. Paula D'Hondt, 'Inpassing migranten vraagt drastische en snelle maatregelen', in *De Standaard*, 1 en 2 februari 1992; Jan Blommaert en Jef Verschueren, *Het Belgische migrantendebat*, p. 89. Steve Stevaert zegt het zo: 'Iedereen die in Vlaanderen woont, zou Vlaming moeten zijn. Die doelstelling realiseren vraagt om een progressieve strijd. Wie in de Brusselse Rand woont of van Kirgizië komt, dient onze taal onder de knie te krijgen.' In *Het Nieuwsblad*, 31 december 2002.
47. Guy Verhofstadt, *Angst, afgunst en het algemeen belang*, pp. 109–111.
48. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
49. Ludo Van Campenhout, in *De Morgen*, 22 februari 2003. Cijfers van Koen Pelleriaux en Mark Elchardus, in Bob Van

- den Broeck en Marie-Claire Foblets, *Het failliet van de integratie?*, p. 56. Grote fluctuaties in de cijfers wijzen niet noodzakelijk op onnauwkeurige registraties. Afhankelijk van de actualiteit doen zich grote schommelingen voor in de goedsgesteldheid van de publieke opinie, zeker als de nationale identiteit in crisis verkeert. Een aanslag, een oorlog, rellen en zelfs stakingen, zoals de stakingsgolf van 1981–1984 in de Franse automobielsector waarin veel moslims zijn tewerkgesteld (in de media afgeschilderd als acties van khomeinisten) volstaan soms om de cijfers over indicatoren van etnocentrisme en xenofobie, die diep verankerd zijn, maar doorgaans sluimerend leven, met een ruk de hoogte injagen. Nog enkele cijfers voor 2000. Op de stelling 'legaal in ons land gevestigde immigranten van buiten de EU moeten allen naar hun land van herkomst worden teruggestuurd,' antwoordde 27 percent van de Belgen 'eerder akkoord'. Dat cijfer is het hoogste in de EU, waar het gemiddelde 20 percent is. Eurobarometer 2000 survey, 'Attitudes towards minority groups in the European Union', maart 2001.
50. Over Roger Nols, zie Hugo De Ridder, *Vijftig jaar stemmenmakerij*, pp. 120, 129; over de Brusselse PS, Pierre-Yves Lambert, 'Droit de vote des non-Belges: assez d'hypocrisie!', in *La Wallonie – Le Peuple*, 12 juni 1997.
 51. Guy Verhofstadt, *Angst, afgunst en het algemeen belang*, pp. 111–112; Lode Van Outrive, e-mail aan Ludo De Witte, 10 juni 2004; Willy Claes, in Paul Vanden Bavière, *Ze komen uit het Oosten*, p. 37; Louis Tobback, *Zwart op wit*, p. 96. Ook vandaag staat Tobback nog achter elk woord in dat boek: in *Humo*, 22 juni 2004.
 52. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
 53. Onderzoek in Ural Manço, *Voix et voies musulmanes de Belgique*, pp. 175–176. Over de harkis en beurs in Frankrijk, zie Yvan Gastaut, *L'immigration et l'opinion publique*, pp. 35–36.
 54. Dyab Abou Jahjah in een interview met Ludo De Witte en in 'Het gaat erom dat je hier gewoon geen plaats hebt', interview door Mourad Bekkour, op de website van *Charta* 91, 19 november 2002.
 55. Malcolm X, *The Autobiography*, p. 427.
 56. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
 57. Al Rabita, 'Wij zijn hier en wij blijven hier', in *De Morgen*, 26 mei 2000, en 'Radicale gastarbeiders of gelijkwaardige medeburgers?', in *De Morgen*, 11 september 2000.
 58. Rezzak Cakar, in 'Het is tijd voor actie', in *Knack*, 11 oktober 2000; Tarik Fraihi, 'Het failliet van de integratie-industrie', in *De Morgen*, 8 mei 2000.
 59. Al Rabita, 'Wij zijn hier en wij blijven hier', in *De Morgen*, 26 mei 2000; Ahmed Azzuz e.a., 'Actief burgerschap als hefboom', in *De Morgen*, 8 januari 2001; Johan Leman, in *De Morgen*, 22 november 2001; Tarik Fraihi en Saïda Sakali, in *De Morgen*, 8 november 2001.
 60. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
 61. Dyab Abou Jahjah, 'Ik ben Ayatollah Khomeini niet', in *De Standaard*, 14 december 2002.
 62. Cijfers en citaat in Abdellatif Akhandaf en Flip Voets, *Allemaal Antwerpenaars. Beleidsnota integratieambtenaren*, pp. 17, 20–21.
 63. Cijfers van Albert Martens, geciteerd in Bob Van den Broeck en Marie-Claire Foblets, *Het failliet van de integratie?*, p. 65; Gilbert De Swert in 'Rosetta en Fatima', in *De Morgen*, 2 januari 2003.
 64. Flip Voets, in *Gazet van Antwerpen*, 23 maart 1999; Marc Van Peel, in *Gazet van Antwerpen*, 17 juli 2003. Cijfers in antwerpen.be-nieuwsbrief, n° 160, 16 juli 2003, in *De Morgen*, 17 juli 2003, en 'Stappenplan integratie', bijlage, 20 februari 2003, op de website burgerzaken.antwerpen.be.
 65. Cijfers in Hans Verhoeven en Albert Martens, 'Allochtonen op de Vlaamse arbeidsmarkt', Vlaams-Nederlands arbeidsmarktcongres, 10 oktober 2002.

66. Zie hierover *De Morgen*, 8 juni 1999.
67. 'Vakbondsbasis niet tuk op jobs voor allochtonen', in *De Standaard*, 15 januari 2003; *Le Soir* van dezelfde dag; *Gazet van Antwerpen*, 17 januari 2003; Luc Vansteenkiste (VBO) in *Knack*, 29 januari 2003.
68. Laurette Onkelinx, in 'We leven niet in de hel', in *De Morgen*, 9 december 2002. Renaat Landuyt, in *De Morgen*, 3 december 2002. Fatma Pehlivan, in *De Morgen*, 2 november 2002. Over het Agalev-plan: 'De werkvloer is van iedereen', in *De Morgen*, 31 oktober 2002. Cijfers voor 2001-2003, in 'De staat van Vlaanderen', in *De Morgen*, 10 april 2004.
69. 'Zestig percent Brusselse huiseigenaars weigert vluchtelingen', in *Het Laatste Nieuws*, 24 augustus 2002. Albert Martens over socialehuisvestingsmaatschappijen, in Marie-Claire Foblets, e.a., *Migranten kleuren het recht in*, p.141.
70. Cijfers in Albert Martens, e.a., *Het Vlaamse minderhedenbeleid gewikt en gewogen*; in *De Morgen*, 8 november 2001; in *Financieel-Economische Tijd*, 9 november 2002; in het Manifest van Radiks, 'Veertien wegen naar emancipatie', 2002; en in Dany Neudt en Younes Zarhoni, 'Naar een radicale ommekeer van het Belgische integratieconcept?', op de website van *Kif Kif*, 28 augustus 2002.
71. 'De AEL, het integratiedebat en de oorlogsdreiging tegen Irak. Gesprek met Ahmed Azzuz,' op de website van *Indymedia*, 27 januari 2003.
72. Dyab Abou Jahjah, e.a., 'Wij zijn hier en wij blijven hier', in *De Morgen*, 26 mei 2000; Walter Pauli, 'Wie Jahjah steunt, is niet liberaal, niet progressief, laat staan links', in *De Morgen*, 10 december 2002; artikels in *De Tijd* van 13 maart 2004 en in *De Morgen* van 12 juni 2004. Het artikel van Pauli is een soort anti-AEL-manifest van de krant. De integratie van *De Morgen* in de liberale Persgroep, de voorliefde van de hoofdredactie voor paarse regeringen en de ideologische affiniteiten van de krant met de integratiesector en allochtone politici van de SP.A verklaren de vijandigheid van *De Morgen* tegenover de AEL. De redactie van *De Morgen* heeft van april 2002 tot juni 2004 468 artikelen geschreven waarin Abou Jahjah of de AEL ter sprake kwamen, maar zelf werd hij nooit geïnterviewd. Pauli steunt voor zijn artikel vooral op persberichten over de AEL. Gezien de vijandigheid van de pers tegenover Abou Jahjah is het evident dat het materiaal niet echt genuanceerd is, en de conclusies zijn navenant. Men kan toch ook geen genuanceerd oordeel vormen over de Tsjetjeense nationalist op basis van de Russische pers? Pauli neemt afstand van de mediatieke slagen onder de gordel aan het adres van Abou Jahjah, zoals de verdachtmakingen over zijn privé-leven. Hij vergeet wel dat zijn eigen krant als eerste schreef dat Abou Jahjah misschien een schijnhuwelijk was aangegaan om Belg te kunnen worden. En in een hoofdartikel suggereerde Pauli zelf dat Tom Lanoye uit pure mediageilheid partij koos voor Abou Jahjah: 'Jahjah door de bril van Lanoye', in *De Morgen*, 27 november 2002. Over de media, de islam en het veiligheidsdenken, zie Vincent Geisser, *La nouvelle islamophobie*.
73. Interview met Dyab Abou Jahjah, 'Arabisch moet de vierde landstaal worden', in *Knack*, 21 augustus 2002.
74. Louis Farrakhan, in 'Why Big Turnout For Million Man March?', in *The Militant*, 30 oktober 1995.
75. Brief van Friedrich Engels aan Karl Kautsky, 7 februari 1882, geciteerd in Michel Cahen, *Ethnicité politique*, p. 5. Abou Jahjah over de gelijkemissen met Malcolm X, in zijn *Tussen twee werelden*, p. 302. Voor de visie van de AEL, zie 'De islamitische en nationale ideologie van de AEL', juni 2003. Over Hizb ut-Tahrir, zie 'The Many Faces Of Islam', in *Time*, 8 december 2002, en Olivier Roy, *L'islam mondialisé*, pp.143, 200-201. Zie ook de website www.khilafah.com.
76. Geciteerd in Noam Chomsky, 'The Current Crisis In The Middle East', op www.media.mit.edu, 14 december 2000.

77. 'Local cops on the beat', in Noam Chomsky, *Middle East Illusions*, p. 211.
78. Noam Chomsky, *Middle East Illusions*, p. 213.
79. Cijfers in Noam Chomsky, 'Confronting the Empire', op de website van ZNet, 1 februari 2003; VN-coördinator in Irak Denis Haliday en verklaring van Madeleine Albright, 'Sixty minutes', CBS, mei 1996, geciteerd in David Rieff, 'Were Sanctions Right?', in *The New York Times*, 27 juli 2003.
80. Volgens BBC-journalist Tim Sebastian, 'Hard Talk', BBC World. Zie ook Immanuel Wallerstein, 'Can War Be Averted in Iraq?', 15 januari 2003, Fernand Braudel Center, en Richard Stevenson, 'Bush Sought to Oust Hussein From Start', in *The New York Times*, 12 januari 2004.
81. Madeleine Albright, in Noam Chomsky, *Middle East Illusions*, p. 162; The White House, 'The National Security Strategy of the United States of America', Washington, september 2002. Zie ook 'Rebuilding America's Defenses' (2000) van de invloedrijke *think tank* Project for the New American Century (PNAC).
82. Azriel Carlebach, oprichter van het Israëlische dagblad Ma'ariv, geciteerd in Edward Said, 'Zionism from the Standpoint of Its Victims', in *The Edward Said Reader*, pp. 145-146.
83. Jean-Marie Colombani, 'La haine et la démocratie', in *Le Monde*, 16 maart 2004. Over Samuel Huntington en Bernard Lewis, zie Edward Said, 'Impossible Histories: Why the Many Islams Cannot be Simplified', in *Harper's*, juli 2002, en Shahid Alam, 'Scholarship or Sophistry?', op de website van *Counterpunch*, 28 juni 2003; Vincent Geisser, *La nouvelle islamophobie*, p. 11.
84. Cijfers in Herman De Ley, 'Muslims en vrijzinnigen in de lekenstaat', op de website van het *Centrum voor Islam in Europa*, 22 januari 2003.
85. Zie onder meer Tariq Ramadan, 'A tous mes concitoyens, musulmans ou non', in *Courrier International*, 8 november 2001, en 'De stille revolutie', in *De Standaard*, 1 maart 2003.
86. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte. Tariq Ramadan zou wel eens tussen twee stoelen kunnen vallen: hij is te soft voor jonge radicale moslims, maar sinds 9/11 en het groeiende islamofobe klimaat wordt hij ook uitgespuwd door het Franse establishment en gedemoniseerd door invloedrijke zionistische intellectuelen.
87. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
88. Walter Bagehot, geciteerd in Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780*, p. 1.
89. Zie het manifest van de Moslim Democratische Partij, en AEL, 'De islamitische en nationale ideologie van de AEL', juni 2003. De ideologie van de beweging is gesynthetiseerd in drie teksten: AEL, 'Visie en filosofie', op www.arabeuro-pean.org; de theorie van 'de drie cirkels', in Dyab Abou Jahjah, *Tussen twee werelden*, pp. 191-203; het manifest van de Moslim Democratische Partij op <http://www.mdp-pmd.be>.
90. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
91. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
92. Maxime Rodinson, *L'Islam: politique et croyance*, pp. 272-273, 279.
93. Rached Ghannouchi en Tareq al-Bishri, geciteerd in François Burgat, *L'Islamisme en face*, pp. 42-68.
94. Zie over de UOIF, Gilles Kepel, *A l'Ouest d'Allah*, pp. 293-306.
95. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
96. 'Misbruik van de islam', in het manifest van de Moslim Democratische Partij.
97. AEL, 'De islamitische en nationale ideologie van de AEL', juni 2003. Deze tekst van AEL-Nederland werd door de internationale leiding van de AEL bijgeschaafd en goedgekeurd, volgens ingewijden node, 'om het uiteenspannen van de organisatie in Nederland te voorkomen.'

98. Over Iran, zie Fred Halliday, *Iran. Dictatuur en ontwikkeling*, pp. 11 e.v.
- 98b. Dyab Abon Jahjah, 'Ik ben geen Che Guevara', in *De Groene Amsterdammer*, 17 juli 2004.
99. Agnès Pavlowsky, *Hamas*, pp. 44–46, 164 e.v. De vertaling van de Palestijnse strijd in religieuze termen wordt mee in de hand gewerkt door het sacraliseren van de zionistische kolonisatie.
100. Maxime Rodinson, *Islam et capitalisme*, pp. 45 e.v.
101. Olivier Roy, *L'islam mondialisé*, pp. 33–34.
102. Cijfers in Georges Corm, *Le Proche-Orient éclaté 1956–2000*, pp. 790–797.
103. Zie hierover Salah Jaber, 'Onze thèses sur la résurgence actuelle de l'intégrisme islamique', in *Quatrième Internationale*, oktober–december 1981, pp. 61 e.v.
104. Leon Trotsky, *The significance and methods of anti-religious propaganda*, pp. 14–15, 18.
105. Karl Marx en Friedrich Engels, *Sur la Religion*, pp. 41–42.
106. Maxime Rodinson, *L'Islam: politique et croyance*, p. 326.
107. Human Rights Watch, 'Jenin: IDF Military Operations', mei 2002.
108. Vertegenwoordiger van de Federatie van Marokkaanse Verenigingen en Koen Dassen, zoals geparafraseerd in *De Standaard*, 5 april 2002; Anne de Graaf, 'Het ware gelaat van de relenmanager', in *De Morgen*, 20 april 2002; *Gazet van Antwerpen*, 5 april 2002; Dyab Abou Jahjah, geciteerd in 'De zwarte engel van de integratie', in *Gazet van Antwerpen*, 20 januari 2003.
109. Paul Verbraeken, 'Open brief aan Leona Detiège', op de website van *Charta 91*, 4 april 2002.
110. Johan Leman, *Ongeleid projectiel*, pp. 137–138; Mohamed Chakkar, e-mail aan Ludo De Witte, 20 februari 2004.
111. Comité P, *Verslag 2002. Bijlage 3.3*. Uit de enkele lijnen die het Comité P aan het optreden van de AEL op 3 april wijdt, komt geen beeld naar voren van een gewelddadige organisatie, maar van eentje die de controle over de gebeurtenissen kwijt was – wat gezien het politieoptreden onvermijdelijk was. De ordedienst van de AEL '[was] de situatie niet meester en de manifestatie [heeft niet] het verloop gekend dat de organisatoren voor ogen hadden.'
112. Claude Marinower, in *De Standaard*, 20 april 2002; Roger Van Houtte, 'Vrees voor de vreedzamen', in *Gazet van Antwerpen*, 19 april 2002.
113. Ruth Frohmann en Paul Geudens, in *Gazet van Antwerpen*, 5 april 2002; *De Morgen* en *Het Volk*, 20 april 2002; website Vlaams Blok, 'Leman contra Abou Jahjah.'
114. Geciteerd in Georges Timmerman, 'Stratego op zijn Antwerps', in *De Morgen*, 27 april 2002.
115. Henri Rosenberg en Roger Van Houtte, in 'Het taboe doorbroken', in *Gazet van Antwerpen*, 12 april 2002; André Gantman, in *De Morgen*, 27 april 2002.
116. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
117. Anne de Graaf, 'Het ware gelaat van de relenmanager', in *De Morgen*, 20 april 2002. Het artikel dat *Het Volk* op dezelfde dag afdruckte, droeg als titel 'Frontman anti-joden is omstreden figuur. Abou Jahjah verafschuwt integratie, maar trouwde zelf met Belgische.'
118. 'Assimilation or Deportation: Arabs in Europe and Their Struggle For Civil Rights', speech van 28 januari 2002, Cairo Institute for Human Rights Studies. Over de standpunten van Abou Jahjah over 9/11, zie 'Our Collateral Damage, and Theirs!', November 2001, of 'Is the Arab world Europe's nemesis, or its last hope?', in *Al-Ahram*, 12–18 september 2002. We informeerden bij de Graaf naar haar bron, maar kregen geen antwoord.
119. Vlaams Blok Antwerpen, 'De fundamentalistische banden van de AEL', dossier persconferentie 10 april 2002. Abou Jahjahs recht van antwoord aan *De Morgen* is terug te vinden op de website van het *Antwerps Platform voor een Rechtvaardige Vrede in Palestina*.
120. 'Brieven in moskeeën vragen ouders kinderen in toom te houden', in *De Standaard*, 20 april 2002; minister Antoine Duquesne

- over de AEL-actie van 21 april 2002, in *Gazet van Antwerpen*, 2 juli 2002. Enkele weken later diende een platform van een tiental organisaties, waaronder de AEL, een aanvraag in voor een nieuwe pro-Palestijnse betoging in Antwerpen. De stad weigerde opnieuw, maar een rechter maakte in kortgeding brandhout van het betogingsverbod door te stellen dat 'de incidenten van 3 april niet eeuwig als excuus kunnen worden gebruikt.' Op 8 juni werd in alle rust betoegd.
121. CD&V-voorzitter Stefaan De Clerck, in *De Standaard*, 22 augustus 2002.
 122. Dyab About Jahjah, 'Het gaat erom dat je hier gewoon geen plaats hebt', interview door Mourad Bekkour, op de website van *Charta 91*, 19 november 2002.
 123. Tom Naegels, 'Radical migranten en hysterische journalisten', in *De Standaard*, 27 augustus 2002; 'Jahjah en de bange blanke man', in *Gazet van Antwerpen*, 23 augustus 2002.
 124. In *De Standaard*, 5 september 2002; in *De Morgen*, 7 september 2002.
 125. Patrick Janssens, in *De Morgen*, 7 december 2002; cover van *Knack*, 8 januari 2003; Leo De Bock en Dyab About Jahjah, in *De Standaard*, 14 december 2002.
 126. Dyab About Jahjah – interview Ludo De Witte.
 127. Zie hierover onder meer François Burgat, *L'islamisme en face*, p. 18.
 128. Zie hierover 'Manif interdite à Bruxelles', 15 september 2001, www.desinfos.com; Christophe Callewaert, 'Wie is er bang van About Jahjah?' op de website van *Indymedia/AEL*; About Jahjah, 'Assimilation or Deportation: Arabs in Europe and Their Struggle for Civil Rights', op de website van AEL, januari 2002.
 129. Oriana Fallaci en Michel Houellebecq, geciteerd in Pascal Boniface, *Est-il permis de critiquer Israël?*, pp. 169–170, 176–177; Alain Finkielkraut, geciteerd in Vincent Geisser, *La nouvelle islamophobie*, p. 46; Mia Doornaert, 'Debat over hoofddoek klinkt vals en laf', in *De Standaard*, 16 januari 2004.
 130. Zoals in België kritische moslims het stigma van (heimelijke) sympathie voor de AEL dragen: van hen wordt verwacht dat ze zich distantiëren van het moslimterrorisme én van de AEL: Nadia Fadil, 'Maghrebijnse intellectuelen. Welke intellectuele eerlijkheid?', in Hassan Bousetta, *Breek de stilte*, p. 126.
 131. François Burgat, 'Les non-dits du "declin islamiste"', op www.elmandjra.org, december 2000; verklaring van de Koptische paus Chenouda III in 1997, geciteerd in François Burgat, *L'islamisme en face*, p. X.
 132. François Burgat, *L'islamisme en face*, pp. XI–XII, en François Burgat, 'L'islamisme n'explique pas tout', in *L'Humanité*, 15 september 2001. Zie ook Olivier Roy, *L'Islam mondialisé*, p. 32.
 133. Parafraseren van het gesprek in *Buitenhof* van 2 maart 2003, nagelezen en goedgekeurd door About Jahjah.
 134. Tarik Fraihi en Dyab About Jahjah, in 'Emancipatie: nu ook de allochtonen', in *Knack*, 14 februari 2001.
 135. Geciteerd in Maroun Labaki, *About Jahjah, l'erreur*, pp. 30–31.
 136. Dyab About Jahjah, in *Het Nieuwsblad*, 12 september 2002.
 137. Citaten in Ramzy Baroud, 'We Are Not Asking for the Moon, Some Justice Would Do', op de website van *The Palestine Chronicle*, 9 januari 2003.
 138. Persmededelingen van Javier Solana, EU, S0128/03 en S0129/03, Brussel, 10 en 11 juni 2003; 'EU signs agreement with Israel on renewed participation in research programme', Brussel, IP/03/813, 10/6/2003; Resolutie van het Europese Parlement over het Midden-Oosten, 10 april 2002, P5 TA (2002) 0173.
 139. Dyab About Jahjah – interview Ludo De Witte.
 140. Koen Raes en Luc Huysse, in Erik Raspoet, 'Botsende hersens en klinkende ego's', in *De Morgen*, 27 maart 1999.
 141. Jan Blommaert, Herman De Ley, Nadia Fadil, e.a., 'Open brief aan alle beleidsverantwoordelijken', in *De Morgen*, 3 december 2002.
 142. Etienne Vermeersch, in *De Standaard*,

- 23 februari 2002; Karel De Gucht, *De toekomst is vrij*, p. 130.
143. Raulo Bauer, 'Dialoog veronderstelt twee autonome partners', in *De Standaard*, 6 februari 1999.
144. Etienne Vermeersch, in *Nachtwacht* (Canvas), 6 september 2003; Mia Doornaert, 'Vrijdenkendheid is als zwanger zijn', in *De Standaard*, 29 september 2001; Urbain Vermeulen, in 'Hoe ondemocratisch is de islam?', in *De Standaard*, 23 februari 2002.
145. Daniël Desmet, in 'Hoe ondemocratisch is de islam?', in *De Standaard*, 23 februari 2002.
146. Zie hierover Maxime Rodinson, *L'Islam: politique et croyance*, pp. 30–32, en Ahmed Mahfoud, 'La religion islamique justifie-t-elle la confusion entre spirituel et temporel?', in Burhan Ghalioun, *L'Islamisme*, pp. 37 e.v.
147. Maxime Rodinson, *Islam et capitalisme*, pp. 36 e.v., en Maxime Rodinson, *Entre Islam et Occident*, pp. 235–236.
148. Karel De Gucht, *De toekomst is vrij*, pp. 127–128. Voor Bernard Lewis' analyse, zie zijn 'Islamic Revolution', in *The New York Review of Books*, 21 januari 1988 en 28 april 1988. Voor een kritiek op Lewis, zie Edward Said, 'Impossible Histories: Why the Many Islams Cannot be Simplified', in *Harper's*, juli 2002.
149. Zie hierover Shahid Alam, 'Scholarship or Sophistry? Bernard Lewis and the New Orientalism', op de website van *Counterpunch*, 28 juni 2003, en Burhan Ghalioun, *L'Islamisme*, pp. 15 e.v.
150. Etienne Vermeersch, 'Zin of onzin van het migrantenstembrecht', in *De Morgen*, 21 december 2001.
151. 'De "bloedtheorie" van Abou Jahjah', in *Het Laatste Nieuws*, 5 december 2002.
152. 'De "bloedtheorie" van Abou Jahjah', in *Het Laatste Nieuws*, 5 december 2002.
153. Etienne Vermeersch, in 'Les in "eigen taal en cultuur" is fout', in *Trouw*, 27 november 2002.
154. Paul Cliteur, 'Berlusconi had gelijk. Ons systeem is superieur aan de islam', in *De Morgen*, 16 oktober 2002. Silvio Berlusconi, in *Le Monde*, 28 september 2001. Zie ook het interview met Paul Cliteur in *Humo*, 23 maart 2004.
155. Deze denkers willen de linkervleugel van het politieke establishment – de PvdA, de SP en Groenlinks in Nederland, SP.A en Groen! in Vlaanderen – verzoenen met een ver doorgedreven liberalisme, zoals de vermarkting van de cultuur, de mediativering van de politiek en de individualisering van de samenleving. De invloedrijkste Vlaming van dit gezelschap is Yves Desmet, hoofdredacteur van *De Morgen*. Zie bijvoorbeeld zijn artikel 'Paars blijft sputteren', in de krant van 11/10/2003, waarin hij schrijft dat de tegenstelling tussen patronen/liberalen en arbeiders/socialisten heeft afgedaan ten voordele van 'een nieuwe maatschappelijke breuklijn (...) tussen optimisten en pessimisten, constructieve geesten en verzuurden, hoopvollen en angstigen.' Verhofstadt II is volgens Desmet de coalitie van de optimistische meerderheid, die 'een sterk paars gevoel' koestert.
156. Bob Van den Broeck en Marie-Claire Foblets, *Het failliet van de integratie?*, pp. 24–25.
157. Raymond Detrez, 'Het Osmaanse millet-systeem', in Raymond Detrez en Jan Blommaert, *Nationalisme*, pp. 292–295; over Syrië, zie Maurits Berger, *Islam is een sinaasappel*, pp. 74 e.v.; Dyab Abou Jahjah, 'De tijd van de brave allochtoon is voorbij', in *De Standaard*, 12 oktober 2002.
158. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte.
159. Advies RMO en commentaar van Bob Van den Broeck, in Bob Van den Broeck en Marie-Claire Foblets, *Het failliet van de integratie?*, pp. 42–47.
160. Cijfers in Paul Scheffer, 'Eilanden van ongelijkheid', in *De Standaard*, 26 december 2002.
161. Amin Maalouf, *Les Identités meurtrières*, pp. 183–184.
162. Zie hierover John Arlidge, 'Forget Black, forget white. EA is what's hot', in *The Observer*, 4 januari 2004.
163. L. Huyse, 'Herhaalt de geschiedenis

- zich?', *De Morgen*, 4 en 11/1/03.
164. Dany Neudt en Younes Zarhoni, 'Naar een radicale ommekeer van het Belgische integratieconcept?', op de website van *Kif Kif*, 28 augustus 2002.
 165. Het valt op dat critici van de zelforganisatie van allochtonen de zuilvorming van de joodse gemeenschap niet ter discussie stellen. Men staat negatief tegenover 'getto's van moslims', maar zwijgt schroomvallig over joodse wijken. De kennis van het Nederlands is een boven elke discussie staande eis als het over moslims gaat, maar die kennis is verre van veralgemeend bij de orthodoxe chassidim, waar het Jiddisch de voertaal is. De hoofddoek en islamscholen worden als problematisch beschouwd, maar de specifieke onderdrukking van de joodse vrouw (chassidische vrouwen moeten hun haar afknippen en een pruik dragen, de jurken moeten ver onder de knie komen) en de uitbouw van een joods schoolnet worden niet in vraag gesteld. Jeugdorganisaties en bejaardentehuizen voor moslims zouden de deur openzetten naar segregatie, maar over joodse jeugdbewegingen en rusthuizen stelt men geen vragen.
 166. Yves Desmet, 'Over kut-Marokkaantjes, hondendrollen en Jean-Marie Le Pen', in *De Morgen*, 24 april 2002. Desmet focust op allochtone straatcriminelen. Hij hoedt er zich voor de gevolgen van het neoliberaal beleid aan te klagen die de basis vormen van 'het onveiligheidsgevoel' van autochtonen én allochtonen: de individualisering van het familie- en buurtleven; de schooluitval, de werkloosheid en de verlokking van het snel verdiende drugsgeld; de preciaire financiële toestand van asielzoekers, gepensioneerden en steuntrekkers; de stadsverloedering (kapotte straatverlichting, loszittend stoepplaveisel, overvolle vuilnishokken); het gebrek aan leefruimte en recreatiemogelijkheden dat 'hangjongeren' creëert; het restrictieve migratiebeleid dat mensen in de illegaliteit duwt, waar ze ten prooi vallen aan huisjesmelkers, pooiers en dealers. Allochtone criminaliteit bestaat natuurlijk. Mensen die in een cultureel vreemde omgeving worden geplaatst, essentiële rechten ontberen en met racisme, xenofobie en uitsluiting kampen: om het met Mark Elchardus te zeggen, het zou een wonder zijn als ze geen deviant maatschappelijk gedrag zouden vertonen. De gemarginaliseerde jongere is het slachtoffer van een contractbreuk door de maatschappij, en omdat hij zich niet langer gebonden acht door het contract, pleegt hij een overval. Deviant en crimineel gedrag zijn ook primitieve uitingen van sociale agitatie, en van het besef van het failliet van de morele code die de maatschappij hen voorhoudt. Maar is de overheid bereid geld te stoppen in mensen en wijken waarvoor ze eigenlijk geen interesse heeft, nu de belabberde toestand van vele stadskassen de gemeentebesturen ertoe aanzet zich terug te plooiën op 'de kerntaken'?
 167. Karel De Gucht, debat van 9 december 2002 in Leuven, geciteerd in Joris Note, 'In de gaten', in *De Standaard*, 2 januari 2003; Bart Somers, in *Het Laatste Nieuws*, 30 september 2002.
 168. 'Volgens Robert Voorhamme (S.P.A) staat de migrantencultuur echte integratie in de weg', in *De Standaard*, 28 september 2002 (alle cursiveringen van ons); Patrick Janssens, in het televisieprogramma *TerZake* van dezelfde dag.
 169. Zie hierover Matthias Lievens, 'Culturele verschillen. Over de AEL, identitaire politiek en de linkerzijde', in *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, juni 2003, 37ste jaargang, nr. 2, pp. 16-36.
 170. Wilfried Dewachter, *De mythe van de parlementaire democratie*, pp. 421-422.
 171. Shahid Alam, 'Scholarship or Sophistry? Bernard Lewis and the New Orientalism', op de website van *Counterpunch*, 28 juni 2003; Sami Zemni, in Bob Van den Broeck en Marie-Claire Foblets, *Het failliet van de integratie?*, p. 141.
 172. Etienne Vermeersch over koranvers 4:34, in *Nachtwacht* (Canvas), 6 september 2003.
 173. Zie hierover Abied Alsulaiman, 'De positie van de vrouw in de islam en van de

- islamitische vrouwen in België', in Marie-Claire Foblets, e.a., *Migrantenonderzoek voor de toekomst*, pp. 147–170.
174. Zie hierover Fatima Mernissi, *Islam en democratie*.
175. Over de Nova-uitzending, zie Joeri Boom, 'Tijd voor herbezinning', in *De Groene Amsterdammer*, 2 juni 2001, en Jaap van Ginneken, 'Een gekleurde kijk?', op www.beeldvorming.net.
176. Chalira Abbasj, geciteerd in Tine Hens, 'Hoofddoeken af?', in *De Standaard*, 2 augustus 2003.
177. Zie bijvoorbeeld Matthias Lievens, 'Culturele verschillen. Over de AEL, identitaire politiek en de linkerzijde', in *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, juni 2003, 37ste jaargang, nr. 2, pp. 16–36, en François Burgat, *L'islamisme*, pp. 232–233. Een maatregel van een heel andere orde was de beslissing van de Antwerpse gemeenteraad van september 2001 om enkele zwembaden enkele uren per week alleen voor vrouwen open te stellen. De maatregel is genomen om het allochtone vrouwen gemakkelijker te maken de weg naar het zwembad te vinden, zonder de mogelijkheid van gemengd zwemmen in te perken.
178. Nabela Benaïssa, 'Mijn sluier, mijn vrijheid', in *Belang van Limburg*, 13 maart 1997.
179. Yvan Gastaut, *L'immigration et l'opinion publique*, pp. 572, 594, en Gilles Kepel, *A l'Ouest d'Allah*, pp. 276 ev.
180. Over 'Ni putes, ni soumises', zie *Le Monde*, 12 en 13 oktober 2002, *L'Humanité*, 27 november 2002, en www.macite.net. Over de strijd tegen het 'groene fascisme', zie Malek Boutih, in 'Tien jaar terug hadden allochtone meisjes het beter', in *De Morgen*, 8 september 2003.
181. Nouria Ouali, in Úral Manço, *Voix et voies musulmanes de Belgique*, pp. 191.
182. Patrick Dewael, 'Elke dwang tot sluiëren is onaanvaardbaar', in *De Morgen*, 10 januari 2004.
183. Over Cromer, zie Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, pp. 144 ev.
184. Parafrazering Ahmed Azzuz, in *De zevende dag* (VRT), 24 november 2002.
185. Lode Walgrave en Chris Kesteloot, in 'Migranten vaker de klos', in *De Morgen*, 10 december 1999; Amnesty International, 'Belgium: Before the UN Committee against Torture: alleged police ill-treatment', op de website van *Amnesty International*, 28 mei 2003.
186. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte, met een referentie naar 'Hoe racistisch is de Antwerpse politie?', in *De Standaard*, 7 december 2002.
187. *Gazet van Antwerpen*, 31 oktober 2002; Luc Lamine, geciteerd in 'Ik duld zelfs geen racistische mop', in *Het Laatste Nieuws*, 22 november 2002.
188. Centrum-Leman, in *De Standaard*, 19 november 2002; Antoine Duquesne in *Mise au Point* (RTBF) van 24 november 2002, in Maroun Labaki, *Abou Jahjah, l'erreur*, pp. 39–40.
189. Mohamed Chakkar, in 'Antiracistische gedragscode voor binnen en buiten het politiekorps', in *De Morgen*, 23 januari 1999. Zie ook Roger Van Houtte, 'Discriminatie', in *Gazet van Antwerpen*, 23 januari 1999.
190. Cijfers voor 2002 in 'Stappenplan integratie', 20 februari 2003, www.burgerzaken.antwerpen.be; Cijfers en citaat van adjunct-commissaris F. Vermeulen, in *Gazet van Antwerpen*, 10 juli 1998.
191. Tony Dyck, in 'Ik geef mezelf zeven op tien', in *Gazet van Antwerpen*, 4 februari 2000; Mohamed Chakkar over Tony Dyck in een e-mail aan Ludo De Witte van 20 februari 2004.
192. Luc Lamine, 'Ik duld zelfs geen racistische mop', in *Het Laatste Nieuws*, 22 november 2002; 'Al is Lamine niet de baas in Antwerpen, toch is er goed nieuws', in *Gazet van Antwerpen*, 23 november 2002; Luc Lamine, in 'Hoe racistisch is de Antwerpse politie?', in *De Standaard*, 7 december 2002.
193. 'Hoe racistisch is de Antwerpse politie?', in *De Standaard*, 7 december 2002; Journalist, geciteerd in ibidem; 'Vlaams Blok zwaait met geheim politierapport',

- in *Het Laatste Nieuws*, 28 november 2003, en 'AEL is privé-militie', op www.vlaamsblok.be.
194. *Het Laatste Nieuws* en *Het Nieuwsblad*, 1 juli 2002.
 195. *Gazet van Antwerpen* en *Belang van Limburg* van 22 augustus 2002.
 196. Yves Liégeois, in *Gazet van Antwerpen*, 5 oktober 2002; Filip Dewinter, in *Het Laatste Nieuws*, 7 en 9 oktober 2002; Filip Dewinter, 'De waarheid over Dyab About Jahjah', persconferentie van 8 oktober 2002, op www.vlaamsblok.be.
 197. *Het Laatste Nieuws*, 23 november 2002.
 198. *Het Laatste Nieuws*, 19 november 2002; Belga-foto in *De Morgen* van 20 november 2002 en de getrukeerde versie ervan in *Het Laatste Nieuws* van dezelfde dag.
 199. 'Meeste klachten over politieracisme ongegrond', in *Gazet van Antwerpen*, 21 november 2002; Dyab About Jahjah, 'Doen alsof alle moslims fundamentalisten zijn, dat is racisme', op de website van PVDA, 28 november 2002. Het is ironisch dat Hugo Coveliers, een hevige tegenstander van de AEL-patrouilles, campagne voert om politietaken te privatiseren: 'Coveliers gunt privé plaatsje in politiezorg', in *De Morgen*, 21 juni 2002. Hij breekt een lans voor een grotere rol van bewakingsondernemingen in de kerntaken van de politie: 'Publiek-Private Samenwerking in het kader van de beveiliging van de burger', op www.coveliers.be.
 200. Ludo Van Campenhout en hoofdartikel in *Gazet van Antwerpen*, 31 oktober 2002; Nahima Lanjri, in *De Morgen*, 2 december 2002.
 201. Luc Van der Kelen, 'Libanon wenkt', in *Het Laatste Nieuws*, 21 november 2002; Patrick Janssens, in *De Morgen*, 7 december 2002.
 202. 'Jahjah nog niet buiten schot', op www.vlaamsblok.be, 4 november 2002.
 203. Abdellatif Ait Ahmed – interview Ludo De Witte.
 204. *De Standaard* en *De Morgen* van 19 november 2002. Onze cursivering.
 205. Over de gemeenteraadszitting van 18 november 2003, zie 'Jeugdwerker 't Dokske bracht jongeren in contact met AEL', in *Gazet van Antwerpen*, 20 november 2002; Tarik Fraihi, 'Stop met de diabolisering van AEL', op de website van *Indymedia*, 21 november 2002.
 206. Tenzij anders vermeld, komt alle informatie over de zionistische lobby uit Lucas Catherine, *De zonen van Godfried van Bouillon*; Paul Vanden Bavière, 'Michel moet beschaamd, niet "verontwaardigd" zijn', op de website van *Uitpers*, mei 2001; Daniel Ben Simon, 'Haunted by ill winds of the past', in *Ha'aretz*, 1 februari 2002; Lucas Catherine, 'De Zionistische lobby in België', op de website van *Uitpers*, juli/augustus 2002; Lucas Catherine, *Palestina. De laatste kolonie?*, pp. 217 ev., Wim de Neuter, 'Zionistische lobby schiet met scherp', op de website van *Uitpers*, oktober 2003; enkele e-mails van Lucas Catherine aan Ludo De Witte; de licentiaatsverhandelingen van Jesse Van Daele over pro-Israëlische en pro-Palestijnse lobbygroepen (RUG, 2003) en van Iris Cornette over de Belgische houding in het Israëlisch-Palestijnse conflict (RUG, 2004); de tijdschriften en websites *Belgisch-Israëlitisch Weekblad*, *Regards*, *Contact J*, *FORUM* en goedkosjer.org.
 207. Persbericht AEL, 'A call for demonstration this saturday at 14h00 in Antwerpen', 5 juni 2002.
 208. Johan Leman, geciteerd in 'Haatcampagne AEL overschaduwde alsnog toegelaten betoging', en Yves Desmet, 'Op-roep tot haat', in *De Morgen*, 7 juni 2002.
 209. Dyab About Jahjah, in 'Arabisch moet de vierde landstaal worden', in *Knack*, 21 augustus 2002; Leman over de klacht tegen de AEL, in zijn boek *Ongeleid projectiel*, pp. 140-141.
 210. Interview met Dyab About Jahjah, 'Arabisch moet de vierde landstaal worden', in *Knack*, 21 augustus 2002.
 211. Kamer van Volksvertegenwoordigers, 'Voorstel van Resolutie ter bescherming van de belangen van de Belgische diamantindustrie binnen de Europese Unie', 25 april 2002, Doc. 50-1759/001.

212. Walter Pauli, 'Diamonds Are A Socialist's Best Friend', in *De Morgen*, 22 februari 2003.
213. Betoging van 29 mei 2002, in FORUM, mei 2002. MR-politici, in Communiqué Cercle Ben Gourion, 14 februari 2003; website 'Belisrael.be' en *La Libre Belgique*, 28 februari 2002; Guy Verhofstadt, in Adi Schwartz, 'Between lesser and greater evils', in *Ha'aretz*, 20 november 2003.
214. Communiqué Cercle Ben Gourion over het interview met Louis Michel op Radio Judaïca, 14 februari 2003, website Belsef, Archives du 13 mai 2003. Zie ook Louis Michels 'Open brief aan mijn Israëlische vrienden', in *De Standaard*, 26 februari 2003.
215. Over de rol van de zionistische lobby in de strijd tegen de genocidewet, zie ook het relaas van de advocaten Luc Walley en Michaël Verhaeghe in 'Plots noemden ze ons antisemieten', in *De Morgen*, 13 september 2003. Onder de indieners van de klacht tegen Sharon ontstond een conflict. Volgens Walley en Verhaeghe wou Abou Jahjah de klacht vooral aanwenden om zijn politieke carrière vaart te geven. Volgens Abou Jahjah draaide het conflict rond de aanpak zelf. Zo had de AEL problemen met het onder de arm nemen van de Libanese advocaat Chibli Mallat, omdat hij onder druk zou staan om de rol van Libanese faalangsten in de moordpartij uit beeld te houden. Abou Jahjah verzette zich ook tegen de inschakeling van een Israëlische advocaat, en meer in het algemeen, tegen elk initiatief dat zou kunnen overkomen als propaganda voor een tweestatenoplossing of het normaliseren van de betrekkingen met Tel Aviv. Zie hierover Dyab Abou Jahjah, *Tussen twee werelden*, pp. 248 ev., en Rosemary Bechler, 'Everyone is afraid: the world according to Abou Jahjah', 20 mei 2004, www.opendemocracy.net.
216. Cijfers in Patrick Loobuyck, 'Allochtone politici: tussen wal en schip?', 2001, op de website van het *Centrum voor Islam in Europa*.
217. Nota van 1990, geciteerd in Johan Leman, *Geleid projectiel*, p. 41; 'Leman klaagt Antwerps migrantenbeleid aan', in *Financieel-Economische Tijd*, 30 april 1996.
218. Zie hierover Lieven Sioen, 'Het Schaarbeekse recept', in *De Standaard*, 30 november 2002.
219. Dominique Vidal, 'Au nom du combat contre l'antisémitisme', in *Le Monde Diplomatique*, december 2002.
220. Over de International Commission, zie 'A campaign of hatred', in *Ha'aretz*, 5 mei 2002. Over het World Jewish Congress, zie The Stephen Roth Institute, 'Antisemitism worldwide', op www.tau.ac.il. Over Medialoog, zie www.medialoog.be. Over zionistische lobby's in Brussel, zie 'We moeten harder lobbyen', in *De Standaard*, 7 februari 2004. Over de *task force*, zie 'Haunted by ill winds of the past', in *Ha'aretz*, 1 februari 2002.
221. Zie hierover ook Gie van den Berghe, 'Het Midden-Oostenconflict in België', in *Financieel-Economische Tijd*, 13 oktober 2001. Mia Doornaert, 'Progressief antisemitisme bestaat niet', in *De Standaard*, 26 januari 2002. Volgens Doornaert is het antizionisme van Catherine een 'progressieve' vorm van antisemitisme. Historicus Gie van den Berghe omschrijft het artikel van Doornaert als 'een sloganesk samenraapsel', in *De Standaard* van 1 februari 2002. Hoewel Doornaert kritisch staat tegenover de grofste aspecten van het beleid van Sharon, is ze de prominentste pleitbezorger van het zionisme in Vlaanderen. In het televisieprogramma *De zevende dag* (uitzending van 14 maart 2004) zei ze dat wie afstand neemt van Israël, moslimterroristen in de kaart speelt.
222. Joël Kotek, 'Antisemitic Motifs in Belgian Anti-Israel Propaganda', www.tau.ac.il.
223. De columnist besluit: 'Een zoveelste monument, museum of gedenkplaatje onder druk van de holocaustindustriëlen zal niet lang meer baten. Dansen op de lijken van voorvaders is trouwens onfatsoenlijk. Het is tijd voor een museum voor

- Sabra en Shatila, een monument voor de vermoorde Palestijnse kinderen en een nieuw Europees boetekleed. De IJzertoren mag een “Nooit meer blind”-tekst krijgen.’ *‘De Vrijdenker’*, in *P-magazine*, 7 december 2001.
224. De zionistische lobby aarzelt niet om ook de groten aan te pakken: zowel CNN als de BBC zijn al onder druk gezet omdat ze kritische reportages over Israël uitzonden: Ico Maly, ‘Israël in beeld’, in *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, juni 2004, p. 25.
225. Informatie onder meer uit Lucas Catherine, ‘De Zionistische lobby in België’, op de website van *Uitpers*, juli-augustus 2002; Vlaams regeerakkoord, 20 juli 2004. Zie voor een achtergrondanalyse Gie van den Berghe, ‘Geen holocaustmuseum’, april 2004. Deze tekst is voor publicatie aangeboden aan de *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, SOMA. Een verkorte versie verscheen onder de titel ‘Een moordmuseum’ in *De Standaard*, 3 april 2004.
226. Zie hierover Wim de Neuter, ‘Zionistische lobby schiet met scherp’, op de website van *Uitpers*, oktober 2003, en Lode Vanoost (Oxfam WW), ‘Palestinacampagne’, 12 januari 2004, in *Codip-berichten*, 1 februari 2004.
227. ‘Tien keer meer geweld tegen joden in België’, in *De Morgen*, 10 december 2003. Zie voor gelijkaardige berichtgeving bijvoorbeeld ‘Actes anti-Juifs en hausse’, in *La Libre Belgique*, 19 november 2003, de reportage over antisemitisme van *Koppen* (VRT), 16 december 2003, en ‘Antisemitische agressie stijgt’, in *De Standaard*, 14 februari 2004. Ook in Frankrijk is in 2003 een gevoelige daling van antisemitische daden opgetekend: ‘The Jewish World’, in *Ha’aretz*, 25 november 2003. Volgens het *Livre blanc* (2002) van de Franse ‘Union des étudiants juifs’ wijzen Franse moslimjongeren in dezelfde mate als hun autochtone leeftijdsgenoten het antisemitisme af: ‘Violences antisémites’, in *Le Monde Diplomatique*, april 2003. Edgar Morin, ‘Antisémitisme, antijudaïsme, anti-israélisme’, in *Le Monde*, 18 februari 2004. FJO, persbericht over de ontmoeting met ambassadeur Jehudi Kinar, 4 februari 2003. Enquêtes staven Morins stelling: Nonna Mayer (CNRS), ‘La France n’est pas antisémite’, in *Le Monde*, 4 april 2002.
228. *Gazet van Antwerpen, De Morgen* en *De Standaard* van 29 juni 2004; ‘Antisemitisme geen zaak Marokkanen’, *Teletekst* (VRT) van 2 juli 2004.
229. De nieuwe directeur van het Centrum voor Gelijke kansen, Jozef De Witte, schreef dat in zekere zin neer in een opiniestuk: volgens hem is ‘het risico op escalatie’ van anti-joods geweld ‘stukken groter’ dan van geweld op moslims: ‘Gaat er te veel aandacht naar antisemitisme?’, in *De Standaard*, 16 juli 2004. Marokkaanse Belg, in Lieven Sioen, ‘Wij hebben nog nooit een moslim aangevalen’, in *De Standaard*, 3 juli 2004; Matthias Danneels, ‘Afschuw. Dit is een aanslag op de jood omdat hij jood is’, in *Het Nieuwsblad*, 26 juni 2004; over Arena, zie ‘Het Belgische Midden-Oosten’, in *De Morgen*, 15 juli 2004.
230. Eli Ringer, in ‘Zo begon het in de jaren dertig ook’, in *Gazet van Antwerpen*, 29 juni 2004; Diane Keyser, in Lieven Sioen, ‘Wij hebben nog nooit een moslim aangevalen’, in *De Standaard*, 3 juli 2004; Mia Doornaert, ‘Niet de joden overdrijven’, in *De Standaard*, 3 juli 2004.
231. Roger Cukierman, in *Le Monde*, 8 januari 2003; Paul Vanden Bavière, ‘Michel moet beschaamd, niet “verontwaardigd” zijn’, op de website van *Uitpers*, mei 2001; Vincent Mespoulet, ‘Taguieff allumeur d’incendie’, in *Revue d’études palestiniennes*, Printemps 2002, pp. 48–58.
232. VB, ‘Open brief aan de Antwerpse joodse gemeenschap. Het Vlaams Blok staat aan uw kant’, juli 2004; Roger Cukierman, geciteerd in Dominique Vidal, ‘Au nom du combat contre l’antisémitisme’, in *Le Monde Diplomatique*, december 2002; ‘Dewinter flirt met joodse gemeenschap’, in *Het Laatste Nieuws*, 8 maart 2003; Pinchas Avrohom Meyers, geciteerd in ‘Van de redactie’, *Knack*, 12 maart 2003.

233. André Gantman, geciteerd in 'Haat is geen deugd', in *Knack*, 12 maart 2003; Damen, *exit poll*, Rosenberg en een anonieme jood, in Adi Schwartz, 'Between lesser and greater evils', in *Ha'aretz*, 20 november 2003; Henri Rosenberg, 'Verkiezingen', in 't *Scheldt*, 17 mei 2003, en zijn 'Forum' n° 68 van 13 juni 2004, op goedkosjer.org; Louis Davids in *Dag Allemaal*, 4 mei 2004. Voorlopig blijft Rosenbergs advies een minderheidsoproep. In de Antwerpse synagogen is in 2003 een stemoproep verspreid ten voordele van Claude Marinower, Hugo Coveliers en Dirk Grootjans (VLD), en Greet Van Gool, Marc Van Peel en Henri d'Udekem d'Acoz (CD&V): Chareidioproep van 17 mei, in *Virtueel Israëlitisch Weekblad*, 4 juni 2003.
234. Centrum-Leman, geciteerd in Comité P, *Verslag 2002*, punt 6.1; AIVD, 'Notitie over jihadrekruten in Nederland', 10 maart 2004, op www.aivd.nl; David Susskind, geciteerd in *La Libre Belgique*, 19 november 2003; Noam Chomsky, 'Anti-semitism, Zionism and the Palestinians', op www.variant.randomstate.org, 11 oktober 2002; betoging CRIF, in Alain Gresh, *Israël, Palestine*, p. 37.
235. Ariel Sharon, geciteerd in 'L'appel de Sharon aux juifs de France soulève l'indignation', in *Le Monde*, 19 juli 2004; cijfers en een uitstekende analyse in Dominique Vidal, 'Les pompiers pyromanes de l'antisémitisme', *Le Monde Diplomatique*, juni 2004. Zie ook Brian Klug, 'No, anti-Zionism is not anti-semitism', in *The Guardian*, 3 december 2003.
236. Ariel Sharon, geciteerd in Edward Said, 'Israel, Iraq, and the United States', in *Al-Ahram*, 10-16 oktober 2002. Tegen de deelname van uiterst-rechts aan de regering-Sharon (2003) kwam geen internationaal protest. Israël is duidelijk Oostenrijk (Haider) of Italië (Berlusconi) niet.
237. Guy Verhofstadt, geparafraseerd in Adi Schwartz, 'Between lesser and greater evils', in *Ha'aretz*, 20 november 2003; Serge Dumont, 'Le Mossad se penche sur la Belgique', in *Le Soir*, 19 februari 2003; over M. Dagan, zie 'New Boy at Mosad', in *Yedi'ot Aharot*, 22 april 2003.
238. 'Israeli Assassination Team on Belgian Soil', 26 augustus 2002, op de website van AEL. Tijdens de rondreis van Abou Jahjah door Nederland (voorjaar 2003) nam de overheid de bedreigingen ernstig: 'Politie biedt Jahjah zwaarste beveiliging', in *Het Parool*, 8 maart 2003.
239. Over de Jewish Defence League, zie *De Standaard* van 7 en 14 juni 2003. Kach, de zusterorganisatie van de JDL, is in Israël buiten de wet gesteld. Kach-lid Baruch Goldstein vermoordde in 1994 29 Palestijnen in Hebron. Begin jaren negentig begon Kach aan een tweede leven onder de tienduizenden kolonisten in de bezette gebieden.
240. Dyab Abou Jahjah, in *Humo*, 1 april 2002; Marc Wajsborg, in *Humo*, 8 april 2002.
241. Over Marva, zie de website van The Jewish Agency en 'Voor jonge mensen op zoek naar een uitdaging', in *Belgisch-Israëlitisch Weekblad*, 15 juni 2001.
242. Over Sar-El, zie de website van het Israëlische leger en www.sar-el.org; 'IDF Foreign Legion Still Going Strong', in *Jerusalem Post*, 20 januari 1989, 'Sar-El: Volunteerism Is Alive And Well', in *Jerusalem Post*, 3 januari 1992.
243. 'Een ander soort toeristen', in *Belgisch-Israëlitisch Weekblad*, 18 januari 2002; *Application en Qualifications for Participation* in Sar-El, op www.sar-el.org.
244. Huurlingenwet van 22 april 2003 (*Belgisch Staatsblad* van 23 juni 2003). In 2002 vroeg de Australische oppositieleider Leo McLeay aan zijn regering of ronselaars en vrijwilligers voor Sar-El zich niet schuldig maken aan een overtreding van het verbod voor Australiërs in een buitenlands leger te dienen of ervoor te werven. De regering liet hem weten dat ze niet over informatie beschikte dat Australiërs of permanente verblijfhouders waren gerekruteerd voor Sar-El. Had men goed gezocht? *The Australian Jewish News*, 7 juni, 14 juni, 5 juli en 4 oktober 2002.

245. Serge Dumont, 'Ces Juifs belges qui colonisent la Cisjordanie...', in *Le Soir*, 6 januari 2001. Zie ook Pierre-Yves Lambert, 'Action visant à faire appliquer par l'Etat belge le principe "tous égaux devant la loi" aux ressortissants israéliens d'origine belge', op www.users.skynet.be/suffrage-universel en op de website van *KifKif*; 'Belgen actief in het Israëliëse repressieapparaat', 5 april 2002, op politicsinfo.net.
246. Annemie Neyts, geciteerd in *Financieel-Economische Tijd*, 27 februari 2003.
247. Anne-Marie Lizin, geciteerd in Maroun Labaki, *Abou Jahjah, l'erreur*, pp. 39-40; prins Laurent, geciteerd in *Het Nieuwsblad*, 20 december 2002.
248. Dyab Abou Jahjah, 'Ik ben Ayatollah Khomeini niet', in *De Standaard*, 14 december 2002.
249. Joris Note, 'In de gaten', in *De Standaard*, 2 januari 2003; 'Rellen in Antwerpen na dood Marokkaan', in *De Standaard*, 27 november 2002; 'Flip Voets over media, allochtonen en integratie' – interview met Mourad Bekkour, op de website van *Kif Kif*. Ook *Knack* (4 december 2002) berichtte dat in de buurt iedereen het er over eens is: het gaat om een racistische moord.
250. Naar eigen zeggen ging de burgemeester 'later die avond' de vader van het slachtoffer opzoeken. Leona Detiège, geciteerd in 'Borgerhout blijft verscheurd', in *Gazet van Antwerpen*, 15 november 2003. Ook in haar boek *Kroniek van een aangekondigd ontslag* zwijgt ze over haar inertie.
251. Mohamed Chakkar, e-mail aan Ludo De Witte van 20 februari 2004. Zie hierover ook Lieven Sioen, 'Hoe racistisch is de Antwerpse politie?', in *De Standaard*, 7 december 2002. Over de begrafenis, zie *Knack*, 4 december 2002.
252. Dyab Abou Jahjah, 'Ik ben Ayatollah Khomeini niet', in *De Standaard*, 14 december 2002.
253. Dyab Abou Jahjah – interview Ludo De Witte. Zie ook zijn *Tussen twee werelden*, pp. 307 ev.
254. Luc Lamine, 'Mijn agenten hebben niet geprovoceerd', in *De Standaard*, 28 november 2002.
255. 'Rellen in Antwerpen na dood Marokkaan', in *De Standaard*, 27 november 2002, en *Het Volk* van dezelfde dag; *Knack*, 4 december 2002; Mohamed Chakkar, e-mail aan Ludo De Witte van 20 februari 2004; interview met Jef Lambrecht, Ministerie van Agitatie, op de website van *e-communism-org*.
256. *TerZake* (VRT), 2 december 2002.
257. Het conflict Muylers/De Bie wordt gemeld in Casper Naber, 'De strijd om privileges', in *De Morgen*, 31 juli 2003, en Raf Sauviller, 'De val van Luc Lamine', in *Deng*, december 2003. Bart De Bie, geciteerd in 'Antwerpse commissaris naar Vlaams Blok', in *Het Laatste Nieuws*, 18 februari 2004. N-VA-Kamerlid Karel Van Hoorebeke was tevreden over de analyse van het Comité P over de politieoptredens bij de Europese topvergaderingen, maar 'een ander, heel vaag rapport over de ordehandhaving in Antwerpen bij de betogingen van de AEL in mei en oktober [sic voor april en november] 2002 komt daarmee wel in een nieuw daglicht. Op televisie zag je inspecteurs met de spuitbus op oogniveau naar de betogers traangas of peperspray spuiten. En in het verslag van het Comité P staat dat de politie niet provoceeerde. Als men op dergelijke manifeste incidenten niet ingaat, dan maakt men zijn eigen rapport waardeloos.' Geciteerd in *Gazet van Antwerpen*, 13 januari 2003. Comité P, *Verslag 2002. Bijlage 3.3*.
258. Filip Dewinter, in *Het Laatste Nieuws*, 8 november 2002.
259. Mededeling parket van 3 december en het proces-verbaal van de rellen van 26 november, in *Het Nieuwsblad*, 4 december 2002.
260. Abou Jahjah, geciteerd in Maroun Labaki, *Abou Jahjah, l'erreur*, p. 44. Verhofstadt zei in het parlement: 'Het komt mij voor dat de bedoeling van de AEL is om op een bepaald ogenblik greep te krijgen op een aantal wijken, de politie er te verjagen, zogenaamd onder het mom van er con-

- trole op uit te oefenen, en op die manier criminele activiteiten te laten voortzetten in die wijken. Dat is de reden waarom de minister van Justitie en de hele regering trouwens ook het parket heeft aangestuurd om de nodige actie te ondernemen. (...) Als dat zo ver moet gaan dat wij uiteraard deze organisatie moeten verbieden, dan zullen wij dat ook doen. Dat zal evenwel gebeuren in onze rechtsstaat, niet op basis van een eenzijdige actie vanwege de uitvoerende macht, maar op basis van datgene wat het parket in de komende uren en dagen zal beslissen te ondernemen. Ik zeg nogmaals, ik heb er geen twijfel over dat actie op komst is.' Guy Verhofstadt en Marc Van Peel, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 28 november 2002, CRIV 50 PLEN 284. Na de vrijlating van Abou Jahjah, toen de politieke klasse met gêne teruggedacht aan de mislukte criminalisering van de AEL, volhardde de premier: 'Ik blijf erbij dat de AEL een dekmantel is om de politie uit bepaalde wijken weg te duwen en onoorbare praktijken te laten doorgaan.' In *Humo* van 24 december 2002.
261. Patrick Janssens, in *De Morgen*, 7 december 2002; Marc Van Peel, in *De Standaard*, 4 december 2002. Onze cursivering.
262. Bart van Lijsebeth, geciteerd in *De Financieel-Economische Tijd*, 7 december 2002.
263. *Het Laatste Nieuws*, 29 november en 3 december 2002; *Het Nieuwsblad*, 4 december 2002.
264. Anne de Graaf, 'Wie zoekt die vindt, en dat gaat wat vlogger met een onnozele aanklacht', in *De Morgen*, 30 november 2002.
265. Jan Blommaert, Herman De Ley, Nadia Fadil, e.a., 'Open brief', in *De Morgen*, 3 december 2002; Philippe Van Parijs, in *La Libre Belgique*, 3 december 2002. Paul Goossens sloeg over de zaak spijkers met koppen in een opiniëartikel: 'Abou Jahjah is een politieke gevangene, dus moet hij vrij', in *De Morgen*, 2 december 2002.
266. Guy Verhofstadt, in *La Libre Belgique*, mise en ligne le 4 december 2002; Patrick Janssens, in *De Morgen*, 7 december 2002. Onze cursivering.
267. Karel De Gucht, debat van 9 december 2002 in Leuven, geciteerd in Joris Note, 'In de gaten', in *De Standaard*, 2 januari 2003.
268. Guy Verhofstadt over VTM, geciteerd in *De Standaard*, 9 december 2002; Patrick Janssens, in *De Morgen*, 7 december 2002; Guy Verhofstadt over Leman, geciteerd in 'Overleg politieracisme heeft geen zin', in *Gazet van Antwerpen*, 14 februari 2003.
269. Yves Desmet, in *De Morgen*, 4 december 2002; *Polspoel & Desmet* van 29 januari 2003, verslag in *Diogene(s)* van 2 februari 2003; Nadia Fadil, "'Maghrebijnse intellectuelen". Welke intellectuele eerlijkheid?', in Hassan Bousetta, *Breek de stilte*, pp. 123-124.
270. *Knack*, 4 december 2002; Roger Van Houtte, 'De tactiek van de angst', in *Gazet van Antwerpen*, 6 december 2002; over Bart Somers, in *De Morgen*, 19 februari 2003.
271. Mimount Bousakla, geciteerd in 'Allochtonen aanpakken met de wet in de hand', in *NRC Handelsblad*, 12 oktober 2002. Onze cursivering.
272. Shervin Nekuee, 'Abou Jahjahs zijn goed voor Europa', in *NRC Handelsblad*, 12 februari 2003; Jan Pronk, geciteerd in *Reformatorisch Dagblad*, 25 maart 2003; Piet Grijs, *Vrij Nederland*, 14 december 2002; Bob Smalhout, in *De Telegraaf*, 9 maart 2003, en een commentaar erop van Ronald Plasterk, 'Demoniseren', in *De Volkskrant*, 14 maart 2003.
273. Dyab Abou Jahjah, 'Ik ben Ayatollah Khomeini niet', in *De Standaard*, 14 december 2002.
274. Jaap Kruithof, Ludo Abicht, Eric Goeman, e.a., 'Aan de AEL zeggen we: we zullen Resist niet steunen', in *De Morgen*, 12 april 2003. Er kwam een reactie in de vorm van een opinieartikel dat *De Morgen* rijkelijk laat afdruchte: 'Een kritische steun voor Resist', in *De Morgen*, 14 mei 2003. Die tekst was ondertekend door onder meer Herman De Ley, Wim de Neuter, Ludo De Witte, Nadia Fadil, Kifkif, Piet Saey,

- Ng Sauw Tjhoi en Sami Zemni.
275. 'Parket onderzoekt of Abou Jahjah kinderporno op computer zette', in *Het Laatste Nieuws*, 29 april 2003.
276. Zie hierover 'Werd AEL gefinancierd met bloeddiamant uit Kongo?', in *De Morgen*, 15 mei 2003, *De Wandelgangen* (Radio 1) van dezelfde dag, 'Gerecht zoekt bloeddiamant en AEL-geld', in *De Standaard*, 16 mei 2003, en 'Soafrimex-fraude zou in de "tientallen miljoenen" lopen. Na halfjaar nog geen bewijzen van AEL-financiering', in *De Morgen*, 16 mei 2003.
277. Han Soete, 'Zo agressief...', 13 mei 2003, op de website van *Indymedia*; *De Morgen*, 14 mei 2003.
278. 'Een oproep van de AEL aan haar leden, sympathisanten en vrienden', Antwerpen, 15 mei 2003.
279. Als we er ook de kiezers van Turkse afkomst bijtellen, dan komen we uit op een schatting van zeventien- tot twintigduizend geldig uitgebrachte stemmen, want in de periode 1993-2002 werden in Antwerpen 18.700 Marokkanen en 6.300 Turken Belg, of een verhouding van drie tegen één. Cijfers van de Dienst Bevolking van Antwerpen, bewerkt door SOMA, Databank sociale planning, van de Dienst Integratie van Antwerpen (DIA). Zie ook CGKR, *Jaarverslag 2000. Vechten voor Rechten*. Verkiezingsuitslagen: Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken.
280. Uit onderzoek blijkt dat Nederlandse allochtonen wel 'etnisch' stemmen, maar zich in het stembokje in de eerste plaats toch laten leiden door ideologische motieven en factoren als de verkiesbaarheid van de kandidaten en dergelijke: Dirk Jacobs, 'Inleiding over stemrecht voor migranten', op users.skynet.be/suffrage-universel, 25 november 2000, en Patrick Loobuyck, 'Allochtone politici: tussen wal en schip?', 2001, op de website van het *Centrum voor Islam in Europa*.
281. Dyab Abou Jahjah - interview met Ludo De Witte.
282. Lezing Abou Jahjah in Roermond, 23 mei 2003; 'Moslim-Democraten willen CD&V van de islam zijn', in *De Morgen*, 1 april 2004, en MDP, 'Programma voor de Vlaamse Verkiezingen van 13 Juni 2004'
283. Luc Van der Kelen, geciteerd in 'Van de redactie', in *Knack*, 12 maart 2003; 28 prominenten in *Het Laatste Nieuws*, 10 maart 2003; Christian Leysen en Pro Flandria, in 'Roep om cordon te doorbreken wordt luider', in *De Tijd*, 15 juni 2004; Enquête bij duizend ceo's, in 'Ondernemers nieuwe doelgroep Blok', in *De Standaard*, 2 juli 2004.
284. Walter Pauli, 'Schaadt het niet, dan baat het niet', in *De Morgen*, 15 juni 2004.
285. Johan Vande Lanotte over de verkiezingszege van het Vlaams Blok, op de website van *Kijkijf*, 9 juli 2004, en ook in *Humo*, 6 juli 2004, en een zinnige commentaar van Jan Buelinckx, 'Het neoliberalisme en het succes van extreem-rechts', op de website van *Uitpers*, juli 2004.
286. Jean-Luc Dehaene, in *De zevende dag* (VRT), 9 maart 1997, en in *De Standaard*, 5 maart 2002.
287. Jeannine Leduc, geciteerd in *De Financieel-Economische Tijd*, 7 december 2002. Zie ook de uittalingen van Hugo Coveliers, in *Gazet van Antwerpen*, 29 november 2001.
288. Yves Desmet, 'Mooi', in *De Morgen*, 9 februari 2004; Yves Leterme in het VTM-nieuws, geciteerd in *Gazet van Antwerpen*, 9 februari 2004.
289. Verkiezingsuitslagen: Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken.
- 289b. Nederlands onderzoek van juni 2004, in 'Moslim Democratische Partij populair onder Marokkanen en Turken', www.mcacommunicatie.nl; poll van *The New York Times*, in Malcolm X, *The Autobiography of Malcolm X*, p. 479.
290. Patrick Janssens, geciteerd in 'Dit probleem los je niet in een jaar tijd op', in *De Morgen*, 28 november 2003; 'Mankracht en Zonen', op www.riso-antwerpen.be; Stappenplan Integratie, 20 februari 2003, op www.burgerzaken.antwerpen.be, en 'Waar 's morgens jonge allochtone basketters feesten, sneuvelen 's middags ruiters', in *De Standaard*, 24 november 2003.
291. 'Onderscheid gaan maken tussen goede

- en slechte moslims', in *De Morgen*, 21 november 2003.
292. 'Buurt ziet brood in braderie', in *Gazet van Antwerpen*, 21 november 2003; 'Stad steunt middenstand Handels- en Korte Zavelstraat', persbericht stad Antwerpen, 21 november 2003, op www.antwerpen.be; 'Bontgekleurde Handelsstraat wil geen politiek gekleurd feest', in *De Morgen*, 22 november 2003; 'De Handelsstraat botst op de muren van de Antwerpse democratie', op de website van *KifKif*, 15 januari 2004.
293. AEL, 'Sans-papiers hebben vaak een job, betalen belastingen, maar blijven illegaal', op de website van AEL, 11 oktober 2003, en 'Mensen zonder papieren zitten in het ongewisse', in *Gazet van Antwerpen*, 17 oktober 2003.
294. Mustafa Achalhi, geciteerd in 'Een jaar later', in *De Standaard*, 26 november 2003; Patrick Janssens, geciteerd in 'Dit probleem los je niet in een jaar tijd op', in *De Morgen*, 28 november 2003, en in 'Ouders belangrijker dan AEL', in *Gazet van Antwerpen*, 22 november 2003.
295. Interview met Abou Jahjah, in *Reporter* (Nederland 3) van 26 juni 2003; Dyab Abou Jahjah, in *Humo*, 2 september 2003.
296. Zie voor de berichtgeving over het interview *TerZake* (Canvas) en *De Morgen* van 26 juni 2003. *De Morgen* kopte op de voorpagina 'Het ware gelaat van Abou Jahjah', met binnenin een artikel met als titel 'Abou Jahjah: "Tegen scheiding van religie en staat"'. In het tv-interview spreekt Abou Jahjah zich uit voor de scheiding van kerk en staat, maar dat blijft in *De Morgen* onvermeld, zodat de lezer de indruk krijgt dat de AEL een regime van mollahs nastreeft. Enkele maanden later is die verkeerde indruk in *De Morgen* herkneden tot een zekerheid, en wordt Abou Jahjah aangewreven dat hij 'de scheiding tussen kerk en staat niet respecteert': 'De stem van het verzet', in *De Morgen*, 24 november 2003.
297. Ahmed Azzuz, in 'Bezette gebieden', *Knack*, 31 maart 2004.
298. Ludo De Witte, Tarik Fraihi en Tom Lanoye, 'De jacht op Abou Jahjah is open', in *De Standaard*, 28 november 2002.
299. Over VLD-provincieraadslid Danny Smagghe en de reactie van Karel De Gucht, zie *Financieel-Economische Tijd*, 13 augustus 2003, en *De Standaard*, 14 augustus 2003. 'Eén op drie Belgen wil geen allochtone collega's', in *Het Laatste Nieuws*, 12 augustus 2003. Piet Piryns ont-hulde het embargo van Steve Stevaert op Fraihi's *De smaak van ongelijkheid* bij de voorstelling van het boek, op 16 juni 2004 in het Zuiderpershuis. Commentaar van 22 juli 2004 op het Vlaamse regeerakkoord, in 'Leterme I neemt scep-sis van SPA niet weg', in *De Morgen*, 'Kiezen of delen', in *De Standaard* en 'Groeipad', in *Het Nieuwsblad*. Tekst van het akkoord op www.vlaamsparlement.be.
300. Norman Finkelstein, *The Holocaust Industry*, pp. 76, 48. Over de termen 'Holocaust' en 'Shoah', zie Gie van den Berghe, in Georgi Verbeeck (red.), *De verdwenen gaskamers*, pp. 15–17. Zie ook Gie van den Berghe, *De uitbuiting van de Holocaust*, pp. 142, 168.
301. Zie voor een kritiek van deze intellectuele acrobatie, Dominique Vidal, 'Au nom du combat contre l'antisémitisme', in *Le Monde Diplomatique*, december 2002; Noam Chomsky, *Middle East Illusions*, pp. 123 e.v. en Pascal Boniface, *Est-il permis de critiquer Israël?*
Voor de toestand in Nederland, zie 'Zwijgen over Israël', een documentaire van *Zembla* (Nederland 3) van 23 oktober 2003. In de uitzending zegt Hans van Mierlo, ex-minister van Buitenlandse Zaken: 'We accepteren dingen van Israël die we van geen enkel ander land zouden accepteren. Ik heb het gevoel dat er vanuit verborgen schuldgevoelens anders naar Israël wordt gekeken.'
Voor de zionistische visie, zie Laurent Rosenblatt, 'De l'antisémitisme radical à l'antisémitisme', 24 augustus 2003, op www.upjf.org; Daniel Goldhagen, 'Globalizing anti-Semitism', in *Ha'aretz*, 20 mei 2003; Abba Eban, geparafraseerd in Noam Chomsky, 'Anti-semitism,

- Zionism and the Palestinians', op www.variant.randomstate.org, 11 oktober 2002.
302. Roger Cukierman, in 'French Jewish Leader chides Israeli envoy on emigration', in *Ha'aretz*, 18 november 2003. Zie bijvoorbeeld ook 'Paris slams PM Sharon for urging French Jews to immigrate', in *Ha'aretz*, 18 juli 2004. Over de parallellen tussen antisemitisme en zionisme, zie Ludo Abicht en Lucas Catherine, *Kanttekeningen...*, p. 13, en Walter Laqueur, *A History of Zionism*, p. 340.
303. Over de Svatmar, zie Ludo Abicht, *De joden van België*, pp. 190, 192. Voor het religieus geïnspireerde antizionisme, zie onder meer de website nkusa.org. De Antwerpse (orthodoxe) Jews Against Zionism kan men contacteren via Shmiel Mordche Borreman, tel. 03 231 92 64. Over de Christian Coalition of America (Pat Robertson), zie 'Meet the new Zionists', in *The Guardian*, 28 oktober 2002, en 'Christians Hail Rightist's Call To Oust Arabs', in *Forward*, 18 oktober 2002.
304. Over het racistische karakter van Israël, zie Baruch Kimmerling, *Politicide*, pp. 65, 335; Lucas Catherine, 'Anti-semitisch? Waar dan?', in *De Standaard*, 29 januari 2002, en Kathleen en Bill Christison, 'Zionism as a Racist Ideology', op de website van *Counterpunch*, 8-9 november 2003.
305. Over de zionistische impasse, zie Tony Judt, 'Israel: The Alternative', in *The New York Review of Books*, 23 oktober 2003.
306. Lode Delputte, 'Antisemitisme mag geen kans krijgen', in *De Morgen*, 24 november 2003, en Ludo Abicht, 'Antisemitisme, de Palestijnen en de democratie', in *De Standaard*, 7 juli 2004. Over de eenheid van visie onder zionisten, zie Noam Chomsky, *The Fateful Triangle*, vooral pp. 44-51, 453-455. In het zionistische universum hebben woorden als 'links' en 'rechts' weinig betekenis: de Arbeiderspartij vertegenwoordigt het rechts-liberale establishment (burgerij en staatsbureaucratie), Likoed steunt op etnisch-religieuze stromingen in de volksklassen. Perry Anderson, 'Scurrying to Bethlehem', in *New Left Review*, juli-augustus 2001, p. 23.
307. Over de centrale kwestie van het zelfbeschikkingsrecht van joden en Palestijnen in het debat over zionisme en antizionisme, zie Noam Chomsky, 'The Concept of Rejectionism', in *The Fateful Triangle*, pp. 39-40, en ook pp. 44 ev.